

# ს ვ ე ტ ი ს ხ ო ვ ე ლ ი

სამეცნიერო საისტორიო ჟურნალი

Svetitskhoveli

Scientific Historical Journal

ISSN: 1987 - 6874

№2, 2019





**საქართველოს საპატრიარქოს,  
საქართველოს საინჟინრო აკადემიისა და  
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის  
თეოლოგიის სასწავლო - სამეცნიერო ცენტრის  
სამეცნიერო საისტორიო ჟურნალი**

მთავარი რედაქტორი: მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე

მთავარი რედაქტორის  
მოადგილეები: დეკანოზი ლევან მათეშვილი  
მამუკა მაცაბერიძე

სარედაქციო საბჭო:

ზურაბ გასიტაშვილი  
ივანე გორგიძე  
დავით გურგენიძე  
ვანტანგ გურული  
ალექსანდრე გრიგოლიშვილი  
გიორგი კოკოშაშვილი  
თამარ ლომინაძე  
შალვა ნაცყეზია  
გივი ლამბაშიძე  
არჩილ ფრანგიშვილი  
ტარიელ ფუტყარაძე  
მაკა ხართიშვილი  
თემურ ჯაგოდნიშვილი  
გურამ ჯავახაძე

პასუხისმგებელი მდივანი:

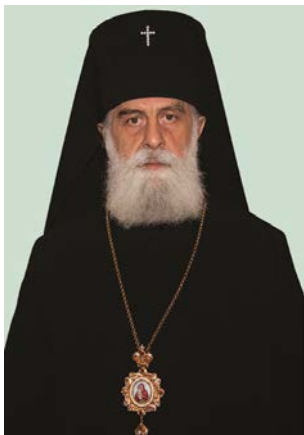
ქეთევან მაზაშვილი



ედგენება  
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის  
თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრის  
ხელმძღვანელის პროფესორ, მიტროპოლიტ  
ანანია ჯაფარიძის  
დაბადებიდან 70-ე წლისთავს



**მაღალყოვლადუსამღვდელოესი ანანია  
 მანგლისისა და თეთრიწყაროს მიტროპოლიტი**



მიტროპოლიტი ანანია (ერისკაცობაში თენგიზ ჯაფარიძე). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდა სინოდის წევრი 1981 წლიდან, საქართველოს საპატრიარქოს მანგლისისა და თეთრიწყაროს ეპარქიის მმართველი, ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრის ხელმძღვანელი, პროფესორი, რეალური ისტორიის დამდგენი საპატრიარქოს მუდმივმოქმედი კომისიის თავმჯდომარე, ქართული უნივერსიტეტის ობიექტური ისტორიის შემსწავლელი სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელი, 40-ზე მეტი შრომის ავტორი.

დაიბადა 1949 წ. 20 აგვისტოს, ქ. ტყიბულში. 1966 წ. დაამთავრა საშუალო სკოლა, 1974 წ. – საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის კავშირგაბმულობის ფაკულტეტი.

მცხეთის სასულიერო სემინარიაში სწავლის პერიოდში 1979 წლის აპრილში, ბერად აღიკვეცა და ეწოდა ანანია, 1979 წ. 4 აპრილს ხელდასხმულ იქნა დიაკვნად, ხოლო იმავე წლის 27 სექტემბერს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის მიერ ხელდასხმულ იქნა მღვდელ-მონაზვნად. 1979 წ. დაინიშნა თბილისის წმინდა სამების ძველი ტაძრის წინამძღვრად. 1980 წლის ივნისში მღვდელ-მონაზონი ანანია დაიწინა აღავერდის მონასტრის წინამძღვრად. 1980 წ. 27 სექტემბერს მიენიჭა იღუმენის წოდება, ხოლო 1981 წ. 8 მარტს – არქიმანდრიტის წოდება.

1981 წ. დასაწყისში წმინდა სინოდის მიერ არქიმანდრიტი ანანია გამორჩეულ იქნა საეპისკოპოსო კანდიდატად, 1981 წ. 15 მარტს უწმინდესმა პატრიარქმა სვეტიცხოვლის ტაძარში აკურთხა ეპისკოპოსად და დაადგინა ნიკორწმინდის ეპარქიის მმართველად.



**მიტროპოლიტ ანანიას ეპისკოპოსად კურთხევა.  
 1981 წლის 15 მარტი**



ეპისკოპოსმა ანანია 1990 წელს დააარსა ახალციხის სასულიერო სასწავლებელი (სემინარია), რომელიც ამავე დროს იყო საღვთისმეტყველო ინსტიტუტი. მის კურსდამთავრებულს დიპლომი უფლებას ანიჭებდა ეღვაწა საშუალო სკოლებში საღვთო სჯულის მასწავლებლად.

1992 წლის 25 დეკემბერს, მეუფე ანანიას მიენიჭა მთავარეპისკოპოსის წოდება და დაინიშნა მანგლისის ეპარქიის მმართველად, რომელიც იმ დროს მხოლოდ თეთრიწყაროს რაიონს მოიცავდა. მალევე მისმა უწმინდესობამ გააფართოვა ეპარქია და მას მიუერთა წალკის რაიონი. 1995 წლის 17 ივნისს ჩამოყალიბდა მანგლისისა და წალკის ეპარქია, რომლის მმართველადც დაინიშნა მეუფე ანანია. 2001 წლის 15 ნოემბერს მთავარეპისკოპოსი ანანია აყვანილ იქნა მიტროპოლიტის ხარისხში.

2001 წლის 19 ოქტომბერს, მეუფე ანანიამ შეძლო საქართველოს ერთ-ერთ უდიდეს უმაღლეს სასწავლებელში, საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში თეოლოგიის კათედრის დაარსება.



**ზ. გასიტაშვილი, დეკ. ბიძინა გუნია, გ. ჯავახაძე,  
მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, ი. ფრანგიშვილი, უწმიდესი და უნეტარესი ილია II,  
კ. ფროლოვი, შ. ნაჭყებია, ი. გორგიძე, რ. ჩიქოვანი.**

2005 წელს მიტროპოლიტი ანანია გახდა რუსეთის საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა აკადემიის უცხოელი წევრი.

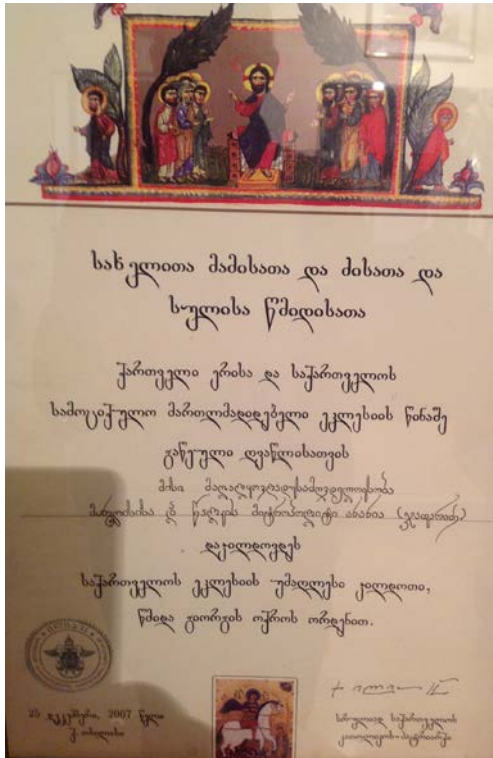
2007 წლის 25 დეკემბერს, მისმა უწმინდესობამ მიტროპოლიტი ანანია (ჯაფარიძე) „ქართველი ერისა და საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის წინაშე გაწეული ღვაწლისათვის“ დააჯილდოვა საქართველოს ეკლესიის უმაღლესი ჯილდოთი წმ. გიორგის ოქროს ორდენით.

1992 წლიდან, მეუფე ანანიას დაევალა ლექციების წაკითხვა თბილისის სასულიერო აკადემიის სტუდენტებისათვის ეროვნულ-საეკლესიო სულისკვეთების ამადლების მიზნით.

2013 წელს, წმიდა სინოდმა მეუფე ანანიას სამღვდელმობდვრო ეპარქიას უწოდა „მანგლისისა და თეთრიწყაროს ეპარქია“.



მეუფე ანანია დაჯილდოებულია ალექსანდრიის საპატრიარქოს წმინდა მარკოსის ორდენით, აგრეთვე ეკლესიის ჯილდოებით.



2009 წლის 18 აგვისტოს მიტროპოლიტი ანანია დაჯილდოვდა საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის გიორგი ნიკოლაძის მედლით.



2013 წლის ივლისში საქართველოს პრეზიდენტმა მიტროპოლიტი დირსების ორდენით დააჯილდოვა.

2013 წლის 14 ივნისს ტექნიკურ უნივერსიტეტში თეოლოგიის კათედრის დაარსების მე-12 წლისთავთან დაკავშირებით, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II-მ შეკრებილების წინაშე მადლობა გადაუხადა ცენტრის ხელმძღვანელს, მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძეს, ცენტრის შექმნისა და გაწეული ღვაწლის გამო („საქართველოს რესპუბლიკა“, 2013, 15. VI).

მეუფე ანანია მრავალი წიგნის, გამოკვლევისა და პუბლიცისტური წერილის ავტორია.

1996–2012 წლებში გამომცემლობებმა – „მერანმა“, „ალილომ“ და „გუმბათმა“ გამოსცეს მეუფე ანანიას ნაშრომი ოთხტომეული „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“.





ჟურნალ  
 „სვეტიცხოველის“, 1917 წლის დეკემბრის,  
 ყდის ფრაგმენტი

## სვეტიცხოველი მუდმივი მოცემულობაა საქართველოს სულიერი აღორძინების ფუნდამენტისათვის

XX საუკუნის დასაწყისში (1917 წელს) წმიდამღვდელმოწამე პატრიარქის კირიონ II-ის ხელდასმით დაიწყო ჟურნალ „სვეტიცხოველი“-ს გამოცემა, ეკლესიის ერთგულ შვილთა დარაზმებისათვის რათა დამოუკიდებელი საქართველოს სულიერი აღორძინებისა და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერების აღდგენის მკვიდრი საფუძველი შექმნილიყო.

დღეს, XXI საუკუნეში, საქართველოს არანაკლები სირთულის ამოცანები აქვს გადასაწყვეტი და გამძაფრებული ბრძოლა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერებისათვის კვლავ მოითხოვს იმ სულიერი ორიენტირების და გავლენების ახლებურ გააზრებას, რამაც საქართველო ათასწლეულების განმავლობაში გამოატარა ისტორიის გააგებულ ოკეანეში და წინამდებარე ჟურნალიც – საქართველოსათვის საკრალური სახელდებით – „სვეტიცხოველი“ ამგვარი მისიის შესრულებას პირდება მკითხველს.

უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით და მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძის ხელდასმით ჟურნალი „სვეტიცხოველი“ განაგრძობს სიცოცხლეს მკითხველისათვის.

*ჟურნალ სვეტიცხოველის რედაქცია*







## "მოწყალების საქმე გადაარჩენს სრულიად საქართველოს" (თანადგომის დღედ 1 ივლისი დაწესდა)

არიან ადამიანები, რომელთა ზრუნვაც მარტოოდენ საკუთარი თავით, ეგოისტური სურვილებით შემოიფარგლება; მაგრამ, საბედნიეროდ, ასევე არიან ადამიანები, რომლებიც სხვებისათვის ცხოვრობენ, საკუთარ თავს სხვებს უძღვნიან. ქართველი ადამიანი ბუნებით სწორედ ამით გამოირჩევა: თუკი იგი ხელავს სხვა ადამიანის გაჭირვებას, აუცილებლად მიდის და ეხმარება მას. პავლე მოციქული ამბობს: "ურთიერთ სიმძიმე იტვირთეთ და ესრედ აღასრულეთ სჯული იგი ქრისტესი".

როგორ შეიძლება, ვიტვირთოთ სხვისი სიმძიმე, რით შეიძლება შევეწიოთ სხვა ადამიანებს? ზოგიერთი ფიქრობს, რომ არ შეუძლია სხვისი დახმარება, რადგან თვითონაც ხელმოკლედ ცხოვრობს. ყველა ადამიანს შეუძლია დაეხმაროს სხვას, თუნდაც არაფერი ებაღოს გასაცემი. ჩვენ უნდა ვიცოდეთ, რომ დახმარება მრავალი სახისა არსებობს: არსებობს სულიერი დახმარება, არსებობს სიტყვიერი დახმარება და, რაღა თქმა უნდა, მატერიალურიც.

\*\*\*

დღეს ჩვენთან ბრძანდებიან **საქართველოს საინჟინრო აკადემიისა** და კომპანია **"მედიკონერვის"** წარმომადგენლები, რომლებმაც შემოგვთავაზეს, დაწესდეს **"თანადგომის დღე"**. თანადგომა ეს იგივე დახმარებაა. ჩვენ ვამაყობთ იმით, რომ ჩვენს მოსახლეობას გაჭირვებული ადამიანების თანადგომის სურვილი აქვს. **თანადგომის დღედ 1 ივლისი დაწესდა**. სწორედ ამან გადაგვატანინა ის პრობლემები, რომლებიც ბოლო 18 წლის მანძილზე გვქონდა.

ღმერთმა დალოცოს ისინი, რადგან ზრუნავენ გლახაკებზე და ფიქრობენ, თუ რით შეეწიონ მათ. მინდა ყველას გისურვოთ: ამაზე ფიქრი ყოფილიყოს თითოეული ჩვენგანის საზრუნავი.

*უწმიდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს  
კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ქადაგებიდან  
სულთმოფენობის დღესასწაულზე*

*ყოვლადწმიდა სამების საპატრიარქო ტაძარი  
ივლისი 2008 წელი*



სრულიად საქართველოს  
კათოლიკოს-პატრიარქი



CATHOLICOS PATRIARCH  
OF ALL GEORGIA

380005, თბილისი, მეფე ერეკლე II შიგ. №1  
ტელ: 99 03 78, 98 95 41 ფაქსი: (995 32) 98 71 14

1 King Erekle II sq., Tbilisi 380005, Georgia.

Tel.: 99 03 78, 98 95 41 FAX: (995 32) 98 71 14

## ბრძანება № 76

სრულიად საქართველოს საპატრიარქოსადმი

10 ივლისი, 2009 წელი

XIX - XX საუკუნეებში საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმებისა და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გაუქმების პერიოდში მიზანმიმართულად ყალბდებოდა საქართველოს ისტორია და ენათმეცნიერების საფუძვლები. ამასთან დაკავშირებით ებრძანებ:

- I. საქართველოს საპატრიარქოსთან შეიქმნას საქართველოს რეალური ისტორიის დამდგენი მუდმივმოქმედი კომისია მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობის, მანგლისისა და წალკის მიტროპოლიტ ანანიას (ჯაფარიძის) ხელმძღვანელობით;
- II. საქართველოს საპატრიარქოსთან შეიქმნას ქართული ენათმეცნიერების პრობლემური საკითხების შემსწავლელი მუდმივმოქმედი კომისია პროფესორ მანანა ტაბიძის ხელმძღვანელობით.

სრულიად საქართველოს  
კათოლიკოს-პატრიარქი



სარკვევები

გადაღწევისა და აღმდგომისი ანანია  
 მანგლისისა და თეთრიწყაროს მიტროპოლიტი ..... 5

მილოცვები ..... 16

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II ..... 17

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქია ტახტის მოსაყდრე, სენაკისა და ჩხოროწყუს  
 მიტროპოლიტი შიო მუჯირი..... 18

მარგვეთისა და უბისის ეპისკოპოსი მეტქისედეკ ხაჩიძე..... 18

არჩილ ფრანგიშვილი ..... 19

რამაზ ხურციძე..... 19

დავით გურგენიძე ..... 19

პროტოპრესვიტერი გიორგი ზვიადაძე..... 20

სერგო ვარდოსანიძე..... 21

დეკანოზი ბესარიონ ცინცაძე..... 22

დეკანოზი ლევან მათეშვილი..... 23

დეკანოზი თეოდორე გიგნაძე..... 23

ივანე გორგიძე, ოთარ წერცილაძე..... 24

დეკანოზი ღვთისო სენიაშვილი ..... 24

დეკანოზი გიორგი ჯიბუტი..... 25

შალვა ნაჭყებია..... 26

ჯუმბერ პატიაშვილი..... 26

ჯუმბერ იოსებიძე, გიორგი აბრამიშვილი  
 ოთარ გელაშვილი, თორნიკე აფაქიძე..... 26

ზურაბ გასიტაშვილი ..... 27

მანანა ტაბიძე..... 28

ტარიელ ფუტყარაძე..... 30

ვაჟა ნადირაშვილი..... 33



ნუგზარ იაშვილი.....	33
თემურ ჯაგოდნიშვილი, ივანე ჯაგოდნიშვილი.....	34
მამუკა გიორგაძე.....	35
ვაჟა ოთარაშვილი.....	36
ალექსანდრე გრიგოლიშვილი.....	37
გიორგი სალუქვაძე.....	38
ზურაბ გამეზარდაშვილი.....	38
ლევან გოგიჩაიშვილი.....	38
მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე საქართველოს ეპისკოპოსის იურისდიქცია ჩრდილო კავკასიაში (გაგრძელება, დასაწყისი 2017, №2, 2018 №1 და №2).....	39
ზელენჯუკ-არხიზის, სენტისა და შუანას ტაძრები .....	39
რუსული მონასტრები ზელენჯუკ-სენტ-შოანას (შუანას) ეკლესიებთან .....	42
არხიზ-ზელენჯუკ-სენტ-შოანას ტაძრები რუსულ საინტერნეტო სივრცეში.....	48
აღან მეფეთა მიერ ბიზანტიელ სასულიეროთა განდევნა.....	54
არხიზის ქართული ჯვრები მოსკოვის მუზეუმში .....	57
სენტის ტაძარი.....	57
სენტის ტაძრის გოლგოთიანი ჯვრები და მისი მრავალფეროვანი მოხატულობა.....	58
ბერძნული საკტიტორო წარწერა სენტის ტაძარში.....	64
შოანას ეკლესიის ქართული ნაკვალევის განადგურება მე-20 ს-ში.....	68
თავის დასკვნა.....	69
ქართლის საკათალიკოსოს იურისდიქცია ჩრდილოეთ კავკასიაში (ოსეთი, დურბუკეთი, ქისტეთი) .....	72
ჩრდილოკავკასიის ეთნიკური სახე ვახუშტის მიხედვით .....	72
ვახუშტი „ახალი ოსეთის“ შესახებ.....	76
თემურ-ლენგის ლაშქრობა საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიაში ვახუშტის მიხედვით.....	79



ლიტერატურა

გ. ღამბაშიძის ნაშრომი – „ქართული კულტურის ძეგლები დვალეთში“  
(საბჭოთა ხელოვნება, 1976, 3, გვ.72-78)..... 84

ლოვარდ ტუხაშვილის ნაშრომი „ცხოვრება დავით-სოსლან  
ეფრემის ძე-ბაგრატიონისა“ ..... 87

ვ. დოლიძის ნაშრომი „ხოზიტა-მაირამი – საქართველოსა და  
ჩრდილო კავკასიის ხალხთა კულტურული ურთიერთობის საბუთი“  
(საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XV, №2, 1954) ..... 90

ა. ვოლსკაიას ნაშრომი „კედლის მხატვრობის ფრაგმენტები „ხოზიტა-მაირამის“  
ქართულ ტაძარში“(საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის  
მოამბე, ტ.XV, №6, 1954)..... 90

გ. გამრეკელის ნაშრომი „ისტორიული მასალები დვალეთიდან“  
(ს.ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის  
მოამბე, ტ. XXIV-3, 1963, გვ. 91-103)..... 90

ვ. დოლიძის ნაშრომი – თლის ხუროთმოძღვრული ძეგლი  
(მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XXI, №6, 1958) ..... 94

ნუხალის სამლოცველო  
ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი ისტორიულ დვალეთში..... 95

ზრუგის ეკლესია ..... 96

„სწავლულთა აღიარება“  
აკადემიკოსი ნანა ხაზარაძე..... 98

საქართველო და მართლმადიდებელი ეკლესია 1918-2018 წწ.  
პროფესორი, დეკანოზი ლევან მათეშვილი  
დოქტორი, ივანე ეპიტაშვილი..... 101

ნათლობისა და მირონცხების საიდუმლოს ისტორიულ-ღვთისმეტყველური ასპექტები  
პროფესორი, დეკანოზი კახაბერ შურღაია ..... 105

რატომ ინარჩუნებს დღესაც ატშუალობას იონანე ზოსიმეს-ძეგლი  
და დიდგბაი ქართულისა ენისაი  
იღუმენი ლუკა ფალაგანდიშვილი..... 129

ქრისტიანული პოზიცია პროგრესის მიმართ  
ელპიდე (ია) ლათიბაშვილი ..... 131

ონის სინაზობა  
ი. გორგიძე, მ. იაშვილი, ნ. იაშვილი, ქ. მახაშვილი..... 135



# მილოცვები



სრულიად საქართველოს  
კათოლიკოს-პატრიარქი

0114, თბილისი, მეფე ერეკლე II-ის მოედანი 1  
ტელ.: (995 32)2990378, 2989540; ფაქსი:2987114



CATHOLICOS-PATRIARCH  
OF ALL GEORGIA

1, King Erekle II sq. Tbilisi, 0114  
Tel.:(995 32)2990378, 2989540; Fax:2987114

მის ძალაფრფლადუსამღვდლოესობას, მიტრობლოფ ანანას (ჯაფარიძე), გულოთადა  
ეულთკავთ ღაბაღების 7მ წლისთავს.

მან ეკლესური ცნებება შაშინ ღაიწო, როღესატ შირწუნეთა რიხევი შეტად მტრე იყო და  
ანტელაგნსავთ ათეისტური აზრთენების ტყვეობაში ამყოფებდა.

ყველამ იცის, რომ სულიერი ძილვაწობის გარდა, მეუფე ანანა თაეღანეე გამთინშეთდა  
საქართველოს ისტორიის, ზენი წაზსულის ძიების ღაუტწრომელი სურვილით და ამ  
ძმართულებით არაერთი წიგნი ღაბეჭდა.

შეძლება ითქვას, იგი იმ ბირველთაგანია, რომელთაც კომუნისტური რეჟიმის მიერ  
ღაკანთებულ ძმართულებებს ბროტესტი გამოუცხადეს და ნამღელი ისტორიის ჯღტენისათვის  
უღღესი ნაბიჯები გაღღტეს.

რა თქმა უნდა, ზოგიერთი ბოზიკა შეძლება აზრთა სხვადასწავობას იწვევდეს, მაგრამ ძთავარია,  
რომ მის მიერ გაწეულია უზარძაზარი შრომა და ზაყრღლია ღრმა ფუნღაქენტი ძთავალ  
მკვლევართათვის; ამასთან, მისი ნაშრომები განმსწვალულია ქვეყნის სიყვარულითა და წაზსულის  
რეღური სურათის ჯღტენის ღღღი სურვილით.

ღმერთმა ღალოტის მეუფე ანანა და ძრავაღუამიერ ღაულაღვად ამღვაწეთს ღეთისა და  
ქვეყნის სამსახურად.

სრულიად საქართველოს  
კათოლიკოს-პატრიარქი





## თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ, ძვირფასო მეუფე ანანია!

გულითადად გილოცავთ 70 წლის იუბილეს!

თქვენ თითქმის ორმოცი წელია მღვდელმთავრის ხარისხში მსახურობთ და ამ წლების განმავლობაში დიდი ღვაწლი დასდეთ საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას. ჩამოთვლაც კი რთულია ყველა იმ ღირსშესანიშნავი მოვლენისა, რომელიც ჩვენი ეკლესიის ცხოვრების აღმავლობის პერიოდში უშუალოდ თქვენს სახელს უკავშირდება.

აღსანიშნავია თქვენი სამღვდელმთავრო მსახურების განსაკუთრებული ნაყოფიერება ეპარქიებში, რომლებიც საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის მხარდამხარ, ფაქტიურად არაფრიდან აღადგინეთ.

ისტორიაში მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავეს თქვენი მოღვაწეობა ახალციხისა და სამცხე-ჯავახეთის ეპარქიაში; მიტოვებულ ტაძრებსა თუ მონასტრებში აღდგენილი მსახურებები, ასევე თქვენი დაუღალავი შრომის შედეგად თეთრიწყაროს, მანგლისისა და წალკის რაიონებში ამოქმედებული მრავალი ეკლესია, ხელდასხმული სამღვდელოება.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია თქვენი მრავალწლიანი პედაგოგიური მოღვაწეობა, როგორც სასულიერო აკადემიაში, ასევე, კათოლიკოს-პატრიარქის კურთხევითა და თქვენი დიდი შრომით, ტექნიკურ უნივერსიტეტში გახსნილ თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრში. საგანმანათლებლო საქმიანობისადმი თქვენს ერთგულებაზე მეტყველებს ასევე 1990 წელს ახალციხის სასულიერო სასწავლებლის ამოქმედების ფაქტი, რაც იმ დროისათვის ძალზედ მნიშვნელოვანი და რთული საქმე იყო.

თქვენი მოღვაწეობის განსაკუთრებულ მხარეს კი, უდავოდ, ნაყოფიერი სამეცნიერო მოღვაწეობა წარმოადგენს, რომელსაც საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კვლევაში ძალზედ მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

როგორც სენაკისა და ჩხოროწყუს მიტროპოლიტმა მინდა განსაკუთრებით აღვნიშნო ის ფაქტი, რომ თქვენი სულიერი მოძღვარი იყო XX საუკუნის ქართული მონაზვნობის შესანიშნავი წარმომადგენელი, ქ. სენაკში, თეკლათის დედათა მონასტერში მოღვაწე არქიმანდრიტი კონსტანტინე (ქვარაია), რომელმაც დიდი გავლენა იქონია თქვენს სულიერ ჩამოყალიბებაზე.

გისურვებთ მრავალჟამიერ ღვთის შეწევნასა და სულიერ სიმტკიცეს!

*ქრისტესმიერი სიყვარულით  
საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტის მოსაყდრე,  
სენაკისა და ჩხოროწყუს მიტროპოლიტი  
შიო მუჯირი*

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმინდა სინოდის წევრს, უწმინდესის შემდეგ ქიროტონით უხუცეს მღვდელმთავარს, რომელიც გამოირჩევა სამეცნიერო მოღვაწეობით ისტორიის მიმართულებით, ვულოცავ დაბადებიდან 70 წლის იუბილეს. მახსენდება 90-იანი წლები, როდესაც მიტროპოლიტი ანანია მიკითხავდა ლექციებს სასულიერო აკადემიაში, ეს იყო გამორჩეული და პატრიოტიზმით სავსე წუთები.

ვუსურვებ მის მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას წელთა სიმრავლეს და კიდევ მრავალი ნაშრომის ავტორობას, ეკლესიისა და ქვეყნის სასიკეთოდ.

*პატივისცემით  
მარგვეთისა და უბისის ეპისკოპოსი მელქისედეკი ხაჩიძე*



### თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობაე,

გილოცავთ თქვენი ცხოვრების ამ ღირსშესანიშნავ თარიღს. 2001 წლიდან მოყოლებული ხელმძღვანელობთ თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრს, რომელმაც საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი ხარისხობრივად ახალ სიმაღლეზე აიყვანა. მსოფლიოს წამყვანი საუნივერსიტეტო პრაქტიკიდან გამომდინარე, არავის უკვირს ჰუმანიტარულ უნივერსიტეტებში თეოლოგიის ფაკულტეტების, ცენტრების, მიმართულებების არსებობა, ასევე არახალია ტექნიკური უნივერსიტეტების კოლაბორაცია საღვთისმეტყველო სამეცნიერო დარგთან. ჩვენ მოხარულები ვართ, რომ ამ მხრივაც საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი პირველია საქართველოში და მთლიანად ჩვენს რეგიონში, სადაც მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების ტექნიკური უნივერსიტეტების ანალოგიით დაფუძნდა თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი. ჩვენ ვაცნობიერებთ, რომ თქვენი პროფესიონალიზმის და სამეცნიერო ხედვების გარეშე, რა თქმა უნდა, ამ კარგ წამოწყებას განვითარება არ ექნებოდა, რისთვისაც უნივერსიტეტის სახელით დიდ მადლობას გიხდით. გისურვებთ ამ ცენტრის კიდევ უფრო მეტ წარმატებას, რაც თქვენ სამღვდელმთავრო და სამეცნიერო მოღვაწეობას უკავშირდება, მრავალჟამიერ თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობაე ამ ორივე ასპარეზზე!

*პატივისცემით არჩილ ფრანგიშვილი*

### მეუფე ანანია,

გილოცავთ თქვენს 70 წლის იუბილეს, უფალმა წელთა სიმრავლე და ჯანის სიმრთელე მოგმადლოთ! მე მოხარული ვარ, რომ საქართველოს ეკლესიის მეთაურმა მისმა უწმინდესობამ ჩვენმა პატრიარქმა თქვენ შეგარჩიათ ტექნიკურ უნივერსიტეტში თეოლოგიის კათედრის ხელმძღვანელად, რომელსაც თითქმის ორი ათეული წლის განმავლობაში წარმატებით უძღვებით.

გისურვებთ წარმატებას როგორც საეკლესიო, ასევე სამეცნიერო მოღვაწეობაშიც

*პატივისცემით რამაზ ხუროძე*

### თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო,

გულითადად გილოცავთ თქვენს იუბილეს, ღმერთმა დიდხანს გამსახუროთ ეკლესიის და მეცნიერების სამსახურში. ჩვენ ვამაყობთ, რომ თქვენი მოღვაწეობა ტექნიკურ უნივერსიტეტში ნაყოფიერი და წარმატებულია.

მრავალჟამიერ თქვენს მეუფებას!

*პატივისცემით დავით გურგენიძე*



## მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას, პროფესორ, მანგლელ მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძეს

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით, მიტროპოლიტი ანანია იმ დროს დაადგა მღვდელმსახურების რთულ და მძიმე გზას, როდესაც ათეისტურ სახელმწიფოში ეს ერთეული რჩეული ადამიანების დიდი გამბედაობისა და თავდადების მაგალითი იყო. სადაც არ უნდა ეღვაწა მიტროპოლიტ ანანიას, სამცხე-ჯავახეთის თუ მანგლის-თეთრიწყაროს ეპარქიებში, ყველგან ერთგულად ემსახურებოდა ღმერთს, სამშობლოს, დედაეკლესიას.

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე მთელი ცხოვრების მანძილზე ღრმად და სრულყოფილად სწავლობს ქართული სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიას. საქართველოს ეკლესიის მრავალი აქტუალური პრობლემა მის ოთხტომეულში სწორედ ეკლესიის ისტორიისა და კანონიკური სამართლის, ასევე ეკლესიური მსოფლმხედველობისა და სწავლების გათვალისწინებით არის ასახული. მეუფე ანანიას წიგნებში არგუმენტირებული პასუხი არის გაცემული ყველა იმ ცრუ ისტორიოგრაფიულ ოპუსზე, რომელსაც გაცნობიერებულად თუ გაუცნობიერებლად ავრცელებენ საქართველოს ისტორიის გამყალბებლები.

სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის – ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით შექმნილი რეალური ისტორიის დამდგენი მუდმივმოქმედი კომისია მეუფე ანანიას ხელმძღვანელობით ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ კომუნისტური რეჟიმის დროს მიჩქმალული ისტორიული ფაქტები გაცხადდეს და ჩვენი საზოგადოებისთვის ხელმისაწვდომი გახდეს. მის მიერვე დაარსებული რამდენიმე სერიის ფარგლებში მიტროპოლიტი სწავლობს საქართველოს ეკლესიის კონკრეტულ წყაროებს და თვალნათლივ აჩვენებს, რომ ქვეყნის ისტორია ყოველთვის დიდწილად იყო დამოკიდებული ეკლესიის სიძლიერეზე. თითქმის არ დარჩენილა საკითხი საქართველოს ეკლესიის ისტორიის კუთხით, რომლის შესახებაც მეუფე ანანიას თავისი კომპეტენტური სიტყვა არ ეთქვას.

ორ ათეულ წელზე მეტია მეუფე ანანია თბილისის სასულიერო აკადემიაში პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევა – სტუდენტებს გადასცემს ცოდნას საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს საკითხებთან დაკავშირებით. მიტროპოლიტი ანანია არაერთხელ გამოსულა საჯაროდ ეკლესიისა და სასულიერო აკადემიის ავტორიტეტის დასაცავად.

თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის სახელით, დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით ვულოცავთ მანგლელ მიტროპოლიტს, მეუფე ანანია ჯაფარიძეს, საიუბილეო თარიღს და ვუსურვებთ ხანგრძლივ სიცოცხლესა და ახალ წარმატებებს თავის სამღვდელთმთავრო საქმიანობაში.

*თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის რექტორი,  
თეოლოგიისა და ფილოლოგიის დოქტორი,  
პროფესორი, პროტოპრესვიტერი გიორგი ზვიადაძე*



**საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის წმიდა სინოდის  
წევრს, პროფესორს, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს,  
მანგლელ მიტროპოლიტ ანანიას (ჯაფარიძე) 70 წელი შეუსრულდა**

მიტროპოლიტი ანანია, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელმთავართა შორის, უხუცესია (ქიროტონით), იგი 39 წელია, რაც მღვდელმთავარია და მონაწილეობდა სინოდის ყველა მოქმედი მღვდელმთავრის კურთხევაში. ყველგან, სადაც არ უნდა ეღვაწა მას, მრავალტანჯულ ისტორიულ მესხეთსა თუ მანგლის-თეთრიწყაროს ეპარქიაში, ემსახურებოდა ჭეშმარიტი რწმენის, ქართული ეროვნული ცნობიერების, ეკლესიური და სახელმწიფოებრივი ერთიანობის ინტერესებს. მიტროპოლიტ ანანიას საისტორიო შრომები არის პირველი სერიოზული ნაბიჯი იმ რთულ წინააღმდეგობრივ გზაზე, რასაც ჰქვია ქართული საეკლესიო ისტორიოგრაფიის განთავისუფლება როგორც რუსული იმპერიული ასევე საბჭოთა ათეისტური კლიშეებისგან.

მიტროპოლიტი ანანია სამ ათეულ წელზე მეტია ლექციებს კითხულობს თბილისის სასულიერო აკადემიაში, საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში.

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს სახელით გულითადად გულოცავთ საიუბილეო თარიღს. მრავალჟამიერ მეუფეგ.

*საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის რექტორი, პროფესორი სერგო ვარდოსანიძე*



\* \* \*

2019 წელი საიუბილეო თარიღია მანგლელი მიტროპოლიტის, მისი მაღალყოვლად-უსამღვდელოესობის, მეუფე ანანია ჯაფარიძისა. იგი 2019 წლის 20 აგვისტოს 70 წლის ხდება. ამავე წელს 40 წელი შესრულდა მას შემდეგ, რაც იგი ბერად აღიკვეცა (1979 წ.). მეუფე ანანია დღევანდელ მოქმედ ეპისკოპოსებს შორის უხუცესი მღვდელმთავარია, 38 წლის წინ, 1981 წ. ხელდასხმულ იქნა ეპისკოპოსად. დიდია დამსახურება მეუფე ანანიას დედა-ეკლესიის წინაშე. მან სხვადასხვა ეპარქიებში მღვდელმთავრობის დროს ხელი შეუწყო ეკლესია-მონასტრების აღორძინებას და ქრისტიანული რწმენის განმტკიცებას. მისი უშუალო ძალისხმევით გაიხსნა რამდენიმე სასულიერო სასწავლებელი და დაარსდა თეოლოგიის კათედრა საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში, რომელსაც დღემდე ხელმძღვანელობს.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია მეუფის სამეცნიერო-კვლევითი მოღვაწეობა. იგი ავტორია რამდენიმე ათეული სქელტანიანი მონოგრაფიისა, რომელთა შორის გამორჩეულია მისი განმაზოგადებელი ნაშრომი „საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორია“ 4 წიგნად. იგი პირველი მღვდელმთავარია, რომელმაც ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში 1999 წ. დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია. მეუფის ნაშრომები ქართული ენის გარდა გამოქვეყნებულია რამდენიმე უცხო ენაზე. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი პოლემიკური ნაშრომები აზერბაიჯანელი, სომეხი, რუსი და სხვა ფალსიფიკატორების წინააღმდეგ. მის სამეცნიერო ღირსებაზე მეტყველებს ისიც, რომ იგი წმ. სინოდის გადაწყვეტილებით დანიშნულია რეალური ისტორიის დამდგენი საპატრიარქოს მუდმივმოქმედი კომისიის თავმჯდომარედ და საპატრიარქოს ქართული უნივერსიტეტის ობიექტური ისტორიის შემსწავლელი სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელად.

სამეცნიერო საქმიანობასთან ერთად მეუფე თავის ცოდნა-გამოცდილებას გადასცემს სტუდენტ-ახალგაზრდობას და მომავალ სასულიერო პირებს. იგი რამდენიმე ათეული წელია ლექციებს კითხულობს თბილისის სასულიერო აკადემიასა და სემინარიაში და არის ამავე სასწავლებლის სამეცნიერო და სადისერტაციო საბჭოების წევრი, პროფესორი და აქტიურად მონაწილეობს სასწავლო და სამეცნიერო საქმიანობაში. მის დამსახურებაზე მეტყველებს ისიც, რომ მეუფე 2013 წლის 14 იანვარს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ის თავმჯდომარეობით შემდგარ ერთჯერადი სადისერტაციო საბჭოს მდივნის მოვალეობას ასრულებდა, საბჭოს გადაწყვეტილებით, რომელშიც მსოფლიოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სამეცნიერო ხარისხის მქონე მღვდელმთავრები მონაწილეობდნენ, სასულიერო აკადემიის 10 პედაგოგს თეოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხი მიენიჭა.

მის მაღალყოვლადუსამღვდელოესობას მეუფე ანანიას გულოცავთ საიუბილეო თარიღს, დიდხანს სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას და ნაყოფიერ მოღვაწეობას ვუსურვებთ ეკლესიისა და ქვეყნის საკეთილდღეოდ.

*თბილისის სასულიერო აკადემიისა და სემინარიის პრორექტორი,  
დეკანოზი ბესარიონ ცინცაძე*



## თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობაე,

გულითადად გილოცავთ იუბილეს. თქვენ ბრძანდებით არა მხოლოდ მისი უწმინდესობის შემდგომ ქიროტონით ყველაზე უხუცესი მღვდელმთავარი, არამედ სინოდის წევრებს შორის პირველი მეცნიერი მღვდელმთავარიც, რომელსაც სამეცნიერო ხარისხები და უამრავი ნაშრომი გაქვთ, რომელიც საქართველოსთვის და მისი ეკლესიისთვის ეგზისტენციალურ მნიშვნელობას წარმოადგენს. თქვენ არა მხოლოდ საქართველოს ეკლესიის ისტორია გახადეთ საგანმანათლებლო დისციპლინად, არამედ სისტემატიზაცია მოახდინეთ არსებული ტენდენციურად შეფასებული ფაქტების, მოიძიეთ ახალი და საშვილიშვილოდ სახელმძღვანელოდ დაგვიდეთ მომავალ თაობებს. ეს არ იყო ადვილი, რადგან ოფიციალური ისტორიოგრაფიისთვის წინააღმდეგობების გაწევა მოგიხდათ, იმ ისტორიოგრაფიისთვის, რომელიც დღესაც ვერ ჩამოყალიბებულა ვერც საქართველოს განვითარების ისტორიაზე და ვერც მისი ეკლესიის ვრცელ გზაზე, რაც უდიდეს საფრთხეს უქმნის ჩვენი არაკეთილმოსურნეების მხრიდან, როგორც სახელმწიფოებრიობას, ისე ეკლესიას. ეს მძიმე ჯვარი თქვენ ღირსებით ზიდეთ და ამის შედეგებს მომავალი თაობა კიდევ უფრო დააფასებს, ვიდრე ამჟამინ დელი. გისურვებთ კიდევ უფრო ნაყოფიერ სამღვდელო მთავრო და სამეცნიერო მოღვაწეობას მრავალ წელს!

*პატივისცემით,  
პროფესორი, დეკანოზი ლევან მათეშვილი*

## მეუფეო, დაგვლოცეთ

გილოცავთ 70 წლის იუბილეს. ჩვენმა უფალმა იესო ქრისტემ სულიერი სიმტკიცე და ჯანმრთელობა მოგცეთ თქვენ მიერ წამოწყებული იმ დიდი საქმის გასაგრძელებლად, რასაც საჯარო სივრცეში, საერო სასწავლებელში დვთის სიტყვის გაგრძელება, მისიონერული საქმიანობა ჰქვია, რომელიც ასე ესაჭიროება ჩვენს ახალგაზრდობას და მთლიანად ერს.

დაგვლოცეთ მეუფეო ამ კეთილ საქმეში თქვენთან ერთად თანამონაწილეობისათვის და მრავალჟამიერ...

*დეკანოზი თეოდორე გიგნაძე*



## მეუფე ანანია, ღირსეულო მღვდელმთავარო

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის სინოდის უხუცესო წევრო, გამოჩენილ მეცნიერო, გილოცავთ მუხთალ წელთა მატების შესანიშნავ შედეგს 70 წლის იუბილეს. თქვენი მნიშვნელობა ამ შვიდი ათეული წლისთვის კიდევ უფრო საჭიროა და დიდია, როგორც დედა ეკლესიისათვის და მისი მრევლისთვის, ისე სამეცნიერო საზოგადოებისთვის. საქართველოს ეკლესიის უძველესი კათედრის ხელმძღვანელო, თქვენი რუდუნებით დაცული და განსრულებულია ყოველადწმინდა ღვთისმშობლის წილხვედრის ისტორია, რომელსაც მტრები ყველა მხრიდან უტყვენ. თქვენი ღოცვით და სამეცნიერო კვლევებით ჩვენ გვაქვს წინააღმდეგობის მძლავრი იარაღი. ნუ მოუშალოს თქვენი თავი მრავალსა წელსა ჩვენს სამშობლოს და საქართველოს ეკლესიას.

იხარეთ ორთავე სოფელსა შინა!

წარმატებებს გისურვებთ როგორც საეკლესიო, ასევე სამეცნიერო ასპარეზზე!

*პატივისცემით ივანე გორგიძე, ოთარ წეროძე*

\* \* \*

უდიდესი ქრისტესმიერი სიყვარულითა და პატივისცემით, ვულოცავ 70 წლის იუბილეს, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის თვალსაჩინო მოღვაწეს, მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძეს.

მადლობა მრავალმოწყალე უფალს, რომ წილად მხვდა, გამეცნო მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობა. რომელმაც თვისი ჩვეული ქრისტიანული სითბოთი და თანადგომით წარმართა ჩემი სწავლა „თეოლოგიის“ სადოქტორო პროგრამაზე.

არიან ადამიანები, რომელთაც უფლისგან განსაკუთრებული ტვირთის ზიდვა უწევთ, რათა მოიპოვონ, შეინარჩუნონ და გადასცენ მომავალ თაობებს, უფლის მიერ ბოძებული ტალანტები, რომელთა გამრავლებაც, უფლის, სამშობლოს და ადამიანთა სიყვარულში მსახურებაა.

როგორც ისტორია გვასწავლის, ყოველთვის იყვნენ, დღესაც არიან და მომავალშიც იქნებიან, ისეთი ადამიანები, რომლებიც, ქვეყნის იდენტობის სადარაჯოზე დგანან.

ღვთის მსახურება, ხომ მრავალწახნაგოვანია და მასში გაერთიანებულია, წარსული, აწმომ და მომავალი. წარსული ისტორიაა, რომელიც გვაუწყებს დიდებული წინაპრების ქველ საქმეებს და მათი სწორად მოტანა აწმომში, ესაა კავშირი მათთან და გაერთიანება ქველ საქმეებში. ესაა ერთსულოვნება ქრისტეში.

ასეთ დიდ საქმეს ემსახურება მეუფე ანანია, რომელმაც მრავალი თაობა გაზარდა, ჭეშმარიტების მადიდებლად.

უფალმა მიმადლოს მრავალი წელი, სულიერი და ხორციელი სიძლიერე, რათა კვლავაც ქრისტიანულ-პატრიოტული სიმტკიცით განაგრძოს, უფლის მიერ ბოძებული ტალანტების გამრავლება.

*დეკანოზი ღვთისო სენიაშვილი*



## რწმენითა და მეცნიერებით საქართველოსათვის თავდადებული

2002 წ. მეუფე ანანია მიმიწვია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის კათედრაზე ღვთისმეტყველების კურსის წასაკითხად. ამ კათედრაზე რამდენიმე წლიანი ჩემი საქმიანობა დაუვიწყარია მეუფესთან ურთიერთობის დრო. მისი ბრძნული სიტყვა, დარიგება და რჩევა ყოველთვის გამოსადეგია ჩემთვის.

ტექნიკურ უნივერსიტეტში თეოლოგიის კათედრის ჩამოყალიბება დიდი მოვლენა იყო ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის უახლოეს ისტორიაში, რადგანაც ეს არის ერთადერთი კათედრა საქართველოს სასწავლო დაწესებულებებში, რომლის ხელმძღვანელია მღვდელმთავარი. კათედრის ლექტორთა უმრავლესობა სასულიერო პირია. ამ კათედრის არსებობა და მისი წარმატებული საქმიანობა მეუფე ანანიას დამსახურებაა.

მეუფე ანანია არა მარტო საქართველოს ეკლესიის ერთ-ერთი უძველეს – მანგლისის ეპარქიას უძღვება, არამედ მართლმადიდებელი ღვთისმეტყველებისა და საქართველოს ისტორიაზე მომუშავე მეცნიერიცაა. მის ნაშრომებში ღრმად და საფუძვლიანადაა გამოკვლეული საქართველოს ისტორიის ესა თუ ის ნაკლებად ცნობილი მოვლენებიც კი. მის ნაშრომში ახლებურადაა დანახული ბევრი ისტორიული ფაქტი. იგი გვაძლევს ამ ფაქტების მიუკერძოებელ და ნათელ განმარტებას.

ჩემი სტუდენტობის დროს, მეოცე საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს, როცა საღვთისმეტყველო და ეკლესიის ისტორიისადმი მიძღვნილი წიგნები ჯერ კიდევ იშვიათობას წარმოადგენდა, მეუფე ანანიას „საქართველოს ეკლესიის ისტორიის“ I ტომი, ქსეროქსზე გადაღებული, ჩვენთვის იყო ეკლესიის ისტორიის ერთადერთი სახელმძღვანელო. ქსეროქსზე გადაღებული, რადგანაც საეკლესიო, საღვთისმეტყველო წიგნების ბეჭდვას მაშინდელი ათეისტური რეჟიმი ძლიერ აბრკოლებდა. ეს ნაშრომი დღესაც ჩემი სამაგიდო წიგნია.

მეუფე ანანია 70 წლისაა. ეს მეცნიერული კვლევის გაფურჩქნის ასაკია, როცა მკვლევარი მთელ თავის დაგროვილ ცოდნას ქალაქის ფურცლებზე გადმოიტანს და ერს მიუძღვნის.

ჩვენ ყველა მოუთმენლად ველოდებით მეუფე ანანიას ნაშრომებს ღვთისმეტყველებასა და საქართველოს ეკლესიის ისტორიაში.

*მრავალჯამიერ მეუფეო!  
 დეკანოზი გიორგი ჯიბუტი*





## მაღალყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო ანანია,

ქრისტესმიერი სიყვარულით და უღრმესი პატივისცემით მოგესალმებით მისი უწმინდესობისა და უნეტარესობის, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II ჭეშმარიტ თანამებრძოლს, წმინდა სინოდის წევრს, მანგლისისა და თეთრიწყაროს ეპარქიის მმართველს ჩვენი ერის გაერთიანებისათვის უშიშარ მებრძოლს, მშობლიური დედაეკლესიის თავდადებულ მკვლევარს და მოწიწებით გილოცავთ დაბადებიდან 70-ე წლისთავს, გისურვებთ ჯანმრთელობას და ხანგრძლივ სიცოცხლეს დედასამშობლოს კეთილდღეობისათვის ბრძოლასა და შრომაში.

მაღლობას მოგახსენებთ იმ დიდი ზრუნვისათვის, რომელსაც თქვენ იჩენთ ჩვენი ახალგაზრდობისადმი მეცნიერების მწვერვალებისკენ მიმავალ გზაზე.

ძვირფასო მეუფეო, არ მოკლებოდეს საქართველოს თქვენი სიბრძნე, რათა ასე მუხლჩაუხრელად დიდხანს გელვაწოთ ჩვენი ეკლესიისა და სამშობლოს სადიდებლად.

*პატივისცემით შალვა ნაჭყებია*

## მეუფე ანანias,

მიტროპოლიტს, მეცნიერს, ისტორიკოსს, მართლმადიდებელი ეკლესიის მემკვიდრე საუკეთესო სურვილებით გილოცავთ დაბადების საიუბილეო თარიღს, გისურვებთ დღეგრძელობას.

*მაღლიერებით და პატივისცემით ჯუმბერ პატიაშვილი*

## თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ, მეუფეო ანანია!

დიდი მაღლობა თქვენ, რომელიც ყოველდღიური დაუღალავი შრომით ეწვეით საქართველოსა და მისი მართლმადიდებლური ეკლესიის ჭეშმარიტი ისტორიის დადგენის უმძიმეს და ჭეშმარიტად მამულიშვილურ საქმეს, ხელს უწყობთ ამ დიდებულ ეკლესიის გაძლიერებას და ეკლესიისაკენ ადამიანების შემობრუნებას, მათთვის ღმერთთან მიმავალი გზის სწავლებას, სულის განმტკიცებასა და გასაქცეაებას.

განუზომელია თქვენი ღვაწლი ჩვენი ახალგაზრდების სულიერი აღზრდის საქმეში მათთვის საღვთისმეტყველო სასწავლო კურსების, სახელმძღვანელოებისა და საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავებით, ჯგუფური და საჯარო ლექციებით თუ ინდივიდუალური საუბრებით, მათი სამეცნიერო მუშაობაში ჩაბმით.

გილოცავთ სახელოვან იუბილეს, რასაც თქვენ, მაღალი სულიერებით გაცისროვნებული, ტიტანური შრომით ხელდამშვენებული და ქრისტესმიერი თავმდაბლობით ხვდებით.

უფალს ვთხოვთ თქვენს დღეგრძელობასა და ჯანმრთელობას, რათა მეტი ნათელი მოჰფინოთ ჭეშმარიტებას, გაიხაროთ ჩვენი თანამემამულეების სულიერი ამაღლებით.

*ჯუმბერ იოსებიძე, გიორგი აბრამიშვილი,  
ოთარ გელაშვილი, თორნიკე აფაქიძე*



\* \* \*

ბიბლია ამბობს: მოვედით და შემომიდევით მე, და გვენე თქვენ მესათხევლე კაცთა, ეს მადლი, რომელიც უფლიდან მოციქულებზე და მოციქულებიდან სასულიერო მოღვაწეებზე გადმოვიდა თაობიდან თაობაზე უწყვეტლივ სრულდება და ამ მადლის მასობრივი გავრცელების მექანიზმი სწორედ რომ განათლების სისტემა გახლავთ, რომელიც პირველად ჩვენს უნივერსიტეტში, მსგავსად ევროპის უმრავლესი მოწინავე უნივერსიტეტისა, უწმინდესისა და უნეტარესის, სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ნებითა და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებით განხორციელდა.

ყოველივე ამის შედეგად საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში დაარსდა რელიგიის ისტორიისა და თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრი, ხელმძღვანელად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ილია მეორის ბრძნული გადაწყვეტილებით მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე დაინიშნა.

მეუფე ანანიას, მისი ცენტრის მოღვაწეობამ წარუშლელი კვალი დატოვა უნივერსიტეტსა და თითოეულ ჩვენთაგანზე. განხორციელდა მისია, რომელიც ჩვენმა უწმინდესმა ილია მეორემ ბრძანა სტუდენტებთან შეხვედრისას – „თქვენ, აქ უნივერსიტეტში მოხვედით არა მარტო იმისათვის, რათა ცოდნა მიიღოთ, არამედ უნდა განმტკიცდეს თქვენი ზნეობა, თქვენ უნდა დაინახოთ, თუ რა არის მთავარი. ეს არის ჩვენი სულიერი, კულტურული, ზნეობრივი ფასეულობანი. თქვენი ცხოვრებით სულიერი ჯვარი უნდა შექმნათ. ვერტიკალური ძელი ამ სულიერი ჯვრისა არის სწრაფვა ღვთისაკენ, ჰორიზონტალური კი – სწრაფვა ადამიანები საკენ. სულიერი ჯვრის გამოსახვა თავისი ცხოვრების წესით – ადამიანის ცხოვრების უმთავრესი მიზანია.

ტექნიკურ უნივერსიტეტში 70 ათასზე მეტმა სტუდენტმა გაიარა სალექციო კურსები რელიგიის ისტორიისა და თეოლოგიის მიმართულებით. ამავე დროს, მოგეხსენებათ, მიტროპოლიტი გახლავთ საქართველოს ისტორიის უდიდესი მკვლევარი, ხმალამოდებული იბრძვის საქართველოს ისტორიის გამყალებლების წინააღმდეგ. მისი შემოქმედება უყურადღებოდ არ დარჩენია კათალიკოს-პატრიარქს და მისი ბრძანებით (ბრძანება № 76, 10 ივლისი 2009 წელი) საქართველოს საპატრიარქოსთან შეიქმნა რეალური ისტორიის დამდგენი მუდმივმოქმედი კომისია.

მეუფე ანანიამ შეძლო კოლოსალური ინფორმაციის გადამუშავება და გამოსცა მაღალი ღირებულების ისტორიოგრაფიული მონოგრაფიები არაერთი მიმართულებით. ამ შემოქმედების არეალი ფართოა. იგი მოიცავს ყველა იმ მტკივნეულ საკითხს, რაც აწუხებს ჩვენს ერს, აფხაზეთის, სამაჩაბლოს, თურქეთის ქართულ ტერიტორიებს, აზერბაიჯანის შემადგენლობაში შესულ ქართულ ტერიტორიებს, მან დაამტკიცა, რომ ისტორიულად საქართველოს ეკლესიის არეალი გახლდათ გაცილებით ფართო, იგი მოიცავდა არა მარტო საქართველოს ისტორიულ მიწებს, არამედ ჩრდილო კავკასიის რეგიონებსაც. მის კვლევას როგორც საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულს თან ახლავს ლოგიკურ ფაქტებზე აგებული მტკიცებულებანი და არა პატრიოტიზმზე აგებული ლაღადი. მეუფემ გაანა დგურა ქართიზაციის მცდარი თეორია, რომელიც მეფის რუსეთის პერიოდში დაბადა ქერობე პატკანოვმა და რომლის გაგლენაც კომუნისტური მმართველობის პერიოდშიც აღორძინდა, განსაკუთრებით, იოსებ ჯულაშვილის გარდაცვალების შემდეგ.

უნივერსიტეტში მეუფის ხელმძღვანელობით შეიქმნა თეოლოგიისა და რელიგიის მიმართულებით სადოქტორო სკოლა და მისი ხელმძღვანელობით არაერთი დისერტაციაა დაცული. მეუფემ შექმნა გუნდი, რომელმაც მეუფის ხელმძღვანელობით დაიცვა და მისი წევრები ახლა თვითონ გვევლინებიან სადისერტაციო ნაშრომის ხელმძღვანელად.



მეუფის თავკაცობით პრაქტიკულად შეიქმნა გუნდი, რომელიც გამოსცემს მაღალი ღირებულების ისტორიულ და თეოლოგიურ მონოგრაფიებს არა მხოლოდ ქართულად, არამედ რუსულ და ინგლისურ ენებზე. ამას რა უდიდესი მნიშვნელობაც აქვს ჩვენი სახელმწიფოებრიობის დასაცავად მოგვეხსენებათ.

არ იქნება გადაჭარბებული თუ ვიტყვით, რომ მეუფე ანანია მთლიანად შეცვალა ჩვენი ცხოვრება, უფრო საინტერესო გახდა თითოეული სტუდენტისა და თანამშრომლის მოღვაწეობა, ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ განათლებასთან ერთად თითოეული ჩვენთაგანი გაეხდით შემადგენელი ნაწილი ქართული ისტორიოგრაფიის, ამადღა ჩვენი ეროვნული შემეცნება და უფრო დავახლოვდით დემოკრატთან.

დიდხანს სიცოცხლე მეუფე ანანიას და ჯანმრთელობა ჩვენი ქვეყნის სადიდებლად, უფლის კაცი ბრძანდება და დიდი ეროვნული მოღვაწე.

*ზურაბ გასიტაშვილი*

## რწმენა მახვილი ნების ყოფა

*„ეს მე ვარ – რწმენა მახვილი ნების ყოფა და ძალ-ღონე,  
ბევრი ქარიშხლის მნახველი, ბევრი გრიგალის გამგონე.“  
გალაკტიონი*

ისტორია გვასწავლის, რომ მიუხედავად კალენდარული წესრიგისა, მნიშვნელობის მიხედვით მოვლენათა აღწერისას სულ სხვა კალენდარი იხატება: ზოგი წამი საუკუნეს უდრის, ზოგი საუკუნე კი წამში აირბენს. ამიტომ ასაკი, ღვაწლმოსილი ადამიანის საქმეთა შესაფასებლად, არაფერს ნიშნავს. ზოგის 70 წელიწადში არაფერი მნიშვნელოვანი არ ხდება, ხოლო ზოგის 70 წელი საზოგადოებისთვის სასარგებლო საქმეთა რაოდენობისა და ხარისხის მიხედვით მრავალი ადამიანის სიცოცხლის ხანგრძლივობას გადაფარავს. ამიტომაცაა, რომ მანგლელი მიტროპოლიტის პროფესორ ანანია ჯაფარიძის, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წმიდა სინოდის წევრის, ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრის ხელმძღვანელის, რეალური ისტორიის დამდგენი საპატრიარქოს მუდმივმოქმედი კომისიის თავმჯდომარის, ქართული უნივერსიტეტის ობიექტური ისტორიის შემსწავლელი სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელის საიუბილეოდ მის ღვაწლზე უნდა ვისაუბროთ და არა წლებზე...

განსაკუთრებულად საინტერესო დროში მოუხდა მოღვაწეობა მეუფე ანანიას, დროში, როდესაც რამდენიმე წელი წადში გრანდიოზული ცვლილებები მოხდა ჩვენი სამშობლოს ყოფაში, და ისტორიკოსებს წინ არაჩვეულებრივი სამოღვაწეო ასპარეზი გადაეშალათ. დამოუკიდებლობა მოიპოვა საქართველომ, დაიშალა საბჭოთა კავშირი, გათავისუფლდა ეკლესია, გაიხსნა რკინის ფარდა, გამომზეურდა მიჩქმალული ისტორიული მასალა, მოიხსნა იდეოლოგიური ცენზურა, გაჯანსაღდა მეთოდოლოგია... ამ ყოველივესთვის ალღოს აღება იმათ შეძლეს, ვინც ამგვარი ცვლილებებისათვის შინაგანად იყო მზად, ვისაც სწამდა, რომ სიმათლე და სინათლე უეჭველად გაიმარჯვებდა. ახალი ისტორიოგრაფიის მეკვლეთა შორისაა მეუფე ანანია ჯაფარიძე.

ქართულმა ისტორიოგრაფიამ საბჭოთა პერიოდში ძალიან მძიმე გზა გაიარა; იდეოლოგიური წნეხი და რუსიფიკატორული პოლიტიკა განსაკუთრებული ძალით სწორედ პუმანიტარულ დარგებს შეეხო; ეს ის ეპოქა იყო, როდესაც საბჭოთა რუსეთს ცარიზმის რუსეთით ხელაღებით აღარ შეეძლო ნაციონალური სკოლების აკრძალვა და არც ნაციონალური თემატიკის ოფიციალურად ჩახშობა ხელეწიფებოდა, რადგან მის მიერ მორ-



გებულები ფსევდოდემოკრატიული, ფსევდოინტერნაციონალისტური და ფსევდოლიბერალური მანტია ამის საშუალებას არ აძლევდა. რესპუბლიკის სტატუსი ნაციონალურ სახელმწიფოებს საკუთარი განათლების სისტემისა და მეცნიერების განვითარების უფლებას აძლევდა (ცხადია, მუშაობდა უმკაცრესი რეპრესიული მანქანა, რომელიც სათავეშივე ახშობდა ეროვნულობის ყველა გამოვლინებას), რასაც, მიუხედავად ფარული დევნა-შევიწროებებისა, მაინც, შეძლებისდაგვარად, იყენებდნენ სიმართლისათვის თავდადებულნი.

„დაშვებული“ თემატიკაც უმკაცრესად კონტროლდებოდა. იყო საკითხები, რომელთა შესწავლას საგანგებოდ აბრკოლებდნენ. ხოლო არქივები და ე.წ. „სპეციალური ფონდები“ საერთოდ მიუწვდომელი გახლდათ... ცენზურა ყველაზე მკაცრი მეცხრამეტე-მეოცე საუკუნის თემატიკის მიმართ იყო, თუმცა არც უმორეს წარსულს სწყალობდა, რადგან ტერიტორიების, საზღვრების, ეთნოგენეზისის, ენის წარმოშობის, ენა-დიალექტების მიმართების, ავტოქთონი მოსახლეობის ვინაობის, კულტურული თვითმყოფადობის საკითხები, ერთი მხრივ, გამოააშკარავებდა თვითმპყრობელობის მიერ ისტორიის გამრუდებისა და გაყალბების მთელ პროცესს, მეორე მხრივ კი, აღმოჩნდებოდა, რომ ე.წ. „უფროს ძმაზე“ ძველი და ბრწყინვალე ისტორია სხვას ჰქონია, ეს კი მიუღებელი იყო რუსეთისათვის.

ცხადია, ამ სქემაში საერთოდ ვერ თავსდებოდა ქართველთა გაქრისტიანების, უძველესი ქართული ეპიგრაფიკული დაწერილობითი ძეგლების ღირსებათა პროპაგანდა, ქართული ქრისტიანობის მსხნელი მისია რუსეთისა და ევროპის გადასარჩენად, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი, ეკლესიის როლი ქართული კულტურის, ისტორიის, პოლიტიკური და სამართლებრივი აზროვნების ჩამოყალიბების პროცესში. ვერც საბჭოეთის დიდმპყრობელური ამბიციები, ვერც მისი ასიმილაციური პოლიტიკა და ვერც ათეისტური იდეოლოგია ვერ იგუებ და საქართველოს წარსულს. ამიტომაც მოხდა, რომ მთელი რიგი საკითხებისა ქართულმა ისტორიოგრაფიამ დაამუშავა ამ რთული ვითარების გათვალისწინებით, ხოლო მოვლენათა შეფასებისას იდეოლოგიურ და სახიფათო საკითხებს ან თავი აარიდა ან გაცილებით შერბილებულად გააშუქა ისინი, და უკეთესი დროისათვის გადადო მათი შესწავლა.

ღვთის მადლით, ჩვენში ყოველთვის იყვნენ მაღალი დონის პროფესიონალები და პრინციპული ადამიანები, რომლებიც „სწორ“ ისტორიას ემსახურებოდნენ და ახერხებდნენ მიხვეულ-მოხვეული ბილიკებით მაინც მიედწიათ სიმართლემდე. მაგრამ დასამუშავებელი რჩებოდა მთელი რიგი მასალებისა და საკითხებისა, რომელთა გარეშე ჩვენი ისტორია სრული ვერ იქნებოდა... ამიტომაცაა, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ამდენი ახალი ინფორმაცია „ამოვიდა“ ოდესღაც ტაბუდირებულ თემებზე; როგორც იქნა, საქართველოს ისტორიაში შევიდა საქართველოს ისტორიის ისეთი მნიშვნელოვანი ნაწილი, როგორცაა ეკლესიის ისტორია, და საქართველოს ეკლესიის მიერ საუკუნეთა მანძილზე გააზრებული და შეფასებული საქართველოს ისტორია.

პროფესორ ანანია ჯაფარიძეს 1994 წლიდან დღემდე 70-მდე დიდ ტანიანი მონოგრაფია აქვს გამოცემული, რაც ავტორის მიერ გაწეულ ტიტანურ შრომაზე მიუთითებს, და ამასთან ცხადყოფს, რომ ამ პერიოდში განვითარებული პოლიტიკური გარდატეხების გარეშე ეს საკითხები დღის სინათლეს ვერ ეღირსებოდა; აი, რა თემების დამუშავება შეძლო მეუფე ანანიამ ამ 30 წელიწადში, ჩამოვთვლით მხოლოდ ზოგიერთს: ქართველთა წინაპრების ბიბლიური ისტორია ადამიდან იესომდე, ქართული ეკლესია XVII–XVIII საუკუნეებში, წმიდა დიდმოწამე ქეთევან დედოფალი. წმიდა მეფე ლუარსაბ II. მეფე თეიმურაზის ბრძოლა ქართველობისათვის, ტყვეთა სყიდვა, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია (4 ტომი), „ქართლის ცხოვრების“ არმენოფილური რედაქცია, ქართველი ერის წარმოშობის შესახებ, საინგილო (ქართველთა გალეკება), მესხეთი (ქართველთა გამაჰმადიანება), ქართლ-კახეთი (ქართველთა გასომხება), ლაზეთ-თრიალეთი (ქართველთა გაბერძნება), ქართველი ხალხის მომზადება მაცხოვრის მისაღებად. რეგიონალიზმი შეაფერხებს ეროვნულ კონსოლიდაციას, ქართული საეკლესიო (სალიტერატურო) ენის ჩამოყალიბების საკითხი სათვის (იოანე ლაზი), პეტრე იბერი მართლმადიდებელი ეპისკო-



პოსი, პოლემიკა კათოლიკებთან (კათოლიკური პროზელიტიზმის შესახებ), საქართველოს ეკლესიის ისტორიის წყაროები, პერიოდიზაცია და საეკლესიო ისტორიოგრაფია, საქართველოს საეკლესიო კრებები (3 ტომი), წმიდა ნინოს ცხოვრება, წმიდა მეფე ვახტანგ გორგასლის ცხოვრება, საქართველოს დედაეკლესია „საკითხავი ყმაწვილთათვის“, შიდა ქართლი (ქართველთა გაოსება), აფხაზეთი (ქართველთა „გააფხაზება“), კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ლაზიკის ეპარქია, ენა და სახელმწიფო, დიპტიხი და დიასპორა. საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული. ქართველთა დენაციონალიზაცია XVII-XX საუკუნეებში, ივანე ჯავახიშვილი საქართველოს ეკლესიის ერთიანობის შესახებ, სტრატონი კოლხეთის შესახებ, ქართულ-სომხური საეკლესიო ურთიერთობები, საქართველოს წმიდა სამოციქულო და მართლმადიდებელი ეკლესიის იურისდიქციის საზღვრები, ქაღდა (საეპისკოპოსოები ლაზიკაში), ალბანეთისა და ხუნძეთის საეკლესიო იურისდიქცია, საქართველოს ისტორია საერო და საეკლესიო 100 რუკის მიხედვით, სამეგრელო ლამბერტისა და ბოროზდინის აღწერით და სხვ.

უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ მაღალი საეკლესიო იერარქის გარჯა, სულიერი ღვაწლი და უშუალო საღვთისმსახურო მოვალეობები უდიდესია, და გასაოცრად მძიმე ხდება ისტორიკოსის საპასუხისმგებლო სამუშაოსთან ერთად; ამ ტვირთს განსაკუთრებით ამძიმებს გარემოც, კერძოდ, მოღვაწეობა საქართველოს იმ კუთხეებში, სადაც მართლმადიდებელი მოსახლეობის გვერდით სხვადასხვა კონფესიის ადამიანები ცხოვრობენ; მეუფე ანანია დაულაღავი და შეუდრეკელია აღმშენებლობასა და საგანმანათლებლო საქმიანობაში, მერყევთა მოქცევასა და ტანჯულთა ნუგეშში, მტკივნეულ საკითხთა კვლევასა და პრინციპულ შეფასებაში...

მინდა ვუსურვო ჩვენს ძვირფას მოძღვარსა და მეცნიერს, კვლავაც რწმენა მახვილი ნებისყოფით ევლოს და უღვევად ჰქონდეს ძალა და შემართება საქვეყნო საქმეთა საკეთებლად.

მანანა ტაბიძე

## „ქართიზაციის“ ანტიქართული თეორია და მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძის კვლევები

XIX საუკუნის რუსეთის იმპერიის იდეოლოგიის უპირველეს კერაში – პეტერბურგის უნივერსიტეტში – იშვა და საბჭოთა პერიოდში გაბატონდა მოსაზრება, რომ თითქოსდა, უძველესი დროიდან დღემდე არსებობს მხოლოდ სამი ქართველური ტომი სამი განსხვავებული ენით: ქართვები, ზანები (მეგრულ-ჭანები) და სვანები; რომ თითქოსდა, უფრო ძლიერისგან – „ქართვებისგან“ – მოხდა სხვა ქართველურ ტომთა ასიმილაცია – ქართიზაცია (ქ. პატკანიანი). ამ იდეოლოგიის გაგრძელებაა საქართველოს ეკლესიისათვის პროზელიტურობის დაბრალება – ზოგი მეცნიერის მიერ დასავლეთ საქართველოს გამოცხადება ბერძნულ-ბიზანტიური ეკლესიის ტერიტორიად.

ე.წ. სამი თუ ოთხი ქართველური ენის არსებობა იმთავითვე გამორიცხეს დიდმა ქართველმა საზოგადო მოღვაწეებმა თუ მეცნიერებმა (წმიდა ილია მართალი, ნიკო დადიანი, იაკობ გოგებაშვილი, აკაკი წერეთელი, სერგეი მესხი, ვაჟა-ფშაველა, ბესარიონ ნიჟარაძე, ივანე მარგიანი, წმიდა ამბროსი ხელაია, სილოვან ხუნდაძე, პეტრე ჭარაია, ივანე ჯავახიშვილი, თეოდო სახოკია, კონსტანტინე გამსახურდია...), ქ. პატკანიანის გზა კი გააგრძელა მისმა მოწაფემ ნიკო მარმა, რის გამოც ნ. მარი მწვავედ გააკრიტიკა ივ. ჯავახიშვილმა, რომელმაც დაწერა:

„1908 წელს ნ. მარი ამბობდა, რომ იაფეტურ ენათა შტოს საუკეთესო და დამახასიათებელ წარმომადგენლად „ქართულსა და მასთან ძმურად დაკავშირებულ ცოცხალ



კილოკავებს გარდა, ესე იგი ეგრეთწოდებულ ქართველთა და იბერთა ჯგუფის (უკეთ რომ ითქვას, ქართველთა, იბერთა [იგულისხმება მეგრულ-ჭანური] და სვანთა ჯგუფებს) გარდა, მკვდარი ენებიც შედიან“-ო (ნ. მარი, 1908, გვ. 1). მაშასადამე, იმ დროს, როდესაც თავისი თეორიის ძირითადი დებულებანი პირველად გამოაქვეყნა, ნ. მარისთვის მეგრული, ჭანური და სვანური ქართული ენის „მშურად დაკავშირებული ცოცხალი კილოკავები“, დიალექტები იყო მხოლოდ... ნ. მარის ზემომოყვანილი დებულების შემდგომ, მკითხველი სამართლიანად იქნება გაოცებული, რადგანაც მისსავე 1912 წ. საჯაროდ წარმოთქმულსა და დაბეჭდილ სიტყვაში: „კავკასია და სულიერი კულტურის ძეგლები“ იმავე ავტორი ამგვარ მსჯელობას შეხვდება: „ქართველთ-მცოდნენი, ქართულ ნაციონალურ შეხედულებაზე დამყნობილნი, უგულვებელსყოფდნენ მთელ რიგს ქართულის, თუმცა მონათესავე, მაგრამ დამოუკიდებელ ენებს, როგორც მაგ., სვანურს, მეგრულს, ჭანურს და მათ ქართულის „დამახინჯებულ“ თქმად ანუ დიალექტად სთვლიდნენ“-ო... ავტორს დაევიწყებია, რომ ამგვარივე „ნაციონალისტური“ შეხედულება მასაც ჰქონდა და 1905 და 1908 წლებში „მეგრული, ჭანური და სვანური მასაც ქართულის ცოცხალ კილოკავებად მიაჩნდა... 1915 წელს კი წერდა: ქართველებს, მეგრულ-ჭანებს და სვანებს ენობრივად და ტომობრივად იმგვარივე დამოკიდებულება აქვთ, როგორც რუსებს, პოლონელებსა და ჩეხებს...“ (ივ. ჯავახიშვილი, ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირველი ბუნება და ნათესაობა, თბ., 1992, 53-54).

სამწუხაროდ, საბჭოთა პერიოდის მეცნიერება ნიკო მარის გზით წავიდა. „ქართიზაციის“ თეორიის კონტექსტში გაჩნდა საოცრად არაადეკვატური ფრაზაც: ქართი – ტომი ყლაპია (ნ. ბერძენიშვილი). დღემდე რუსეთის იმპერია კვაზი მეცნიერული (ცრუ მეცნიერული) საფუძველით საინფორმაციო ომს აწარმოებს ქართველი ერის დასანაწევრებლად და მთელ მსოფლიოში ავრცელებს თვალსაზრისს, რომ მეგრელები, ლაზები, სვანები „დამწერლობის არმქონე ენების მქონე მცირე ეთნოსებია“... შედეგად მთელ მსოფლიოშია გავრცელებული ანტიქართული ეთნოლინგვისტური რუკები, რომლებშიც ქართველთა გავრცელების არეალი რუსი მეცნიერების მიერ „დადგენილი“ ე.წ. „ენობრივი ანკლავების“ მიხედვითაა დანაწევრებული.

„ქართიზაციის“ ანტიქართული თეორიის კრიტიკა პირველად წარმოადგინა მიტროპოლიტმა, პროფესორმა ანანია ჯაფარიძემ; გამოკვლევაში: „დედა ეკლესია“ ის წერს: „ნ. მარისგან მომდინარეობს იდეა აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის, ჰერეთის, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობის „ქართიზაციისა“ ანუ გაქართველების შესახებ. ხელოვნურია ტერმინი და იდეაც ასეთივეა; სინამდვილეში კი, ძველი წყაროების თანახმად, მთიანეთის, კახეთ-ჰერეთის, დასავლეთ და სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობას „ქართიზაცია“ არ ესაჭიროებოდა, რადგან ძველთაგანვე (და ფარნავაზის დროსაც) აღნიშნულ კუთხეთა მცხოვრებნი, როგორც მთიელები, ისე ეგრისელები (მესხებსა და ჰერ-კახელებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ) ქართველი ხალხის ძირითად ნაწილად განიხილებოდნენ. ეს ასე ესმის „ქართლის ცხოვრებას“, ძველ ქრონიკებს და ძველ ავტორებს... დიდმა ივანე ჯავახიშვილმა გამოიკვლია, რომ ქრისტიანობამდე ყველა ქართულ ტომთათვის (სამეგრელოსა და სვანეთშიც) კულტმსახურების ენა იყო ქართული ენა... შესაბამისად, ამ ტომებს ქართიზაცია არ სჭირდებოდათ...“ (ა. ჯაფარიძე, 1996, გვ. 195–197, 213, 215–216; იხ., აგრეთვე, ა. ჯაფარიძე, 1998, გვ. 261–263; ა. ჯაფარიძე, 2003).

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფ. ანანია ჯაფარიძის თვალსაზრისს ამყარებს წყაროთმცოდნეობითი და ლინგვისტური კვლევების შედეგებიც; კერძოდ:

1. არცერთი ისტორიული წყაროს მიხედვით არ ჩანს ქართის ტომის არსებობის კვალი. ძველ უცხოურ თუ ქართულ წყაროებში ოცამდე ქართველური ტომის სახელი დასტურდება; შდრ.: ხეთურ, ასირიულ, ურარტულ, ბერძნულ-რომაულ-ბიზანტიურ, სომხურ და სხვა უცხოურ წყაროთა ჩვენებით II ათასწლეულის დასასრულს და I ათასწლეულში საქართველოს ისტორიულ ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ ქართველურ ენა-კავებზე მოლაპარაკე და, შესაბამისად, ქართველურად მიხნეული შემდეგი ტომები: მუშქები/მესხები, დიაუხები/ტაოხები, კოლაელები, ტიბარენები, იბერები/სასპირები, კორაქსები, ჰალიძონე-



ბი/ხალიბები, ხალ დები/ქალდები, მოსინოკები, მაკრონები, ფასიანები, ეკრიკტიკეს მცხოვრებნი, ჰენიოსები, სანები/ჭანები, ლაზები, აბაზები /ობეზები, სვანები, სუანო-კოლხები, ამარანტები, ტუსკები, კახები, კუხები, ჰერები, ჯავახები, ფხოველები... როგორც ვხედავთ, არც ქართულ და არც უცხოურ წყაროებში ერთ ტომს სახელად არ უდასტურდება „ქართი“.

2. წყაროებში დადასტურებულ ოცამდე ტომს შეუძლებელია ჰქონდეს ოთხი ენა. რაც მთავარია, დიდი ალბათობით, ქართველთა ისტორიული სამწიგნობრო ენა – ხანმეტი ტექსტების ენა დაეფუძნა ზოგად ქართულ საერთო ქართველურ ენას და არა – ჩვენთვის დღეს ცნობილ რომელიმე ქართულ დიალექტს, მაგ., ქართლ-კახურს. შესაბამისად, მრავალსაუკუნოვანი სამწიგნობრო ქართული ენა ყველა ქართველური თემის შემოქმედება და დედაენაა. უეჭველია ისიც, რომ მეგრულ-ლაზურიც, სვანურიც და სხვა ქართველური ზეპირი კილოებიც ძველი (ხანმეტი) ქართული ენის მეორეული სახესხვაობები არიან და არა – დამოუკიდებელი ენები. შესაბამისად, არალოგიკურია ქართველთა სამი თუ ოთხი დედაენის არსებობაზე ლაპარაკი. მრავალი საუკუნეა ქართველ ერს აერთიანებს საქართველოს ეკლესიის ენა – ქართული სამწიგნობრო ენა, რომელიც თვისობრივად ერთნაირად იქმნებოდა საქართველოს ყველა კუთხეში.

გამომდინარე ზემოთქმულიდან, ლოგიკურია დასკვნა, რომ არცერთ ქართველურ ტომსა თუ თემს თავისი კუთხური ენა თუ კულტურა არ გაუვრცელებია სხვა ქართველურ ტომებსა თუ თემებზე ანუ, სრულიად უსაფუძვლოა ე.წ. „ქართიზაციაზე“ ლაპარაკი.

სავსებით დამაჯერებელია მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძის მსჯელობა საქართველოს ეკლესიის საზღვრების შესახებაც; კერძოდ, მისი აზრით, საბჭოთა ეპოქის ისტორიოგრაფიაში ჩამოყალიბებული თვალსაზრისი საქართველოს ეკლესიის პროზელიტურობის შესახებ ეწინააღმდეგება როგორც უცხოური წყაროების, ასევე, ძველ ქართულ წყაროებისა და რუის-ურბნისის ძეგლისწერის ცნობებს. წყაროების მიხედვით, ანდრია პირველწოდებულისა და წმინდა ნინოს მიერ დაფუძნებული საქართველოს წმინდა ეკლესია იმთავითვე მოიცავდა დასავლეთ საქართველოსაც; იხ., მაგ., რუის-ურბნისის კრების ძეგლისწერა: წმინდა ნინომ მოაქცია „ყოველი სავსება ყოველთა ქართველთა ნათესავისა“, ხოლო ანდრია პირველწოდებულმა იქადაგა „ყოველსა ქვეყანასა საქართველოსასა“ (დიდი სჯულისკანონი, 1975, გვ. 545).

მიტროპოლიტ ანანიასა და სხვა თანამედროვე მეცნიერთა კვლევების გათვალისწინებით, დღეს, საქართველოს დეოკუპაციის პროცესში, არსებითია, რომ საქართველოს ხელისუფლების შესაბამისი ინსტიტუციის მიერ აკადემიურად და დროულად დაიგეგმოს მეცნიერული ქართველოლოგიის განვითარება; კერძოდ, აუცილებელია:

- ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობისა და უდიდესი მემკვიდრეობის – ქართველთა კუთხური მეტყველებების (მეგრულის, ლაზურის, ხევსურულის, სვანურის, ტაოურის, თუშურის...) – შენარჩუნებისათვის სტრატეგიის შემუშავება;

- ქართველოლოგიის მიმართულებით ობიექტური კვლევების განხორციელება და ყველა დონის სასწავლო დაწესებულებაში სწავლების დაგეგმვა აკადემიური ქართველოლოგიური კვლევების მიხედვით;

- ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური და სახელმწიფოებრივი იდენტობის შესახებ მსოფლიოში ფართოდ გავრცელებული არასწორი ინფორმაციების დაბალანსება; თანამედროვე ქართველოლოგიური კვლევების შედეგების მიწოდება საერთაშორისო სამეცნიერო თუ საენციკლოპედიო წრეებისთვის, ობიექტური ეთნოლინგვისტური და ისტორიოგრაფიული რუკების საზღვარგარეთ გავრცელება და სხვ.

ვულოცავ მიტროპოლიტ ანანიას ჯაფარიძეს 70 წლის იუბილეს და ვუსურვებ ხანგრძლივ მოღვაწეობას როგორც ეკლესიის წიაღში, ასევე, ქართველოლოგიის მიმართულებით.

ტარიელ ფუტკარაძე



**მის მაღალყოფილადუსამღვდელოესობას,  
 მანგლისისა და თეთრიწყაროს მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძეს**

**მეუფეო,**

ჩვენთვის, საგვარეულოთა კავშირისათვის, დიდი პატივია მოგესალმით და მოგილოცოთ თქვენი ცხოვრების ესოდენ მნიშვნელოვანი თარიღი.

დიდია თქვენი ღვაწლი, როგორც საეკლესიო, ისე საქართველოს რეალური ისტორიის სფეროში.

საგვარეულო მოძრაობა საქართველოს ისტორიის მცირედი, მაგრამ მნიშვნელოვანი ნაწილია. როგორც დიდი ივანე ჯავახიშვილი გვაუწყებს გვაროვნული წყობილება ოდითგან ქართული სახელმწიფოებრიობის მოწყობისა და სიძლიერის საფუძველი იყო.

ქართველთა ამქვეყნიური სამებაა მამული, ენა, სარწმუნოება, რომელსაც გვარი-შვილობა, მამულიშვილობა და სახლი შვილობა ასაზრდოებს. ქართველი კაცი უპირველესად გვარისა და სამშობლოს პატრიოტია, ის გვარს ამშვენებს, გვარი სამშობლოს, საქართველო ღირსეულ გვართა და პიროვნებათა ქვეყანაა. თქვენი პიროვნების დგომა საგვარეულო მოძრაობის გვერდით ფასდაუდებელი იქნება ჩვენთვის.

მეუფეო, გილოცავთ 70 წლის იუბილეს, გისურვებთ ჯანმრთელობას, რათა კიდევ დიდხანს გელვაწოთ ჩვენი ქვეყნის სასიკეთოდ. ფეხბედნიერად გაგველოთ შემდგომი ათწლეულები ასწლეულისაკენ.

ღმერთმა ამრავლოს ჯაფარიძეების გვარი.

*ვაჟა ნადირაშვილი*

**მეუფე ანანია იუბილარია**

ყველამ ვიცით, რომ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი ყოველთვის გამოირჩეოდა მის წინაშე მდგარი ამოცანებისადმი ინოვაციური მიდგომებით და მაინც ტექნიკურ უნივერსიტეტში წმინდა ჰუმანიტარული, მით უმეტეს ქრისტიანულ-მართლმადიდებლური მიმართულების დაფუძნება ბევრისათვის მოულოდნელი იყო.

მაგრამ განვლილმა წლებმა დაგვანახა, რომ თითქმის ოცი წლის წინ სწორი და, რაც მთავარია, აუცილებელი გადაწყვეტილება იქნა მიღებული: შეიქმნა ჯერ თეოლოგიის კათედრა და შემდეგ თეოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი.

ასევე სწორი და წარმატებული აღმოჩნდა, რომ ამ საქმიანობას სათავეში ჩაუდგა პოლიტექნიკური ინსტიტუტის კურსდამთავრებული, მიტროპოლიტი მეუფე ანანია ჯაფარიძე. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ასეთი ცენტრის შექმნა არა მარტო რეგიონში, არამედ ზოგადად უმაღლესი ტექნიკური სასწავლებლის კედლებში უპრეცედენტო მოვლენა გახდა.

ცხოვრებამ დაადასტურა, რომ ინჟინრისათვის გარდა ტექნიკური, პროფესიული განათლებისა, აუცილებელია ეროვნული ფენომენის, სულიერი კულტურისა და ქრისტიანული ფასეულობების შეთვისება. სწორედ ამას ემსახურება ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრი.

ჩემი შესაძლებლობის ფარგლებში ვთანამშრომლობ რა ჩვენი უნივერსიტეტის თეოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრთან, ვმონაწილეობ მის მიერ ჩატარებულ სამეცნიერო კონფერენციებსა და ჟურნალ „სვეტიცხოველში“, ჩემთვის დიდი პატივია, პირადად





მიუელოცო ჩვენს საყვარელ ადამიანს, მეუფე ანანია ჯაფარიძეს დაბადების სამოცდამეათე წლისთავი.

ბვირფასო მეუფე ანანია, თქვენ ოცდათხუთმეტ წელზე მეტია ბრძანდებით მღვდელმთავარი ჩვენი ქვეყნის მეტად მნიშვნელოვან რეგიონში და ასე ერთგულად, დიდი სიყვარულითა და, მე ვიტყვოდი, ძალიან ღამაზად ემსახურებით მანგლისისა და თეთრიწყაროს ეპარქიას, ზოგადად ქართულ ეკლესიასა და უმაღლეს ტექნიკურ სასწავლებელში ამკვიდრებთ ღვთის რწმენას.

გილოცავთ საიუბილეო თარიღს და გისურვებთ ჯანმრთელობას, რათა ძალიან დიდხანს წარმატებით გააგრძელოთ თქვენი მეტად ნაყოფიერი საქმიანობა ტექნიკური უნივერსიტეტის კედლებში.

*ნუგ ზარ იაშვილი*

### მეუფე ანანიას...

თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ, მოწიწებითა და უღრმესი პატივისცემით მოგილოცავთ დაბადებიდან 70 წლის იუბილეს თქვენ, ჩვენი დედა ეკლესიის ღირსეულ წევრს, სულიერ მამას...

ქართულმა ეკლესიამ ჩაუყარა საფუძველი ჩვენს ეროვნულ სულიერ და მატერიალურ კულტურას – ღვთისმეტყველებას, მწერლობას, მუსიკას, მხატვრობას, მეცნიერებას და ღირსეულად დაუმკვიდრა ადგილი მსოფლიო ცივილიზებულ ერთა შორის.

ქართული ეკლესია ქმნის ქართული ენის აწმყოს და მეოხეობს მის სულიერებას, ზნეობრიობას და განათლებასა და მეცნიერებასთან ერთობლივი ძალისხმევით ქმნის ჩვენი ქვეყნის მომავალს. ამ პროცესში აუწონავია თქვენი დვაწლი და წვლილი თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ, რაზეც მეტყველებს თქვენი შთამბეჭდავი პედაგოგიური და სამეცნიერო მოღვაწეობა.

ღმერთმა დიდხანს ნუ მოუშალოს ჩვენს საზოგადოებას, უნივერსიტეტს, კოლეგებსა და სტუდენტებს თქვენი მაღალი, ჭეშმარიტად მისიონერული მოღვაწეობა.

კვლავაც იღვაწეთ მრავალ წელს ჩვენი ქვეყნის მეოხად.

*პატივისცემით,  
თემურ ჯაგოდნიშვილი  
ივანე ჯაგოდნიშვილი*



## ამაგლარი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე მიტროპოლიტი

გასული საუკუნის 70-იანი წლების ქართული საზოგადოების ცხოვრებაზე უდიდესი გავლენა მოახდინა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად ილია II-ის აღსაყდრებამ. გამოჩნდა ლიდერი, რომელმაც ურთულესი გზა დაისახა – ათეისტური კერპთაყვანისცემის პირობებში მყოფი, სახელმწიფოცნობიერებადაკარგული ქართველი ხალხის საკუთარ, მისთვის ბუნებრივ განვითარების კალაპოტში დაბრუნება. ერში გაშლილად, დიდი მასშტაბით დაიწყო აბსოლუტური ზნეობრივი ღირებულებებისა და სტანდარტების დამკვიდრება.

ამ ეროვნული ამოცანის რეალიზების საქმეში, მისი უწმინდესობის გვერდით, თავიდანვე გამოიკვეთა მაღალი რწმენისა და ღრმა განათლების მქონე მაშინ ახალგაზრდა, დღეს, ყველასთვის საყვარელი მეუფე და დაფასებული მეცნიერი, მანგლისისა და თეთრიწყაროს მიტროპოლიტი, მაღალყოვლადუსამღვდელოესი ანანია.

რწმენისა და ცოდნის, სასულიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ჰარმონიული შერწყმა, უღვევი სიტბო და სიყვარული – მეუფე ანანიას გამორჩეული თვისებებია. სწორედ თვისებებმა განაპირობა მისი წარმატებული მოღვაწეობა, როგორც საეკლესიო, ასევე სამეცნიერო თუ საზოგადოებრე სარბიელზე.

ხალხის ათეისტური განწყობებისა და მასობრივად დაცემული ზნეობის პირობებში უხდებოდა მეუფე ანანიას ათწლეულების განმავლობაში უარყოფილი საღმრთო ჭეშმარიტების ხელახალი ქადაგება თბილისისა თუ ალავერდის ტაძრებში, რაჭის, მესხეთისა თუ ქვემო ქართლის ეპარქიებში. დიდი წინააღმდეგობების მიუხედავად ყველგან დაატყოს თავისი მაშენებელი ხელი. დაცარიელებული და გაუქმებული ტაძრები გულანთებული ქრისტიანებისა და პატრიოტებად ჩამოყალიბების კერებად აქცია და მივიწყებულ ეროვნულ ტრადიციებს ახალი სიცოცხლე შთაბერა. ხელი შეუწყო გარკვეულწილად ნიჰილისტურად განწყობილი საზოგადოებისთვის ეროვნულ ფასეულობათა მიმართ ინტერესის გაღვივებას.

ცალკე უნდა აღინიშნოს მეუფის სამეცნიერო და პედაგოგიური მოღვაწეობა. მან დაარღვია იმპერიულ-საბჭოური ისტორიოგრაფიის სტერეოტიპები. მთელი სიდიადით დაგვანახა საქართველოსა და მისი სამოციქულო ეკლესიის მრავალათასწლოვანი რეალური ისტორია, დიდი მამულიშვილების ღვაწლი. გახდა ჩვენი აწმყოს სულიერი მეკავშირე წარსულთან. კიდევ უფრო ღრმად გაგვააზრებინა საქართველოს საკაცობრიო მნიშვნელობა.

მეუფე ანანიამ დააარსა სასულიერო სასწავლებლები და საქართველოს ერთ-ერთ უდიდეს უმაღლეს სასწავლებელში, საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში თეოლოგიის კათედრა. მრავლისმეტყველია ის ფაქტიც, რომ ის არის რეალური ისტორიის დამდგენი საპატრიარქოს მუდმივმოქმედი კომისიის თავმჯდომარე. განსაკუთრებით გვინდა გამოვყოთ მეუფე ანანიას საზოგადოებრივი აქტიურობა. იგი საზოგადოებრივი ცხოვრების ავანგარდში იყო და არის. ფაქტიურად, არ დარჩენილა არც ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი მეუფე ანანიას თავისი კომპეტენტური აზრი არ გამოეთქვა. მან გამოსცა მრავალი წიგნი და გამოკვლევა. მრავალი შრომა მიუძღვნა ქართული ენის დაცვის, საქართველოს ისტორიული კუთხეების ჭეშმარიტი წარსულის, საქართველოს ისტორიის დამახინჯებისა და ქართველო ფობიის პრობლემებს.

უნდა გამოიყოს მეუფე ანანიას პუბლიცისტური წერილები მიძღვნილი განათლების სისტემის, რელიგიისა და მეცნიერების, ქართველი ხალხის ჩამოყალიბების, მისი კულტურისა და ეროვნული მისიის, ქართლიზაციის თეორიისა და ქართველების დექარტევილიზაციის, შიდა ეროვნული კონსოლიდაციის დაჩქარებისა და რეგიონალიზმის, როგორც მისი შემაფერხებელი გარემოების შესახებ და სხვა. გააანალიზა ქართველი ხალხისა და საქართველოს მოსახლეობის ეროვნული ერთობის საფუძვლები. ნათლად



წარმოაჩინა საყოველთაო გლობალიზაციის პროცესით დაძრული საფრთხეების გასანეიტრალებლად, ეროვნული იდენტობის კულტურული და ცნობიერი კავშირის აუცილებლობა ისტორიულ ფესვებთან, ერთიანი ეროვნული ცნობიერებისა და ტერიტორიული მთლიანობის დაცვასთან.

საქართველოს ეკლესიის წმინდა სინოდის წევრი, მაღალყოვლადუსამღვდელოესი მეუფე ანანია ჩვეული გულისხმიერებით და შემართებით კვლავაც აგრძელებს თავის ნაყოფიერ მოღვაწეობას, რომელიც ჰარმონიულადაა შეზავებული მის პიროვნულ თვისებებთან.

თქვენო მეუფებავ, გვინდა შეგკადროთ უღრმესი მადლობა თქვენი ღვაწლის გამო.

ჯანმრთელობას, გამძლეობას და დიდხანს სიცოცხლეს გისურვებთ ღვთის სადიდებლად, სამშობლოს გასამდიერებლად და ადამიანთა საკეთილდღეოდ!

*უღრმესი სიყვარულითა და პატივისცემით მამუკა გიორგაძე*

### სულიერ სიმაღლეთა აკადემიკოსი

მაღალყოვლადუსამღვდელოეს მეუფეს, მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძეს საოცრად ნათელი და თბილი აურა დაჰყვება მუდამ. იგი იმ წმინდა მოსაგრე დიდ ქართველ ბერთა კოჰორტის გამგრძელებელია, რომლებმაც საყდრისეულ მყუდროებით და ღვთისმოსაობით წმინდა წერილთა წიგნები აქამდე მოგვიტანეს, გადაგვირჩინეს ქრისტიანული ეკლესიის და ივერიის უძველესი ერის ისტორია. პირველი წიგნი მეუფე ანანია ჯაფარიძისა, რომელიც წავიკითხე 1995 წელს, არის – „ქართველთა წინაპრების ბიბლიური ისტორია ადამიდან იესომდე“, ერთი კვირა მონუსხული ვკითხულობდი ამ წიგნს... მერე სიონში და ანჩისხატში მაცხოვრის და ღვთის მშობლის ხატების წინ, ანთებული სანთლებით ვევედ რებოდი უფალს გადაერჩინა ერი ივერთა, მადლობას ვწირავდი ამ წიგნის ჩემთვის მაშინ უცნობ ავტორს... დღეს ბედნიერი ვარ, რომ გამოჩენილი და გამორჩეული საეკლესიო მოღვაწის და დიდი მეცნიერის მეუფე ანანიას კურთხევით ჩემი ორი წიგნი გამოიცა „ძველი ანჩისხატის ტაძარი ტფილისში“ და „კასპის ისტორია“.

21-ე საუკუნის საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ეკლესიის მემკვიდრეობის უმადლესი საეკლესიო კვერთხის ღირსეულად მატარებელია, ქართველი ერის სულიერების და ქრისტიანული ცნობიერების გადასარჩენად არაერთ ფრონტზე სააკაძისეული შემართებით მებრძოლი. მეუფე ანანია, არა მარტო ეკლესიამონასტრებში ადავლენს სიტყვით წირვა-ლოცვას, არამედ მისი ბრწყინვალე წიგნებიც „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“, „ქალდეა“ – საეპისკოპოსოები ლაზიკაში“, „საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული“, „საქართველოს ეკლესიის იურისდიქცია ჩრდილოეთ კავკასიაში“, „ქართული საეკლესიო (სალიტერატურო) ენის ჩამოყალიბების საკითხისათვის (იოანე ლაზი)“, „თეორია საქართველოს ეკლესიის პროზელიტიზმის შესახებ“, „აღბანეთისა და ხუნძეთის საკათალიკოსოები“, „არიან ქართლი“ და სხვ. საქართველოს ფიზიკური და სულიერი საზღვრების დასაცავად აგებული ტაძრებია, ციხე-გალავნებია მტერთაგან აუღებელი ღვთიური შუქით გაცისკროვნებული – ქართული სიტყვებით აგებული ბალავარია ჩვენი ქვეყნისა. სიტყვა ხომ ხატია აზრისა, მეტყველებითი ხატი უფლის სადიდებლად ადვლენილი...

ჩვენმა ბრძენმა პატრიარქმა ღირსეულ სასულიერო მადალ იერარქს ჩაგაბარათ საქართველოს ჭეშმარიტი ისტორიის დადგენის უაღრესად საპასუხისმგებლო საქმის მესაჭეობა. თქვენ ბრძანდებით საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის სას-



წავლო-სამეცნიერო ცენტრის პირველი ხელმძღვანელი და ერთ-ერთი დამფუძნებელი. თქვენთვის ეკლესია დედაა, უფალი იესო ქრისტე მამაა, ჩვენ თქვენი ცოდვილი შვილები ვართ მეუფეო...

ღვთის შეწევნით კიდევ 70 წელი გეტარებინოთ ჯვარი უფლისა, როგორც ღვთის-მოსაობით და შეუდარებელი მეცნიერული განათლებით განათებულ მაღალ იერარქს! ჩემთვის სულიერი სიმაღლით უკვე აკადემიკოსს!

*სიყვარულით ვაჟა ოთარაშვილი*

### **თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ!**

გულითადად გილოცავთ დაბადებიდან 70 წლის იუბილეს. თქვენ ათწლეულების განმავლობაში, უფლის ნებით, მხრებით ზიდავთ ქრისტიანული მსახურების სიმძიმეს, რამაც უდიდესი ავტორიტეტი და პატივისცემა მოგიხვეჭათ და რაც სახელმწიფო და საეკლესიო ჯილდოებით აღინიშნა.

უდიდესია თქვენი ღვაწლი ქართველების ეროვნულ-საეკლესიო სულისკვეთების ამალღების საქმეში, ჩვენი ისტორიის რთულ, გადამწყვეტ ეტაპზე, სამოქალაქო დაპირის პირებისა და აფხაზეთში ქართველთა ეთნიკური წმენდის შემდეგ. ამასთან დაკავშირებით 2007 წელს უწმინდესმა პატრიარქმა ილია II-მ თავის ქადაგებაში ბრძანა: „მეუფე ანანიას მრავალი წყარო აქვს მითითებული საიდან ვართ, ვინ ვართ და ბოლოს-დაბოლოს სად მივდივართ“.

გვეამაყება თქვენი მღვდელმთავრობისას გაწეული შრომა ქართველი ერისა და საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის, ვინაიდან თქვენი ძალის ხმევითა და შრომით ამოქმედდა და აშენდა უამრავი ეკლესია და მონასტერი. 2001 წელს უფლის ნებით თქვენ შეძელით საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში თეოლოგიის კათედრის დაარსება, რომელსაც თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრი ეწოდა და რომელსაც დღემდე ხელმძღვანელობთ პროფესორის წოდებით.

მთელი სულითა და გულით მინდა გადაგიხადოთ მადლობა თქვენი უდიდესი ინტელექტუალური შრომისათვის, თქვენ მიერ გამოცემული უამრავი წიგნის, გამოკვლევისა და პუბლიცისტური წერილისათვის, რომელთა გაცნობაც არავის დატოვებს გულგრილს და უდიდესი სიამოვნებაა.

უფალმა დაგლოცოთ, მეუფეო, ვისურვებთ დღეგრძელობას. გადაწყვეტილება, რომ საკუთარი თავი მიუძღვნა ღმერთს, მოითხოვს დიდ სულიერებას, ვაჟკაცობასა და თავდადებას. ბედნიერი ვარ, რომ თქვენი სახით გვყავს მეუფე, რომელიც სიყვარულისა და თავმდაბლობის მაგალითია, თქვენი მოღვაწეობა კი დასტურია ღვთისა და მამულის სიყვარულისა.

კვლავაც უხვად მოჰმადლოს უფალმა თავისი ღოცვა-კურთხევა თქვენს მსახურებას. მრავალ წელს გემსახურეთ ჩვენს საწუგეშებლად. ვისურვებთ სიძლიერეს და მრევლის სიმრავლეს.

*ალექსანდრე გრიგოლიშვილი*



## მაღალყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო,

გულითადად გილოცავთ 70 წლის იუბილეს, გისურვებთ დღეგრძელობას და დიდხანს სიცოცხლეს საქართველოს ეკლესიის ვრცელ გზაზე.

განუზომელია თქვენი ღვაწლი ჩვენი ერის წიგნიერების ამაღლების საქმეში. თქვენ, როგორც საქართველოს ეკლესიის მწიგნობართუხუცესმა, დაუღალავი შრომით, ნაყოფიერი სამღვდელმთავრო და სამეცნიერო მოღვაწეობით, თქვენი ავტორიტეტული სიტყვით ბევრ ისტორიულ ფაქტს მოჰფინეთ ნათელი და საზოგადოებას ამცნეთ ჩვენი ქვეყნის წარსულის დღემდე უცნობი დეტალები.

შევთხოვთ უფალს მოგცეთ ჯანმრთელობა და დღეგრძელობა, რომ ეს მძიმე ჯვარი დიდხანს ატაროთ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისა და ჩვენი საზოგადოების საკეთილდღეოდ.

*პატივისცემით გიორგი სალუქვაძე*

## თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ,

დღეს, როდესაც ხილული თუ უხილავი ძალები უღირსი მეთოდებით ცდილობენ ჩრდილი მიაყენონ ქართულ მართლმადიდებელ სამოციქულო ეკლესიას, კიდევ უფრო რელიეფურად წარმოჩნდა საჭიროება საწმყოსთვის ისეთი მღვდელმთავრისა, როგორც თქვენ ბრძანდებით.

სამწუხაროდ, ისტორიის მანძილზე, მცირედი ყოფილან, ვინც შეძლო მაღალი იერარქის მძიმე ჯვრის ტარებასთან ერთად, გამორჩეული მეცნიერიც ყოფილიყო.

თქვენს მიერ შექმნილი „საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია“, „საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული“, წიგნები პეტრე იბერზე თუ ლაზიკის საეპისკოპოსოებზე, ეგრისზე თუ მესხეთზე გახლავთ უდიდესი ცოდნისა და კომპეტენტურობის ხილული მაგალითი.

2001 წლიდან თქვენ საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში დიდი წარმატებით განაგებთ თეოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრს, სადაც აღიზარდნენ და დღეს დოქტორის ხარისხით მოღვაწეობენ უკვე ცნობილი სასულიერო პირები.

მეუფეო, უფალმა დაგლოცოთ, მრავალი წელი ბრძანდებოდეთ თქვენი სამწყოს საიმედოდ, ერის სადიდებლად.

მე კი ვიტყვი: *Primus inter Pares* – პირველი თანასწორთა შორის.

*ზურაბ გამეზარდაშვილი*

## თქვენო მაღალყოვლადუსამღვდელოესობავ!

ღრმა პატივისცემითა და სიყვარულით გილოცავთ 70 წლის იუბილეს, გისურვებთ მხნეობასა და დღეგრძელობას დედა ეკლესიისა და სამშობლოს საკეთილდღეოდ.

დიდია თქვენი წვლილი სამღვდელმთავრო და სამეცნიერო საქმეში, რისი დასტურიცაა არაერთი კვლევა და ნაშრომი, რომლებმაც მრავალი მნიშვნელოვანი საკითხი გახადა ხელმისაწვდომი ჩვენი საზოგადოებისათვის.

ჯანმრთელობა, სიკეთე და დღეგრძელობა თქვენ, სრულიად საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისა და ქართველი ხალხის საკეთილდღეოდ.

*ლევან გოგიჩაიშვილი*



პროფესორი, მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე

საქართველოს ეკლესიის იურისდიქცია ჩრდილო კავკასიაში  
 (გაგრძელება, დასაწყისი იხ. ჟ. სვეტიცხოველი, 2017, 2; 2018, 1; 2018, 2; 2019, 1)

ნაწილი 2

თავი მეოთხე

ზელენჯუკ-არხიზის, სენტისა  
 და შუანას ტაძრები

ლიტერატურა

საქართველოს ამჟამინდელ საზღვართან, დაახლოებით 25-30 კილომეტრში მდებარეობს ჩრდილოეთ კავკასიაში უძველესი გუმბათიანი ტაძრები ზელენჯუკ-არხიზში (3 ეკლესია), სენტსა და შუანაში.

ამჟამინდელი რუსული (ჩრდილოკავკასიის ადგილობრივი) სამეცნიერო წრეები მიიჩნევენ, რომ ეს ეკლესიები აგებულია ალანების მიერ მე-10-მე-11 საუკუნეებში და ისინი შედიოდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ალანიის ეპარქიის იურისდიქციაში.

აღსანიშნავია, რომ ამ მტკიცებისათვის პირდაპირი წყარო არ არსებობს. ეს მტკიცება მხოლოდ ვარაუდებზეა დაფუძნებული, თუმცა კი არსებობს პირდაპირი წყარო ჩრდილოეთ კავკასიის ამ რეგიონის საეკლესიო იურისდიქციასთან დაკავშირებით. კერძოდ, ესაა აფხაზეთის საკათალიკოსოს იურიდიული დოკუმენტი მე-16-მე-17 საუკუნეებისა – „ბიჭვინთის იადგარი“, რომელშიც აღნიშნულია, რომ ისტორიულად ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიის ტერიტორია ყირიმის ქალაქ კაფადან (ამჟამინდელი ფეოდოსიადან) ლიხის ქედამდე შედიოდა აფხაზეთის საკათალიკოსოს, ანუ საქართველოს საპატრიარქოს, იურისდიქციაში. გარდა ამისა, მოღწეულია მე-16-მე-17 საუკუნეების ცნობა „ქართლის ცხოვრებაში“ (ოფიციალურ მატია-

ნეში), რომელსაც სამართლებრივი მნიშვნელობა გააჩნდა. ჩრდილოეთ კავკასიის მხარეები ჩერქეზეთისა და ოსეთ-ნახჩეთის ჩათვლით შედიოდა ქართლის საკათალიკოსოს იურისდიქციაში. ამავე დროს ამ ცნობაში მითითებულია სამართლის წყარო, თუ რა უფლების საფუძველზე შედიოდა სრულიად ჩრდილოკავკასია ქართული ეკლესიის იურისდიქციაში. ესაა მე-6 მსოფლიო-საეკლესიო კრების განჩინება (ნამდვილად მიიღო თუ არა მე-6 მსოფლიო კრებამ დადგენილება ჩრდილოკავკასიის საქართველოს ეკლესიაზე დაქვემდებარების შესახებ, ყველასათვის უცნობია. ამ კრებას სამართლებრივი დოკუმენტები წერილობითი სახით არ გამოუცია (როგორც ცნობილია, შემდგომი დროის ტრულის კრება შეეცადა შეეგოს დანაკლისი და მე-5-მე-6 კრებების სამართლებრივი დოკუმენტები წერილობითი სახით გამოსცა, სადაც არ აისახა ეს საკითხი), არსებობს სხვა წყაროები, მაგალითად, მაღალაშვილისეული სახარების ცნობილი მინაწერი, და რაც არსებითია, უხვი მატერიალური მასალა ქართული საეკლესიო წარწერების სახით.

აღნიშნული ეკლესიები ქართული საეკლესიო არქიტექტურისთვის დამახასიათებელი ძეგლებია, სწორედ ასეთი არქიტექტურით უამრავი ეკლესიაა ნაგები აფხაზეთ-გურია-სამეგრელოში, ქართლ-კახეთსა თუ მესხეთ-ტაო-კლარჯეთში.

ამასთანავე, ამ ეკლესიათა ირგვლივ მცხოვრები ადგილობრივი მოსახლეობა



ამ ეკლესიებს უწოდებს „ქართულ ეკლესიებს“. მაგალითად, სენტისა და შუანას ეკლესიებისმომცველი მიწა-წყალი ბოლო საუკუნეებში დასახლებული იყო აბაზებით (აბაზების ტომით). მათ ენაზე „შუანას ეკლესია“ ნიშნავს სვანების ეკლესიას. ასევე შუანას ტაძართან ახლახან დასახლებული ოსები შუანას ტაძარს „სვანების ეკლესიას“ უწოდებდნენ. მართლაც, ტერიტორიულად სვანეთი აქედან სულ 10-15 კილომეტრითაა დაშორებული.

აღსანიშნავია, რომ ლაგროვის კვლევით, ამ რეგიონიდან მე-18 ს. ბოლოს სვანები გააძევეს ყაბარდოელებმა. ამის მიუხედავად, კვლევათა მიხედვით, მე-19 საუკუნის შუა წლებამდეც შუანასმომცველი ეს მხარეები ე.წ. თავისუფალ სვანეთს ემეზობლებოდა.

დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეული, თავისუფალი სვანეთი, ძალის გამოყენებით გააუქმა რუსეთის იმპერიამ აღნიშნულ დროს და დასჯის მიზნით შეამცირა მისი საზღვრები ჩრდილოეთის მიმართულებით. ამის შედეგად სვანებმა დაკარგეს ის გადასახადი, რომელსაც მათ მიწებზე დასახლებული ყარაჩაელები უხდიდნენ მათ (იხ. ქვემოთ). მე-18 საუკუნეში აქ მოგზაურმა უცხოელმა მკვლევარმა დააფიქსირა, რომ აღნიშნული ეკლესია ჯერ კიდევ მოქმედი იყო. ფაქტობრივად, სენტისა და შუანას (შოანას) ტაძრები მხოლოდ მე-19 საუკუნეში დაკარგეს სვანებმა, რადგანაც ეს მიწები ამჟამინდელ პუნქტ ნიუნი თებერდას (სადაც სენტისა და შუანას ეკლესიებია) ჩათვლით, ისტორიულად სვანების ტერიტორია იყო. 1943 წელს მოხვედრითად სამართლიანმა საბჭოთა რუსეთის იმპერიამ ეს ტერიტორია დაუბრუნა სვანებს. მოსკოვის ბრძანებით ის შეიყვანეს მესტიის რაიონში. რაც აისახა შესაბამის ბრძანებაშიც კი (იხ. ქვემოთ), თუმცა 1956 წელს უკანვე წაართვეს.

რაც შეხებათ ზელენჯუკ-არხიზის ეკლესიებს, ისინი სულ 40-60 კილომეტრით არიან დაშორებულნი აფხაზეთის ბიჭვინთიდან, უძლიერესი ქართული საეკლესიო ცენტრიდან. აქ აღსანიშნავია ისიც, რომ ბიჭვინთის საკათალიკოსოს სამართ-

ლებრივი დოკუმენტი ამ ტერიტორიას (დასავლეთ ჩრდილოკავკასიას, ზელენჯუკ-არხიზის ეკლესიების ჩათვლით) ვიდრე ყირიმის კავამდე აფხაზეთის საკათალიკოსოში შემავალად თვლიდა. აფხაზეთის კათალიკოსი თავის ტიტულატურაში აღნიშნავდა, რომ ის „ყოველისა ჩრდილოეთისა“ კათალიკოსი იყო. „ყოველი ჩრდილოეთი“ ყუბანისა და დონისპირეთამდე მდებარე ტერიტორიებს გულისხმობდა.

ზელენჯუკ-არხიზის, სენტისა და შუანას ეკლესიები მოხატული იყო მოხატვის კანონიკური წესების შესაბამისად, რაც ესაჭიროება მართლმადიდებლურ-ქალკედონურ ლიტურგიის წესს, ანუ აქ აღესრულებოდა ქალკედონურ-მართლმადიდებლური წირვა-ლოცვა. ისმის კითხვა: რომელ ენაზე? ლიტურგია ალანურ ენაზე არ აღესრულებოდა. ასევე არც სხვა უმწერლობო ადგილობრივ კილო-დიალექტებზე, აქედან გამომდინარე, აქ წირვა-ლოცვა ბერძნულად ან ქართულად აღესრულებოდა, საეკლესიო იურისდიქციის შესაბამისად. თუკი ეს ეკლესიები იყო კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში, მაშინ ფრესკებზე ოფიციალური წარწერები ბერძნულად შესრულდებოდა, ხოლო თუ იყო ქართული ეკლესიის იურისდიქციაში, წარწერები შესრულდებოდა როგორც ბერძნულად, ისე ქართულად. ქართული ეკლესია ბერძნულს მიიხრევა ქრისტიანობისა და ქალკედონიტური აღმსარებლობის ერთერთ სიმბოლოდ. ამიტომაც გვხვდება, მაგალითად, ქართული ეკლესიის უმთავრეს სვეტიცხოველისა და სხვა ეკლესიებში ბერძნული წარწერები.

სამწუხაროდ, შეუსაბამო პოლიტიკური ვითარების გამო ქართველ მკვლევრებს არ ჰქონდათ საშუალება უშუალოდ შეესწავლათ ამ ეკლესიათა წარწერები, მაგრამ რუსი მკვლევრები აღნიშნავენ, რომ ამ ეკლესიებში და იქაურ არტეფაქტებზე არის ბერძნული, სომხური, ქართული, ძველრუსული და ძველალანური წარწერები ან მათი ნაკვალავი. თუ ასეა, ეკლესიათა იურისდიქციის განსაზღვრისათვის სომხურ წარწერებს მნიშვნელობა არ უნდა მიენიჭოთ. ამ რეგიონში სომხუ-



რი ეკლესიის იურისდიქცია არ ვრცელდებოდა, მით უმეტეს, ქალკედონურ ეკლესიებზე. ძველი ალანური წარწერები შეუძლებელია ეკლესიების ფრესკებზე რომ იყოს, რადგანაც ასეთი დამწერლობის არსებობა საერთოდ ჰიპოთეზურ სფეროს განეკუთვნება. საფიქრებელია, რომ ქართული ასომთავრული ანდა ხუცური ასოები მიხნეული იქნა ან სომხურად ანდა ჰიპოთეზურ – ე.წ. ძველალანურად.

აღინიშნება, რომ ერთ-ერთ ეკლესიაში ნივთზე აფხაზთა მეფე ლეონ III მოიხსენიებოდა. აფხაზთა მეფეები თვითონ იყვნენ აქტიური მრევლი და, ამასთანავე, საერო მეთაურები აფხაზეთის საკათალიკოსოსი, რომელიც ქართულენოვანი იყო და ქართული ეკლესიის ერთ-ერთ ნაწილს შეადგენდა ქართლისა და ხუნძეთის საკათალიკოსოებთან ერთად.

ორი საეკლესიო ერთეული (კონსტანტინოპოლის საპატრიარქო და აფხაზეთის საკათალიკოსო) ამ რეგიონში უპირატესობის მოპოვებას ცდილობდა. მაგალითად, კონსტანტინოპოლის პატრიარქი ნიკოლოზ მისტიკოსი მრავალ სავედრებელ წერილებს წერდა აფხაზთა მეფეებს, რათა მათ ხელი შეეწყოთ ამ მხარეებში ალანის საეპისკოპოსო კათედრის დაარსების საქმისათვის, მაგრამ აფხაზთა მეფეებმა ასეთი დახმარება არ განახორციელეს, პირიქით, ალანის ეპისკოპოსები გაძევებულ იქნენ ალანიიდან, აფხაზეთ-დასავლეთ საქართველოდან, და, საერთოდ, ჩრდილოეთ კავკასიიდან და ამის გამო კონსტანტინოპოლი იძულებული შეიქმნა ალანთა ეპისკოპოსისათვის კათედრა მიეცა ტრაპეზუნტთან ახლოს სოტირიოპოლში და შემდეგ, იქვე, ერთ-ერთ მონასტერში.

ჩრდილოკავკასიის ამ რეგიონში კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს დასაყრდენი აღარ გააჩნდა, და პირიქით, ჩრდილოკავკასიაში აფხაზეთის საკათალიკოსო ძლიერდებოდა. ჩრდილოკავკასიის ახალი მრევლი ყირიმამდე – კაფამდე – მის ინტერესის სფეროს შეადგენდა. ამ მიზეზის გამო აფხაზეთის საკათალიკოსოს საპატრიარქო ცენტრად გამოცხადდა ბიჭვინთა – ჩრდილოეთ კავკასიის უშუალო კარიბჭესთან, თუმცა თავისუფ-

ლად შეიძლებოდა ამ ცენტრის დაარსება სამეფოს ცენტრ – ქუთაისში, ანდა საეკლესიო ცენტრ – ჭყონდიდში. ამ ეტაპზე აფხაზეთის საკათალიკოსოს მიზანი იყო ჩრდილოეთ კავკასიაში ქრისტიანული წესრიგის დამყარება-დაფუძნება. ამ მიზეზის გამო, როგორც აღინიშნა, ჩრდილოკავკასიის უახლოეს პუნქტ ბიჭვინთაში მოეწყო საკათალიკოსო ცენტრი. ამ არეებში ერთი საეკლესიო ცენტრის პრინციპიდან გამომდინარე, ალანის საეპისკოპოსო კათედრისათვის ადგილი არ აღმოჩნდა. როგორც აღინიშნა, ასეთი ტრაპეზუნტთან დაარსდა, მის იურისდიქციაში, როგორც ალანის მიტროპოლიტის საეპისკოპოსოთა ნუსხა აჩვენებს, აღმოჩნდა ალანების მამაპაპეული ტერიტორიები – დონ-დნეპრისპირეთი ყირიმის ჩათვლით. მე-6 ს-ში ლაზიკის ომებისას ალანები ბიზანტიელთა მიერ სპარსელთა წინააღმდეგ საბრძოლველად მოწვეული ხალხი იყო. მე-10–მე-11 საუკუნეებისათვის ისინი კავკასიაში გარკვეულ ტერიტორიებს ფლობდნენ. ვახუშტის ცნობით, აფხაზეთის ერთ ნაწილს, მოქცეულს კლისურაკელასურსა და ბზიფისწყალს შუა, ერქვა აფხაზეთის ალანია. სწორედ აქ მდებარეობს ბიჭვინთა, ანუ ბიჭვინთის საკათალიკოსო ცენტრი ალანიაში (აფხაზეთის ალანიაში). ჩანს, იქამდე, სწორედ აქ, ზღვაზე გამავალ აფხაზეთის ალანიაში გეგმავდა კონსტანტინოპოლის პატრიარქი ნიკოლოზ მისტიკოსი ალანის ეპისკოპოსებისათვის საეკლესიო კათედრის შექმნას, ოღონდ კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში, მაგრამ, ბერძნული საეპისკოპოსოს ნაცვლად აქ აფხაზთა მეფეებმა ქართული საკათალიკოსო ცენტრი დააარსეს.

ვახუშტის ცნობით, აფხაზეთის საერისთავო იწყებოდა ბზიფისწყლიდან და ანაკოფიიდან ვიდრე მცირე ხაზარეთის მდინარამდე, ანუ ყუბანამდე. ყუბანის შესართავთან ახლოა კაფა, აღსანიშნავია, რომ არქანჯელო ლამბერტი კაფას მიიჩნევს საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრად, სადამდეც ვრცელდებოდა ქართული საეკლესიო კულტურა. ის წერს: „საქართველოს სამეფო მიდიოდა კაფამდე, რომელიც ხერსონესშია. ამ მხრით საქარ-





თველოს სამეფო თავის სამფლობელოებში მოიცავდა აფხაზებს, ანუ აბასკებს, ჩერქეზებსა და ჯიქებს. ამის ცხადი კვალი დღესაც მოიპოვება აქ. აფხაზებისა და ჯიქების ქვეყნებში მშვენიერი ტაძრები დგანან ქართულად აშენებულნი და ქართული ზედწარწერებით“ (ა. ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, 2011, გვ. 30). არხიზ-ზელენჯუკის ტაძრები, სენტი და შუანა სწორედ ამ არეებშია. შესაბამისად, ისინი ა. ლამბერტის ქართულ ეკლესიებად მიაჩნდა.

აფხაზთა საერისთავო (და არა აფხაზთა სამეფო), ვახუშტის ცნობიდან გამომდინარე, მოიცავდა ზღვისპირეთს ყუბანამდე, მონღოლების შემოსევამდე მის აღმოსავლეთით განვრცობილი იყო ქვეყანა აღანია.

### რუსული მონასტრები ზელენჯუკ-სენტ-შოანას (შუანას) ეპარქიაში

რუსულმა ხელისუფლებამ კავკასიის დაპყრობის შემდეგ მდ. ზელენჯუკის ხეობაში შემორჩენილ მშვენიერ გუმბათიან ქართული სტილით ნაგებ ეკლესიებთან დააარსა მონასტრები, ფილიალები ათონის რუსული მონასტრისა (АЛЕКСАНДРО-АФОНСКИЙ ЗЕЛЕНЧУКСКИЙ МУЖСКОЙ МОНАСТЫРЬ).

სამი მშვენიერი ჯვარგუმბათოვანი ეკლესია მდებარეობდა ყარაჩაი-ჩერქეზეთში მდ. ზელენჯუკის მარჯვენა სანაპიროზე, სოფელ არხიზთან ახლოს, სადგურ ზელენჯუკიდან 22 კმ-ში.

აფხაზეთის ახალი ათონის მონასტერი მე-19 ს-ის 80-იანი წლებიდან რუსი ბერების ხელში იყო. ისინი ძალზე ნეგატიურად იყვნენ განწყობილი ქართული ეკლესიის მიმართ, რომელმაც იმ დროს მოითხოვა აღდგენა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა მთელი ისტორიული საქართველოს ტერიტორიაზე, და, მასასა-დამე, აფხაზეთშიც.

ავტოკეფალიის მოთხოვნამ ურთიერთობა დაძაბა რუს და ქართველ სასულიეროთა შორის, რამაც შემდეგ ეგზარქოსის

მკვლევობაც კი გამოიწვია. ყოველივემ ძალზე გაანაწყენა იმუამინდელი რუსული ეკლესია. საქართველოში დაწყებულმა ავტოკეფალიისაკენ მიმართულმა პროცესმა აღაშფოთა ახალი ათონის მონასტრის ხელმძღვანელობა და რუსი ბერები. ეს კარგად ჩანს წიგნიდან, რომელიც მათ მე-19 ს-ის 90-იანი წლების ბოლოს გამოსცეს (И. Н. (Арсений (Минин)), „Абхазия и в ней Ново-Афонский Симоно-Кананитский монастырь“ – М., 1899). მასში აღწერილია ახალი ათონის მონასტრის ისტორია.

ამ წიგნში უარყოფილია ქართული ეკლესიის რაიმე უფლება აფხაზეთში. დამახინჯებულია ფაქტები, გამოხატულია სურვილი და მოწოდება, გააქრონ აფხაზეთში ქართული ეკლესიის ყოველგვარი ისტორიული ნაკვალევი.

ამ სულისკვეთებით განწყობილმა ბერებმა მალევე ხელში ჩაიგდეს ზელენჯუკის მონასტერი. მათ ამ მონასტრებში ქართული ნაკვალევი წაშალეს რესტავრაციის მომიზეზებით, ანუ ფრესკებიდან ქართული წარწერები ამოშალეს, წარწერიანი ქვები მოსპეს და სხვა. ამ ვანდალიზმს აღიარებდნენ თვით იმუამინდელი მეცნიერები.

მაგალითად, ამ რუს ბერებს ადგილზე დახვდათ ზელენჯუკის შუა ტაძარი თავისი შესანიშნავი ფრესკებით. რესტავრაციის მომიზეზებით მისი ქართული ფრესკები სრულიად მოსპეს 1899 წელს. ამ ფრესკებს ახლა ბიზანტიურად მოიხსენიებენ.

თვითონვე წერენ: „Реставрация „среднего“ храма, при к-рой были уничтожены древние фрески визант. школы, была завершена к 1899 г“

(<http://www.pravenc.ru/text/64470.html>).

ორი წლით ადრე მთლიანად შეუცვალეს სახე სამხრეთის ეკლესიას და მისი ქართული სტილიდან აღარაფერი დატოვეს. ის გარეგნობით რუსულ ეკლესიას დაამსგავსეს. 1887 г. был восстановлен для богослужения (на походном антиминсе) „южный“ храм.



რაც შეეხება მთავარ, ზელენჯუკის ჩრდილოეთის ტაძარს, რუსი ბერები აქაც დაუნდობლები იყვნენ.

ზელენჯუკის ეს ტაძარი ლიხნის ტაძრის სრული ასლია. ამის მიზეზია ის, რომ ის აფხაზეთის საკათალიკოსოში შედიოდა. აქაც რუსმა ბერებმა მოსპეს ძველქართული ნაკვალევი მისი „აღდგენის“ დროს. ამის გამო შემდგომი საუკუნის რესტავრატორებმა აქ ქართული წარწერები ვერ ნახეს, მაგრამ აქ ფრესკებზე მათ აღმოაჩინეს ბერძნული წარწერები. ცხადია, ისინი ვინც ვერ ამჩნევს ლიხნშიც კი ქართულ წარწერებს, მას ვერც ზელენჯუკში აღმოაჩენს.

თუმცა, მიუხედავად ამისა, თანამედროვე ისტორიკოსებმა გააკეთეს კარდინალური დასკვნა, რომ ეს ეკლესიები თითქოსდა შედიოდა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ალანიის ეპარქიაში და, კიდევ უფრო მეტი, ზელენჯუკის ჩრდილოეთის ტაძარი იყო საკათედრო ტაძარი ალანიის მიტროპოლიტებისა (Бывш. кафедральный храм Аланских митрополитов („северный“ храм во имя свт. Николая) оставался в руинах, сохраняя небольшие фрагменты визант. фресок с греч. надписями (на самой отчетливой из них прочитывалось: „Святой Николай, покровитель Аспе“).

(<http://www.pravenc.ru/text/64470.html>).

ეს დასკვნა არ ეფუძნება არავითარ წყაროს. საეკლესიო არქიტექტურა მთლიანად იმეორებს აფხაზური, ანუ ქართული ტრადიციული საეკლესიო არქიტექტურის სტილს. ის აფხაზთა მეფეების ნაგებია. მთელ საქართველოში სწორედ ჯვარგუმბათოვანი სტილის ეკლესიებს აგებდნენ.

ამ რეგიონში ჯვარიც აღმოჩნდა ლეონ აფხაზთა მეფის სახელის წარწერით.

ჩვენი კვლევით, ამ ეკლესიების რეგიონი, მას შემდეგ, რაც ბერძენი სასულიერო პირები ალანთა მეფეებმა აქედან გააძევეს, არაბული წყაროს ცნობით, შევიდა აფხაზეთის საკათალიკოსოს იურისდიქციაში, მით უმეტეს, რომ აქედან სულ რამდენიმე კილომეტრში მდებარეობს ბიჭვინთის საკათალიკოსოს ცენტრი.

აფხაზეთის კათალიკოსი კი, წყაროს ცნობით, „ყოვლისა ჩრდილოეთისა“ კათალიკოსი იყო, რაც გამოიხატებოდა იმით, რომ მის იურისდიქციაში შედიოდა ზელენჯუკ-არხიზის ჩრდილოეთით მდებარე ვრცელი მიწა-წყალი ვიდრე კაფამდე (ყირიმის ფეოლოსიამდე), რასაც არქანჯელო ლამბერტიც ადასტურებს.

ამასთანავე, კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს წმიდა სინოდის განჩინებით, ალანიის ეპისკოპოსებს მე-11 საუკუნეში საკათედრო ქალაქად განესაზღვრათ ქალაქი სოტირიოპოლი ტრაპეზუნტის ლაზიკაში, ანუ ბიზანტიის იმპერიის ტერიტორიაზე. მიზეზიც იქვეა განმარტებული. ალანები ნომადი, ანუ მომთაბარე ხალხი იყო, მწყემსური ცხოვრებით მცხოვრები, არ იყვნენ ერთ ადგილზე დამაგრებულნი და ქალაქები არ გააჩნდათ, მათ შორის არც თავისი ეპისკოპოსის კათედრისათვის (ეს საკითხი თავისი შესაბამის წყაროების მოშველიებით განხილულია ამავე ნაშრომში, თავში „ალანია“).

ამასთანავე, არქეოლოგები ადასტურებენ, რომ ზელენჯუკ-არხიზ-სენტ-შოანას რეგიონში ამ პერიოდში, მე-11-მე-14 საუკუნეებში, არსებობდა გრანდიოზული ციხე-ქალაქებიც, ნაქალაქარებიცა და შესანიშნავი გუმბათოვანი ეკლესიებიც. ამიტომაც კონსტანტინოპოლის წმიდა სინოდის ცნობა არ არის სანდო, რომელიც ამტკიცებს ნომადების ალანიაში ქალაქების არარსებობას, ანდა მომთაბარე ალანების ეპარქია აქ, მთებში, კი არ მდებარეობდა, სადაც არ არის შესაბამისი საძოვრები, არამედ სტეპებში, გაშლილ ველ-მინდვრებზე, სადაც, საერთოდ, ნომადები აძოვებენ საქონელს.

ამასთანავე, არქეოლოგების კვლევით, ზელენჯუკ-არხიზ-სენტ-შოანას რეგიონში საუკუნეთა მანძილზე ქრისტიანული წესით ცხოვრობდა მიწაზე მიმაგრებული მკვიდრი მოსახლეობა და ამ ეკლესიებში ლოცულობდნენ.

ასე რომ, კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს წმიდა სინოდის ცნობის შესაბამისად, ალანიის ეპარქია მდებარეობდა სტეპებში.



სხვა წყაროთა ირიბი ცნობები მიუთითებს, რომ ალანის ეპარქია მდებარეობდა ყირიმის აღმოსავლეთით დონის სტეპებში, სადაც არქეოლოგების დასკვნით, აღნიშნულ პერიოდში, მე-11-მე-14 საუკუნეებში, ნამდვილად არ არსებობდა ქალაქები.

აქედან გამომდინარე, ზელენჯუკის ჩრდილოეთი ტაძარი შეუძლებელია ყოფილიყო ალანის მიტროპოლიტის ანდა ეპისკოპოსის საკათედრო ეკლესია.

ჩემი აზრით, მკვლევრების დაბნევა გამოიწვია კონსტანტინოპოლის პატრიარქის წერილებმა აფხაზთა მეფეებისადმი, რომ ისინი დახმარებოდნენ ალანის ეპისკოპოსს. თხოვნის შესრულება არ შეეძლოთ აფხაზთა მეფეებს, რომელნიც ქართული ეკლესიის აფხაზეთის საკათალიკოსოს საერო-საგარეო მეთაურები იყვნენ. მათ ამ რეგიონში თავიანთი საეკლესიო ინტერესები უნდა გაეცარებინათ.

კავკასიის ალანის ნაწილი, ვახუშტის ცნობით, მოიცავდა აფხაზეთის ერთ მონაკვეთს კელასურიდან ბზიფამდე, აგრეთვე მის უშუალო მოსაზღვრე ჩრდილოეთ კავკასიის იმ ნაწილს, სადაც აღნიშნული ეკლესიებია. ამიტომაც ამ რეგიონის გადაცემა კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში ძლიერ დააზარალებდა აფხაზეთის საკათალიკოსოს ინტერესებს, მით უფრო, რომ ამ საკათალიკოსოს ცენტრი მე-10 საუკუნეში დაფუძნდა აღნიშნული მდინარის, ბზიფის, სანაპიროზე.

საკათალიკოსო ცენტრთან ახლოს უცხო ეკლესიის იურისდიქციის დამყარება მიუღებელი იყო.

ჩანს, ამ მიზეზის გამო აფხაზთა მეფეებმა მოიშველიეს დიპლომატია და დახმარება სთხოვეს ალანთა მეფეებს. ამ თხოვნის საფუძველზე ალანთა მეფეებმა კონსტანტინოპოლის სამღვდელოება გააძევეს კავკასიის ალანიდან. ახალმოქცეული ხალხი კავკასიის ალანისა და აფხაზეთის ალანია შევიდნენ ბიჭვინთის იურისდიქციაში. ამ იურისდიქციას საფრთხე დაემუქრა მას შემდეგ, რაც დემეტრე უფლისწულმა (საქართველოს მეფის გიორგი პირველის ძემ) ანაკოფია მოღალატეობრივად

გადასცა ბიზანტიას, მაგრამ საქმე მოგვარდა და ეს რეგიონი 40 წელიწადში დაუბრუნდა საქართველოს სახელმწიფოს. ასე რომ, კავკასიის ალანია და მისი მონაკვეთი, რომელსაც ჩვენ ვუწოდებთ აფხაზეთის ალანიას, მთლიანად დაექვემდებარა საქართველოს საეკლესიო იურისდიქციას. ეს იურისდიქცია გაგრძელდა თემურ-ლენგის შემოსევებამდე. თუმცა აქ წირვა-ლოცვა მე-18 საუკუნეშიც დაფიქსირდა. რუსებს მე-19 საუკუნის დასაწყისში აქ დახვდათ მოვლილი, მოხატული და გადახურული შესანიშნავი ეკლესიები. სამწუხაროდ, ეს ეკლესიები მთლიანად გააოხრეს რუსის ბერებმა უტიფარი რემონტებით.

მე-19 ს-ის ბერებმა ეკლესიების ძველი ნაგებობების ქვებით თავიანთი საცხოვრებელი კორპუსებიც კი აიშენეს.

(Трудами насельников из камней древних построек были сложены 3 двухэтажных и 3 одноэтажных корпуса, в которых разместились братские кельи, к 1904 г. построен большой двухэтажный каменный. В окрестностях были устроены десятки келий.

<http://www.pravenc.ru/text/64470.html>).

ზელენჯუკის ძველი ნაკვეთი გაქრა ძველი ქვებით ახალი კორპუსებისა და სახლების აშენების გამო.

იგივე ბედი ეწია შუანას (შოანას) ქართულ მე-11 ს-ის ეკლესიას, რომელიც რუსებს მშვენიერ მდგომარეობაში დახვდათ მე-19 ს-ის დასაწყისში. მე-19 ს-ის 90-იანი წლებში რუსის ბერებმა მას სახე უცვალეს. ეს ეკლესია დგას მდ. ყუბანის სათავეებში აულ ხუმარასთან ახლოს, ყარაჩაევსკიდან 3 კილომეტრში. აქაა სოფ. ხეთაგუროვო, დაარსებული მე-19 საუკუნეში.

ყუბანის სათავეები მე-19 ს-ის დასაწყისშიც კი სვანებს ეკუთვნოდათ. ის თავისუფალი სვანეთის შემადგენლობაში შედიოდა. სვანეთის მთავრინა დიგორხანის ცნობით, ეს მიწები სვანეთის სამთავროს რუსეთის ხელისუფლებამ ჩამოართვა.

სვანები აქაურ მიწებს იჯარით აღეფენენ უცხოტომელებს (ყარაჩაელებს და სხვა) საქონლის გამოსაკვებად, რისთვისაც იღებდნენ მიწის რენტას. ამ ტერიტორიების ჩამორთმევის შემდეგ ეს მომ-



თაბარეები აქ დასახლდნენ. ამჟამად შონანასთან მცხოვრები ადილები თავადვე აღნიშნავენ, რომ შონას ეკლესია სვანების ეკლესიაა. ისინი დაბეჯითებით იმეორებდნენ გადმოცემებს მეფე თამარისა და მისი ჯარის აქ ყოფნის შესახებ, უჩვენებდნენ თამარის დიდ ქვას ჯვრის გამოსახულებით, თამარის ჯარის მოსახვეწებელ კლდეში ნაკვეთ სენაკებს, თამარის დიდ ღოდს, რომელსაც თამარის ცხენის ფლოქების ანაბეჭდები აქვს და სხვა. ასე რომ, ადგილობრივი მოსახლეობა ამ ეკლესიას ქართულ სახელმწიფოსთან და ცივილიზაციასთან აკავშირებდა, თუმცა ოფიციალური პროპაგანდა უკვე ათეულობით წელია მათ, ადგილობრივ მოსახლეობას, დაბეჯითებით უმარტავს და უნერგავს თვალსაზრისს, რომ ეს ეკლესია ალანურია.

1891–1894 წლებში რუსმა ბერებმა შონას მიაშენეს სენაკები, ქვის გალავანი, გაიყვანეს გზა, დაიწვეს და 1895 წელს დაასრულეს მისი ე.წ. „რესტავრაცია“, აკურთხეს წმ. გიორგის სახელზე. ცნობილია, რომ ქართული ეკლესიების ასეთმა რუსულმა ე.წ. „რესტავრაციამ“ სხვა უამრავ ეკლესიაში ქართული ნაკვალევი წაშალა ფრესკების გათეთრებით თუ სტოათა მონგრევით. ქართული ნიშნებისა და სიძველეთა წინააღმდეგ მედგრად იბრძოდა ავტოკეფალიის მოწინააღმდეგე რუსული ოფიციალიზმი.

იგივე ბედი ეწია მე-10 ს-ის სენტის დიდებულ ეკლესიასაც მდ. თებერდას ხეობაში. ისიც, ასე ვთქვათ, თავისებურად „აღადგინეს“ რუსმა ბერებმა 1887 წელს და 1893 წელს გადასცეს დედათა მონასტერს.

რუსეთში კომუნისტურ-ათეისტური მმართველობის დამყარების შემდეგ, 1918 წლისათვის, ეს მოქმედი ეკლესიები დაკეტეს, ეკლესიები თანდათან განადგურდა.

მე-20 ს. 30-იან წლებში სამონასტრო ნაგებობებში (ხელენჯუკში) მოათავსეს ბავშვთა კოლონია, შემდეგ კი – ობოლი ბავშვების ინტერნატი. ამ ტანჯული და მთებში გამოკეტილი ბავშვების საყვარელი გასართობი ეკლესიის კედლებზე წარწერების გაკეთება, ფრესკებზე წმინდანთა თვალების დათხრა იყო. მათ სრუ-

ლიად მოსპეს მათთვის გაუგებარი ქართული ასოებით გაკეთებული წარწერები.

40-50-იან წლებში, განსაკუთრებით, სსრკ-გერმანიის ომის დროს, აქ დაანგრიეს სამრეკლო და მონასტრის კედლების ნაწილი, Колокольная и часть монастырских стен были разрушены в годы Великой Отечественной войны.

არანაკლები ვანდალური ე.წ. მეცნიერული მეთოდებით 80-იან წლებში მოხდა „რესტავრაცია“ ხელენჯუკის ჩრდილოეთი ეკლესიისა, ანუ სამხრეთისა და შუა ეკლესიების ქართული სიძველეები ძირითადად მოსპეს რუსმა ბერებმა, რომლებმაც სამხრეთის ეკლესიას რუსული არქიტექტურული სახეც კი მისცეს, ხოლო ჩრდილოეთის ეკლესია საბოლოოდ გაანადგურეს რესტავრატორებმა.

მე-20 ს-ის 80-იან წლებში ადგილობრივმა მუზეუმმა, რომელსაც გადასცეს ეს ეკლესიები, დაასრულა ხელენჯუკის ჩრდილოეთი ეკლესიის „რესტავრაცია“, ისეთი სახით წარმოჩნდა, როგორსაც მათი წინასწარი გეგმა ითვალისწინებდა.

ასეთი ვითარების გამო ამჟამინდელი მტკიცება იმისა, რომ ამ ეკლესიებში ქართული ნაკვალევი არ ჩანს, არაა სანდო განაცხადი.

„პროვასლავნაია ენციკლოპედია“ და რუსული ინტერნეტ სივრცე ავრცელებს სრულიად უმართებულო და უსაფუძვლო ცნობას, თითქოსდა ეს ტერიტორია მე-10-მე-16 საუკუნეებში ეკუთვნოდა ალანიის ეპარქიას, 1590 წლიდან – რუსულ ეკლესიას, ხოლო 1885 წლიდან – მის სტავროპოლის ეპარქიას (В X-XVI вв. эта территория принадлежала Аланской епархии, в 1590 г. вошла в состав Астраханской, затем Донской, Кавказской епархий РПЦ, с 1885 г.- Ставропольской епархии РПЦ).

(<http://www.pravenc.ru/text/64470.html>)

კავკასიის ალანია სრულიად განადგურდა მონღოლთა შემოსევებისას მე-13 ს-ის დასაწყისში. თუნდაც ამიტომაც აქ ალანური ეპარქია მე-16 საუკუნემდე ვერ იარსებებდა, ამ დროს არსიზ-ხელენჯუკის აღნიშნული ოლქში მდებარე ეკლესიები შედიოდა საქართველოს ეკლესიის აფხაზეთის საკათალიკოსოში ტერიტო-



რიული სიახლოვის გამო. ეს ოლქი ამ საკათალიკოსოს ცენტრ ბიჭვინთიდან სულ რამდენიმე ათეულ კილომეტრშია.

როგორც აღინიშნა, საეკლესიო წყაროების ცნობით (ბიჭვინთის იადგარი, არქანჯელო ლამბერტი), აფხაზეთის საკათალიკოსო და, ზოგადად ქართული ეკლესია, თავის იურისდიქციას ბიჭვინთიდან ასეულობით კილომეტრზე ავრცელებდა კაფადან (ყირიმიდან) ვიდრე ჭოროხამდე და შემდეგ სოტირიოპოლამდე. ამიტომაც ამ საკათალიკოსოს ცენტრიდან რამდენიმე ათეული კილომეტრით დაშორებული ზელენჯუკის ეკლესიები მის იურისდიქციაში უნდა ყოფილიყო. აღსანიშნავია, რომ სოტირიოპოლი, რომლის იურისდიქციაშიც თითქოსდა შედიოდა ზელენჯუკის ეკლესიები, მისგან ასეულობით კილომეტრით იყო დაშორებული, ხოლო აფხაზეთის (აბაზგიის) საზღვარს სოტირიოპოლთან ადასტურებს კონსტანტინე პორფიროგენეტი.

როგორც აღინიშნა, ამ რეგიონში (სენტ-შოანა-ზელენჯუკის ოლქი) ცხოვრობდნენ აფხაზეთის საკათალიკოსოს იურისდიქციას დაქვემდებარებული ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის თავდადებული სვანები და სხვა იბერიული ჯგუფები. ახლაც კი ამ ოლქში მდებარე შოანას ეკლესიას სვანების ეკლესიას უწოდებენ ადგილობრივები.

ამჟამად რუსულენოვანი სხვადასხვა საშუალებით ინერგება თვალსაზრისი, რომ ეს ტაძრები არა ქართული, არამედ აღანურია.

როგორც აღინიშნა, დაბეჯითებული ჩაგონების მიუხედავად, აქაურები მათ მაინც ქართულს უკავშირებენ. მაგალითად, შოანას ადგილობრივი მოსახლეობა ამტკიცებს, რომ ეს ეკლესია თამარ მეფემ ააგო, მახლობელი ქვის ჯვარი თამარმა აღმართა, აქ მდებარე ერთი გამორჩეული ლოდისგან თამარი თავის ჯარს მიმართავდა, ამ ლოდზე არსებული ნაკვალევი თამარის რაშმა დატოვა, მახლობელ კლდის გამოქვაბულებში თამარის ლაშქარი ათეუდა დამეს და სხვა. ადგილობრივები აქ ყველაფერს საქართველოს წარსულს

უკავშირებენ. ამჟამად დაბეჯითებით მკვიდრდება ახალი კულტურა, რომ ეს ყველაფერი აღანურია და არა ქართული.

როგორც აღინიშნა, კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს აღანიის სამიტროპოლიტო მდებარეობდა არა აფხაზეთის მომიჯნავე ოლქში, არამედ მისგან შორს, მდ. დონის სანაპიროზე. ის მოიცავდა ყირიმის ოლქის ნაწილსაც, ასევე დონის შესართავის მიმდებარე სტეპებს. ამას მიუთითებს თვით კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს წმიდა სინოდის ცნობა, რომ აღანია, სადაც სამიტროპოლიტო მდებარეობდა, მომთაბარეთა ქვეყანა იყო, რომელთაც არ ჰქონდათ ქალაქები თვით საკუთარი მიტროპოლიტის კათედრისათვისაც კი. ამიტომ მისთვის საგანგებოდ გამოიყო ქალაქი სოტირიოპოლი აფხაზეთის საზღვრის გარეთ (აფხაზეთი ქართული საკათალიკოსოს იურისდიქციაში შედიოდა).

ამიტომაც ნოტიციებსა და სხვა წყაროთა მონაცემებს ეწინააღმდეგება შესაბამისი რუსული საინტერნეტო გვერდების მითითება, რომ არხიზთან მდებარეობდა დასავლეთ აღანიის დედაქალაქი და რეზიდენცია აღანი მიტროპოლიტებისა (მე-10-მე-11 სს-ში), А.-А. 3. м. основан на месте бывш. столицы Зап.Алании (X-XIII вв.) – резиденции Аланских митрополитов (X-XI вв.) (см. Нижне архызское городище).

როგორც აღინიშნა, ამ ტაძრების ქართული არქიტექტურა კი მიუთითებს, რომ ეს ასე არ იყო. ეს ეკლესიები ქართული ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა და აქ ქართული ნაკვალევი გააქრეს მე-19 ს-ში. მე-20 ს-ში დაუსრულებელი რესტავრაციებისა და აღდგენა-გადაკეთებისას ჯერ ალექსანდრო-ათონის მონასტრის ბერებმა (რასაც აღიარებენ კიდევ). საბჭოთა კომუნისტების დროს ეკლესიათა დაუსრულებელმა ნგრევამ, აქ განლაგებულმა პატიმარ ბავშვთა ბანაკებმა წაშალეს ქართული ნაკვალევი.

<http://www.pravenc.ru/text/АЛЕКСАНДРО-АФОНСКИЙ%20ЗЕЛЕНЧУКСКИЙ%20МУЖСКОЙ%20МОНАСТЫРЬ.html>

<http://www.pravenc.ru/text/%D0%90%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%90%D0%9D%D>



0%94%D0%A0%D0%9E-  
%D0%90%D0%A4%D0%9E%D0%9D%D0%A1  
%D0%9A%D0%98%D0%99%20  
%D0%97%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9D  
%D0%A7%D0%A3%D0%9A%D0%A1%D0%9  
A%D0%98%D0%99%20  
%D0%9C%D0%A3%D0%96%D0%A1%D0%9  
A%D0%9E%D0%99%20%D0%9C%D0%9E%D  
0%9D%D0%90%D0%A1  
%D0%A2%D0%AB%D0%A0%D0%AC.htm\_\_



ქვა-ჯვარი შუანას ეკლესიასთან.  
ქვაზე გამოსატული ჯვრის თავი წააგავს თამარის სამეფო  
გვირგვინის ფორმას.



**არხიზ-ზელენჯუკ-სენტ-შონას  
ტაძრები  
რუსულ საინტერნეტო სივრცეში**

რუსულ სოციალურ-საინტერნეტო სივრცეში, როგორც აღინიშნა, გავრცელებულია ცნობა, რომ არხიზში მდებარეობდა ალანის ეპარქიის ცენტრი და მე-10-მე-13 საუკუნეებში ალანის ეპარქიის კათედრალს ზელენჟუკის ჩრდილოეთი ეკლესია წარმოადგენდა

[TTPS://WWW.FACEBOOK.COM/PERMALINK.PHP?ID=1508759362748852&STORY\\_FBID=1528354154122706](https://www.facebook.com/permalink.php?id=1508759362748852&story_fbid=1528354154122706).

ეს მოსაზრება არ ეფუძნება წყაროებს, რადგანაც აღნიშნულ პერიოდში (მე-11 ს-ის 80-იანი წლებიდან) ალანის სამიტროპოლიტო კათედრალი მდებარეობდა ტრაპეზუნთან ახლოს, სოტირიოპოლში.

ალანის ქვეშ, რომელსაც პყავდა თავისი მიტროპოლიტი, მოიაზრებოდა არა კავკასიის ალანია, არამედ ყირიმ-დონის რეგიონის სტეპები. ალანების უმთავრესი ნაწილი ამ პერიოდში ცხოვრობდა სტეპებში – დონ-ვოლგის ველებზე, ასევე ნაწილობრივ ყირიმსა და აზოვისპირეთში, სადაც არც ძველი ეკლესიების ნაშთებია და არც ნაქალაქარები. ალანია ასევე ერქვა აფხაზეთის მოსაზღვრე ერთ რეგიონს. კავკასიის აღნიშნული რეგიონი სავსეა ძველი ქალაქების ნაშთებითა და ეკლესიებით. ამიტომაც ამ რეგიონზე ვერ იტყოდა კონსტანტინოპოლი, რომ იქ არ არის ქალაქები და შესაბამისი ეკლესიები, რადგანაც ეს ეკლესიები დღემდე არსებობს.

აფხაზეთის სამეფოს მოსაზღვრე კავკასიის ალანია საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციის საზღვრებში შედიოდა. აქ მრავალი სოფელი და ეკლესია იყო, ხოლო სტეპების ალანია შედიოდა კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში. ასე რომ, სხვა კავკასიის ალანია და სხვაა ნომადური სტეპების ალანია.

ამ ორ ალანიაში სხვადასხვა ცხოვრების წესის მქონე ხალხი ცხოვრობდა. კავკასიაში – მიწათმოქმედები, ხოლო სტეპებში – ნომადები. ამასთანავე, ისინი სხვა-

დასხვა იურისდიქციაში იყვნენ. სწორედ ეს საკითხი ვერ გაიგო ზოგიერთმა ისტორიკოსმა. მათ ერთმანეთში ერევათ ეს ორი იურისდიქცია და ორი ალანია.

სხვა კავკასიის მთის ალანია და სხვა სტეპების, ველის, ალანია.

კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში შემავალი სტეპების ალანიაში მცხოვრებ ალანურ ქრისტიანულ ტომებს არ ჰქონდათ თავიანთი ქალაქები. ამიტომაც კონსტანტინოპოლი იძულებული გახდა სამიტროპოლიტო კათედრისათვის გამოეყო ბიზანტიაში ქალაქი სოტირიოპოლი (სამხრეთ ლაზიკაში) და იქ დაესვა ალანთა მიტროპოლიტი.

კავკასიის ალანია, სადაც არხიზ-ზელენჯუკია, თავისი ტაძრებითა და ნაქალაქარებით შედიოდა საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში. ამიტომაც აქ არ შეეძლო კონსტანტინოპოლს დაეარსებინა კათედრა. ასე რომ, როგორც კუზნეცოვი, ასევე სხვა საზოგადოებრივი აზრი, რომელიც ზელენჯუკს ალანის სამიტროპოლიტო კათედრად მიიჩნევს, ცდება.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პატრიარქ ნიკოლოზ მისტიკოსის დროს კონსტანტინოპოლი შეეცადა კავკასიის ალანიაზე თავის იურისდიქციაში მოექცია. ამისათვის აქ ბერძენი მისიონერები და ეპისკოპოსებიც გაიგზავნა, ამას დაურთო სავედრებელი თხოვნა – წერილები აფხაზეთა მეფეების მიმართ, რომ მათ ენებებინათ საკითხის კონსტანტინოპოლის სასარგებლოდ მოგვარება.

აფხაზეთა მეფეები, ცხადია, ძალზე თავაზითა და დიპლომატიური ხერხებით პასუხობდნენ თავიანთი სარწმუნოების უდიდეს მამამთავარს, მაგრამ არ ინებეს აფხაზეთსა და კავკასიის ალანიაში კონსტანტინოპოლის საეკლესიო იურისდიქცია, რადგანაც ისინი საქართველოს ეკლესიის აფხაზეთის საკათალიკოსოს მშენებლები იყვნენ. სწორედ ამ აფხაზეთა მეფეებმა მრავალი ქართულენოვანი საეპისკოპოსო დააარსეს აფხაზეთში, ხოლო კავკასიის ალანის ზღვისპირა ნაწილში დააარსეს აფხაზეთის საკათალიკოსო ცენტრი. აღმართეს ბიჭვინთის დიდებული კათედრალი.



აფხაზეთის საკათალიკოსო თავის იურისდიქციას ახორციელებდა კავადან ჭოროხამდე და სოტირიოპოლამდე, ანუ ასეული კილომეტრის რადიუსში. ზელენჯუკის, სენტიისა და შოანას ეკლესიები ძალზე ახლოს მდებარეობდა ბიჭვინთასთან. ამიტომაც აფხაზთა სამეფო იქ უცხო იურისდიქციას არ დაუშვებდა.

საზარებმა ნიკოლოზ მისტიკოსის მიერ გამოგზავნილი ბერძენი ბერები გააძევეს. ეს უნდა მომხდარიყო აფხაზთა მეფეების ნებით. ეს საქმე საზართა მხარეს დაევალა. საზართა მეფის ასული აფხაზ მეფეთა დიდი ბებია იყო, ანუ ეს ორი სახელმწიფო ერთმანეთის მოკავშირეები იყვნენ. მითია, თითქოსდა კავკასიის ალანიიდან გაძევებული ბერძენი ბერები უკან დაბრუნდნენ. თუ ასეთი რამ მართლაც მოხდა, მაშინ ეს მხოლოდ საქართველოს მეფის გიორგი პირველის ნახევარძმის, დემეტრეს, დროსაა მოსალოდნელი, რომელმაც თავისი ოსი დედის, ოსთა მეფის ასულ ალდეს წაქეზებით, ანაკოფიის ციხე ბერძნებს გადასცა. ამ დროს ანაკოფიის მიმდგომი ტერიტორია და, შესაძლოა, კავკასიის ალანიაც კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში აღმოჩნდა, მაგრამ ეს დროებითი მოვლენა იყო და ბაგრატ მეოთხის დროს აღმოიფხვრა.

ზელენჯუკის გზებზე არქეოლოგებმა იპოვეს რამდენიმე ქალაქის ნანგრევები.

გ. კუზნეცოვი წერს არხიზზე, სადაც 20 წელი ატარებდა არქეოლოგიურ გათხრებს:

„ჩვენ, ალბათ, შევცდებით, თუ დავუშვებთ, რომ ქვემო არხიზის ხეობაში მეცხრე საუკუნეში არსებობდა „აბრეშუმის გზაზე“ აგებული ალანთა დასახლება“.

ის წერს: ძველი და შუა საუკუნეების ქალაქები ჩნდებოდა და ვითარდებოდა სავაჭრო გზებზე. თუკი სავაჭრო გზა გარემოებათა გამო იცვლიდა მარშრუტს, ქალაქი თანდათანობით იქცეოდა ხუროთმოძღვრების სასაფლაოდ.

ასეთი შეიძლება ყოფილიყო ჩრდილო კავკასიაში არხიზის ბედიც, ვინაიდან აქ არაა ომით გამოწვეული ნგრევისა და ხანძრების კვალი.

ამ ჰიპოთეზის სასარგებლოდ ლაპარაკობს არხიზში ეკლესიების ქრისტიანული სახელების და ქალაქის ბერძნული სახელის დაკარგვა (არხიზი გაურკვეველი წარმომავლობის სახელია)“, – წერს მკვლევარი.

ჩვენი აზრით, აქ ქართული ნაკვალევი უნდა ვეძიოთ და არა ბერძნული. ქალაქის ბერძნული სახელი არ შემორჩა, რადგანაც ქალაქს ქართული სახელი უნდა რქმეოდა და არა ბერძნული. ქართული წყაროებით, ამ რეგიონში არსებობდა ძლიერი ციხე-ქალაქი „სობლისი“, სადაც აფხაზთა მეფემ ანაკოფიის არაბთა მიერ ალყის დროს თავი შეაფარა, როცა ანაკოფიაში არაბებს ქართლის მეფეები არჩილი და მირი შეებრძოლნენ.

ჩემი ფიქრით, ამ რეგიონში რომელიმე ძლიერი ციხესიმაგრის ქართული სახელი იყო წყაროებში ნახსენები – სობლისი, სადაც თავს აფარებდნენ აფხაზთა მეფეები საჭიროებისას. ასე რომ, არხიზს შეიძლება სობლისი ერქვა. ეტიმოლოგიურადაც თითქოსდა ეს სიტყვები ერთმანეთს უკავშირდება (სობლისი-საბხისი-აბხისი-აბხიზი. არხიზი შეიძლება სიტყვა აბხიზს უკავშირდებოდეს, სიტყვა აბხიზი ასევე შეიძლება სიტყვა აბხაზსაც უკავშირდებოდეს).

„არხიზი არის ჩრდილოეთ კავკასიის ერთადერთი ქალაქი, რომელიც არ მოუსპიათ მონღოლებს“, – წერს ის.

ჩემი აზრით, არხიზი მონღოლებმა ვერ დაანგრეს იმ მიზეზის გამო, რომ მას იცავდა ქართული სახელმწიფო. დასავლეთ საქართველოში მონღოლებმა ვერ შეძლეს თავისი ჯარის შეყვანა, რადგანაც მათ 1230–40-იან წლებში ზავი დადეს საქართველოს სახელმწიფოსთან. არხიზი შედიოდა საქართველოში, რომელთანაც საზავო მოლაპარაკება დაიწყო 1230-იან წლებში. ზავის ხელშეკრულების ხელმოსაწერად რუსუდან მეფემ ოქროს ურდოში გააგზავნა საეკლესიო მოღვაწე, ეპისკოპოსი არსენ მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელი, რომელმაც მონღოლებთან საქართველოს საზავო ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა 1245 წელს. არსენი აფხაზეთის საკათალიკოსოს უდიდესი იერარქი იყო,





ამ საკითხის კვლევისას არ შეიძლება აფხაზეთის საკათალიკოსოს მოღვაწეთა დავიწყება, განსაკუთრებით ამ რეგიონის უდიდესი სასულიერო ავტორიტეტებისა – მწიგნობართუხუცეს-ჭყონდიდელებისა.

ჭყონდიდელი ეპისკოპოსები აფხაზეთის კათალიკოსთან ერთად საქართველოს სახელმწიფოს რეალური მმართველები იყვნენ. კერძოდ, ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესი იყო საქართველოს კანცლერი, მთავრობის მეთაური, აღმასრულებელი ხელისუფლების ხელმძღვანელი, ხოლო სახელმწიფო დარბაზის საბჭოს – (ანუ დარბაზის ხელმძღვანელი ორგანოს) ე.წ. „ოთხი ბერიდან“ სამი აფხაზეთის საკათალიკოსოს წარმოადგენდა.

ესენი იყვნენ აფხაზეთის კატალიკოსი, ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესი და მოძღვართმოდვარი (გელათელი), ხოლო მეოთხე წევრი, ანუ მეოთხე „ბერი“ იყო საქართველოს პატრიარქი (იგივე ქართლის კათალიკოსი).

რადგანაც არხიზი, საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში შედიოდა, მონღოლებმა არ დაანგრიეს. ერთი მხრივ, ვ. კუზნეცოვი წერს, რომ არხიზი მონღოლებმა არ დაანგრიეს. ამასთანავე ის წერს, რომ თითქოსდა არხიზი მე-11 საუკუნიდან მიტოვებული ქალაქი იყო.

მომყავს არქეოლოგი ვ. კუზნეცოვის დაუჯერებელი აზრი:

„ქვემო არხიზის ნაქალაქარის ჩვენი მრავალწლიანი არქეოლოგიური გათხრების თანახმად, მასში სიცოცხლე ჩაქრა მე-11 საუკუნის ბოლოსთვის. მე-11 საუკუნის ბოლოდან – მე-12 საუკუნის დასაწყისიდან ალანეთში ხდება ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ადრექალაქური ცენტრების დეზურბანიზაციის, ქალაქური ხასიათის დაკარგვის, მოსახლეობის ძირითადი ნაწილის მეურნეობის და ყოფის ყველა სფეროს გამომთავარების, ნომადიზაციის პროცესი“.

კუზნეცოვის დასკვნა, რომ მე-12 საუკუნის დასაწყისიდან დაიწყო იქამდე ქალაქების მქონე ქრისტიანი ალანების ნომადიზაციის პროცესი, ანუ ხალხის უდიდესმა ნაწილმა მიანება თავი სოფელ-

ქალაქებს და შეუდგა მომთაბარულ ცხოვრებას, უსაბუთოა, შეთხზულია იმისათვის, რათა ამ რეგიონის მე-12 საუკუნემდელი ცივილიზაციის შემოქმედად ეთნიკური ალანები და, შესაბამისად, ზელენჯუკარხიზის ეკლესიები ალანურ კულტურად წარმოადგინოს.

ისმის ბუნებრივი კითხვა: თუ ასეთი მაღალი ქრისტიანული კულტურის მქონე

ხალხი იყო ალანები, რატომ დაივიწყეს მათ მყისიერად, უცებ თავისი დიდებულება და გახდნენ მომთაბარეები? მათ ახლა მხოლოდ ცხვარ-ძროხა და ცოლ-შვილი გადაჰყავთ ერთი საძოვრიდან მეორეზე და ქვის სახლების ნაცვლად საცოდავ კარვებში დაიწყეს ცხოვრება?

ისინი იქამდე დიდ პატივს მიაგებდნენ წინაპრებს, მათი გარდაცვალებისას ასევე გრანდიოზულ საძვალეებსა და საგანგებო სასაფლაოებზე ასაფლავებენ. ახლა კი წინაპართა საფლავები მიატოვეს და საკუთარი კულტურა დაივიწყეს?

სინამდვილეში, არხიზ-სენტ-შოანას ეკლესიებში არ შემწყდარა წირვა-ლოცვა მე-12 საუკუნის შემდეგაც, რაც დასტურდება მათი ფრესკების მრავალფენოვნებით.

ამ ეკლესიების ფრესკებს რეგიონის გამუსლიმანებამდე, ანუ თითქმის მე-16-მე-17 საუკუნეებამდე, მუდამ ანახლებდნენ ანდა ეკლესიებს, ხელახლა ხატავდნენ.

იქამდე, მე-13 ს-ის დასაწყისში, ალანია სასტიკად გაანადგურეს მონღოლებმა, მაგრამ მათ არ დაანგრიეს არხიზი, სენტი და შუანა, რადგანაც ისინი საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში შემავალ ტერიტორიაზე მდებარეობდა, ისინი დასავლეთ საქართველოში იდგნენ. საქართველოსთან კი მონღოლებმა ზავი დადეს, ისინი არ ეხებოდნენ დასავლეთ საქართველოს. ზავის თანახმად, მათ მონღოლები ვერ შეეხებოდნენ. როგორც ითქვა, მათ საქართველოსთან საზავო ხელშეკრულება დადეს მე-13 ს-ის 30–40-იან წლებში აფხაზთა საკათალიკოსოს მღვდელმთავრის, ჭყონდიდელის, ღვაწლით.



„მონღოლთა სარდლობასთან მოლაპარაკების შემდეგ დაიღო ზავი, რომლის ძალითაც საქართველოში შენარჩუნდა მეფობა. რუსუდანი კვლავ „ყოველი საქართველოს“ მეფედ რჩებოდა, დასავლეთ საქართველოში, რომლის დაპყრობაც მონღოლებმა ვერ შეძლეს, ამ უკანასკნელთა ჯარი არ შევიდოდა“.

[https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D\\_XII\\_I\\_%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A3%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%A8%E1%83%98~](https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D_XII_I_%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A3%E1%83%99%E1%83%A3%E1%83%9C%E1%83%94%E1%83%A8%E1%83%98~)

საქართველოსთან ზავის გამო, რადგანაც მონღოლთა ჯარი ვერ შევიდა დასავლეთ საქართველოში, მით უმეტეს მის მთიანეთში, სადაც მდებარეობდა სენტი, შუანასა და ზელენჯუკის ეკლესიები, მონღოლებმა ვერ შეძლეს ამ ეკლესიების დანგრევა, ესაა პასუხი იმ კითხვაზე, თუ როგორ გადაურჩა დანგრევას ეს ეკლესიები.

მონღოლებამდე, მე-12 საუკუნეში, თავისი ძლიერების ზენიტში მყოფი საქართველოს სახელმწიფო ჩრდილოეთის საზღვრების კიდევ უფრო უკეთ დაცვის მიზნით საგანგებოდ ეძებდა ჩრდილოეთის რომელიმე გავლენიანი ქვეყნის უფლისწულს თამარ მეფის საქმროდ.

სახელმწიფო დარბაზმა თავიდან შეარჩია რუსი უფლისწული გიორგი, შემდეგ კი ოსი – დავით სოსლანი.

ეს ფაქტი ეწინააღმდეგება აღნიშნული მკვლევრის აზრს, რომ მე-12 საუკუნეში, ანუ დავით სოსლანისა და თამარის ეპოქაში ხდებოდა ალანის განომადება, რაც საეჭვოა, პირიქით, თამარის დროს უკავშირებს ადგილობრივი მოსახლეობა აქაური კულტურის აღორძინება-აყვავებას. მაგალითად, არხიზის მახლობლად შუანას ციხე-ქალაქისა და ეკლესიის აგებას მკვიდრები თამარის სახელს უკავშირებენ. ეს არაა უსაფუძვლო მითითება. კავკასიის მთებში სწორედ ამ პერიოდში მიმდინარეობდა ეკლესია-ნაგებობების გამაღებელი მშენებლობა.

აღსანიშნავია, რომ ბიზანტიურ წყაროებში ამ ეპოქაში გვხვდება ალანთა ეპისკოპოსის ან მიტროპოლიტის სახელი ალანელი თეოდორე.

მიიხნევა, რომ ის ბიზანტიიდან ყირიმის გავლით მოვიდა კავკასიაში, კერძოდ კი, ზელენჯუკის ეკლესიაში. ამასთანავე, ამ მოსაზრების პარალელურად, არქეოლოგი კუზნეცოვი მიიხნევს, რომ ზელენჯუკის ქალაქები ამ დროს მიტოვებული იყო, ხოლო ეკლესიები გაუქმებული.

ასეთი მიდგომები ქმნის დილემას ალანის კათედრის ძიების საქმეში.

სინამდვილეში კონსტანტინოპოლს საპატრიარქოს ალანის ეპარქია მდებარეობდა არა კავკასიის, არამედ სტეპების ალანიაში, შესაბამისად, იქ ჩავიდა ალანის ეპისკოპოსი თეოდორე და არა ზელენჯუკის ეკლესიაში, რომელიც საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციას ექვემდებარებოდა და საქართველოს სახელმწიფოში შედიოდა, ამას იქაური სახალხო გადმოცემებიც კი მიუთითებს, მაგალითად, როცა შოანას (შუანას) ეკლესიას თამარის ანდა საქართველოს დედოფლის აგებულად მიიხნევენ, იქნებ ეს მათ მიერ მონღოლების ეპოქის რუსუდანი მეფის გახსენებაა, რომელმაც ზავი დადო მონღოლებთან და აღნიშნული ეკლესიები ამით გადაარჩინა.

რუსული და ოსური კვლევები დაბეჯითებით მიუთითებს, რომ ალანის მიტროპოლიტის კათედრა არხიზ-ზელენჯუკაში იყო მე-12 საუკუნის შემდეგაც. ამავე დროს არქეოლოგია არ ეთანხმება ამ მითითებას.

ამ და სხვა მრავალი მიზეზის გამო უნდა გამოითქვას აზრი, რომ ზელენჯუკის ეკლესიები აშენდა აფხაზთა მეფეების მიერ, აფხაზეთი კი ქართული ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა.

აფხაზთა მეფე გიორგი, რომელსაც კონსტანტინოპოლის პატრიარქი ნიკოლოზ მისტიკოსი ეკონტაქტებოდა (თხოვდა დახმარებოდა ალანის ეპისკოპოსს), თვითონვე იყო ქართული საეპისკოპოსო კათედრების დამაარსებელი, მათ შორის მარტვილ-ჭყონდიდში.



როგორც ცნობილია, ამ დროისათვის აღანიდან გააძევეს ბიზანტიელი სასულიერო პირები აღანთა და ხაზართანებით. გამოთქმულია სხვადასხვა მოსაზრება ამასთან დაკავშირებით. ჩვენი აზრით, ეს უნდა მომხდარიყო აფხაზ მეფეთა გადაწყვეტილებით, მათ არ სურდათ, რომ კავკასიის ეს რეგიონი შესულიყო კონსტანტინოპოლის პატრიარქის იურისდიქციაში, რადგანაც აფხაზთა მეფეები აფხაზეთის საკათალიკოსოს გაძლიერებისა და მისი საზღვრების გაფართოებისათვის იღვწოდნენ და ამ რეგიონში ვერ დაუშვებდნენ უცხო ეკლესიას, მით უმეტეს, საკათალიკოსო ცენტრ ბიჭვინთასთან ასე ახლოს, ეს საქმე მათ აღანთა და ხაზართა ხელით აღასრულეს.

მიიხნევა, რომ რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ აღანებმა თავიანთ მიერვე გაძევებული ბიზანტიელი სასულიერო პირები უკანვე დააბრუნეს, რაც არ დასტურდება წყაროებით.

კავკასიის მთები ამ ეპოქაში (საქართველოს სახელმწიფოს ძლიერების ეპოქაში) ქართული ეკლესიის იურისდიქციაში იყო. ამასთან, მე-12-მე-13 საუკუნეებში ბიზანტიას არ შეეძლო კავკასიაში თავისი გავლენის გავრცელება. თამარის დროს მან ეს გავლენა ტრაპეზუნტშიც კი დაკარგა. საქართველო, რომელმაც ტრაპეზუნტის იმპერიაც კი დააარსა ბიზანტიური გავლენის დასასუსტებლად, ვერ დაუშვებდა ამ გავლენას უშუალოდ თავის საზღვართან. მაგალითად, ბედია ამ რეგიონში მდებარე ქართველ (აფხაზ) მეფეთა დედაქალაქი და საძვალეც კი იყო მის ქუთაისსა და თბილისში გადატანამდე.

წყაროთა ცნობით, მე-12 ს-ის ბოლოსა და მე-13 ს-ის დასაწყისში საქართველომ დასაჯა ბიზანტიელი იმპერატორი საეკლესიო ქონების მიტაცებისათვის. 1204 წელს თამარმა ილაშქრა ბიზანტიაში სინოპამდე და შექმნა ამ მიწებზე ტრაპეზუნტის იმპერია, რომლის ტახტზე თავისი ნათესავი დასვა.

ასეთ ვითარებაში ბიზანტიას ძალაც არ შეეწევა თავის იურისდიქციაში ჰყოლოდა კავკასია.

კონსტანტინოპოლიც კი დატოვა პატრიარქმა 1204 წლის შემდეგ, რაც იქ ლათინთა იმპერია ჩამოყალიბდა.

ასეთ ვითარებაში, ალბათ, შეუძლებელი იყო არხიზი, სენტი და შონა ბიზანტიურ იურისდიქციაში ყოფილიყო.

როცა კონსტანტინოპოლი აიღეს ჯვაროსნებმა და იქ ლათინთა იმპერია დაარსდა, ამ ქალაქიდან პატრიარქი ნიკეაში გადავიდა, მას ახსოვდა აღანები, მაგრამ არა კავკასიის აღანია, რომელიც მის იურისდიქციაში არ იყო, არამედ ყირიმ-დონის სტეპების რეგიონში მცხოვრები აღანები, რომელთაც ნიკეიდან გაუზზავნა მიტროპოლიტი თეოდორე.

ნიკეიდან გააგზავნა პატრიარქმა აღანიის ეპისკოპოსი თავის სამწყსოში.

სად იყო ეს სამწყსო?

როგორც ითქვა, არა კავკასიაში, არამედ დონ-დნესტრ-ვოლგის სტეპებში. მის შესახებ თვით აღანელი თეოდორე მიუთითებს თავის წერილში, რომელიც აქვეა განხილული.

როგორც ითქვა, არსებობდა რამდენიმე სხვადასხვა ოლქი აღანიის სახელით, ასევე სახელი აღანები სხვადასხვა ტომობრივ გაერთიანებას ეწოდებოდა. კონსტანტინოპოლის ცნობა („აღანთა მიტროპოლიას თავისი კათედრა არა აქვს იმიტომ, რომ მისი ხალხი ცხოვრობს მწყემსური ცხოვრებით“) შეესაბამება სტეპების, ველების აღანიას, ხოლო კავკასიის აღანია ქართული ეკლესიის მიერ იმართებოდა.

შესაბამისად, არხიზში ამოდ ეძებენ აღანთა მიტროპოლიტის კათედრალს.

ქვემო არხიზის ნაქალაქარს, გათხრების თანახმად, ეკავა დაახლოებით 14 ჰექტარი, რომელზეც ცხოვრობდა არანაკლებ 2,5 ათასი ადამიანისა.

ეს იყო იმ დროისთვის დიდი ქალაქი.

აკლდამებში ნანახ აბრეშუმის ქსოვილთა 50 პროცენტი შუა აზიური „სოფდური“ წარმოებისაა, 25 პროცენტი ბიზანტიურია და 20 პროცენტი ჩინურია. ასე, რომ, ქალაქი არის მდიდრული.



ჩრდილოეთის ტაძართან არსებულ აკლდამაში ნაპოვნია ქალის ძვირფასი სამკაულები, რომლებზეც იკითხება სომხეთის მეფე აშოტის (886-91) სახელი. აფხაზთა გიორგი მეფის მეუღლე იყო აშოტის ქალიშვილი. ალბათ, მას საფლავში ჩაჰყვა კიდევ ეს ბეჭედი. შესაბამისად, მისი მეუღლეც, აფხაზთა მეფეც, აქ უნდა უნდა განისვენებდეს არხიზის ეკლესიის აკლდამაში. არხიზი აფხაზი მეფის სამვალე ყოფილა და, შესაბამისად, საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა.

აშოტი იყო აფხაზთა მეფე გიორგის სიმამრი. ეს ნიშნავს, რომ არხიზი აფხაზ მეფეთა ქალაქი იყო, მეფის მეუღლე, ანუ აფხაზთა დედოფალი, აქ დაასაფლავეს.

ქვემო არხიზის ნაქალაქარზე გადარჩა სამი ტაძარი პირობითი სახელებით ჩრდილოეთი, შუა და სამხრეთი.

ჩრდილოეთის ეკლესიის გვერდით არის ერთნავიანი სალოცავის მსგავსი მცირე ეკლესიის ნანგრევები. ის შეიძლება დათარიღდეს მე-6 საუკუნით.

მის გვერდით მთის ძირში კუხნეცოვმა აღმოაჩინა დიდი, 100 მეტრზე უფრო გრძელი შენობის საძირკვლები. მას ჰქონდა ორი დიდი სათავსი და 5 პატარა მინაშენი. „შენობის საინტერესო და ორიგინალური თავისებურებაა ჩრდილო-დასავლეთ ფასადზე 3,5 მეტრით გამოწეული 6 კონტრფორსი. ეს შეიძლება იყოს კედლის სუბსტრუქციასთან დაკავშირებული საყრდენები, რომლებიც ზიდავენ ფასადის გასწვრივ გადმოშვერილ სახურავს. გალერეის ცალკეული კომპარტიმენტები შეიძლება ყოფილიყო მდინარის ხეობისკენ გახსნილი ღოჯიები“.

არქეოლოგის აზრით, აქ შეიძლება და ყოფილიყო ალანთა ეპისკოპოსის რეზიდენცია. ეს აზრი მიუღებელია, რადგანაც არხიზი, ჩვენი კვლევით, არასოდეს ყოფილა ალანთა მიტროპოლიტის კათედრა.

ჩრდილოეთის ეკლესია მდებარეობს უზარმაზარი ველის განაპირას, ხევის პირას. მის მეორე მხარეს გადარჩა ძველი ქალაქის კედლები. აქ გადიოდა ძველი გზა, რომლის კვალი ახლაც ჩანს.

ჩრდილოეთი კავკასიისთვის ესაა დიდი ტაძარი პორტალების გარეშე ზომებით 21 მ. 10,5 მ.

ეს ჯვარგუმბათიანი ქართული ტიპის ეკლესია მთლიანად იდენტურია იქვე, მახლობლად, მდგარი ლიხნისა და აფხაზეთის სხვა ეკლესიებისა თავისი არქიტექტურით. ამის მიუხედავად, მას მაინც ბიზანტიურ ანალოგიებს უძებნიან ქართული კვალის მიჩქმალვის მიზნით. მაგალითად, კუხნეცოვის აზრით, ტაძრის სიგრძე ზუსტად შეესაბამება 908 წელს აგებულ ლიპსის მონასტერს კონსტანტინოპოლში. როგორც ითქვა, არხიზის ზუსტი ანალოგიაა მასზე უფრო ადრე აგებული ლიხნის ეკლესია. ამავე დროს მხოლოდ მისი სიგრძის მიხედვით ანალოგიას უძებნიან დედამიწის სხვა კუთხეში.

ტაძარს 3 მხრიდან აქვს პორტალები ისევე, როგორც უამრავ ქართულ ტაძარს.

კუხნეცოვის აზრით, ისინი მიაშენეს დაახლოებით მე-12 საუკუნეში და ასრულებდნენ კონტრფორსების როლს მიწისქვეშა ბიძგების დროს ტაძრის მდგრადობის გასაძლიერებლად.

აქ საინტერესო ისაა, რომ, იმავე მკვლევარის აზრით, ქალაქი გაუქმდა მე-11 საუკუნეში ალანების განომადების გამო. თუ ასეა, მაშინ ვინ მიაშენა პორტალები ეკლესიას მე-12 საუკუნეში, პასუხიც იქვეა – ქართველებმა. შესაბამისად, თუნდაც ამ პასუხიდან გამომდინარე, ქალაქში ქართულ-ქრისტიანული ღვთისმსახურება გრძელდებოდა.

ზუსტად ასეთივე კონტრფორსები მიშენებულია მე-10 საუკუნის მიძინების ტაძარში სოფელ ლიხნეში, აფხაზეთში.

ლიხნეს ტაძრის კედელზე დარჩენილია ქართული ასომთავრული წარწერა მე-11 საუკუნის კომეტის შესახებ. მხოლოდ ეს ფაქტი აფიქრებინებს მკვლევარს, რომ ეს პორტალები მიაშენეს ქართველებმა.

ის წერს: „ორივე ტაძარი ტყუპისცალებით ჰვანან ერთმანეთს“.

ტაძართან ნაპოვნია ეპიგრაფიკული ძეგლები ბერძნული წარწერებით. უნდა ვიფიქროთ, რომ ქართული წარწერები შეგნებულად გააქრეს მე-19–20 საუკუ-



ნეებში ანტიქართულად განწყობილმა ელემენტებმა, რომელთა ხელშიც მოექცა ეს ეკლესიები.

### ალან მეფეთა მიერ პიზანტიელ სასულიეროთა განდევნა

სად მდებარეობდა კავკასიის ალანია? ცნობილია, რომ ის მდებარეობდა აფხაზეთის ჩრდილოეთ მხარეს, იმ ტერიტორიაზე, რომელსაც ამჟამად მოიცავს ყარაჩაის ტერიტორია.

ამას მიუთითებს ენობრივი ფაქტები.

სვანებისა და მეგრელების მეტყველებაში ტერმინი „ოსური“ აღნიშნავს არა ირონულ, არამედ ყარაჩაულ ენას (თურქულ ენობრივ ოჯახში შემავალს), ამავე დროს ყარაჩაელებს ალანებსაც უწოდებენ მეგრელები.

ამასთანავე, სვანები და რაჭველები (გლოლებები) ოსებს მოიხსენიებენ ტერმინით – „დიგორელი“, „ღვალი“.

ამ ენობრივი ფაქტიდან ჩანს, რომ „ოსები“ და „ალანები“ კავკასიაში თავდაპირველად ერქვათ არა ამჟამინდელ ოსებს, არამედ ბალყარელებს.

მაშასადამე, მონღოლების შემოსევა-მდე ყარაჩაელთა წინაპრებს მოიხსენიებდნენ „ალანებად“ და მათ ენას უწოდებდნენ ოსურს. ამავე დროს, ყარაჩაელების ენა თურქულია, აქ შეიძლება გავიხსენოთ, რომ არაბი ავტორი ალანებს თურქულენოვან ხალხად მიიჩნევდა, ასევე, ოსებს თურქულენოვან ხაზარებთან გენეტიკურად აკავშირებდა ქართული წყაროები.

აქ მდებარე ცნობილ ეკლესიებს მიაკუთვნებენ თანამედროვე ოსების კულტურას, მაგრამ თანამედროვე ოსებთან იქაურ მოსახლეობას არ ჰქონია გენეტიკური კავშირი. ამასთანავე მიიჩნევა, რომ ეს რეგიონი კონსტანტინოპოლის იურისდიქციაში შედიოდა.

საბჭოთა საისტორიო მეცნიერებამ მყარად დაამკვიდრა აზრი, რომ სენტის, შოანასა და არხიზის ეკლესიების მომცველი რეგიონი იყო ისტორიული ალანია და ეს ტაძრები ალანური საეკლესიო

არქიტექტურაა, სინამდვილეში, კი ეს ტაძრები ქართული (აფხაზეთი) საეკლესიო არქიტექტურის ნაწილია.

მაგალითად, მათგან ყველაზე გრანდიოზული ზელენჯუკ-არხიზის ჩრდილოეთი ტაძარი ზუსტი ასლია აფხაზეთში ლიხნის ტაძრისა. მეკლევარი წერს: *Особенно часто сближаются Северный Зеленчукский и Лыхненский храмы. Между тем, Л.А. Перфильева говорит о родстве последнего с храмом в Мокви, который датируется временем правления Леона III (между 957 и 969 гг.), т.е. хронологически совпадает с Сентинской церковью: „храм в Лыхны является звеном, следующим за сооружением Северного Зеленчукского храма и собора в Мокви“ (Перфильева, 1992, с. 199-200).*

საეკლესიო სტილი მიუთითებს, რომ ეს ტაძრები ქართული საეკლესიო არქიტექტურის მიხედვითაა ნაგები. შესაბამისად, ისინი აფხაზეთის საკათალიკოსოს იურისდიქციაში შედიოდნენ. აფხაზეთის საკათალიკოსოში წირვა-ლოცვის ენა იყო მხოლოდ ქართული ენა. ეს საკათალიკოსო ერთ-ერთი ადმინისტრაციული ოლქი, ერთ-ერთი ნაწილი იყო ზოგადქართული ეკლესიისა. შესაბამისად, ეს ეკლესიები შედიოდა საქართველოს და არა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოში. რაც შეეხება კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ალანიის სამიტროპოლიტოს ადგილმდებარეობას, ის მდებარეობდა არა კავკასიის რეგიონში, არამედ ყირიმისა და დონისპირეთის სტეპებში. თვით ალანიის ბერძენი მიტროპოლიტის სიტყვით, ალანებს არ გააჩნდათ ქალაქები და, შესაბამისად, არც საეკლესიო კათედრები და არც ეკლესიები. ბერძენი კლერიკალები 931 წლისათვის ალანთა მეფეებმა კავკასიის ალანიიდან გააძევეს.

свидетельство Масуди: „После 320 [т.е. 931/2] г. они [т.е. цари Алана] отреклись от христианства и прогнали епископов и священников, которых византийский император раньше им прислал“ (Кузнецов, 2002, с. 44; Иванов, 2003).

მასუდის ცნობის გაუბრალოებას ცდილობენ ახალი აზრის დამკვიდრებით,



თითქოსდა ბერძნები კავკასიის ალანიაში უკანვე დაბრუნდნენ მე-10 საუკუნის შუა წლებში.

ეს აზრი წყაროებით არაა დამტკიცებული. პირიქით, საეკლესიო არქიტექტურა აჩვენებს არა ბიზანტიურ, არამედ აფხაზურ ნიშანს, თუმცა, ცხადია, რომ ბიზანტიურ კულტურას ეფუძნებოდა ქართულ-ქრისტიანული. ამის მიუხედავად, ორიგინალური ღიხნი და მისი მსგავსი ეკლესიები ზელენჯუკ-არხიზში ქართული არქიტექტურის ნაწილებია.

მე-10 ს-ის დასაწყისში კავკასიის ალანიის იმ ნაწილში, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ აფხაზეთის ალანია (ზღვისპირეთი-ბიჭვინთა-სოხუმის რეგიონში), ნიკოლოზ მისტიკოსს სურდა ალანიის კათედრის დაარსება, შესაბამისად, რაც არ ინება აფხაზთა მეფემ კონსტანტინე III-მ (893–922), შემდეგ კი – მისმა შვილმა გიორგი მე-2-მ (922–957). ამიტომაც ევედრებოდა მათ კონსტანტინოპოლის პატრიარქი ნიკოლოზ მისტიკოსი, საცხოვრებელი და სამოღვაწეო არეალი მიეცა ალანიის მიტროპოლიტისათვის.

საბოლოოდ, მალევე კონსტანტინოპოლი იძულებული გახდა უარი ეთქვა კავკასიის ალანიაზე. 1080 წლიდან ალანიის მიტროპოლიტის კათედრად განისაზღვრა მთიანი აფხაზეთიდან ძალზე დაშორებული რეგიონი. დონ-აზოვისპირეთის სტეპებში.

ტრაპეზუნტთან დაარსდა ალანიის სამიტროპოლიტო კათედრა სოტირიოპოლში.

აფხაზთა მეფე გიორგი II-ის დროს ალანიიდან გააძევეს ბერძენი სასულიერო პირები, მასუდის მიხედვით, 931–32 წლის შემდეგ.

ეს იყო აფხაზ მეფეთა რეაქცია კონსტანტინოპოლის აღნიშნულ განზრახვაზე. აფხაზთა მეფეებმა თავიანთ სამეფოში სრულად განახორციელეს ქართული ეკლესიის იურისდიქცია. მათ მარტვილსა და სხვა პუნქტებში ქართული საეპისკოპოსო ცენტრებიც დააარსეს. ზელენჯუკის ხეობიდან სულ რამდენიმე ათეულ კილომეტრში დააფუძნეს ქართულენოვანი ბიჭვინთის საკათალიკოსო ცენტრი. ამავე

დროს კი ალანიიდან და, მათ შორის, აფხაზეთის ალანიიდან გაძევებულ იქნენ ბერძენი სასულიერო პირები.

ამჟამინდელი რუსი მკვლევრების ვარაუდით, ალანიიდან ბერძენი სასულიერო პირების გაძევა თითქოსდა გამოიწვია ხაზართა იძულებამ. ჩემი აზრით, ეს პროცესი აფხაზ მეფეთა მანევრი იყო ამ რეგიონში ქართული ეკლესიის იურისდიქციის სრული განხორციელების მიზნით.

აფხაზ მეფეთა რეაქცია მძაფრი და გმირული იყო. ბერძნული საეპისკოპოსო კათედრების ნაცვლად მათ ამ ე.წ. აფხაზეთის ალანიაში დააარსეს ქართული საეპისკოპოსოები, და უფრო მეტიც – იქვე, საკათალიკოსო ცენტრი – ცნობილი ბიჭვინთის კათედრა.

ბიჭვინთის იურისდიქციას, დასავლეთ საქართველოსთან ერთად, დაუქვემდებარეს ჩრდილოკავკასიის მართლმადიდებლობა შავიზღვისპირეთში, რომელიც იმჟამად აფხაზ მეფეთა გავლენის სფეროში შედიოდა.

ამ რეალური ფაქტის გამო კონსტანტინოპოლი იძულებული გახდა ალანიის ეპარქია დაეარსებინა სულ სხვაგან, სხვა ალანიაში, მომთაბარე ალანების ოლქში. ეს ძირითადად იყო დონისპირეთის ვრცელი სტეპები.

დონისპირეთის მომთაბარე ალანებს არ გააჩნდათ ქალაქები და შესაბამისი პუნქტები სამღვდელმთავრო კათედრისთვის. ამიტომაც კონსტანტინოპოლმა მომთაბარე ალანების მიტროპოლიტის კათედრა ტრაპეზუნტის ოლქში დააარსა 1084 წლისათვის, სოტირიოპოლისში, კავკასიის ალანიისაგან ძალზე დაშორებულ გეოგრაფიულ არეალში.

კავკასიის ალანიაში ამ ე.წ. დონის სტეპების ალანიის მიტროპოლიტს არავითარი სასულიერო გავლენა, მით უმეტეს, ძალაუფლება არ გააჩნდა.

ამჟამინდელი თეორიით, 931 წლის გაძევების მიუხედავად, თითქოსდა დაახლოებით 30 წლის შემდეგ ბერძენი სამღვდელოება დაბრუნებულა უკან, კავკასიის ალანიაში. აქ 965 წლისათვის, მათ, თითქოსდა, სენტის ეკლესიაც კი უკურთხებიათ.



ეს დასკვნა ამ მკვლევრებს გამოაქვთ სენტის ეკლესიაში აღმოჩენილი ბერძნული წარწერის მიხედვით. სენტის ეკლესიაში ეკლესიის კურთხევის აღმნიშვნელი ბერძნული წარწერა შემდგომში გადაულესავთ თხელი ნალესით და შეუთეთრებიათ. შემდეგში მის ადგილას სხვადასხვა ეპოქაში ფრესკებიც გამოუხატავთ. ამ ბოლო წლებში ფრესკების ჩამოშლის შემდეგ გამოჩენილა აღნიშნული ბერძნული წარწერა, რომელიც ბელეცკოის აღმოუჩენია. შესაბამისად, ეს მკვლევრები ასკვნიან:

В 931/2 г. аланы терпят поражение от хазар и оказываются вынуждены изгнать христианский клир.

მკვლევრებს შემოაქვთ ახალი საისტორიო მითი საზარ-ალანთა ურთიერთობის გაუარესების შესახებ. ამ მითს ამატებენ მასზე დაფუძნებულ ახალ მითს ბერძნების უკან დააბრუნების შესახებ. В 940-ые гг. возрождается военная мощь аланов, восстанавливается союз с Византией и Аланская епархия. В результате возрастает статус и аланского правителя (с архонта до эксусиократора) и иерарха (с архиепископа до митрополита). Возможно, что первым митрополитом Алании был Игнатий, а Феодор – одним из его преемников. При помощи византийцев возводятся храмы, в т.ч. и Сентинский. Наконец, в 965 г. император Никифор Фока, который ведет победоносную войну против арабов, направляет специального посланника с высокими титулом патрикия для освящения Сентинской церкви. Этот год знаменателен для аланов: Святослав Киевский разгромил их извечных врагов хазар (Алемань, 2003, с. 490). Но под этим же годом сообщается и о победе русского князя над самими аланами – на арену выходит новая политическая сила, которой лишь в следующем поколении предстоит пойти христианским путем своего кавказского соседа. около 940 г. Алании нет в otitia episcopatum (Алемань, 2003, с. 259).

კონსტანტინოპოლის საპატრიარქომ კავკასიის ალანიაში სრული მარცხის შემდეგ, რაც მათ აფხაზთა მეფეებმა არ მისცეს უფლება აფხაზეთის ალანიაში (და, საერთოდ, კავკასიის ალანიაში)

ეპარქიის შექმნისას, გადაწყვიტა ალანებისათვის შეექმნა ეპარქია, ოღონდ არა კავკასიაში, არამედ ალანთა უმთავრეს სამომთაბარეო რეგიონში – დონისპირეთის სტეპებში.

ალანების ჯგუფები მომთაბარეობდნენ ყირიმსა და დონისპირეთის სტეპებში.

ეს იყო ვრცელი არეალი ჩრდილოეთ კავკასიის მოსაზღვრე რეგიონში. სტეპების ალანებს მომთაბარეობის გამო არ გააჩნდათ ქალაქები და არც შესაბამისი საკათედრო ეკლესიები. ამიტომ, როგორც ითქვამს, კონსტანტინოპოლმა სტეპების ალანიის მიტროპოლიტს საკათედრო ქალაქად განუსაზღვრა კავკასიასთან ახლოს, ტრაპეზუნტის რეგიონში, მდებარე ქალაქი სოტირიოპოლი დაახლოებით 1080 წლისათვის.

შესაბამისად, ამის შემდეგ სენტი და სხვა მახლობელი ეკლესიები ქართულ საეკლესიო იურისდიქციაში შედიოდნენ.

სტეპების ალანიის სამიტროპოლიტოს არავითარი დაქვემდებარებული კათედრები არ გააჩნდა. მას შემდეგ, რაც მონღოლთა შემოსევების გამო შეიცვალა ჩრდილო კავკასიის ეთნიკური სახე და დასუსტებულ საქართველოს აღარ შეეძლო თავისი საეკლესიო იურისდიქციის განვრცობა ჩრდილოეთ კავკასიის ველებზე, სტეპების ალანიის სამხრეთით, კონსტანტინოპოლმა თავის ალანიის (სტეპების) სამიტროპოლიტოს დაავალა ამ არეალზე მოქმედება.

რაც შეეხება სენტის ეკლესიის მომცველ მთიან რეგიონს, ის გვიანობამდე, ჩანს, მე-16 -მე-18 საუკუნეებამდე, დასახლებული იყო ქართველი ქრისტიანებით და ის კვლავ საქართველის ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა.

ალანებს ებრძოდნენ მონღოლები, ისინი აქ უნდა ყოფილიყვნენ ზედაფენა, ხოლო ქვედა ფენა იყო ქართული. აქაური ქრისტიანები, სვანები, ამ ტაძრების ერთგული მრევლი იყო. ალანების განდევნის შემდეგ აქაური სვანები დომინირებდნენ ამ რეგიონში.



### არხიზის ქართული ჯვრები მოსკოვის მუზეუმში

მართალია, ძირითადად, რუსულენოვანი მკვლევრები მაღავენ ქართული საეკლესიო არტეფაქტების არსებობას არხიზში, მაგრამ, მაინც საინფორაციო სფეროში უნავს ფაქტები მათ შესახებ, ამის მაგალითს წარმოადგენს ერთი ასეთი საგაზეთო ინფორმაცია, რომელშიც არხიზის ქართული ჯვრები იხსენიება: СТРАНА КРЕСТОВ

Нательные, нагрудные кресты-энколпионы, храмовые железные, сирийские, византийские, грузинские и древнерусские – им нет числа. Многие из них привезены в Москву, часть представлена на выставке фотографиями. Для историков-археологов это лучшее доказательство ...в распространении христианства на северном Кавказе...судя по выставочным экспонатам ситуация с архызскими памятниками плачевная, если не сказать катастрофическая.

Дарья Рошня, 20 сентября 2005 г.

[HTTP://HERITAGE.SAIMSU.RU/HISTORY/H  
RAMY/SEVER/INDEX.HTML](http://heritage.saimsu.ru/history/hramy/sever/index.html)

### სენტიის ტაძარი

სენტის ეკლესია აგებული უნდა იყოს 1032 წლამდე აფხაზ მეფეთა მიერ, მდებარეობს მთის კალთაზე კარაჩაევსკიდან 18 კილომეტრში. მის ქვემოთ არის სოფელი ქვემო თებერდა, რომელსაც ყარაჩაულად სინტი ეწოდება.

მიჩნეულია, რომ სიტყვა „სენტი“ მომდინარეობს სიტყვისაგან სვეტიცხოველი. წარსულში სვანეთში ინახებოდა სვეტიცხოველის საგანძური, კერძოდ, კი სენტის მონასტერში, რომელსაც ახლა მესტია ქვია.

ანუ სიტყვა მესტია მომდინარეობს სიტყვისაგან „სეტი“. თუმცა არსებობს ასევე მოსაზრება, რომ სეტი მომდინარეობს სიტყვისაგან „მესვეტე“, რადგანაც აქ დაყუდებული იყვნენ მესვეტე მამები, შესაბამისად, სენტი შესაძლებელია, მომდინარეობდეს ქართული სიტყვისაგან „მესვეტე“.

სეტიელები, ანუ სეტიელი ქორეპისკოპოსები ეკლესიურად განაგებდნენ სვანეთის საეკლესიო-სარწმუნოებრივ ცხოვრებას. გადმოცემით, სვანეთის სეტი ინახებოდა სვეტიცხოველის ყველაზე დიდი საგანძური, ვახტანგ გორგასლის მიერ ინდოეთიდან ჩამოტანილი ბადახშის, ანუ ლალის ქვისაგან დამზადებული კანკელსაკურთხეველი.

სენტის ოლქი ისტორიულად დასახლებული იყო სვანებით, საიდანაც ისინი განდევნეს „საგებმა“, ანუ „სავიარებმა“, შემოსულმა ტომებმა დაახლოებით მე-17-მე-18 საუკუნეებში, რომლებიც არ იყვნენ ქრისტიანები.

სვანი ქრისტიანები კარგად უვლიდნენ სენტის ტაძარს. ის სვანების ერთ-ერთ უმთავრეს სალოცავს წარმოადგენდა. ეს იქედან ჩანს, რომ სენტის ტაძარი, კერძოდ კი, მისი ფრესკები, მრავალჯერ არის განახლებული. გამოკვლეულია, რომ ის არა ნაკლებ ოთხჯერ მოუხატავთ ხელახლა საუკუნეთა მანძილზე.

რუსებს კავკასიაში შემოსვლისას სენტის ტაძარი დახვდათ ძალზე კარგ მდგომარეობაში, მაგრამ ათეიზმის ეპოქაში მდგომარეობა დამძიმდა. ამჟამად რუსულ-ოსური აკადემიური მეცნიერება დაბეჯითებით ამტკიცებს, რომ სენტის ტაძარი თითქოსდა შედის ალანურ ეკლესიათა რიგში.

ამის ერთ-ერთ დამადასტურებელ ნიშნად მიაჩნიათ ის, რომ სენტის ტაძარი ჯვარგუმბათოვანი არქიტექტურული სტილითაა ნაგები მაშინ, როცა მთელ საქართველოში სწორედ ამ სტილით აგებდნენ ეკლესიებს და ეს სტილი ქართული საეკლესიო არქიტექტურის სტილია. ამასთან ძალზე სადავოა საკითხი იმისა, საერთოდ არსებობდა თუ არა ოდესმე ალანური საეკლესიო სტილი. ის ჰიპოთეტური გამოწავლია.

სინამდვილეში, როგორც ჩვენი ქვემოთ მოყვანილი კვლევიდან ჩანს, კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ალანიის ეპარქია მდებარეობდა არა სენტის რეგიონის კავკასიის მთებში, არამედ დონისპირეთის დაბლობზე, სადაც ალანები მომთაბარეობდნენ. აღნიშნავდა კიდევ ამის





შესახებ კონსტანტინოპოლის სინოდი: აღანებს მომთაბარული ცხოვრების სტილის გამო არა აქვთ საკუთარი ქალაქები და ამიტომ ნომადთა აღანიაში შეუძლებელი იყო სამღვდელმთავრო კათედრის დაარსება. ამიტომაც კონსტანტინოპოლმა აღანთა მიტროპოლიტს საკათედრო ქალაქად განუსაზღვრა სოტირიოპოლი, ტრაპეზუნტთან, ლაზიკაში.

აქედან ჩანს, რომ კონსტანტინოპოლის აღანიის ეპარქია არ მოიცავდა ზელენჯუკ-არხიზის, სენტისა და შოანას დიდებული, ჯვარგუმბათოვანი, ნამდვილად სამეფო ტაძრების რეგიონს, სადაც ცხოვრობდა არა ნომადი, არამედ მიწათმოქმედი მრევლი ეკლესიისა. თეოდორე, აღანიის მიტროპოლიტი, თავის წერილში კონსტანტინოპოლის პატრიარქისადმი აღანებს უღმერთო, მოჩვენებით ქრისტიანებს უწოდებდა, რაც არ ეთანადება თუნდაც სენტის მრევლის ქრისტიანულ სახეს.

ეს დიდებული ოსტატობით ნაგები ტაძარი კარგადაა შემონახული. მიხნეულია, რომ ის აიგო მე-11 ს-ის. დასაწყისში. სიგრძე 8 მეტრია და სიმაღლე – 10 მ.

ტაძრის გვერდითაა საძვალის შენობა („მაჯხოლეუმი“), რომელიც პლატფორმაზე დგას. ამ ნაგებობის სტილი მოგვაგონებს პეტრიწონის (ბაჩკოვოს) ქართული მონასტრის საძვალეს.

სხვა შეხედულებით, ყარაჩაი-ჩერქეზეთში მდებარე სენტის ტაძარი მიხნეულია მე-10 საუკუნეში აგებულად.

მე-19 ს-ში აქ დააფუძნეს რუსული ქალთა მონასტერი, რომელთა მონაზვნები შეუდგნენ ეკლესიის „რესტავრაციას“, რაც გამოიხატა ეკლესიის ქართული ნაკვალევის განადგურებით. მსგავსი მოპყრობის შედეგად მე-19 და მე-20 საუკუნეებში ტაძრის პირველსახე, თავდაპირველი ფორმა დამახინჯდა. თვით რუსი მკვლევარი წერს: – Насельницы монастыря реконструировали храм, исказив его первоначальную форму.

[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9\\_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC)

სენტისა და პეტრიწონის საძვალეები გარკვეულწილად ემსგავსებიან ერთმანეთს საეკლესიო არქიტექტურის ქართული სტილით.

სენტის ტაძარში აღმოჩნდა ვრცელი ბერძნული საქტიტოსო წარწერა, რომ ის აკურთხეს იმპერატორ ფოკას დროს 965 წელს. ეს წარწერა ამ ტაძარში უნდა გამოჩენილიყო 1032–1074 წლებში, მას შემდეგ რაც ეს მხარეები ანაკოფიასთან ერთად ბაგრატ IV-ის ძმამ გადასცა ბიზანტიას, ესე იგი, წარწერა – გვიანდელია.

### სენტის ტაძრის ბოლბოთიანი ჯვრები და მისი მრავალფეროვანი მოხატულობა

ჩრდილოკავკასიაში, შეიძლება ითქვას, ზედ ამჟამინდელ საქართველოს საზღვარზე (მისგან დაახლოებით 15-20-იოდე კილომეტრის დაშორებით) დგას შესანიშნავად შემონახული ხუთი ეკლესია. ესენია შუანას, ანუ შოანას ეკლესია, მასთან ახლოს მდგომი სენტის ტაძარი, ასევე ზელენჯუკის ხეობაში არსებული სამი ტაძარი (ზედა, შუა და ქვემო არხიზში). ისინი ყველანი კარგად არიან შემონახულნი.

ეს ეკლესიები ერთგვარ კულტურულ საზღვარს ავლებენ. მათ ჩრდილოეთით მუსლიმანური კულტურის არეალია, სამხრეთით კი – ქართულ-ქრისტიანული: აფხაზეთი, სამეგრელო და სვანეთი, რომელთა ისტორიული, ბუნებითი ნაწილია ეს ეკლესიები.

ამჟამინდელ რუსულ ოფიციალურ საისტორიო საზოგადოებაში ცდილობენ აფხაზეთის საკათალიკოსოს საეკლესიო არქიტექტურა დაუკავშირონ არა ქართულს (რომლის ძირითად ღერძსაც წარმოადგენდა ის), არამედ, ე.წ. აღანურ-აფხაზურ სატაძრო არქიტექტურას.

თითქოს არსებობდა აღანურ-აფხაზური საეკლესიო არქიტექტურა, რომლის ნაწილად მიიჩნევა ლიხნი, მოქვი, სხვა ტაძრები, ასევე ჩრდილოეთ კავკასიაში



ზელენჯუკის ხეობის სენტისა და შუანას (შოანას) ეკლესიები.

ამასთანავე, დისკუსიაც აქვთ გამართული ჩრდილოეთ კავკასიის ნახსენები ხუთი ტაძარის კულტურული კუთვნილების შესახებ. ზოგი მათ ბიზანტიურს უწოდებს, ზოგი – ალანურს, ზოგი – სომხურს. მათი დაკავშირება ქართულთან ძალზე უჭირთ და მხოლოდ შორეულ პარალელებს პოულობენ მასთან.

მკვლევრები ბელეცკი და ვინოგრადოვი ამასთან დაკავშირებით წერენ: „Происхождение форм и время строительства храмов алано-абхазского круга по сей день является темой оживленных дискуссий. Большинство исследователей, основываясь на стилистическом анализе памятников, относят их к X в. До сих пор только одно сооружение этой сравнительно немногочисленной группы имело более точную дату – Моквский храм в Абхазии (построен в девятилетнее правление Леона III, которое в разных работах относится ко времени от 957-966 до 960-969 гг.). Считается, что эти сооружения обнаруживают явные связи с восточновизантийским (малозападным) зодчеством“, но при этом не исключается и причастность мастеров к закавказской традиции (Кузнецов, 1977, с. 115-116; Перфильева, 1992, с. 200)“. Белецкий Д.В., Виноградов А.Ю.

„Российская археология“, N1, 2005,

ФРЕСКИ СЕНТИНСКОГО ХРАМА И ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ АЛАНСКОГО ХРИСТИАНСТВА В X В.).

<http://librarius.narod.ru/sentin.htm>

ე.ი. ბელეცკი და ვინოგრადოვი მოქვისა და აფხაზეთის სხვა ეკლესიებს მიაკუთვნებენ ტაძრების „ალანურ-აფხაზურ წრეს“, ხოლო კუხნეცოვი და პერფილევა „ამ ნაგებობებში ამჩნევენ აღმოსავლურ-ბიზანტიურ ხელოვნებასთან კავშირს და არ გამორიცხავენ კავკასიური ტრადიციის ოსტატების მონაწილეობას მათ მშენებლობაში“.

ასეთი მსჯელობა ცინიზმია, რადგანაც ეს ტაძრები თვალის შევლებითაც კი ჩანს, რომ განეკუთვნება ქართულ საეკლესიო არქიტექტურას. ეს იქედანაც უნდა იყოს ნათელი, რომ აფხაზეთის

საკათალიკოსო შეადგენდა ქართული ეკლესიის ერთ ნაწილს ქართული საეკლესიო ერთ ნაწილს ქართული საეკლესიო ენიტ, ქართული საეკლესიო სჯულისკანონით, ქართული ლიტურგიით, ქართული გალობით, ქართული საეკლესიო სამართლით. აფხაზეთში საეკლესიო კრებაზე მიღებული კანონები სავალდებულოდ აღსასრულებელი იყო მთელ საქართველოს ეკლესიაში (მაგალითად, ე.წ. „სამართალი კათალიკოსთა“) ისევე, როგორც ქართლის საკათალიკოსოში ჩატარებულ კრებებზე მიღებული კანონები დასავლეთ საქართველოში, რადგანაც ქართლისა და აფხაზეთის საკათალიკოსოები ერთიან ქართულ ეკლესიას ქმნიდნენ. მოღწეულია აფხაზეთის კათალიკოსთა გვარები. ყველანი ისინი ქართულია (საყვარელიძე, ბაგრატიონი და სხვა). მოღწეულია ქართულ ენაზე შედგენილი აფხაზეთის საკათალიკოსოს მრევლის სიები ქართული სახელებითა და გვარებით. მოღწეულია აფხაზეთის კათალიკოსის მიმართვა მრევლისადმი, სადაც ის წერს, რომ ისინი, ქართველები, ღვთისმშობლის წილხვედრი ქვეყნის შვილები არიან, რომ მათი წინაპრების მიერ ქართულად თარგმნილი ხანმეტი და საბაწმიდური სახარებები კეთილად მოსახმარია, ერთერთი აფხაზეთის კათალიკოსი ძვირფასად მოხატულ „ქართლის ცხოვრების“ წიგნს სწირავს ბიჭვინთის ეკლესიას.

აფხაზთა სამეფოს ეპოქის მე-10 საუკუნეთა სომეხი ისტორიკოსი უხტანესი წერს, თუ ეთნიკურად ვინ არიან მისი დროის აფხაზეთის სამეფოს მცხოვრებნი. ის წერს, რომ პონტოს ზღვისპირეთში ნაბუქოდონოსორის მიერ ძველი ივერიიდან გადასახლებული ივერები გამრავლდნენ. ახლა მათ ქვეყანას ეწოდება აფხაზეთი, ხოლო მოსახლეობას – ქართველები, უხტანესის მსგავსად აფხაზებს ეთნიკურ ქართველებად მიიჩნევს ბიზანტიის დედოფლის მარიამ ალანელის ეპოქის მოღვაწე, მისი ნათესავი ბიზანტიელი სწავლული იოანე ცეცე.

იოანე ცეცე წერს, რომ ქართველები, აბაზგები და ალანები ერთი ქართული კულტურის ხალხია. ალანთა ქვეშ ის გულისხმობს აფხაზეთის ალანის მოსახ-



ღეობას, რომელნიც არა ეთნიკური აღა-  
ნები, არამედ აფხაზ-სვანები იყვნენ, მხო-  
ლოდ ზედა ფენა, ისიც ქართული კულ-  
ტურის მქონე, იწოდებოდა აღანებად. ეს  
ერთი ხალხი, ნახსენები ქართველებია,  
შეგნებითა და კულტურით.

ეს ხალხი აშენებდა აფხაზეთის ტაძ-  
რებს, ამიტომაც ქართული წარწერებით  
იყო და ნაწილობრივ ახლაცაა დამშვენე-  
ბული აფხაზეთში ეს ეკლესიები, სხვა  
ნაგებობები და ხიდებიც კი.

ჩრდილოეთ კავკასიის ეს ეკლესიები  
კარგ მდგომარეობაში იყო მე-19 საუკუნის  
დასაწყისში (უკვე რუსეთის იმპერიაში).  
იმ დროისათვის ზოგიერთში შემონახული  
იყო შესანიშნავი ფრესკები. ყველას ჰქონ-  
და სახურავი და მთელი კედლები. საფიქ-  
რებელია, რომ ისინიც დამშვენებულნი  
იქნებოდა ქართული წარწერებითაც, მაგრამ  
მე-19 საუკუნის 80-იან წლებში ის გადაიქ-  
ცა სამონასტრო ფილიალად ახალი ათონ-  
ის რუსული მონასტრისა. ეს მონასტერი  
კი იმჟამად წარმოადგენდა ქართული  
ეკლესიის წინააღმდეგ რუსეთის იმპე-  
რიაში გაჩაღებული დიდი ომის ერთერთ  
უმთავრეს პლაცდარმს. საქმე ისაა, რომ  
მას შემდეგ, რაც წმიდა დიმიტრი ყიფიან-  
ისაგან გაისმა ხმამაღალი მოთხოვნა,  
რათა აღდგენილიყო საქართველოს ეკლე-  
სია-მონასტრებში, მათ შორის აფხაზეთ-  
ში, ქართულენოვანი ღვთისმსახურება,  
ასევე გამოიკვეთა მიმართულება ავტოკე-  
ფალიის აღდგენისათვის, ამის ერთ-ერთ  
საპირწონედ აფხაზეთში რუსეთის იმპე-  
რიის მიერ დაარსდა ახალი ათონის  
რუსული მონასტერი. ის დაფუძნდა აფხა-  
ზეთში ქართული საეკლესიო ცენტრის  
ადგილას, მის დასავიწყებლად და მისი  
გავლენის გასანეიტრალებლად. ის ანტი-  
ქართული იდეოლოგიური ცენტრი იყო.  
ეს, ჩანს, ამ მონასტრის მიერ მე-19 ს-ის  
90-იან წლებში გამოცემულ წიგნში „ნოვი  
აფონ...“. ამ წიგნში უარყოფილია  
ქართული ეკლესიის იურისდიქცია და  
ქართული ნაკვალევი აფხაზეთში, ამ  
წიგნის გავლენა დიდი იყო და, შეიძლება  
ითქვას, მისი მიხედვითაა შედგენილი

ამჟამინდელი სტატიები და ნაშრომებიც  
კი ქრისტიანობის ისტორიისა კავკასიაში.

არხიზ-ზელენჯუკში დაარსებული  
რუსული მონასტრის ბერებმა წამოიწვეს  
ვანდალურ-ბარბაროსული რესტავრაცია ამ  
ათასწლოვანი ეკლესიებისა, რომელნიც  
მშვენივრად იყო შემონახული ქართველი  
მრევლის თავდადებული მზრუნველობით  
მე-13–მე-18 საუკუნეებში (რადგანაც მონ-  
ლოლებმა ამ მხარეებიდან გააძევეს აღანე-  
ბი, სხვა აქაური ხალხები კი, ქართველე-  
ბის გარდა, მუსლიმანები ანდა წარმარ-  
თები იყვნენ, მხოლოდ ქართველი მრე-  
ვლის თავდადებულმა ღვაწლმა გადაარჩინა  
არხიზ-ზელენჯუკის, სენტისა და შოანას  
ეკლესიები), რუსმა ბერებმა, რასაც თვი-  
თონ რუსული გამოცემები აღიარებენ, აქ  
მოსპეს მრავალი ძვირფასი ნაკვალევი.

როგორც აღინიშნა, რუსული სტი-  
ლის შესაბამისად, გადააკეთეს ქვემო  
არხიზის ეკლესია. შუა ეკლესიის ძველი  
იერ-სახე და კვალი მოშალეს. მალევე  
რუსეთში გაიმარჯვეს ბოლშევიკებმა. მათ  
არხიზის ეკლესიები გადასცეს პატიმარ  
ბავშვთა კოლონიას. ეს რეციდივისტი და  
გამწარებული ბავშვები სასტიკად ანად-  
გურებდნენ ფრესკებსა და ძველ წარ-  
წერებს, მითუმეტეს ქართულს, რადგანაც  
მათთვის ბერძნული წარწერები უფრო  
მისაღები იყო, რადგანაც ასოები რუსულს  
ჰგავდა, ხოლო ქართული უცნობი და  
უცხო იყო. საბავშვო კოლონიის შემდეგ  
ეს ეკლესიები მე-20 საუკუნის 60–70  
წლებში კიდევ სხვა დავესებულებას მია-  
მაგრეს, რომელმაც ხელახალი „რესტავ-  
რაცია“ წამოიწყო.

აღნიშნული მკვლევრებიც ანტიქარ-  
თულად განეწყვნენ, მათ იკვლევენ  
წინასწარგანზრახული თვალსაზრისით.

ამჟამად ამ ეკლესიათა მდგომარეობა  
შედარებით კარგია. მათში კოლონიები და  
საპატიმროები აღარაა განლაგებული,  
მაგრამ, როგორც ითქვა, ამ ეკლესიების  
მდგომარეობა გაცილებით უფრო კარგი  
იყო მე-19 საუკუნის შუა წლებამდე.

ისმის კითხვა, რა მიზეზმა გამოიწვია  
ასეთი კარგი სახით ამ ეკლესიების შემო-  
ნახვა მაშინ, როცა ჩრდილოეთ კავკასიაში



თათარ-მონღოლთა და თემურ-ლენგის დროიდან ეკლესია-მონასტრები ნადგურდებოდა. რატომაა ეს ეკლესიები გამონაკლისი? რატომ შემორჩა ასე შესანიშნავად?

ამჟამად აღნიშნული რუსული სამეცნიერო წრეები ამტკიცებენ, რომ ეს ეკლესიები ალანებისა იყო. ალანები კი აქედან მონღოლებმა გააძევეს მე-13ს-ის დასაწყისში, ამის შემდეგაც ეს ეკლესიები აქ უფუნქციოდ არ ყოფილა. საუკუნეთა მანძილზე აქ მცხოვრები ხალხი შესანიშნავად იყენებდა მათ თავისი ფუნქციის შესაბამისად.

არხიზ-ზელენჯუკის, სენტისა და შოანას ეკლესიებში მე-13–მე-16 საუკუნეებში, შესაძლოა, მე-17 ს-ის დასაწყისშიც გაჩაღებული იყო ღოცვა, წმ. ლიტურგია, ზიარება და ნათლობა. მათი კარგი მოვლა-პატრონობის ნიშანია ის, რომ, ვთქვათ, სენტის ტაძარი, სულ მცირე, ოთხჯერ მოხატეს, რათა მუდამ ნათელი და ხასხასა ყოფილიყო ადგილობრივი მრევლის საყვარელი ეკლესია.

ეს ეკლესიები მე-17–მე-18 საუკუნეებამდე იდგა ისტორიულ ჩრდილოეთ სვანეთში, რომელიც იმჟამად ჩრდილო-კავკასიის ტერიტორიებსაც ფლობდა.

სენტი და შოანა ჩრდილოეთ სვანეთის ტერიტორიაზე იდგა, ჩანს, უფრო ადრე სვანებით იყო დასახლებული ე.წ. აფხაზეთის ალანიაც, რომელიც ზელენჯუკის ხეობასაც მოიცავდა. აქაური სვანები ქრისტიანობისათვის თავდადებული მემორები და მორწმუნეები იყვნენ, წირვა-ლოცვა უყვარდათ. უვლიდნენ ამ ტაძრებს. ბოლო საუკუნეებამდე შესანიშნავად შემოინახეს ისინი. შემდგომ სვანეთის ამ ნაწილში, კერძოდ, ყუბანის სათავეებსა და იალბუხის ოლქში, ჩასახლდა სვანების მიმართ მტრულად განწყობილი ხალხი, რომელთაც სვანები „სავებს, სავიარებს ან ჩერქეზებს“ უწოდებდნენ. ჩრდილოეთ სვანეთში, აღნიშნულ რეგიონში, სვანი ქრისტიანები დამარცხდნენ, ერთმა გადარჩენილმა ნაწილმა დატოვა ჩრდილოეთ სვანეთი, ამ ეკლესიათა მომცველი რეგიონი, მეორე ადგილზე დარჩენილები კი გამუსლიმანდნენ. ამჟამადაც კი იქ მოსახლე მუსლიმანები,

მაგალითად, შოანას ეკლესიას – სვანების ეკლესიას უწოდებენ. მათ ენაზე სვანებს შონ ჰქვია, შოანა სვანების ეკლესიას ნიშნავს.

[ზემოთ მოყვანილი კითხვის პასუხი ასეთია: ეს ეკლესიები საუკუნეთა მანძილზე, მე-13–მე-16 საუკუნეებშიც მოქმედი იყვნენ. დაახლოებით მე-17 საუკუნის ბოლოსათვის აქედან სვანები განდევნეს შემოსულმა მუსლიმანურმა ხალხებმა. ეს ასახულია სვანურ პოეზიაშიც კი. მათ, როგორც ითქვა, სვანურ პოეზიაში, სავები, სავიარები, ჩერქეზები და დიგორელები ეწოდება. ადგილზე დარჩენილი სვანების ნაწილი გამუსლიმანდა. ამჟამადაც კი, ზოგიერთ აქაურ, ამ ეკლესიებთან ახლოს მცხოვრებ, მუსლიმან ყოფილ სვანს – ახსოვს თავისი სვანური გვარი, ზოგიერთ მათგანს (ყარაჩაელ მუსლიმან სვანს) კი ინტერნეტგვერდიც კი აქვს გახსნილი, ესმიანება საქართველში მცხოვრებ თანამოგვარე ქრისტიან სვანებს.

ეს ეკლესიები (ზელენჯუკ-არხიზის სამი ეკლესია, სენტი და შოანა) საუკუნეთა მანძილზე მოქმედი რომ იყო, მიუთითებს თვით აღნიშნული მეცნიერების გამოკვლევები. მაგალითად, მათ შეისწავლეს სენტის ეკლესიის მხატვრობა და მივიდნენ დასკვნამდე, რომ ეს ეკლესიები შიგნიდან მოიხატა ოთხჯერ.

საუკუნეთა მანძილზე ფრესკებით მრავალგზის იფარებოდა სენტის ეკლესიის კედლები. ეს მეცნიერები სენტის ეკლესიის მხატვრობას მიაკუთვნებენ ალანურ ფერწერას, რომელიც არასოდეს არსებობდა, ასევე სხვადასხვა სკოლას (ბიზანტიურს თუ სომხურს). როგორც ითქვა, ძალზე ძუნწად ახსენდებათ ქართული.]

სენტისგან სულ რამდენიმე კილომეტრის დაშორებით, ამჟამინდელ სვანეთში დგას მოხატული ეკლესიები, ამიტომაც აღნიშნული მეცნიერების ძიება, როგორმე სენტის მხატვრობა დაუკავშირონ ნებისმიერ არაქართულ სტილს, არაბუნებრივია, გეოგრაფიულადაც ეს (სენტი და მესტია) ერთი რეგიონია.

ბელეცკი და ვინოგრადოვი წერენ, რომ ყარაჩაის ჯვარგუბათოვან ეკლესიაში (ზელენჯუკ-არხიზში, სენტსა და შოანაში)



შემონახული ფრესკების ფერწერა აქამდე არ არის სათანადოდ გაანალიზებული. მათი სიტყვით, არხიზის ზემო და შუა ეკლესიების ფერწერის ფრაგმენტები მცირეა და ხელმიუწვდომელი გამოკვლევისათვის, ხოლო მე-19 ს-ში მხატვარ დ. სტრუკოვის მიერ გაკეთებული ფრესკების ასლები ძალზე დაბალი ხარისხისაა.

ისინი წერენ, რომ უფრო უკეთაა შემონახული ფერწერა სენტის ტაძრისა.

აულ სენტაში (მდ. თებერდის უღელტეხილთან, ამჟამინდელ სოფელ ქვემო თებერდასთან) ტაძარი ერთგუმბათოვანია, გეგმაში წარმოადგენს ჯვარს, რომელსაც აღმოსავლეთიდან აქვს აფსიდა. სენტის ტაძრის ფრესკებს გამოკვლევა მიუძღვნა დიპლომატურ-ტარასოვმა 1899 წელს, თავის პუბლიკაციაში ჩართო ფერწერის ჩანახატები, 1902 წელს მხატვარმა ვლადიმროვმა გააკეთა სენტის ეკლესიის რამდენიმე ფრესკის კალკები.

ჯერ კიდევ ვლადიმროვმა აღნიშნა, რომ ფერწერა მრავალფენოვანია, ბელეცკი და ვინოგრადოვი წერენ, რომ მათ შეძლეს „დეკორაციის ოთხი ეტაპის გამოყოფა“ (Нам удалось выделить четыре этапа декорации).

ფრესკების მრავალფენოვნება იმით გამოიხატება, რომ ეკლესია მოხატეს მრავალჯერ, რაც ნიშანია იმისა, რომ მრევლი კარგად უვლიდა და პატრონობდა თავის საყვარელ ტაძარს. ამავე დროს მრევლი მრავალრიცხოვანი იყო.

ტაძარი მაღალ მთაში დგას. ტაძრის მოვლილობა გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ სენტის ტაძარში სალოცავად დადიოდნენ შორეული ადგილებიდან და აქ მორწმუნეთა მსვლელობა უწყვეტი იყო. ამან ეკლესიას მისცა მატერიალური საშუალება, რომ მრავალჯერ მოეხატათ.

თავდაპირველად ეკლესია გარკვეული დროის მანძილზე მოუხატავი, მხოლოდ შეთეთრებული ყოფილა შიგნიდან. აფსიდში ფანჯრებს შუა ყოფილა გამოხატული ორი ქართული ტიპის, ანუ ოთხბოლოიანი ჯვარი, რომელიც იდგა კიბისებურ შემადღებაზე, ე.წ. გოლგოთიანი, ანუ ფეხიანი ჯვრები (однако храм

некоторое время стоял побеленным изнутри, и только между окон апсиды имелись два больших четырехконечных креста на ступенчатых возвышениях – „Голгофа“).

შესაბამისად, ფაქტი შელესილ, მოუხატავ ტაძარში მხოლოდ გოლგოთიანი ჯვრის გამოხატვისა, მისი (ამ გოლგოთიანი ჯვრის) ხშირი განახლება და ხელახლა ფერებით მისი გაცოცხლება, შესაძლებელია, გამოვადგეს სენტის პირველი მოხატვის დროის დასათარიღებლად.

სენტის ეკლესიაში გოლგოთიან ჯვრებს უდიდეს პატივს მიაგებდნენ, რადგანაც მრავალჯერ განახლეს ამ ჯვრების მოხატულობა ჯერ კიდევ ტაძრის მოხატვამდე, ანუ ჯვრის ფერადოვნება და ხაზები მრავალჯერ განახლეს, ცხადია, მას შემდეგ, რაც წინა დროის ფერები ხუნდებოდა დროთა ვითარებაში.

ამის შესახებ მკვლევრები წერენ – Ветви крестов слегка расширяются к концам и украшены „драгоценными камнями“. Использовано три пигмента: синий (уникальный случай во всех росписях храма), сажа и красная охра. Владимиров отмечал, что кресты „носят следы многочисленных поновлений“.

შეიძლება დაისვას კითხვა: როდის მოიხატა გოლგოთიანი ჯვარი (ჯვრები) სენტის ეკლესიაში და რატომ მიაგებდნენ მას განსაკუთრებულ პატივს? რა ფუნქციური დატვირთვა ჰქონდა სენტში გოლგოთიან ჯვრებს?

ამ კითხვის პასუხამდე უნდა ითქვას, რომ საქართველოს მთიან რეგიონებში გოლგოთიანი ჯვრების გამოსახვას ეკლესიებსა და საბრძოლო კოშკებზე თავისი ტრადიცია და პერიოდი ჰქონდა. ეს იყო მე-14–მე-16 საუკუნეები.

გოლგოთას ჯვარი ქრისტიანთა საყოველთაო სიმბოლოა. ის საეკლესიო ხელოვნებაში გამოხატავს მორწმუნეთა მოწიწებით დამოკიდებულებას ქრისტეს ვნებათა და მისი ჯვრის ძალის მიმართ.

გოლგოთა არის გორა იერუსალიმში. აქ ყოფილა დაკრძალული ადამი. აქ ჯვარს აცვეს ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტე. ეკლესიისათვის ჯვარი და გოლგოთა ძვირფასი საუნჯეა.



ამჟამად ყველა ეკლესიაში, როგორც წესი, საეკლესიო ნივთის სახით დგას საგანგებოდ დამზადებული ხის დიდი ჯვარი (გოლგოთა), მსგავსად სხვა საეკლესიო დგარისა – ლუსკუმისა, სახატეკიოტისა, კანკელისა და სხვა.

ჩანს, სენტის ეკლესიაში კედელზე გამოხატული ჯვარი იმავე დანიშნულებისა იყო, როგორცაა დღეს ეკლესიებში დიდი ზომის გოლგოთები, ანუ ჯვრები, მათ წინ განსაკუთრებით ღოცულობენ მიცვალებულთა სულებისათვის, ასევე ის განსაკუთრებით გამოიყენება ვნების შვიდეულისა და აღდგომის წინა დღეებში ღოცვებისას.

ჩანს, სენტის ეკლესიაშიც ამავე მიზნითვე იყენებდნენ მლოცველები კედელზე გამოხატულ გოლგოთიან ჯვრებს რამდენიმე საუკუნე, ოღონდ ის ეკლესიაში იდგა არა ხისაგან დამზადებული ჯვრის სახით, არამედ კედელზე იყო გამოხატული.

მათ ძალზე დიდი ფუნქციური დატვირთვა ჰქონიათ მლოცველთათვის.

ამიტომაც სენტის ეს ჯვრები, როგორც ითქვას, საუკუნეთა მანძილზე, რამდენჯერმე საგანგებოდ განუახლებიათ.

სენტის ეს ჯვრები, როგორც ვთქვით, იმეორებს ქართული გოლგოთიანი ჯვრის გამოსახულებას და განსხვავდება რუსულ-სლავურისა და ბიზანტიურისაგან, რომელნიც 6 ან 8 ბოლოიანი ჯვრების სახისა იყვნენ, სენტის ჯვრები ოთხბოლოიანია. ამასთანავე, ისინი იყვნენ გოლგოთიანი, ანუ ე.წ. „ფეხიანი“ ჯვრები. ეს ჯვრის ფეხი, ანუ კვარცხლბეკი გამოხატავდა ჩვენი მაცხოვრის იესო ქრისტეს ვნების ბორცვიან აღვიდს.

გოლგოთიანი ჯვარი სიმბოლურად გამოხატავდა იერუსალიმის გოლგოთის გორაკს მასზე აღმართული იმ ჯვრით, რომელზეც გააკრეს მაცხოვარი.

სენტის გარდა გოლგოთიანი ჯვრები მრავლადაა გამოყვანილი ქართული მთის კოშკების კედლებსა და ზოგჯერ ეკლესიის კედლებზე. ისინი გამოხატულია საფეხურებრივი კვარცხლბეკის სახით და მისი ჯვრით.

ეს გოლგოთიანი ჯვრები, აღნიშნული მკვლევრების სიტყვითაც ოთხბო-

ლოიანი იყო. საქმე ისაა, რომ რუსულ სამყაროში ჯვრებს ექვსი დაბოლოება ჰქონდა, ქართულში კი – ოთხი, ამასთანავე, ქართულ სამყაროსთან ამ ჯვრებს აკავშირებს ის, რომ ისინი გოლგოთიანია, ანუ ჯვრის საფეხური კიბისებურია, რომლის ბოლოები გაშლილია.

ისმის კითხვა, რატომ გამოხატავდნენ საქართველოს მთაში, ჩეჩნეთ-ინგუშეთის ჩათვლით, გოლგოთიან ჯვრებს მე-14 საუკუნის შემდეგ?

მათი გამოხატვა დაკავშირებული უნდა იყოს იმ ფაქტთან, რომ იერუსალიმის აღდგომის ტაძარში გოლგოთას მონასტერი ამ დროისათვის უკანვე დაიბრუნეს ქართველებმა მთის ერისთავის პიპას ხელით. ეს გამარჯვება მთის ერისთავმა მოიპოვა. შესაბამისად, საქართველოს მთას გაუჩნდა თავისი დიდებისა და ღირსების სიმბოლო – გოლგოთა.

ქართველ მთიელთა ერისთავის მიერ იერუსალიმის გოლგოთის მონასტრის გათავისუფლების შემდეგ საქართველოს მთაში ეკლესიებსა და საბრძოლო კოშკებზე გამოსახავდნენ გოლგოთის ჯვრებს, ქართველ მთიელთა მიერ იერუსალიმის გოლგოთის გამოსხნის სიმბოლოს სახით.

როგორც საისტორიო წყარო „ძველი ერისთავთა“ მოგვითხრობს, მეფე გიორგი ბრწყინვალე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა მთას და იქ ქრისტიანული სარწმუნოების სიმტკიცეს. ჩანს, ამიტომაც, მან იერუსალიმში გოლგოთის მონასტრის მუსლიმანთაგან გასათავისუფლებლად 1320 წელს გააგზავნა მთის ერისთავი – ქსნის ერისთავის შვილი – პიპა.

აქ შენიშვნის სახით უნდა ითქვას, რომ ასეთი ჯვრები უცხოა რუსული სამყაროსათვის და მას ეჭვის თვალთ უყურებენ.

ოთხბოლოიანი ქართული გოლგოთის ჯვრები, ანუ ისეთი სახისა, როგორცაა სენტის ეკლესიასა თუ ინგუშეთში, იმდენად განსხვავებულა ბერძნულ-რუსულისაგან, რომ მას ხან ლათინურს, ხანაც კი ბიზანტიურს უწოდებენ.

ეკლესიის წმიდა მამები მათ იცავდნენ, მაგალითად, წმ. იოანე კრონშტადელი.



### ბერძნული საქტიტორო წარწერა სენტის ტაძარში

ბელეცკი და ვინოგრადოვი თავიანთ ნაშრომში სენტის ეკლესიის ბერძნული წარწერის გაანალიზების შემდეგ ასეთ დასკვნას აკეთებენ: „მართალია, 931–932 წლებში აღანებმა განდევნეს ქრისტიანი სასულიერო პირები, მაგრამ 940-იან წლებში ძლიერდება აღანების სამხედრო ძალა, მტკიცდება კავშირი ბიზანტიასთან, ამიტომაც კვლავ აღდგა აღანიის ეპარქია. ამასთანავე იზრდება აღანიის მმართველის სტატუსი, არხონტიდან-ეკსუსიოკრატორამდე, ხოლო იერარქისა – არქიეპისკოპოსიდან მიტროპოლიტამდე. შესაძლოა, პირველი მიტროპოლიტი აღანიისა იყო ეგნატე, ხოლო თეოდორე – მისი ერთ-ერთი მემკვიდრე. ბიზანტიელთა დახმარებით ხდება ტაძრების მშენებლობა, მათ შორის სენტისა. საბოლოოდ, 965 წელს იმპერატორმა ნიკეფორე ფოკამ გაგზავნა საგანგებო წარმომადგენელი-პატრიარქის სენტის ტაძრის საკურთხებლად (ამავე წელს ხაზარები დაამარცხა სვიატოსლავ კიეველმა, ამავე წელსვე თვით აღანები რუსმა მთავარმა დაამარცხა)“.

Белецкий Д.В., Виноградов А.Ю. ФРЕСКИ СЕНТИНСКОГО ХРАМА И ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ АЛАНСКОГО ХРИСТИАНСТВА В X В.\* „Российская археология“, 1, 2005

<http://librarius.narod.ru/sentin.htm>

### რუსი მეცნიერების ეს კარდინალური დასკვნა უსაფუძვლოა:

1. წყაროში დაფიქსირებულ ცნობას, რომ აღანებმა ბერძენი სამღვდელოება განდევნეს, ახსნას უძებნიან იმით, რომ თითქოსდა აღანებმა ეს გააკეთეს ხაზართა მოთხოვნით. ასეთი ცნობა კი არ არის რომელიმე წყაროში დაფიქსირებული. წყაროს მიხედვით, ბერძნები აღანებმა გააძევეს, მაგრამ ახსნა იმისა, თუ ვისი მოთხოვნით გაკეთდა ეს, წყაროში არაა. ამიტომაც აქ ხაზარების თემა ამჟამინდელი მკვლევართა ვარაუდია. უფრო სავარაუდოა, რომ აღანებმა ბერძენი სასულიერო პირები განდევნეს აფხაზ მეფეთა

მოთხოვნით, რომელნიც მხარს არ უჭერდნენ მათ სამეფოში ან თუნდაც მის უშუალო საზღვარზე კონსტანტინოპოლის იურისდიქციის გავრცელებას.

2. აფხაზეთი საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში, კერძოდ კი, აფხაზეთის საკათალიკოსოში შედიოდა. საკათალიკოსო კათედრა ბიჭვინთაში იყო, სენტიდან სულ რამდენიმე ათეული კილომეტრის დაშორებით. ეს საკათალიკოსო თავის იურისდიქციას ავრცელებდა ტრაპეზუნტთან მდებარე ოფიდან ვიდრე ყირიმამდე (შემდგომდროინდელ კაფამდე, ბიჭვინთის იადგარისა და სხვა წყაროთა ცნობით). შესაბამისად, ის ვერ მოითმენდა ცენტრთან ახლოს უცხო ეკლესიის იურისდიქციას.

3. ამასთანავე აფხაზთა მეფე ყოველი ღონისძიებით აძლიერებდა თავის, ანუ აფხაზეთის საკათალიკოსოს, აშენებდა მისთვის ახალ, გრანდიოზულ ეკლესიებს. მასში აარსებდა საეპისკოპოსო ცენტრებს. ცხადია, ვერც სამეფო ხელისუფლება დაუშვებდა, რომ ზედ აფხაზეთის საზღვარზე მდგომი სენტის, შოანასა და ზელენჯუკის ტაძრები უცხო ეკლესიის იურისდიქციაში ყოფილიყო. ასე რომ, ბერძენი სასულიერო პირები აღანებმა განდევნეს აფხაზთა სამეფოს მოთხოვნით.

4. რუსი მეცნიერები აღნიშნავენ, რომ მეათე საუკუნისათვის ჩამოყალიბდა აღანიის სამიტროპოლიტო, რომელიც სენტის ოლქს მოიცავდა. ეს აზრი არ დასტურდება წყაროებით.

პირიქით, აღანთა ეპისკოპოს თეოდორეს წერილის თანახმად, რომელიც მან კონსტანტინოპოლის პატრიარქს გაუგზავნა, მის სამწყსოში შემავალი ქრისტიანი აღანთა ჯგუფები ცხოვრობდნენ ყირიმში, ხერსონთან და ბოსფორთან, ღონის შესართავთან, ტამანზე. ამ თეოდორეს წერილში არ იხსენიება სენტი, შოანა ანდა ზელენჯუკი. ის წერილით აცნობებდა კონსტანტინოპოლის პატრიარქს, რომ გაემგზავრა თავის ეპარქიაში, რომელიც მდებარეობდა შუაგულ სკვითიაში, უწყლო ადგილას, ყირიმიდან 60 დღის გზაზე. შესაბამისად, აღანიის სამიტროპოლიტო



მოიცავდა არა კავკასიის ალანიას, არამედ ყირიმის რაღაც სეგმენტსა და დონისპირეთის სტეპებს.

ამჟამინდელ ყარაჩაიში კი მე-11 საუკუნეში შესანიშნავი გუმბათოვანი ტაძრები იდგა არხიზ-ზელენჯუკისა, სენტისა თუ შოანასი. აქ ქალაქებიც არსებობდა, ამიტომაც გამონათქვამი, რომ მომთაბარე ალანებს „არა აქვთ სამღვდელმთავრო კათედრები“, არ შეეხებოდა კავკასიის ალანიას (ამჟამინდელ ყარაჩაის).

აქედან გამომდინარე, კავკასიის ალანია, სადაც დიდებული სამღვდელმთავრო გუმბათიანი კათედრებია, არ იყო კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ალანიის ეპარქიის ადგილსამყოფელი. ეს ეპარქია დონისპირეთის ვრცელ სტეპებში არსებობდა, ნომადი ალანების ქვეყანაში, ხოლო კავკასიის ალანია, არა ნომადი, არამედ მკვიდრი ხალხით იყო დასახლებული. ის შედიოდა არა კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოში, არამედ აფხაზეთის საკათალიკოსოში.

მაგრამ, ფაქტი იმისა, რომ სენტის ტაძარში აღმოჩნდა ბერძნული 965 წლის საქტიტორო წარწერა, ეწინააღმდეგება ამ თვალსაზრისს.

ბელეცკოის აზრით, სენტის ტაძრის დეკორირების პირველ ეტაპს განეკუთვნება სამშენებლო წარწერა. ამ დროს მიაკუთვნებს ის მოხატულობის პირველ ფენას და ათარიღებს 965 წლით. მისი აზრით, მეორე, მომდევნო, ეტაპზე ფრესკული გამოსატულებები შეათეთრეს, ხოლო აფხიდში დახატეს ოთხი დიდი ჯვარი და ორნამენტის ხაზი მათზე. ამ პერიოდის გამოსახულება ნაწილობრივ ჩანს.

უკეთ ჩანს დასავლეთის ჯვარი აფხიდის ჩრდილო მხარეს. ჯვარს აქვს ოდნავ გაშლილი ბოლოები. რომელიც გაშლილია თეთრ, წითელ და რუხ ფერებად. ჯვრის გარშემო წარწერაა – „IC XC“. ჩანს, ასევე გამოიყურებოდა სხვა სამი ჯვარიც. მოხატვის პირველი ეტაპის დროინდელი ჯვრები გადაუხატავს ვლადიმროვს, მაგრამ მას ვერ შეუმჩნევია, რომ ეკლესია მრავალჯერ იყო მოხატული.

სენტის მხატვრობა მრავალფენიანია. ბელეცკოისა და ვინოგრადოვის კვლევით,

უკვე მოხატვის მეორე ფენა გამსჭვალულია „ხალხური“ გემოვნებით, მხატვრობა არაპროფესიონალურია, ხაზები არამკვეთურია, სიმეტრია დარღვეული, შეუძლებელია ვილაპარაკოთ მხატვრის პროფესიონალიზმზე, – წერს ის. линия не имеет четкости, симметрия сбита, и вряд ли можно говорить о работе профессионального художника. ჯვრების მხატვარი არ იყო პროფესიონალი, მოხატვის მეორე ეტაპს მიაკუთვნებენ რამდენიმე მსხვილ წარწერას. მხატვრობის მეოთხე ეტაპს მიაკუთვნებენ კიდევ ერთ წარწერას. რა ენაზეა ეს წარწერები, მკვლევარები არ წერენ, თუმცა მუდავ ასკვნიან, რომ წარწერები მხოლოდ ბერძნული იყო. შესაძლოა, ამ ტაძარში ქართული წარწერების ნაშთები ამჟამადაც არსებობდეს, რასაც გამოწვლილვითი დაკვირვება ესაჭიროება, მაგრამ ასეთი მკვლევარი საქართველოდან ამ მხარეებში ჯერჯერობით არ ჩანს.

მხატვრობის მესამე ეტაპს მიაკუთვნებენ ღვთისმშობლის გამოსახულებას, რომელიც დაუფიქსირებიათ დიახკოვტარასოვსა და ვლადიმროვს. Ко второму этапу относится также несколько крупных надписей красной охрой, к четвертому этапу, проступает еще одна надпись (Дьячков-Тарасов, 1899, с. 9, илл. 8; Владимиров, 1902, с. 11-12, табл. 7).

სენტი, ბელეცკოის სიტყვით, 965 წლიდან მე-11 საუკუნის ბოლომდე (1080 წლამდე) მოხატული ყოფილა ოთხჯერ სხვადასხვა სტილით. ე.ი. ერთ საუკუნეში (115 წელში) ტაძარი ოთხჯერ მოუხატავთ.

ეს წარმოუდგენელია თუნდაც იმ მიზეზის გამო, რომ თვით დიდი დედაქალაქების გუმბათიანი ეკლესიებიც კი ასეთი გამაღეული ტემპით (თითქმის ყოველ 25 წელიწადში ხელახლა) არ იხატება, თუ არსებობს ასეთი რამ, ალბათ, დიდი გამონაკლისია, მით უმეტეს, მთიან რეგიონში. ამიტომ ამ მოსაზრებას ჩვენ არ ვეთანხმებით და მივიჩნევთ, რომ სენტი მოიხატა სხვადასხვა საუკუნესა და ეპოქაში.

მისი მოხატვა და მოვლა-პატრონობა უწყვეტად გრძელდებოდა მე-16 საუკუნე-





მდე და წმიდა ლიტურგია იქ ამ პერიოდში უწყვეტად აღევლინებოდა. ეს არ იყო დაკავშირებული ალანებთან (რადგანაც ალანები აქედან მონღოლებმა გააძევეს), არამედ ამ რეგიონში მცხოვრებ ქრისტიანობისათვის თავდადებულ სვანებთან და აფხაზეთის საკათალიკოსოსთან.

საზოგადოდ, შუა საუკუნეებში ეკლესიის მოხატვა ურთულესი, ძალზე მნიშვნელოვანი მომენტი იყო, დაკავშირებული დიდ თანხებთან და სხვა მრავალ შრომატევად სამუშაოსთან. საჭირო იყო ფერების მომზადება, რაც შუა საუკუნეებში სახატავი მასალის ძალზე დიდი დეფიციტის გამო ურთულესი საქმე და დროში გაწელილი პროცესი იყო.

დეფიციტური იყო ასევე შესაბამისი ხელოსნებისა და მხატვრების მოძიებაც, მით უმეტეს, ეკონომიკურად ჩამორჩენილ მთიან რეგიონში.

ეს ყველაფერი მომზადებულიც რომ ყოფილიყო წინასწარ, ეკლესიის მოხატვას მაინც დიდი დრო ესაჭიროებოდა. ეკლესიის დიდი სიმაღლე, გუმბათი, საკურთხეველი, მოითხოვდა საგანგებო ხარაჩოებს. ამის გარდა წირვა-ლოცვა არ უნდა შეწყვეტილიყო და მლოცველებსაც ეკლესიაში უნდა ელოცათ. ამიტომ, ალბათ, მოხატვის გრანდიოზულ საქმეს ათეულობით წელი ესაჭიროებოდა. შეუძლებელია სენტის ეკლესია ერთ საუკუნეში ოთხჯერ მოეხატათ.

არქეოლოგ კუზნეცოვის აზრით, რომელიც ამ რეგიონს იკვლევდა, ალანები მე-11 საუკუნის ბოლოს განომადნენ და მიატოვეს ეს ქალაქები, ხოლო მე-13 სის დასაწყისში ისინი აქედან გააძევეს მონღოლებმა“.

ეს ეკლესიები მე-13, მე-14 და მე-15 საუკუნეებშიც მოქმედი იყო, რისი დასტურია სწორედ მისი მრავალჯერადი მოხატულობა, ეს ეკლესია ისეთი პატივცემული იყო, რომ მის მხატვრობას ყოველ საუკუნეში ანახლებდნენ მორწმუნეები.

მე-13 საუკუნის შემდეგ ამ რეგიონიდან ალანები უკვე განდევნილები იყვნენ და ქართველების გარდა ვის ესაჭიროებოდა წირვა-ლოცვა, აქაურ მუს-

ლიმანებს თუ წარმართებს? ამ რეგიონში მხოლოდ ქართველობა, კონკრეტულად კი საქართველოს ეკლესიის მრევლი, დარჩა ქრისტიანული.

თვით ბელეცკის სიტყვით, რაღაც დროის შემდეგ, მეორე და მესამე ეტაპის გამოსახულებანი გადაფარული იყო ახალი ნაღესებით. Спустя определенное время изображения второго и третьего этапов были перекрыты новой обмазкой.

ბოლო ეტაპზე ტაძრის კედლები მთლიანად მოხატეს.

ვინ მოხატა? ბიზანტია აღარ არსებობდა. დასავლეთ კავკასიის ალანია ასევე უკვე აღარ არსებობდა, აქ აღარავინ იყო ქრისტიანი ქართველების გარდა.

მკვლევარი წერს: „სამწუხაროდ, წარწერები თითქმის მთლიანად მოსპეს. К сожалению, надписи почти полностью утрачены.

ეს წარწერები მოისპო მხოლოდ რუსების მმართველობის დროს. ამ დროს, ჩანს, უფრო ქართული წარწერები მოსპეს.

სენტის ეკლესიაში ეს წარწერები უნდა ყოფილიყო განმარტებითი წარწერები შესაბამისი ფრესკებისა.

ნამდვილად ქართულია სენტის მხატვრობა?

ამის შესახებ თვით რუსი მკვლევრები წერენ, რომ სენტის ფრესკებში თვალში საცემია ქართული ნაკადი. „ощутимой грузинской струи в сентинских фресках“ (Кузнецов, 1977, с.79). ქართული საეკლესიო სულით გამსჭვალულია აქაური ეკლესიები.

ვ. კუზნეცოვმა იპოვა მსგავსება ატენის სიონისა და სენტის ფრესკებში. В.А. Кузнецов обратил внимание на сходство орнаментальных мотивов последнего слоя сентинских фресок с росписями Атенского Сиона (Кузнецов, 1977, с.77, 79).

სენტთან დაკავშირებით ახსენებენ უდაბნოს მონასტრების ფრესკებსაც. ასევე გვერდს ვერ უვლიან მსგავსებას სვანების ეკლესიათა ფრესკებთან. მართლაც, სენტი, შეიძლება ითქვას, რომ ჩრდილოეთ კავკასიის სვანეთში მდებარეობდა, ამიტომაც აქ სვანური საეკ-



ლესიო მხატვრობის გავლენა უეჭველი უნდა იყოს.

ამის მიუხედავად, დაინტერესებული რუსი თუ ოსი მკვლევრები მაინც მხოლოდ ბიზანტიურ ხელოვნებასთან აკავშირებენ სენტის მხატვრობას, თუმცა საბოლოოდ იძულებულნი არიან, მორცხვად, მაგრამ მაინც ქართულ გავლენაზე ისაუბრონ. „нельзя отрицать и влияния Грузии“.

მკვლევარი მოხატვის პირველ ფენას ათარიღებს 965 წლით, მეორესა და მესამეს მე-10-მე-11 საუკუნეებით, მაგრამ არ ათარიღებენ მეოთხე უფრო სრულ ფენას სენტის ეკლესიის მხატვრობისა.

სენტის ეკლესიის ბერძნულ საქტიტორო წარწერასთან დაკავშირებით ისმის კითხვა, რატომ მოათავსეს ბერძნული საქტიტორო წარწერა შეუსაბამო ადგილზე, იატაკიდან 2 მეტრზე უფრო მაღლა, სადაც მისი წაკითხვაც გაჭირდებოდა? ამასთანავე, ეს საქტიტორო, ყველა ტაძრისათვის საამაყო წარწერა, მაღევე დაუფარავთ შელესილობით და ფრესკებით („Уже на втором этапе она была перекрыта тонким слоем побелки“).

ისმის კითხვა: რატომ დაფარეს სენტის ბერძნული წარწერა ფრესკებით მრავალჯერ სხვადასხვა ეპოქაში? რატომ მაღავედნენ მას საუკულდაგულოდ?

ეს წარწერა ისე იყო დამალული უძველესი ნაღესითა და ფრესკებით, რომ ის ვერ შეამჩნიეს მე-19 და მე-20 საუკუნეებშიც კი, სანამ ფრესკის ბოლო ფენები არ ჩამოცვივდა.

მართლაცდა, თვით ამ ეკლესიაში ამ წარწერის ბედი გაურკვეველია. კვლავ ისმის კითხვა – რატომ დაფარეს ბერძნული საქტიტორო წარწერა მაღევე ახალი ნაღესით? ეს დაუშვებელი იქნებოდა ნორმალურ ვითარებაში. ალბათ, იმიტომ, რომ მეორე კურთხევა ტაძრისა ქართული იყო და არ ესაჭიროებოდათ ძველის გასხენება, ანუ, შესაძლოა, მართლაც აკურთხეს სენტის ტაძარი აღნიშნული წარწერის შესაბამისად, მაგრამ მაღევე ტაძარი ხელახლა უკურთხებიან ქართველებს. ამიტომაც ძველი, უცხო იურისდიქციის წარწერა გადაფარეს ნაღესით,

შემდეგ კი რამდენჯერმე – ახალი ფრესკებით.

ნამდვილად საქტიტოროა ეს წარწერა და სენტის ეკლესიას ეკუთვნის?

სპეციალისტის სიტყვით, ეს წარწერა, შესაძლოა, თავდაპირველად სხვა საგანზე იყო მოთავსებული, თიხის, ლითონის ანდა ხის რაღაც სიბრტყეზე და მხოლოდ შემდგომ გადაიტანეს სენტის ეკლესიის კედელზე. ამიტომაც შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, იქნებ ბიზანტიაში რაიმე მაგარ მასალაზე დაწერეს ეს წარწერა (უკვე მზა-მზარეული ტექსტი) რომელიღაც ეკლესიაში მისატანად და ასე აღმოჩნდა ის სენტში.

სენტის ბერძნული წარწერა ასეთია: „იკურთხა და განახლდა ეკლესია ყოველადწმიდა ღვთისმშობლისა იმპერატორისა და ავგუსტოს ნიკიფორეს მეფობისას, და ალანიის ეკსუსიოკრატორ დავითისა და მარია ეკსუსიოკრატორისას, 2 აპრილს, წმიდა ანტიპასხის ღღეს, ალანიის მაკურთხეველი მიტროპოლიტ თეოდორეს ხელით, ქვეყნის შექმნიდან 6473 წელს, დაიწერა პატრიკის აპოკრიხარ იმპარეკის ხელით“.

ეს წარწერა ჩვენ გვაფიქრებინებს, რომ 1. სენტის ბერძნული წარწერა თავდაპირველად ბიზანტიაში დაიწერა დაფაზე, რომელიც საგანგებო იყო მომზადებული გადასატანად. მისი გადატანა, ჩანს, განზრახული იყო კავკასიის ალანიაში აშენებულ რომელიღაც ეკლესიაში (შეასაძლოა, ანაკოფიის ციხე-სიმაგრეში). აქედან, ის, შესაძლოა, რაღაც შემთხვევის გამო მოხვდა სენტის ეკლესიაში. 2. შესაძლოა ასევე ვიფიქროთ, რომ სენტის ეკლესიის ადგილზე ანდა მის მახლობლად ბიზანტიელებმა მართლაც ააშენეს რაიმე პატარა ზომის ეკლესია, რომლის ნაკვალევსაც არქეოლოგები უთითებენ კიდევ სენტის ეზოში. ბიზანტიელების აქედან გაძევების შემდეგ (რომელიც მოხდა ალანთა მეფეების ნებით), ეს პატარა ეკლესია დაინგრა, მაგრამ წარწერიანი დაფა გადარჩა და ეს წარწერა, ვითარცა ისტორიული მოგონება, გადაიტანეს აფხაზე მეფეთა მიერ აგებულ სენტის ახალი ტაძრის კედელზე. 3. ან წარწერა იყო



ძველი ეკლესიის კედლებზე და ის გადაიტანეს ახალში.

ასევე უნდა ვიფიქროთ, რომ 931–932 წლებში აღან მეფეთა მიერ ბერძენ სასულიეროთა განდევნის შემდეგ, აფხაზთა მეფეებმა აქ ააგეს ტაძრები ქართული არქიტექტურით, მათ შორის სენტისა, მაგრამ 1032–1074 წლებში ეს მიწა-წყალი ბაგრატ IV-ის ნახევარძმამ გადასცა ბიზანტიელებს ანაკოფიასთან ერთად, სწორედ ამ წლებში უნდა მოექმნათ ბიზანტიელებს აღნიშნული კურთხევის წარწერა, შესრულებული დაფაზე და ის უნდა გადაეტანათ კედლებზე.

### შოანას ეკლესიის ქართული ნაკვალავის განაღვებება მე-20 ს-ში

შოანის ეკლესია ყარაჩაი-ჩერქეზეთში (Shoana Church in Karachay – Cherkessia) ქართული ეკლესიაა, მას შოანას მონასტერი ერქვა. ეს ტერიტორია ქართული კულტურის არეალში იყო. ზოგი ცნობით, საქართველოს ისტორიულ საზღვრებში (სვანეთში) შემოდიოდა. აქედან მოსახლეობა ქრისტიანული აღმსარებლობის გამო განიდევნა მე-18 საუკუნის ბოლოს. რაც ფაქტად იქცა რუსეთის ხელისუფლებისათვის, 1839 წლიდან მოყოლებული რუსეთის იმპერიამ ახალი საზღვარი გაავლო საქართველოს (სვანეთსა) და ყარაჩაის შორის.

შოანა, ყარაჩაი-ჩერქეზეთში, გზაჯვარედინზეა, შოანადან გზები მიდის სოხუმსა და ყუბანში.

<http://www.dombayinfo.ru/#>

მიღებულია, რომ შოანას ეკლესია აგებულია მე-10 საუკუნეში. შედიოდა საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში. მდებარეობს თავისუფალი სვანეთის ტერიტორიის იმ ნაწილში, რომელიც ამჟამად რუსეთის ფედერაციის ყარაჩაი-ჩერქეზეთშია. დგას ყუბანის მარცხენა სანაპიროზე შოანას მთაზე, სოფელ ხეთაგუროვთან, ქალაქ კარაჩაევსკის ჩრდილოეთით 7 კილომეტრში. აგებულია ტიპური

ქართული საეკლესიო ტრადიციის შესაბამისად. გეგმაში არის სამნავიანი ჯვარგუმბათოვანი ნაგებობა, ეყრდნობა ოთხ სვეტს, სიგრძე და სიმაღლე არის 12,9 მ და სიგანე (დასავლეთ ფასადი) – 8,9 მ.

2007 წელს საბოლოოდ დაუკარგეს პირველსახე შოანას ეკლესიას ოსური სოფლის ხეთაგუროვის მცხოვრებლებმა, რომელთაც ნებართვის გარეშე თვითნებურად „გაარემონტეს“ ეკლესია. მათ უხეშად ჩამოყარეს ეკლესიის შელესილობა მის ქვეშ მოქცეულ ძველ შელესილობასთან ერთად, რომელზეც იყო ძველი ფრესკები, შესაბამისად, ხუცურ წარწერებთან ერთად.

ამ დროს, ჩანს, შეგნებულადაც გაინადგურდა ძველქართული წარწერები და სხვა უამრავი საგვარეულო ნიშან-დადეგი, გამოხატულნი ეკლესიის კედლებზე საუკუნეთა მანძილზე ეკლესიის წინაშე დამსახურებული სვანური საგვარეულოებისა. მათი უმცირესი ჯერ კიდევ არსებული, გადარჩენილი ნაწილი, ანუ გადარჩენილი ქართული ასო-ნიშნები (წარწერები) ამჟამად დაფიქსირებულიც კი არაა და, ალბათ, მალე გაანადგურებენ, როგორც თვითონ რუსი მკვლევარი წერს: **В результате часть этой обмазки погибла, а на открывшихся частях в настоящее время имеются остатки древней декоративной росписи, греческие, арабские, грузинские, армянские и русские надписи различных эпох и многочисленные северокавказские родовые знаки-тамги. Все эти артефакты никак не зафиксированы и в скором времени могут быть утрачены.**

[https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9\\_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BC)

ესეც არ დააკლეს. 2011 წელს ეკლესია გადაწვეს. **30 апреля 2011 года неизвестные подожгли храм [იქვე].**

შოანას ეკლესია ძველქართული ეკლესია რომ იყო, ეს კარგადაა ცნობილი ადგილობრივ მცხოვრებთათვის. მეცნიერ ბ. კალოვის ცნობით, შოანასთან მდებარე ოსური სოფლის კოსტა ხეთაგუროვის



მცხოვრებლები ამ ეკლესიას უწოდებენ თავის ნამდვილ სახელს – „სვანების წმიდა გიორგი“-ს (Калоев Б. А. **Вторая Родина Коста – Владикавказ: Ир, 1999**). აქედან გამომდინარე, როდესაც ამ სოფლებელმა ჩამოანგრიეს ეკლესიის ძველი შელესილობა ქართული ნიშნებითა და წარწერებით, კარგად იცოდნენ, რომ ისინი არა ალანების, არამედ ქართველების (სვანების) ეკლესიას ანადგურებდნენ, **Осетины, проживающие в селе имени Коста Хетагурова, называют храм Суаны Уастырджы. См.: Калоев Б. А. Вторая Родина Коста – Владикавказ: Ир, 1999.**



შუანას ეკლესია

თავის დასკვნა

რუსულ და, შეიძლება ითქვას, ქართულ სამეცნიერო წრეებში, რაც აისახება საინტერნეტო სივრცეში, მიღებულია აზრი, რომ ზელენჯუკ-არხიზის, შოანა-შუანასა და სენტის ეკლესიები ალანური ტაძრებია, შემაგალი ალანის ეპარქიაში, ნაგებნი ბიზანტიელთა მიერ მე-10 საუკუნეში, რომელნიც ამ საუკუნედან ვიდრე მე-19 საუკუნემდე უცვლელად იდგა, ამავე დროს სრულიად იჩქმალემა მრავალი ცნობა, რომელიც მიუთითებს, რომ ეს ეკლესიები მოქმედებდნენ და მათ ერთგული მრევლი ჰყავდა მე-17-მე-18 საუკუნეებშიც კი, მაგალითად – შუანას, იგივე შოანას ეკლესია მე-18 საუკუნეშიც მოქმედი იყო, „რადგანაც, თვითმხილველი გერმანელი მოგზაურის რეინგის სიტყვით, აქ იკრიბებიან გლეხები და ქრისტიანი მღვდელი ატარებს ლოცვას“. მაშასადამე, მე-18 საუკუნეში მღვდელი ლოცულობდა შუანას ეკლესიაში და მას მრევლი ჰყავდა.

2. შოანას ეკლესიის ქრისტიანული მრევლი მე-18 საუკუნეშიც კი ძლიერია. ის მოქმედია და ცდილობს, განსაზღვროს, თუ მათ შორის რომელია ღვთის მიერ უფრო გამორჩეული ქრისტიანი. უბრალო ხალხი, რიგითი ქრისტიანი გლეხები, ასეთად მიიჩნევენ ეკლესიის ახლოს, სწორედ უშუალოდ ეკლესიასთან, თუნდაც მეხის გამო დაღუპულს. ხალხური ადათით, ეკლესიასთან (ეკლესიისათვის) დაღუპულს მიაგებდნენ სათანადო პატივს, თუმცა, ცხადია, მღვდელი საეკლესიო წესების შესაბამისად მოქმედებდა.

ამჟამად რუსული ორიენტაციის მკვლევრები დაბეჯითებით ამტკიცებენ, რომ შოანას ეკლესია ალანებისა იყო მაშინ, როცა ალანია ალანებითურთ ჯერ კიდევ მე-13 საუკუნეში გაანადგურეს მონღოლებმა. მაშ, ვინ ლოცულობდა შოანას ეკლესიაში მე-18 საუკუნეში მღვდელთან ერთად, როგორც რეინგის წერს? არა ალანები ანდა ოსები, არამედ ქართველები, კერძოდ კი სვანები. სწორედ მათ შემოინახეს მე-19 ს-ის დასაწყისში შესანიშნავად მდგარი შოანას ეკლესია



მთელი სახურავითა და კედლებით, რომელსაც მე-18 საუკუნეში თავისი ზარებიც კი ჰქონდა. ქართველები აქედან გააძევეს უფრო 18 ს-ში მუსლიმანმა „სავიარებმა“. რუსებმა კი ეს უკანონობა დააკანონეს, ხოლო მე-19 ს-ში აქ ოსები ჩაასახლეს, სოფელს ხეთაგუროვო დაარქვეს.

„ტაძართან ახლოს უნდა ყოფილიყო წიგნსაცავი, საიდანაც რაინეგსმა წაიღო ორი წიგნი: ერთი საეკლესიო ცნობარი და მეორე, სავარაუდოდ, იესო ქრისტეს ცხოვრება. წიგნები დაწერილი უნდა ყოფილიყო ბერძნულ ენაზე, თუმცა ამის შესახებ ჩვენ ზუსტი ცნობები არ მოგვეპოვება“, – წერს თ. დიასამიძე. მეფეობა, რომ მე-18 საუკუნეშიც კი შოანას მოქმედ მღვდელს ლიტურგიისა და ლოცვებისათვის წიგნები ესაჭიროებოდა და, ცხადია, ეს წიგნები ქართულენოვანი იყო, რადგანაც მე-18 საუკუნეში კავკასიის მთებში წირვა-ლოცვას არავინ ადასრულებდა ბერძნული, რუსული, ოსური ანდა აფსუათა ენებით. ერთადერთი სალიტურგიო ენა კავკასიაში მე-12 საუკუნედან ვიდრე მე-19 საუკუნემდე, რუსების გაბატონებამდე, იყო ქართული ენა. ესაა ფაქტი. სწორედ ქართული ენის კავკასიის მთიანი რეგიონიდან გასაძევებლად შექმნეს რუსებმა ადგილობრივ დიალექტებზე საქრისტიანო წიგნები, რითაც არა მხოლოდ ქართული ენა გააძევეს კავკასიის მთებიდან, არამედ სათავე დაუდეს არაქართული და არა-ქრისტიანული ეთნოცნობიერების ფორმირებას და ყოფილ ქართულ ეთნოსებს-ტრატზე ჩამოაყალიბეს ახალი პატარა ეთნოსები, ოღონდ უკვე მუსლიმანური აღმსარებლობისა.

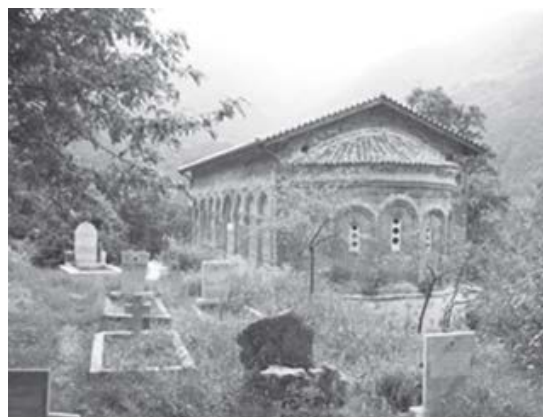
რუსულ საინტერნეტო სივრცეში ისმის კითხვა, რატომ არ დაანგრიეს მონღოლებმა ალანთა უსასტიკესი დეენისას ალანების ეკლესიებად მიჩნეული ზელენჯუკისა და სხვა ტაძრები, მათ არა აქვთ პასუხი ამ კითხვაზე, სინამდვილეში ეს ტაძრები იდგა საქართველოს სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, კერძოდ კი დასავლეთ საქართველოში. საქართველოს სახელმწიფოსთან კი მონღოლებმა ზავი დადეს 1230–40-იან წლებში, სტეპების ალანებთან ომისას, ამის გამო ცხადია, მონღოლები ვერ შეეხებოდნენ ქართველი მეფეების მიერ ნაგებ და საქართველოს ტერიტორიაზე მდგარ ტაძრებს.

ზელენჯუკში არ იდგა კათედრა ალანიის მიტროპოლიტისა, როგორც ამჟამადაა მიჩნეული, იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ კონსანტინოპოლის საპატრიარქოს ალანიის ეპარქია მდებარეობდა არა კავკასიის მთებში, არამედ დონისპირეთის სტეპებში, ის იქ შეიქმნა მომთაბარე, ნომადი ქრისტიანი ალანებისათვის ნომად ალანებს ამ გაშლილ ველებზე თავიანთი მწემსური ცხოვრებიდან გამომდინარე, არ ჰქონდათ ქალაქები, ამიტომაც ამ ეპარქიის მღვდელმთავარს ბიზანტიამ კათედრა დაუარსა სოტირიოპოლში, ლაზიკაში.

რაც შეეხება ზელენჯუკ-შოანა-სენტის ეკლესიებს ისინი აფხაზეთის საკათალიკოსოს იურისდიქციაში შედიოდა, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ამ რეგიონიდან კავკასიელ ალანთა მეფეებმა ბერძენი სასულიერო პირები გააძევეს აფხაზ მეფეთა მოთხოვნით.



სენტის საძვალის ფორმა მიაგავს პეტრიწონის



პეტრიწონის საძვალე



გადაფხეკილი, საგარაუდოდ, ქართული წარწერა სენტში



ლიხნის ასლი – ზელენჯუგის ეკლესია



**ნაწილი მესამე**

**ქართლის საკათალიკოსოს  
იურისდიქცია ჩრდილოეთ  
კავკასიაში**

(ოსეთი, ღურძეუკეთი, ქისტეთი)

**თავი პირველი**

**ოსეთი**

**ჩრდილოკავკასიის ეთნიკური სახე  
ვახუშტის მიხედვით**

წყაროთა ცნობებით ჩრდილოეთ კავკასია მომთაბარე ტომების – ალანების, ოსების, ჰუნების, ავარების, ყივჩაღების და სხვათა აქ ჩასახლებამდე წარმოადგენდა ქართული მოდგმის ხალხების საცხოვრისს, მაგალითად სტრაბონი მიუთითებს იმერების და იქაურთა გენეტიკურ ნათესაობის შესახებ, ხოლო სხვა ბერძენ-რომაელი ავტორები მიუთითებენ ჩრდილო კავკასიაში გეორგების ტომების ცხოვრების შესახებ.

ვახუშტი იმეორებს ძველ ქართულ კონცეფციას ჩრდილოეთ კავკასიის ეთნიკური წარსულის შესახებ.

ის, ვითარცა სხვა ძველი მემკვიდრეები, მიიჩნევს, რომ ქართველები და, საერთოდ, კავკასიის მკვიდრი მოსახლეობა, ერთი წარმოშობის ხალხები იყვნენ, რომელნიც მომდინარეობდნენ ინდოევროპელთა საერთო წინაპარ იაფეტისგან.

იაფეტის ძე იავანი, ანუ ავანანი ბალკანელთა და ბერძენთა საერთო წინაპრად და მიჩნეული, მისი ძე იყო ბალკანელთა ეპომენი – თარში, თარშის ძე კი თარგამოსი ყოფილა, თავის მხრივ, თარგამოსი – ქართველთა და, საერთოდ, კავკასიელთა საერთო წინაპარი ყოფილა, ვახუშტისა და ძველ მემკვიდრეთა მიხედვით.

ამ კავკასიელთა შორის იგულისხმება როგორც ჩრდილო, ისე სამხრეთკავკასიელები.

ასე რომ, ვახუშტისა და ძველ ქართველ მემკვიდრეებს ქართველები და კავკასიელები ინდოევროპელთა ოჯახის წრის წევრებად მიაჩნდათ (თანამედროვე სიტყვით რომ ვთქვათ), რადგანაც მათი საერთო წინაპარი – იაფეტი ინდოევროპელთა პირველი წინაპარი იყო. ვახუშტი კიდევ უფრო აკონკრეტებს: კავკასიელთა საერთო წინაპარი თარგამოსი ბალკანელთა წინაპრად მიჩნეული ავანანის ძის, თარშის, ძე იყო (ავანანისაგან წარმოდგნენ იონელები (ბერძენ-პელაზგელთა წინაპრები, თარშისაგან – ბალკანელები). ვახუშტი თარგამოსს პელაზგებთან და ბალკანელებთან აკავშირებდა.

ეს თეორია ეთანადება სამეცნიერო მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც, ქრისტეშობამდე დაახლოებით 1,5 ათასი წლის წინ მცირე აზიაში მიმდინარეობდა ბალკანელი ხალხების მიგრაცია. სტრაბონი ბალკანეთიდან მცირე აზიკავკასია-არაქსის ხეობაში ბალკანელთა მიგრაციას აკავშირებს არგონავტებთან, რომელთაგან ზოგიერთმა გმირმა, თითქოსდა, სათავე დაუდო ადგილობრივ მოსახლეობას (ამ, ბალკანეთიდან შემოსულ, ხალხთა შორის იხსენებებიან ბრიგებიც – შესაძლოა, იბერიელ-კავკასიელთა წინაპრები).

ვახუშტი წერს: „ქართლოს იყო ნოეს ძის იაფეთისაგან, რამეთუ იაფეთ შვა ავანან, ავანან შვა თარში, თარში შვა თარგამოს, თარგამოს შვა რვანი გმირნი ესე: ჰაოს, ქართლოს, ბარდოს, მოვაკანოს, ლეკანოს, ჰეროს, კავკასოს და ეგროს“ („ქართლის ცხოვრება“, IV, 1973, გვ. 47).

ამ კონცეფციის მიხედვით ქართველები ხალხთა ინდოევროპული ოჯახის წევრები იყვნენ ნოეს ძის იაფეტისაგან წარმომავლობის გამო.

ქართულ და ინდოევროპულ მრავალმახასიათებელთა მსგავსებას ზოგიერთი მკვლევარიც მიუთითებს (მაგალითად, ქართულ-დასავლურ-ევროპული მრავალხმიანობა – პოლიფონია, ენობრივი წარ-



მომავლობა (ნოსტრაციულ ენათა ოჯახი), სოციალური სტრუქტურების მსგავსება და სხვა).

იაფეტის შვილიშვილ თარგამოსის ძეებს (ვახუშტის მიხედვით, გმირებს) წილად ხვდათ თავ-თავიანთი მიწა-წყალი.

**„ლეკანის“** წილხვედრი ქვეყანა, ჩრდილოეთ კავკასიაში, აღმოსავლეთიდან შემოსაზღვრული იყო კასპიის ზღვით, სამხრეთით კავკასიის ქედით, დასავლეთის მხრიდან კავკასოსის წილი ქვეყნით, ჩრდილოეთით კი დიდი ხაზარეთის მდინარე ვოლგით (დიდი ხაზარეთის წყალით).

**„კავკასოსის“** წილი ქვეყანა, რომელიც ჩრდილოეთ კავკასიაში მდებარეობდა, განვრცობილი იყო ლეკანის საზღვრამდე და შავ ზღვამდე (იქვე, გვ. 4).

**„ეგროსს“** ჩრდილოკავკასიაშიც თავისი წილი ჰქონდა: ეგროსის წილი ქვეყანა აღწევდა იქამდე, სადაც კავკასიის მთის წვერი ეხება მცირე ხაზარეთის წყალს (მდ. ყუბანს), რომელიც ახლოს მდებარეობდა ყირიმის ნახევარკუნძულზე მდებარე პუნქტ კაფასთან. ამ უკანასკნელს, ვითარცა საქართველოს საეკლესიო იურისდიქციის საზღვარს, ხშირად ახსენებენ ქართული და უცხოური წყაროები (აფხაზეთის საკათალიკოსოს იადგარი, არქანჯელო ლამბერტი).

ქართულ წყაროებში **„დიდი ხაზარეთის წყალი“** ეწოდება მდ. ვოლგას, ხოლო **„მცირე ხაზარეთის წყალი“** – ყუბანს.

ამ ორი მდინარისშორისი (ვოლგასა და ყუბანს შორის მდებარე) ტერიტორია ეგროსს, კავკასოსსა და ლეკანს ეკუთვნოდა, რომელნიც, ვახუშტის ცნობით, სახელმწიფოებრივად მცხეთელი მამასახლისის მორჩილების ქვეშ იყვნენ.

ვახუშტი წერს: „ხოლო ოდეს მოვიდა კავკასოს წილხვედომილსა თვისსა და დაეშენა ამათ ქვეყანათა, და დაიპყრა მან და ძეთა მისთა, გამრავლდნენ ესენი და იყვნენ მორჩილებასა შინა მცხეთელ მამასახლისისასა ... გამოსვლამდე ხაზართა მეფისა, ოდეს გამოვიდა ხაზართა მეფე, მისცა ქვეყანა ესე ურბანოსს ძესა თვისსა (რომელმან უწოდა ოვსეთი) და ტყვენი რანისანი და სომხითისანი, მაშინ

მოვიდა ურბანოსს ტყვეთა მით და დაეშენა თვით, და ტყვენიცა იგი დააშენა აქა ველსა ამას“ (ქ.ც., IV, გვ. 65).

ე.ი. ჩრდილოკავკასია თავდაპირველად დასახლებული იყო თარგამოსიანი, ანუ ქართველთა მონათესავე ხალხით – კავკასოსის შთამომავლებით, შემდეგ კი მათ ქვეყანაში მივიდა და დაემკვიდრა ახალი ხალხი – ოსები (ალანები). ვახუშტის სიტყვით, ისინი ხაზარების შთამომავლები იყვნენ.

ვახუშტი ამ ხალხს ხაზარებს უწოდებს, რათა თავისი დროის მკითხველს მარტივად მიაწოდოს ინფორმაცია, რომ ეს ხალხი, ცნობილი ხაზარების მსგავსად, თურქულენოვანი იყო, ამიტომაც უწოდებს მათაც ხაზარებს. აღსანიშნავია, რომ მისი მჯელობიდან გამომდინარე, შემდგომში კავკასიაში გამოჩნდნენ ირანულენოვანი ალანებიც.

აღნიშნული თურქულენოვანი ალანები (ოვსები) დამკვიდრდნენ ჩრდილოეთ კავკასიის დაბლობზე და იქ დაიკავეს კავკასოსის – კავკასიელი ხალხის ტერიტორია.

აქედან ჩანს, რომ ვახუშტის თვალთახედვით, **ფარნავაზამდელი ოსები, ანუ ოვსები, რომელნიც ჩრდილოკავკასიის ველზე სახლობდნენ და ალანების სახელით იყვნენ ცნობილნი, წარმოადგენდნენ თურქულენოვან და არა ირანულენოვან ხალხს** (ოვსების პირველწინაპრად მიჩნეული ურბანოსი ხაზართა მეფის ძე იყო, ხაზარები კი – თურქულენოვანი ხალხი).

ძველი, ცნობილი ალანების თურქულენოვნების შესახებ სხვა ცნობებიც არსებობს.

მაშასადამე, კიდევ ერთხელ რომ ვთქვათ, ამ კონცეფციის თანახმად, კავკასია თავდაპირველად დასახლებული იყო ერთი წარმომავლობის ადგილობრივი ტომებით (სტრაბონიც მიუთითებდა მთიელი იბერებისა და ჩრდილოკავკასიელი სარმატების ნათესაობის შესახებ), შემდეგ კი ჩრდილოეთ კავკასიაში გამოჩნდა თურქულენოვანი ხალხი, ოვსების, ანუ ალანების წინაპრები. შედეგად ჩრდილოეთ კავკასიის დაბლობი მათ ხელში





აღმოჩნდა. ჩანს, ადგილი ჰქონდა ალა-  
ნებში კავკასიელთა ასიმილაციას („ხა-  
ზართა მეფე“ → ურბანოს → ოვსეთი).

როგორც აღინიშნა, არსებობდნენ  
ირანულენოვანი ალანებიც. კავკასიაში  
მათი შემოსვლის თარიღი უცნობია,  
მაგრამ ისინი მონღოლობის ეპოქაში  
ფიგურირებენ. მათაც შეძლეს თავის  
წიაღში კავკასიელთა ასიმილიაცია. ასი-  
მილიაციის გამო კავკასიის როგორც  
თურქულენოვანი, ისე ირანულენოვანი  
ალანები, ეთნიკურად უფრო კავკასიელ  
ხალხთა ოჯახის წევრად გადაიქცნენ.

ვახუშტი განაგრძობს, რომ ფარნავა-  
ზამდელ ეპოქაში, ეთნიკურად ჩრდილოეთ  
კავკასია ალანთა შემოსვლის შემდეგაც  
კვლავინდებურად რჩებოდა კავკასიელთა  
ეთნიკურ ოჯახში, ამის ერთ-ერთი მიზეზი  
„რანელი და სომხითარი“ ტყვეების სიმ-  
რავლედ ყოფილა. ამიტომაც ჩრდილო კავ-  
კასიელები კვლავინდებურად ქართველთა  
მონათესავე ხალხად რჩებოდა შემდგომაც.

ამ ფაქტს მიუთითებდა კიდევ ბი-  
ზანტიელი მწერალი იოანე ცეცვა, ის  
აღნიშნავდა: ოსების (ალანების) ქართ-  
ველთა ეთნიკური ოჯახის წევრობის შე-  
სახებ, წერდა, რომ ალანები ქართველთა  
ეთნიკური ჯგუფის წევრები იყვნენ.

იოანე ცეცვა კავკასიური წარმო-  
შობის ბიზანტიელი გენერალი, წერდა,  
„იბერები, აბაზგები და ალანები ერთი  
წარმოშობის ხალხია“ – „**иברי, абазги и  
алани одного рода**“ (გეორგიკა, 1967, ტ.  
VII, 22-26).

იოანე ცეცვა კარგად იცნობდა  
ალანებსა და იბერებს, რადგანაც თვითონ  
ის ბაგრატ IV-ის ქალიშვილის მარიამ  
ალანელის წრიდან იყო.

იოანე ცეცვს ალანები, აფხაზები და  
ქართველები ერთი გენის ხალხად მიაჩ-  
ნია.

როგორც აღინიშნა, სტრაბონიც მიუ-  
თითებდა მთიელი იბერებისა და ჩრდი-  
ლოკავკასიელების ეთნიკური ნათესაობის  
შესახებ. ამასვე მიუთითებდნენ ქართული  
წყაროებიც.

ვახუშტი მიუთითებს, რომ ქრისტე-  
შობამდე IV-III საუკუნეებში ჩრდილო-

კავკასია შედიოდა ერთიანი ქართული  
სახელმწიფოს შემადგენლობაში. ეს  
სამეფო დააარსეს აზონმა და ფარნავაზ  
მეფემ. ფარნავაზმა სახელმწიფოებრივი  
სიმტკიცის გასატარებლად დინასტიური  
კავშირი შეკრა ჩრდილოკავკასიის ძლიერ  
ხალხთან – დურძუკებთან. ვახუშტი ასე  
აღწერს ჩრდილოკავკასიის ქრისტეშობამ-  
დელ ისტორიას: ლეკანის შთამომავალთა  
შორის გამორჩეული იყო ხოზონი, ის  
ხაზართა (გულისხმობს თურქულენოვან  
ალანებს) შემოჭრის შემდეგ იძულებული  
გახდა დაეტოვებინა თავისი ქვეყნის ბარი  
(ჩრდილოკავკასიის სტეპები) და თავისი  
ხალხით შესულიყო კავკასიის მთებში  
(ანუ დაღესტანში). აქ აღაშენა ქალაქი  
ხოზონრეთი და ხარკს უხდიდა ხაზარებს.

რაც შეეხება კავკასოსს, მისი შთა-  
მომავლები ცხოვრობდნენ შავ ზღვამდე  
ჩრდილოეთ კავკასიის მთიანეთში, მის  
ქვეყანაშიც, ჩრდილოკავკასიის დაბლობში  
დასახლდნენ ალანები (თურქულენოვანი)  
– ოვსები. ამის გამო, წერს ის, კავკასიის  
მთიანეთს ეწოდა „კავკასი“, ხოლო მის  
ველს – „ოსი“ (ჩრდილოკავკასიის დაბ-  
ლობი). პოლიტიკურად ის ექვემდებარებო-  
და ხაზარეთს (იგულისხმება თურქულ-  
ენოვანი ხალხი).

ხაზართა მეფის ძეს ერქვა ურბანო-  
სი, რომელსაც საქართველოდან გაუყვა-  
ნია დიდძალი ტყვე. ამ დატყვევებულ  
ხალხს ვახუშტი უწოდებს „ტყვენი რან-  
სომხითისანი“. ხაზარებს (თურქულენოვან  
ხალხს) ჩრდილო კავკასიის ბარში ამოუწ-  
ყვეტიათ კავკასიელები და თვითონ და-  
სახლებულან თავიანთი ქართველი (ანუ  
რან-სომხითის) ტყვეებით და ამ ქვეყანას  
თურმე უწოდა „ოვსეთი“.

ე.ი. „ოვსეთი“, ძველი ალანია,  
ქართველებით (დატყვევებულთა შთამო-  
მავლებით) იყო დასახლებული, რადგანაც  
ტყვენი რან-სომხითისანი ამას გულის-  
ხმობს (სომხითი ქვემო ქართლის მხარეს  
ერქვა). აქედან ჩანს, რომ ვახუშტის თვით  
ალანიის სიძლიერის დროსაც კი ალანები  
ქართული გენეტიკის მქონე ხალხად  
მიაჩნია, რადგანაც „ქართლ-სომხეთის  
ტყვეთა“ შთამომავლები იყვნენ, თუმცა კი



ხაზარების (ე.ი თურქულენოვანი ხალხის) ბატონობის არეალში ცხოვრობდნენ.

ასეთი ყოფილა კავკასოსის, ანუ ჩრდილო-დასავლეთ კავკასიის ისტორია. რაც შეეხება ჩრდილოკავკასიის აღმოსავლეთს, მისი ერთი ნაწილი დაიჭირა კავკასოსის ძემ – დურძუკოსის შთამომავალმა. ხაზართა (ე. ი. თურქულენოვანი ხალხის) მიზეზით მათაც თავი შეაფარეს კავკასიის მთებს. აქ აღაშენეს ქალაქი დურძუკი. ამის გამო მიწა-წყალი თურგიდან (არაგვიდან) – ლეკეთამდე (დაღესტნამდე) იწოდა ძურძუკეთად.

ვახუშტი მდ. თურგს უწოდებს ორ სახელს – „არაგვს“ და ლომეკს, ამ მდინარის დასავლეთი მხარე იწოდა დვალეთად, ხაზართა ენის მიხედვით („დუ“ – ორი).

მიზეზი ამისა ყოფილა ის, რომ დვალები ხაზარებს ორ წელიწადში ერთხელ უხდიდნენ ხარკს. ეს ხდებოდა ქრისტეშობამდე პირველი ათასწლეულის დასაწყისში. შემდგომში, ქართლში (იბერიისაში), ფარნავაზის გამეფების შემდეგ „დარჩა ფარნაოზს ძურძუკი და დვალეთი, სხვანი ხენი დაშთნენ მეფესა ოსთასა“ (ქ.ც. IV, გვ. 633). ე.ი შუა კავკასია ერთმანეთს შორის გაუყვიათ თურქულენოვან ოსების სახელმწიფოსა და ქართულს. დურძუკეთი და დვალეთი ქართლის სამეფოს ნაწილი ყოფილა.

ფარნავაზის სამეფოში შემავალი ძურძუკეთი (დურძუკეთი), თავის მხრივ, სამ ნაწილად იყოფოდა. ესენია, ვახუშტის სიტყვით, ქისტი, ღლიღვი და ძურძუკი, ხოლო ქართლის სამეფოში შემავალ დვალეთშია კასრის ხევი, ზრამაგი, ჟღელე, ნარი, ზროგო და ზახა. ეს მხარეები ქართველ მეფეებს ემორჩილებოდნენ.

ქართული წყაროების ცნობით, ვახტანგ გორგასალი შეებრძოლა ოსებს ჩრდილოეთ კავკასიაში, შეძლო მათგან ჩრდილოკავკასიის ქართული ტერიტორიების განთავისუფლება.

ოვს-ალანების სამშობლო, ანუ ჩრდილო კავკასიის ბარი, ბათო ყაენის შემოსევის შემდეგ მოოხრდა. ამ ბარს მონღოლების შემოსევამდე ეწოდებოდა ალანია, ანუ ოვსეთი, ხოლო მის შემდეგ

ეწოდა ჩერქეზი (ჩერქეზები,ყაბარდო), ვახუშტი წერს:

„შემდგომად მოოხრებისა ოვსეთისა და შემოსვლისა მათისა კავკასიისა შინა იწოდნენ: ოვსეთი – ჩერქეზებად, ანუ ყაბარდოდ“ (იქვე, გვ. 634).

ძველ, ანუ ბარის ალანიას, ჩერქეზ-ყაბარდო ეწოდა, ხოლო ახალ, ანუ კავკასიის მთების ალანიას – ოსეთი.

ანუ ბათო ყაენის შემდეგ კავკასიაში ოსების შემოსვლის შემდეგ გაჩნდა „ახალი ოსეთი“, ძველი ოსეთი კი ჩერქეზად და ყაბარდოდ იწოდა.

თემურ-ლენგის ეპოქაში ირანულენოვან ოსებს მოუხერხებიათ შუა კავკასიის მთიანეთის დაპყრობა.

ამ ეპოქაში, ვახუშტის სიტყვით, ოსთა მეფეებს თავიანთი კონტროლი დაუმყარებიათ დვალეთის მიმდებარე ტერიტორიაზე. მათ „დარჩათ შემდეგი ხეხეები – ჩიმი, თაგაური, ქურთაული, ვილაგირი, ფაიქომი, დიგორი და ბასიანი. ისინი ოსების ხელში იმის შემდეგ აღმოჩნდნენ, რაც ჩინგიზ ყაენის მიერ დევნილი „ოვსნი შემოივლტოდნენ კავკასიათა შინა“ (იქვე, გვ. 634).

კავკასიის მთებში შემოსულ ირანულენოვან ოსებს იქ დახვდა მკვიდრი მოსახლეობა, რომელიც დაიმორჩილეს და საზოგადოების დაბალ ფენად გადააქციეს. ამის გამო ზედაფენა ოსური იყო, ოსობდა და თავისუფალი იყო, ხოლო დამორჩილებული ქვედა ფენა კვლავინდებურად თავისი სატომო სახელით იწოდებოდა. მაგალითად, დვალეთში ზედა ფენა ოსებად იწოდებოდა, ხოლო ქვედა ფენა – დვალებად, ის ოსებზე დამორჩილებული ტომი იყო.

ოსთა ზედაფენაც, ძველი, მკვიდრი მოსახლეობის მსგავსად, ქართული ენის მიხედვით და ქართული წესით აწარმოებდა თავის გვარებს. ეს მიუთითებს, რომ მათი კულტურის ენა ქართული იყო. ეს ოსური გვარებია ზედაფენისა – ბასიანი, ბადელიძე, ჩერქესიძე, თაგაური, ქურთაული, სიღამონი და ჭახალიძე (ქ.ც. IV, გვ. 63).



### ვახუშტი „ახალი ოსეთის“ შესახებ

კავკასიის მთიანეთში მდებარე ისტორიულ დვალეთსა და მის შემოგარენს ვახუშტი „ახალ ოსეთს“ უწოდებს იმის შემდეგ, რაც ჩრდილოკავკასიის სტეპებიდან, ანუ „ძველი ოვსეთიდან“ ბათო ყაენის მიერ ლტოლვილი ოსების ნაწილმა თავი შეაფარა კავკასიის მთიანეთს, დაიმორჩილა იქ მცხოვრები ტომები და მათ ქვეყანას ახალი სახელი მიანიჭა.

შუა ჩრდილოკავკასიის მთიანეთს, ვახუშტი, როგორც აღინიშნა, „ახალ ოსეთს“ უწოდებს. ახალი ოსეთი ძირითადად დვალეთს ეწოდა, ძველ ქართულ ქვეყანას, ძველი ოსეთი კი დაიცალა ოსური მოსახლეობისაგან, აქ ადიღეველები დაბინავდნენ და ჩერქეზ-ყაბარდოე იწოდა.

დვალეთში ოსები ახალი ხალხი იყო, ოსების პირველი ტალღა აქ შემოსულა მონღოლთა ეპოქაში მის შემდეგ, რაც კავკასიის სტეპების მომცველი ალანია მონღოლებმა დაამარცხეს, ოსების ერთი ლტოლვილი ნაკადი შეჭრილა შუა კავკასიის მთიანეთში და დაუპყრია დვალეთ-სვანეთის ოლქები – ჩიმი, თავაური, ქურთაული, ვილაგირი, ფაიქომი, დიგორი და ბასიანი, დაპყრობილი ოლქების გვერდით ჯერ კიდევ არსებობდა თავისუფალი დვალეთი.

თავისუფალი დვალეთის ნაწილი ოსების მეორე ტალღამ დაიპყრო მოგვიანებით, თემურ-ლენგის შემდეგ.

დვალეთი ქართველ მეფეებს ქართლის სახელმწიფოს ნაწილად მიაჩნდათ. ამიტომაც ყოველ შესაძლებელ მომენტში ცდილობდნენ მის კვლავინდებურად დაიმორჩილებას, ბოლოს აქ ქართლის სამეფოს სარდალმა გიორგი სააკაძემ ილაშქრა XVII საუკუნეში. თავის მხრივ, დვალეთში უკვე გაბატონებული ოსი დიდებულებიც აღიარებდნენ საქართველოს სახელმწიფოს უზენაესობას ზოგიერთ ვითარებაში.

დაახლოებით XIV-XV საუკუნეებში ჩერქეზთა მიერ ლტოლვილი ოსების მეორე ტალღამ, როგორც ითქვა, შეძლო გაბატონება თავისუფალ დვალეთში.

დვალეები არ იყო ოსური ტომი, დვალეები ადგილობრივი კავკასიური მოსახლეობა იყო და, ვახუშტის ცნობით, მათ XVIII საუკუნეშიც კი ოსურისაგან განსხვავებული თავიანთი ენა-დიალექტი ჰქონდათ. ჩანს, ის იყო ოსურ-ქართულის ნაზავი ანდა „წამხდარი ქართული“ (დაბალი ფენის ქართული, სოციალური დიალექტი, გლეხების ენა), სალიტერატურო ქართულის გამოუყენებლობის გამო სახეცვლილი.

იქამდე, ანუ ოსების დვალეებში შესვლამდე, დვალეები ქართული ეკლესიის ერთერთი საუკეთესო და გამორჩეული მრევლი იყო. საქართველოს ეკლესიის კალენდარი ახლაც კი იხსენიებს დვალ წმინდანებს, საეკლესიო მამებს, ცნობილნი არიან დვალი კალიგრაფები, მწიგნობრები, მწერლები, ხელნაწერთა გადამწერები. ეს ხელნაწერები და წიგნები ქართული იყო. ისინი ქართველი გადამწერები, ქართველი მწიგნობრები, ქართველი წმინდანები იყვნენ. დვალურენოვანი მწიგნობრობა არ არსებობდა. დვალეები, როგორც სხვა მრევლი საქართველოს ეკლესიისა, ქართულენოვანები იყვნენ. ქართული ენა იყო დვალეთში სახელმწიფო და საზოგადოურთიერთობის, კულტურისა და მწიგნობრობის ენა. საქართველოს სახელმწიფოს რღვევის შემდეგ დვალეებზე ოსები გაბატონდნენ, დვალეები ახალ ოსეთში საზოგადოების დაბალ ფენად გადაიქცა, ოსები კი მაღალ ფენად წარმოჩნდა.

ცხადია, ადგილობრივი საზოგადოება, ჩვეულებრივად, ზედა და ქვედა ფენად იყოფოდა, შემოსულ ოსებს მოუხერხებიათ ადგილობრივი ქართული, ანუ დვალური ზედა ფენის მოსპობა, მათ მიისაკუთრეს მათი (ქართველი იგივე დვალი) დიდებულების სახლ-კარი, ადგილმამული, ყმები და, ცხადია, მიისაკუთრეს მათი გვარებიც კი (გვარის მიღების ასეთი წესი საქართველოშიც არსებობდა, მაგალითად, ვთქვათ, ციციშვილების მამულზე მოსული ახალი მეპატრონეები ციციშვილების გვარს იღებდნენ საჭიროების შემთხვევაში).



ოსებს ჩრდილოკავკასიის ცენტრალურ მთიანეთში მიუსაკუთრებიათ გვარები: სიღამონი, ჭახილიძე, თაგაური, ქურთული, ბადელიძე, ბასიანი და სხვა.

ეს გვარები ორმაგი ქართული გვარწარმომქმნელი სუფიქსებით იწარმოება, ესენია: „ძე“, „იანი“, „ელი“, „ური“, „ონი“, „ილი“.

„ძე“ აქვთ შემდეგ გვარებს: ბადელიძე, ჩერქესიძე, ჭახილიძე.

„ელ“, „ურ“, „ილი“ გვარებს: ბადელი (ბადელიძე), თაგაური, ქურთული, ჭახილი (ჭახილიძე)

„იანი“, „ონი“ – გვარებს – ბასიანი, სიღამონი.

ქართული ნაკვალევი ჩრდილოკავკასიაში მრავალია. მაგალითად, ჩრდილოეთ კავკასიაში მდინარეებსაც ქართული სახელები ერქვათ, მაგალითად, რაჭის მთიანეთიდან ჩრდილო კავკასიაში გამავალ მდინარეს „რიონი“ ერქვა (ამ მთიანეთიდან ასევე გამოდის დასავლეთ საქართველოს რიონი), მყინვარწვერის მთიანეთიდან გამავალ მდინარეს, თერგს, ერქვა არაგვი და ლომეკი და სხვა. ლომეკთან მდებარეობდა ოლქი, რომელსაც „ხეთაძე“ ერქვა. დვალეთშია ქართული სახელის მქონე მთები „კედელა“, „ბრუც-საბძელა“, „ზეკარა“.

დვალეთში ოსების გაბატონების შემდეგ, როგორც ვახუშტი წერს: ქრისტიანობა, მართლია, დაეცა, მაგრამ არ გამქრალა.

დვალეთი და დვალეები მე-18 საუკუნეშიც კი თვითმხილველის, ვახუშტის, თქმით, „სარწმუნოებით არიან ძველად ქრისტიანენი და სამწყსონი ნიქოზლისანი და უფრო დვალნი. არამედ აწინდელთა ჟამთა დვალნი სახელით ოდენ – ქრისტიანენი, რამეთუ იმარხვენ დიდმარხვასა, ხატთა, ეკლესიათა და სამღვდელთა პატივსა უყოფენ და თაყვანსცემენ და სხვისა სრულიად უმეცარნი, არა უვისთ მღვდელნი და უნათლისდებონი არიან, თვინიერ რომელნი ქართლსა და რაჭას მოინათვლიან, ხოლო თაგაურნი, ქურთაულნი, ვალაგირი, ფაიქომი, დიგორელნი და ბასიანელნი, რომელთა თავნი და წარჩინებულნი მათნი არიან მაჰმადიანნი და დაბალი გლეხნი – ქრისტიანენი ... ენა

აქვთ ძველი-დვალური და აწ უბონებნ ოსურსა საკუთრად, ვინაითგან ჩერქეზთა ენა სხვაა... უწყიან გვარნი და უწარჩინებულესნი გვართა არიან ოფსნი (სიღამონი, ჭახელიძე, თაგაური, ქურთაული, ბადელიძე, ჩერქესიძე, ბასიანი). არამედ დვალნი უმდაბლესნი არიან გვართა. ძველადნი არიან ციხენი, კოშკნი, ეკლესიანი ქვითკირისანი, მეფეთაგან ნაშენნი და უმეტეს, და იტყვიან თვით იგინივე თამარ მეფისგანსა“ (ქ.ც., IV, გვ. 638-640).

მაშასადამე, დვალეთში არსებული ციხე-კოშკები და ეკლესიები აგებულან არა დვალეთში ოსების შესვლის შემდეგ, არამედ ისინი აუცილებლად ქართველ მეფეებს, მათ შორის თამარსაც, რასაც თურმე ოსებიც მიუთითებდნენ.

ვახუშტი წერს, რომ „ხეთაძე“ ერქვა ტერიტორიას იქედან, სადაც თერგს უერთდება „ქისტ-ძურძუკის წყალი“.

ჩიმი ერქვა თერგ-ქისტისწყლის შესართავის დასავლეთით მთისძირში მდებარე ტერიტორიას. ეს იყო კოშკებიანი მხარე სიღამონების მმართველობის ქვეშ.

თაგაური ჩიმის დასავლეთით მდებარეობდა. აქ არის მცირე ეკლესია, კოშკები, ციხეები, რომელნიც „მეფეთაგან ნაშენებია“, იგულისხმებიან საქართველოს მეფეები მონღოლებამდე.

ქურთაული თაგაურის დასავლეთით მდებარეობდა.

ვალაგირ-ფაიქომი, ქურთაულის დასავლეთით, ჭახილიძეებისაა. აქაა ხოხის მთა. „სახელი მოიგო თვისი ხოხით სლვისათვის“ (ქ.ც. IV, გვ. 644).

კასრის ხევს ფაიქომის დასავლეთით კვლავ დვალეთს უწოდებენ. „აქაა კარი, ქვით-კირით ქმნილი, დიდ-კამაროვანი მდინარესა ზედა – მეფეთაგან ქმნილი“ (იქვე, გვ. 645). ე.ი. საქართველოს მეფეების მიერ აგებული, „რათა არა ვიდოდნენ თვინიერ მათსა ოფსნი“ (იქვე, გვ. 65). ე.ი. ქართველ მეფეებს ეს კარი გლოლასთან ახლოს აუცილებლად, რათა ეკონტროლებინათ ოსების მოძრაობა. მას ერქვა „კასრის-კარი“.

უღელე კასრის-კარის ზემოთ იყო. ზრამაგა მდებარეობდა კასრისა და უღელეს მდინარეთა (წყალთა) შორის, აქ იყო „ციხე დიდი ფრიად მაგარი, იტყვიან



აღშენებულსა თამარ მეფისა და დაბა კოშკოვანი“ (ქ.ც., IV, გვ. 646).

ნარა – ზრამაგას ზევით – „დაბა კოშკოვანი და ეკლესია მცირე“ (იქვე, გვ. 646). ცხადია, ეს ეკლესია საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდა და არა „ალანის სამიტროპოლიტოში“, როგორც ამას წერს „პრაგოსლაენაია ენციკლოპედია“.

ზახა ზრამაგას ხევისწყლის ზევით მდებარეობდა. „არიან დაბანი კოშკოვანი, აქ არს ეკლესია მცირე“ (იქვე, გვ. 647), ემიჯნება თრუსოს მთას, გადასასვლელი აქვს დიდ ღიახეზე.

თრუსოს ხეობაში, ხოსისაკენ არის ეკლესია ყოვლად წმიდისა, – მცირე“ (იქვე, გვ. 648).

ჩრდილოკავკასიაში დვალეთში ოსების გაბატონების გამო ნაწილმა დვალეებისა თავი შეაფარა მომიჯნავე საქართველოს მთიანეთს, დიდი და პატარა ღიახევის სათავეებს, „ქსნის ხევისა და კუდაროს მოსახლენიცა არიან დვალნივე, ამ დვალეთიდან გარდასულნი რჯულითა, წესითა და ზნით ერთნი და დღესაც მონათესაობენ ურთიერთთა“ (იქვე, გვ. 648).

დიგორი იყო კასრისხევის დასავლეთით, იყოფოდა ორ ნაწილად – ჩერქესიძე და ბადელაძე (გეოგრაფიულ სახელებად იქცა). აქ იდგა მცირე ეკლესია. ბასიანი დიგორის დასავლეთით იყო. აქედან გზა სვანეთისაკენ მიემართებოდა, ასევე რაჭისაკენ.

სულ მცირე, 5 ეკლესია აღიწერება ვახუშტის მიერ დვალეთის მიმდებარე კავკასიაში აგებული ქართველი მეფეების მიერ. ისინი მდებარეობდა დიგორში, თავაურში, ნარაში, ზახასა და თრუსოში. ცხადია, ისინი საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციაში შედიოდნენ და არა პიპოთეზურ ალანის სამიტროპოლიტოში.

ვახუშტი ასევე წერს ქისტეთის, ღურძუკეთისა და ღლიღვის შესახებ.

ქისტეთს ვახუშტი კავკასიონთან აკავშირებს. მდებარეობდა თერგის (არაგვ-ლომეკის) მარჯვენა მხარეს, სადაც თერგს უერთდება ფშავ-ხევსურეთიდან გამომავალი ღურძუკეთის წყალი. მის

შესართავთანაა დიდი კლდე – ჯარიეხი, კოშკოვან-ზღუდოვანი, „ჯარიეხის ზეით არს ქისტეთი დაბნებიანი, შენობიანი“ (ქ.ც., IV, გვ. 651).

„ქისტეს ზეით არს ძურძუკი შენობიანი, დაბნებიანი კოშკოვანი“ (იქვე, გვ. 652).

ღლიღვითი – ვახუშტი წერს, „ქისტ-ძურძუკის აღმოსავლეთად არს ღლიღვითი“ (იქვე, გვ. 652).

ღლიღვი – თავდაპირველად სახელი ყოფილა ძურძუკის ძის ძისა, აძლევენ ხარკსა ჩერქეზთა“ (გვ. 653).

როგორც ითქვა, ვახუშტის სიტყვით, ყველა ეს დასახელებული მხარე ემორჩილებოდა საქართველოს მმართველობას ქრისტეშობამდე. „ესენი მორჩილებასა შინა მცხეთელ მამასახლისისასა“ (იქვე, გვ. 654).

ფარნავაზის დროს კი შევიდნენ საქართველოს სახელმწიფოში.

„ხოლო ფარნავაზ მოიყვანა ნათესავი ძურძუკოსი ქალი ძურძუკეთიდან და შეირთო თვით ცოლად და დაიმორჩილა უმეტესად ძურძუკეთი ამით და შემდგომად ფარნავაზ მეფისა, ვითარცა აჩენს ცხოვრება, იყვნენ მორჩილებასა შინ და მომცემელნი ხარკთა მეფეთა ქართველთასა, ძურძუკი, ხევი, დვალეთი, კასრისკარს ზეითი, ხოლო სხვანი იყვნენ მორჩილებასა შინა ოვსთა მეფეთასა, ხოლო მოსვლასა თათართასა ჩინგიზ ყაენითაგან, და უმეტეს ბათოსა და ორხანისაგან მოისრნენ და მოისრნენ ქალაქნი და შენობანი მათნი და მეფება ოვსთა იქცა მთავრობად და შემოივლტოდნენ ოვსნი ამ კავკასიათა შინა და უმეტეს უდაბნოდ იქმნენ, ვითარცა არის დღეს ჩერქეზეთი, და კვალად შემდგომად მოსვლისა, ლანქთემურისა და ალებისა კონსტანტინოპოლისა, ემძლავრნენ ოვსთა იქით თათარხანნი და აქეთ ლანქთემურის ელნი მაჰმადიანნი და შემოივლტოდნენ კავკასიასა შინა და დაიპყრეს

კავკასთა ნათესავნი, რომელ არიან დვალნი და ოვსეთს მიერთ ეწოდა ჩერქეზები, ანუ ყაბარდო. დაშთა ხევი და დვალეთი ქართველთა მეფეთა, რომელნი მოსცემენ დღემდე ხარკთა მეფეთა. ძურძუკს –



ქისტს სდებენ თვისად კახნი და ღლიდვსაცა, არამედ არა რას მორჩილებენ ხარკით და არიან მორჩილებისა შინა უფროს ჩერქესთასა, ეგრევე სხვანი ოვსნიცა, გარნა დიგორი მცირედ რა სამე ჰმორჩილებს რაჭის ერისთავს“ (იქვე, გვ. 655).

აქედან დასკვნა: ქრისტეშობის წინა ათასწლეულებში ჩრდილოკავკასია ქართველთა მონათესავე ხალხით იყო დასახლებული (თარგამოსის ძეგლის შთამომავლებით), შემდეგ ეს მიწა-წყალი დაიპყრეს „ხაზარებმა“, ცხადია, იგულისხმება არა VII-X საუკუნეების ხაზარეთი, არამედ ალანები, რომელნიც თურქულ, ანუ ხაზარულენოვნები ყოფილან. გაძლიერებულ ალანებს ხშირად გადაჰყავდათ ჩრდილოეთ კავკასიაში დატყვევებული სამხრეთ კავკასიელები ქართლიდან, რანიდან, მოვაკანიდან, სომხითიდან და სხვა, ასახლებდნენ ჩრდილოეთ კავკასიაში. მოხდა ალანებში მათი ასიმილაცია. ჩრდილოკავკასიის მნიშვნელოვანი ნაწილი, ამის მიუხედავად, შედიოდა საქართველოს შემადგენლობაში ფარნავაზამდე და მის შემდეგაც.

გაქრისტიანების შემდეგ ჩრდილოკავკასია შედიოდა ქართული ეკლესიის იურისდიქციაში. აქაური ეკლესიები, დიდი ქალაქები და დაბები, ციხე-კოშკები და ნაგებობები ქართველ მეფეთა ნაღვაწი იყო, განსაკუთრებით კი, თვით ჩრდილოკავკასიელთა თქმით, თამარ მეფისა.

მონღოლების შემდეგ ალანია გაქრა ასპარეზიდან და მის ადგილზე წარმოიქმნა ჩერქეზეთი. ოსები შევიდნენ ჩრდილოეთ კავკასიაში და დაიპყრეს დვალეთი. დაბალი ფენა ქრისტიანადვე დარჩა, ზედა ფენა კი – მაჰმადიანობდა.

აქედან ცხადია, რომ ჩერქეზები, ადიღეურენოვანი ხალხი, თემურ-ლენგის შემდგომ დაეუფლა ჩრდილოეთ კავკასიას.

29 აპრილი, 2016.

### თემურ-ლენგის ლაშქრობა საქართველოსა და ჩრდილოეთ კავკასიაში ვახუშტის მიხედვით

ამიერკავკასიაში უძლიერესი საქართველოს ქრისტიანული სახელმწიფოს ძალმოსილება დაემცრო თემურის ლაშქრობების შემდეგ.

ვახუშტის ცნობით, 1360 წელს საქართველოს სამეფო ტახტზე ავიდა მეფე დიდი ბაგრატე.

რვაჯერ ლაშქრობის მიუხედავად, თემურ-ლენგმა ვერ შეძლო საქართველოს სახელმწიფოებრიობის გაუქმება.

საქართველოს სამხედრო ძლიერების ერთ-ერთი უმთავრესი წყარო იყო ჩრდილო-კავკასიელთა მსახურება საქართველოს თავდაცვის სფეროში, რაც, ვახუშტის ცნობით, იცოდა თემურ-ლენგმა. ამ ფაქტმაც განაპირობა მისი გალაშქრება ჩრდილოეთ კავკასიის მთებში.

ვახუშტი წერს, თემურმა ჩრდილოეთ კავკასიაში გაილაშქრა, რადგანაც იცოდა, რომ საქართველოს მეფე იქედან ძლიერდებოდა. „თემურ, უწყოდა, მეფე ძალიცემს მუნიდან“ („ქართლის ცხოვრება“, IV, 1973, გვ.272).

მაშასადამე, თემურმა იცოდა, რომ საქართველოს მეფე სამხედრო ძალებს იღებდა ჩრდილოკავკასიიდან, ამიტომაც ილაშქრა ჩრდილოკავკასიის ღრმა მთებშიც.

თემურ-ლენგის ამ ლაშქრობამ შეცვალა ჩრდილოეთ კავკასიის ეთნიკური სახე (მოსპო ანდა ძალზე შეამცირა ადგილობრივი მოსახლეობა).

ეთნიკური სურათის შეცვალა უფრო მეტად გამოიწვია სხვა ქვეყნებიდან უცხო მოსახლეობის ჩასახლებამ. ეს გაგრძელდა თემურის შემდგომ ეპოქაშიც.

გაუკაცრიელებული, ბალახით მდიდარი რეგიონი იზიდავდა მომთაბარე მესაქონლე ტომებს, თანდათან იქ (აზოვის ზღვისპირეთიდან დაღესტნის ჩათვლით) ჩასახლდნენ სხვადასხვა მოდგმისა და წარმოშობის ტომები, რომელნიც, ადგილობრივ ტომებთან შერევის შემდეგ, თანდათან იქცნენ მკვიდრ მოსახლეობად,





გორც აღინიშნა, საქართველოს სამეფოს ტრადიციულად ეხმარებოდნენ ომების დროს. ეს ფაქტი აღნიშნული აქვს სტრაბონსაც (სტრაბონი აღნიშნავს, რომ იბერიის მეფეს მისი მეზობელი ჩრდილოკავკასიელი სარმატები ომების დროს ეხმარებოდნენ მრავალ ათეულათასიანი ჯარით, ამავე ხასიათის ცნობებს ქართული წყაროებიც იძლევიან. მაგალითად, ჯერ კიდევ მეფე ფარნავაზამდე, ანუ ქრისტეშობამდე 400-300 წლით ადრე, ჩრდილოკავკასიელები ემორჩილებოდნენ მცხეთელ მამასახლისს (ქ.ც., IV, გვ. 634), ხოლო ფარნავაზის მიერ ერთიანი ქართული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების შემდეგ ეს კავშირი დინასტიური დანათესავების მეშვეობითაც განმტკიცდა. ფარნავაზის ცოლი იყო ძურძუკი ქალი (იქვე, გვ. 654). ამის გამო ფარნავაზმა უფრო მეტად „დაიმორჩილა ჩრდილო კავკასია, უმეტესად ძურძუკი და დვალეთი“).

ამ საუკუნოვანი კავშირის მოშლა დაუწყია თემურ-ლენგს.

ვახუშტის ცნობით, ჩრდილოეთ კავკასიისაკენ თემურის ლაშქრის მარშრუტი ასეთი იყო: დარუბანდი, ლეკეთი და ოვსეთი, ანუ ალანია.

ეს გზა თემურმა დაბეჯითებული მოქმედებებით გაიკვლია მრავალი წლის მანძილზე. თავდაპირველად მან, ჩრდილოკავკასიის ალანიაში ლაშქრობამდე, ორჯერ ილაშქრა დაღესტანში.

დაღესტანში პირველ ლაშქრობისას თემურმა ვერ შეძლო დაღესტნის მთიანეთის დამორჩილება. იმუამად მან მხოლოდ დაღესტნის ზღვისპირეთი დაიმორჩილა. ის მიხვდა, რომ დაღესტნის მთიანეთის დამორჩილებას ვერ შეძლებდა კახეთის დაუძლურების გარეშე, რადგანაც დაღესტნის მთიანეთის მნიშვნელოვანი ნაწილი კახეთის საერისთავოში შედიოდა და, შესაბამისად, ის სამხედრო ძალებს იღებდა კახეთიდან. ამიტომაც თემურმა დაღესტანის პირველი ლაშქრობის შემდეგ გადაწყვიტა საგანგებოდ ელაშქრა კახეთ-ჰერეთში და სასტიკად დაერბია საქართველოს ეს რეგიონი. ეს მან შეძლო და მაშინვე შეუდგა დაღესტნის მეორე ლაშქრობას.

მემატიანე ასე აღწერს თემურის დაღესტანში პირველი ლაშქრობის პროცესს: თემური 1387 წლისათვის ბარდავიდან შესულა შირვანში, აქ „მუსრა ლეკნი“ (იქვე, გვ. 265). ლეკების მოსვრის, ანუ სასტიკი დამარცხების შემდეგ დაღესტნის ბარში და მთის კალთებზე – „ვიდრე მდ. თერგამდე“ ჩაუსახლებია ახალი მაჰმადიანი მოსახლეობა, „ელნი“.

ვახუშტი წერს: „განვიდა თემურ ბარდიდამ შირვანს, დაიპყრა იგი და შემუსრნა ლეკნი და დასხნა მთის ძირთა ზედა და კალთათა ელნი მაჰმადიანნი ვიდრე თერგის მდინარემდე“ (იქვე, გვ. 265). (როგორც ჩანს, ელი ერქვა ირანში მცხოვრებ თურქმანულ, მუსლიმანურ ტომებს).

კახეთ-ჰერეთის დარბევის შემდეგ თემური მეორედ შეესია დაღესტანს, რომელიც იმუამად ქრისტიანული ქვეყანა იყო. დაღესტნის მოსახლეობა, ასევე მთელი ჩრდილოკავკასიის მოსახლეობა აღიარებდა ქრისტიანულ მრწამსს, მაგრამ, ჩანს, უკვე ვრცელდებოდა მაჰმადიანობა, ამიტომაც დაღესტნის მოსახლეობა, ვახუშტის სიტყვით, „შერეული ქრისტიანენი“ იყო.

ვახუშტი წერს: „დაიმორჩილა დაღესტანი, უმეტეს პირველისა, იტყვიან, რომელ მიერ ჟამთაგან იქმნა მუნ მაჰმადიანობა დასხმულ მისგან ელითა, რამეთუ პირველ იყვნენ შერეულნი ქრისტიანენი, ვითარცა სხვანი კავკასიელნი“ (იქვე, გვ. 268), ანუ დაღესტანსა და ჩრდილოკავკასიაში ქრისტიანებთან ერთად უკვე მაჰმადიანებიც ცხოვრობდნენ, „შერეული ქრისტიანები“ იყვნენ.

კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს, რომ ჩრდილოკავკასიელ ტომთაგან შეკრებილ ჯარს საქართველოსთვის უპირველესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა თემურთან ბრძოლისას.

ბაგრატ დიდის ძემ მეფე გიორგიმ თემურის წინააღმდეგ ბრძოლისას დაახლოებით, 1396 წლისათვის, განსაკუთრებით გაუხსნა კარი ჩრდილო კავკასიელებს. „გიორგი მეფემან პირველივე გამოიყვანა დარიელიდან ოვსნი დიდძალნი და კავკასნი და დახვდა თემურს შეკრებული





სპითა თვისთა“ (იქვე, გვ. 269), ანუ თემურის წინააღმდეგ ქართული სპის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდნენ „ოსები და კავკასნი“, ანუ კავკასიის ხალხები.

ეს ხდებოდა თემურის ჩრდილო კავკასიაში ლაშქრობამდე. მას სურდა, რომ საქართველოს არ მიეღო დამხმარე ძალა ჩრდილოკავკასიიდან (იქვე, გვ. 269).

მიუხედავად ქართველ-კავკასიელთა ერთიანი ფრონტით გამოსვლისა, თემურის ჯარმა გაიმარჯვა, რამაც შეარყია საქართველოს ერთიანობა, აღმოცენდნენ მეფის პოლიტიკის მოწინააღმდეგენი.

ამ დიდი ბრძოლის შემდეგ მეფეს თავისი სახელმწიფოს დასავლეთ მხარის ერისთავები და საკუთარი ვაჟიც კი განუდგნენ, მაგრამ მეფე გიორგი ამის მიუხედავად, შეტევაზეც კი გადავიდა, ბრძოლა გადაიტანა არაქსის მხარეს. ამისათვის კი, კვლავ, კიდევ ერთხელ გადმოიყვანა ჩრდილოკავკასიელები და ძლიერ ავნო თემურს.

ვახუშტი წერს: „კვალად გამოიყვანა ოვსნი, კავკასნი და ძურძუკნი, წარუძღვა შეკრებილითა სპითა თვისითა და მიუხდა ციხესა ალიჯანს, შემუსრა იგი და გამოიყვანა სულთანი თირ ჯალათისა პატიმარ-ყოფილი თემურისაგან, მოაოხრნა და მოსწყვიდნა გარემონი მაჰმადიანნი, აღიღო ალაფი დიდძალი და მოვიდა გამარჯვებული შინავე და განუტევნა ოვსნი, კავკასნი და ძურძუკნი შოებულნი ალაფითა ფრიადითა“ (იქვე, გვ. 270).

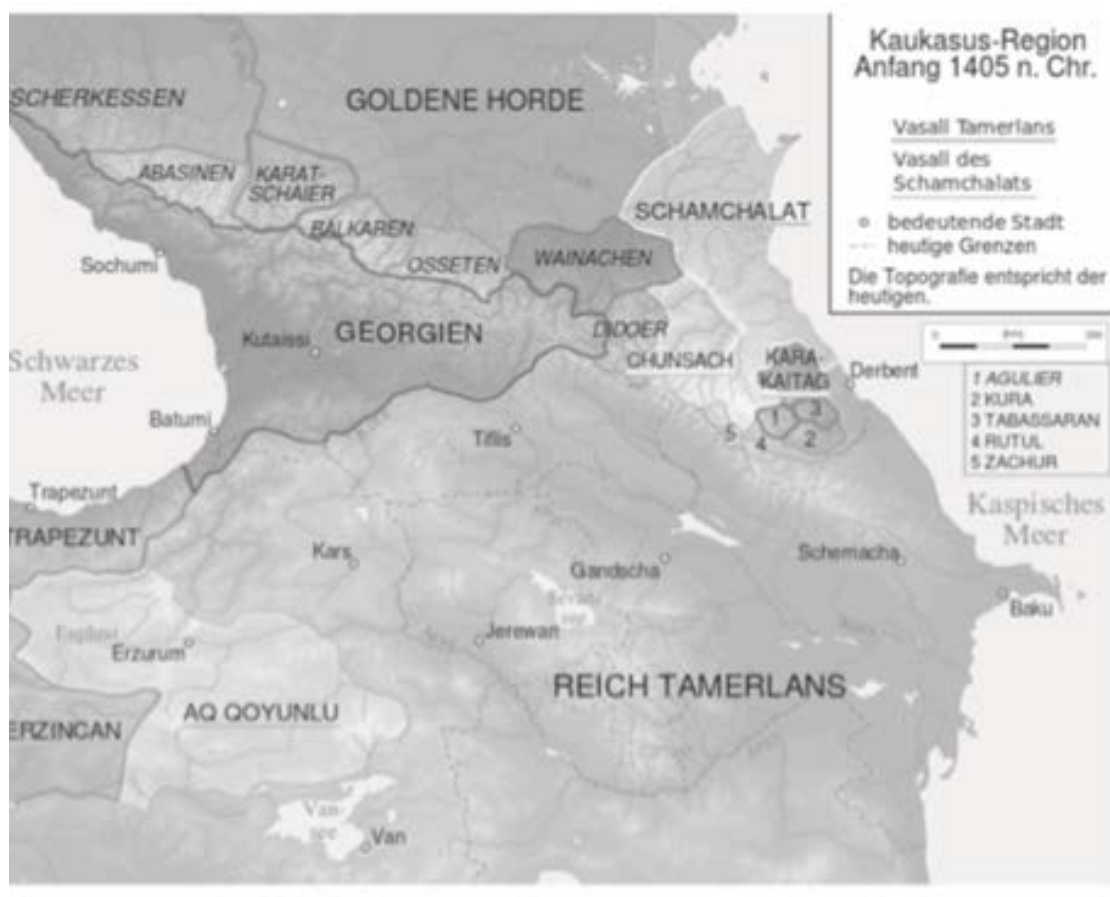
გიორგი მეფემ, რომელსაც საკუთარმა აჯანყებულმა ძემ ნახევარი სამეფო წაართვა, მაინც შეძლო, ჩრდილოკავკასიელთა ჯარით შესეოდა თემურის სახელმწიფოს, აეღო მისი ერთ-ერთი ძალზე მნიშვნელოვანი ციხე, საიდანაც გამოიყვანა თემურის უბოროტესი მტერი, ერთ-ერთი სულთანი, მოაოხრა მისი ქვეყანა, დახოცა მაჰმადიანები, აიღო უდიდესი ალაფი, რომელიც მისცა ჩრდილოკავკასიელთა ლაშქარს და უკან გაისტუმრა.

ამით გამძვინვარებულმა თემურმა, როგორც აღინიშნა, გადაწყვიტა ჩრდილოკავკასიას შესეოდა არაგვის (დარიალის) გზით, მაგრამ დამარცხდა.

ამიტომაც შემდგომ გადაწყვიტა ჩრდილოკავკასიაში შესულიყო დაღესტნის გზით. მან ეს შეძლო, შეესია ჩრდილოეთ კავკასიას, სასტიკად დაამარცხა იქაური ტომები, დახოცა უამრავი ხალხი, საბოლოოდ კი შეცვალა იქაური დემოგრაფიული სურათი. როგორც აღინიშნა, თემურმა ჩრდილოკავკასიაში ჩაასახლა „ჩერქეზებად“ წოდებული ხალხი. „მიერთგან იწოდა ჩერქეზი“ (იქვე, გვ. 272).

სხვაგან ვახუშტი წერს: „იწოდა ოვსეთი ჩერქეზებად, ანუ ყაბარდოდ“ (იქვე გვ. 634, 655).

ჩრდილოეთ კავკასიის სტეპ-დაბლობები, რომელიც იქამდე ალანთად იწოდებოდა (ქართველები მას ოვსეთს უწოდებდნენ), თემურ-ლენგის შემდეგ იწოდა ჩერქეზად ანდა ყაბარდად. ალანების ადგილი ჩერქეზებმა დაიჭირეს. ჩერქეზი ახლა „მთავართა შორის უწარჩინებულესი“ (იქვე, გვ. 35) გახდა, ანუ ადგილობრივ ტომებზე ჩერქეზები გაბატონდნენ. ეს ჩერქეზები, შესაძლოა, იმუამად თურქულენოვანი ხალხი იყო. მალევე, მათ ქვეყანაში ოქროს ურდოს მთავარსარდალმა ედიგეიმ ჩაასახლა ადიღეთა ულუსი, მათ შეძლეს თურქულენოვანი ჩერქეზების ასიმილირება და ისინი ადიღურენოვან ხალხად გადააქციეს. ისინი გაბატონდნენ ყველა ადგილობრივ ტომზე. ადგილობრივები, რბევა-ოხრებას გადარჩენილი მოსახლეობა, ჩერქეზებს დაემორჩილნენ, დამარცხებული ხალხის ადგილი გამარჯვებულმა დაიჭირა, გაგრცვლდა მისი ადათ-წესები, ენა და კულტურა.



კავკასია და საქართველო თემურ-ლენგის შემოსევების შემდეგ  
<https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%97%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83>



1385 ოქროს ურდოს ხანი **თოხთამიში** ირანს შეესია. ამის საპასუხოდ თემურ-ლენგი 1386 შემოდგომაზე სამცხის მხრიდან საქართველოში შემოიჭრა.

1387 გაზაფხულზე თემურ-ლენგი მეორეჯერ შემოესია საქართველოს. მაღე იძულებული გახდა უკან გაბრუნებულიყო **თოხთამიშის** გამოჩენის გამო.

1394 თემურ-ლენგი ორჯერ შემოესია საქართველოს. დაესხა თავს არაგვის ხეობას. ამჯერადაც **თოხთამიშის** გამოჩენებამ გააბრუნა.

1399 პირადად ილაშქრა ჰერეთ-კახეთში.

1400 გაზაფხულზე თემურ-ლენგი მეექვსედ შემოიჭრა საქართველოში.

1401 თემურლენგი მეშვიდედ მოადგა საქართველოს.

1401 შამქორის ზავის ირობით საქართველო კისრულობდა ხარკს.

1403 ივლისში, თემურ-ლენგი მერვედ შემოიჭრა საქართველოში, ბოლოს იძულებული გახდა დაზავებოდა გიორგი VII-ს. ზავი ცნობდა საქართველოს, როგორც ქრისტიანულ ქვეყანას.  
<https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%97%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%A3%E1%83%A0%E1>

თემურის გამანადგურებელმა ლაშქრობამ შეცვალა ჩრდილოკავკასიის ეთნიკური სახე, ეს განსაკუთრებით აისახა საქართველოს სასაზღვრო მხარეებზე, კერძოდ იქამდე საქართველოს ერთ-ერთი პროვინცია დვალეთი, რომელიც დასახლებული იყო, როგორც წმ. ნიკოლოზ დვალის ცხოვრება აჩვენებს, დრმადმორწმუნე, ეკლესიურად ქართულენოვანი მოსახლეობით, გახდა მსხვერპლი თემურის აგრესიისა, დვალეთში მმართველობა ხელში ჩაიგდო შემოსულმა ირანულენოვანმა ტომმა, რომელთაც ქართველებმა „ოსები“ უწოდეს, რადგანაც ისინი დვალეთში შევიდნენ ე.წ. „ძველი ოსეთიდან“. დვალეთში გაბატონებულმა „ოსებმა“ კარდინალურად შეცვალეს დვალეთის ეთნიკური სახე, ენა და პოლიტიკური ორიენტაცია. შემოსული ოსებისა და ადგილობრივი დვალეების ურთიერთშერწყმით თანდათან ჩამოყალიბდა ახალი შერეული ეთნოსი – ოსი ხალხი.

### ლიტერატურა

გ. ღამბაშიძის ნაშრომი – „ქართული კულტურის ძეგლები დვალეთში“ (საბჭოთა ხელოვნება, 1976, 3, გვ.72-78).

გ. ღამბაშიძე წერს – ცენტრალური კავკასიის მაღალმთიან ზოლში მდებარე ტერიტორიას, რომელიც აღმოსავლეთიდან დარიალის ხეობით, დასავლეთიდან მამისონის უღელტეხილით, ჩრდილოეთიდან ნარის აუზის ხეობებითა და სამხრეთიდან კი დიდი ლიახვის შენაკადთა ხეობებით არის შემოსაზღვრული, ისტორიულად ქართულად დვალეთი და მადრან-დვალეთი ეწოდებოდა, მის მცხოვრებთ კი – დვალეები.

ქართული ისტორიული ტრადიციის მიხედვით, ქართული სახელმწიფოებრიობის წარმოშობიდან მოკიდებული ვიდრე გვიან შუა საუკუნეებამდე დვალეთი საქართველოს სახელმწიფოს ერთიან პოლიტიკურ-ეკონომიურ წრეში იყო მოქცეული (ვ. გამრეკელი). სოფ. ნარის სიახლოვეს, აღმოსავლეთისაკენ, მთის ფერდობზე, ექსპედიციამ მიაკვლია ტუფის ქვით (აქაიქ ფიქალიცაა გამოყენებული) ყორულად ნაგებ წმ.გიორგის სახელობის დანგრეულ სამლოცველოს **ნარ-ძუარს**. იგი დამხრობილია აღმოსავლეთ-დასავლეთის ხაზზე. შესასვლელი დასავლეთის კედელში აქვს დატანებული. ორნამენტული დეკორი გარკვეულ მსგავსებას ავლენს X ს. შუა ხანებითა და II ნახევრით დათარიღებულ (რ. მეფისაშვილი) ქართული ძეგლების (ერედვის „ბერის საყდარი“, კუდაროს „ნადარბაზევი“ და სხვ.) დეკორთან. ჩვენის აზრით, დღევანდელი ნარძუარის ადგილზე, ან მის სიახლოვეს X ს. II ნახევარსა და XI ს. დასაწყისში ტუფის ქვით აიგო ქართული ეკლესია, რომელსაც ჰქონდა ტიმპანიანი კარი, ვიწრო სარკმელი, ჩუქურთმიანი ლავგარდანი და შიგნიდან შეღესილი იყო (ზოგიერთ ქვაზე შეღესილობის კვალია შემორჩენილი). აღსანიშნავია, რომ ლავგარდანს, სხვადასხვა ფასადზე, ისევე, როგორც მთელს რიგ ქართულ არქიტექტურულ ძეგლებზე



(კუმურდო, ტყობდა-იერდი და სხვ.), განსხვავებულ-ორნამენტული მოტივი ჰქონდა. ამასთანავე, ჩუქურთმის ნახატის ხაზგასასმელად, მისი ღარები შეფერადებული იყო (შდრ.იკვი, ნიკორწმინდა, საფარის წმ.საბას ტაძარი და სხვ.). როგორც ჩანს, იმ ეკლესიის დანგრევის შემდეგ, მისი ქვები ნარ-ძუარის მშენებლობისას (სავარაუდოა, გვიან შუა-საუკუნეებში) გამოყენებით.

**ნარ-ძუარის** თავდაპირველი ნაგებობის აშენების დრო ემთხვევა დვალეთის ტერიტორიაზე ცნობილი ქართული საკულტო ხუროთმოძღვრული ძეგლების – ხოზიტა მად-მაირამისა და სოფ.თლის ეკლესიების, რომლებიც XI ს. I ათწლეულითაა დათარიღებული, მშენებლობის (ვ. დოლიძე) ეპოქას. ამასთან დაკავშირებით საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ ადრე-ვეოდალური ხანის მიწურულს (X ს.) **ნიქოზის საეპარქიოში, რომლის მოღვაწეობის სფეროში დვალეთიც შედიოდა,** ფართოდ მიმდინარეობს ეკლესიების მშენებლობა. დვალეთის ტერიტორიაზე ეკლესიების აგება იმავე ისტორიული პროცესის გამოხატულებაა.

სოფ. ფალლაგ-ქომისა და რეგახის სიახლოვეს, ფერდობზე ექსპედიციამ მიაკვლია **ხუცაუ-ძუარის** („ღვთაების სამლოცველო“) დარბაზული ტიპის ეკლესიის ნანგრევებს. მას გარს ევლება ფიქლით ნაგები ოთხკუთხა ზღუდე. იქვე შეინიშნება სამარხთა კვალი. ეკლესია დამხრობილია ჩრდილო-აღმოსავლეთ და სამხრეთ-დასავლეთ ხაზზე. იგი, ჩვენი აზრით, დვალეთის ტერიტორიაზე საქართველოს საერო და სასულიერო მესვეურთა მიერ აგებული ეკლესიების – ზრუგის, „ხოზიტა მად-მაირამის“, სოფელ თლის, სოფ. ნარის შემდეგ აშენებული პატარა სამლოცველოა (ცენტრალური ხელისუფლების მიერ აგებული ქრისტიანული ტაძრების შემდეგ ადგილობრივ მცხოვრებთა მიერ პატარა სასოფლო სამლოცველოების შექმნა – საქართველოს მთის მოსახლეობაში ქრისტიანობის გავრცელების მსგავს მოდელს ვხვდებით მაგ.ხევის ქრისტიანული საკულტო ხუროთმოძღვრული ძეგლების შესწავლისას) და დვა-

ლეთის მოსახლეობაში იმ დროისათვის ქრისტიანული რელიგიის ფართოდ გავრცელებას მოწმობს. ამავე დროს იგი წინ უნდა უსწრებდეს დვალეთში გვიან შუა საუკუნეებში აგებული სამლოცველოების (რომლებიც არ მისდევენ ეკლესიათა გეგმარებისა და დამხრობის ზუსტ პრინციპებს) მშენებლობის პერიოდს. აქედან გამომდინარე, ხუცაუ-ძუარის ეკლესია, შესაძლებელია, შუაფეოდალური ხანით (XI-XIII სს.) დათარიღდეს.

კომპოზიციური სოფლის „ქალაქის“ აღმოსავლეთ დაბოლოებაზე მდებარეობს ფიქლით, რიყის ქვითა და ტუფით ყორულად ნაშენი დანგრეული სამლოცველო **„ძიდეს-ძუარ“**. აღსანიშნავია, რომ **„ძიდეს-ძუარიდან“** მომდინარეობს ხუთი ქვა ქართული წარწერით. ისინი შესწავლილია თ.ბარნაველისა და ვ. გამრეკელის მიერ და დათარიღებულია XVI-XVII სს.

იმ წარწერათაგან მხოლოდ ორსღა მივაკვლიეთ, წარწერა №1 თავდაყირა იყო ჩაშენებული. შერეული ასომთავრულითა და ნუსხურით ორ სტრიქონად ამოკვეთილია დაქარაგმებული ტექსტი:

ქარაგმების გახსნით წარწერა შესაძლებელია ასე წაიკითხოს:

I – **„დიდება. ძლევის ჯვრის დიდება. წმიდა**

II – გიორგი, შემეწყალე. ძლევის ჯვარო, გიორგი, სედა შეიწყალე“.

წარწერა №2

ქარაგმების გახსნითა და ნაკლოვანი ადგილების სავარაუდო შევსებით ტექსტი შესაძლებელია შემდგენიარად წაიკითხოს:

I – „ძლევისა (?),

II – ...დიდებაი ძლევის (?) ...ჯვრის (ან ჯვარო);

III – ამდხ მწერალი... შრდ (?) გიორგი (?)

IV – შეიწყალე“

ექსპედიციამ ინახულა კედლის მხატვრობითა და ლეგენდებით ცნობილი სოფ. ნუხალის (არდონის ხეობა) სამლოცველო „ნუხალ-არღუან“. ამ ძეგლმა განსაკუთრებული ყურადღება მას შემდეგ მიიპყრო, რაც 1946 წელს არქეოლოგმა ე.პნელინამ სამლოცველოში გათხრილ



სამარხში აღმოჩენილი მამაკაცის ჩონჩხი სამლოცველოს კედელზე არსებული ფრესკის წარწერასთან – „სოსლანთან“ კავშირში და გარკვეულ ფოლკლორულ მასალაზე დაყრდნობით, თამარ მეფის მეუღლის – დავით სოსლანისად გამოაცხადა. ე. პჩელინას ჰიპოთეზამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა 8. შემდეგში ეს ვარაუდი გაიზიარა და განავითარა ანთროპოლოგმა თ. მამუკაევმა. ნუხალარ ღუანის სამარხში აღმოჩენილი ჩონჩხის ანატომიურ – ანთროპოლოგიურ – პალეოპათოლოგიურ თავისებურებათა შესწავლით და ამასთან, ზოგიერთი ისტორიული, ლიტერატურული, ფოლკლორული და ნუხალის სამლოცველოს კედლის მხატვრობის მონაცემების გათვალისწინებით მანაც, ეს ჩონჩხი ნამდვილად დავით სოსლანისად მიიჩნია და მ.გერასიმოვის მეთოდის გამოყენებით, დავით სოსლანის ფიზიკური სახეც აღადგინა.

1971 წელს ივ. ლოლაშვილმა ისტორიულ-ფილოლოგიური, ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული კვლევის, ნუხალის სამლოცველოს კედლის მხატვრობისა და წარწერათა შესწავლის საფუძველზე, მართებულად გააკრიტიკა და უარყო ე. პჩელინა–თ. მამუკაევის ვარაუდი „ნუხალ-არღუანში“ დავით სოსლანის დაკრძალვის შესახებ. ნუხალის სამლოცველოსა და იქ დავით სოსლანის შესაძლო დაკრძალვის თაობაზე საყურადღებოა აგრეთვე ჩრდილოკავკასიის არქეოლოგიის ცნობილი სპეციალისტის ვ. კუზნეცოვის აზრი. იგი ნუხალის სამლოცველოს მშენებლობას (რომელსაც ტიპოლოგიურად მთიანი კავკასიის ორფერდსახურავიან მიწისზედა აკლდამებს უკავშირებს და ადგილობრივი არქიტექტურული სკოლის ნაკეთობად მიიჩნევს), არქეოლოგიური, ფრესკების ხელოვნებათმცოდნეობითი და წარწერათა პალეოგრაფიული მონაცემებით XIII ს-ის ბოლოს და XIV ს. დასაწყისს მიაკუთვნებს. მისი მტკიცებით, სამლოცველოში გათხრილი სამარხი უფრო ადრინდელი არ არის და ჩონჩხიც არ შეიძლება დავით სოსლანის იყოს. ამჯერად ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენს სოფ. ნუხალის სამლო-

ცველოს „საიდუმლოებასთან“ დაკავშირებულ საკითხთა სრული განხილვა-განსჯა. შევეხებით მხოლოდ სამლოცველოში არსებულ ქტიტორთა გამოსახულებებს, რომლებმაც, თავის მხრივ, ნუხალის სამლოცველოსთან დაკავშირებით სხვადასხვა ჰიპოთეზა წარმოქმნა.

„ნუხალ-არღუანის“ ინტერიერის ჩრდილოეთის კედელზე, ქვედა რეგისტრში არსებობს საკურთხეველისკენ მიმართული ვედრების პოზაში გამოსახულ ქტიტორთა – საერო პირთა ექვსფიგურიაანი კომპოზიციის ნაშთი, რომელთაგან მესამე (აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ), პორტრეტის მარჯვნივ არსებული ასომთავრული წარწერით „სოსლან“, მიჩნეული იყო დავით სოსლანად. როგორც ირკვევა, მესამე და მეხუთე ფიგურა სინამდვილეში ქალებისაა. ისინი ერთმანეთს ემსგავსებიან და განსხვავდებიან პირველი, მეორე და მეოთხე ფიგურებისაგან. ეს ნიშნებია:

1. უწვერო, პატარა სახის ოვალი. საინტერესოა, რომ მესამე ფიგურას (მეხუთე ფიგურის პორტრეტის ზედა ნაწილი მთლიანად დაზიანებულია და ამიტომ მასზე ვერაფერს ვიტყვით.) თმა თავსაბურავით აქვს დამალული, რაც, ალბათ, იმდროინდელ ოსეთში თმის დაყენების წესით იყო განპირობებული.

2. თავსაბურავი. იგი შედარებით უკეთ აქვთ შემონახული მეორე და მესამე ფიგურებს. მათ შორის განსხვავება უდავოა, მაგრამ დაზიანების გამო მათი ტიპების შესახებ ზუსტად მსჯელობა ჭირს;

3. ტანისამოსი. მესამე და მეხუთე ფიგურების სამოსი შედგება ზედატანისა და ქვედატანისაგან (თუ როგორ უკავშირდებიან ისინი ერთმანეთს, არ ჩანს მხატვრობის დაზიანების გამო). ზედატანი გრძელი და ვიწრო სახელოებიანია, მოთვალულ – მომარგალიტებული მაღალყელიანი მანიაკითა თუ საგულით, ქვედატანი კი, წვრილად დანაოჭებულია. პირველ, მეორე და მეოთხე ფიგურებს განსხვავებული ტანისამოსი აცვიათ: მაღალყელიან, გრძელსა და ვიწროსახელოებიან ქვემოთა



საცმელზე – პერანგზე ზევიდან გრძელი, წელში დავიწროებული, მოკლესახელოებიანი მარცხენა მხარეს ჩახსნილი, სამკუთხედად ჩაჭრილი და არშიამოფლებული გულისპირიანი კაბა აცვიათ, რომელიც შემოსალტულია ვარსკვლავისებრი სამკაულით დაბოლოებული თასმით.

4. ქვედატანის განიერი მონახაზი. აღსანიშნავია, რომ მესამე ფიგურას ხელთ ჩვილი ბავშვი უპყრია (მეექვსე ფიგურა, მისგან მხოლოდ ფრაგმენტებია შემორჩენილი: მხრები, მარჯვენა ხელი მტევნითურთ, მარჯვენა ფეხის ნაწილი), რომელიც მკვლევართა მიერ ადრე არ ყოფილა შენიშნული 11. მეექვსე ფიგურის თავის მარჯვნივ არის წარწერა „სოსლან“. ამრიგად, „სოსლანი“ ჩვილი ბავშვია ქალის, ალბათ დედამისის, სახელი ამჟამად ვერ იკითხება, მისი და „სოსლანის“ პორტრეტთა შორის რამდენიმე ასოს კვალია შემორჩენილი. აღვნიშნავთ, რომ ჩვილის – „სოსლანის“ ფიგურა, ქტიტორთა სხვა ფიგურებთან შედარებით, უფრო პირობითადაა გადმოცემული. ეტყობა, მხატვარმა სათანადოდ ვერ დაძლია დედისა და ბავშვის კომპოზიციური დაკავშირების რთული ამოცანა.

საერთოდ, უნდა ითქვას, რომ ქტიტორთა მთელი კომპოზიცია და, განსაკუთრებით კი, ჩვილის ფიგურა ძალზე დახიანებულია.

მესამე და მეხუთე ფიგურა ქალებისაა, მეხუთე ფიგურის თავს ზემოთ, მარჯვნივ, ორსტრიქონიანი წარწერაა, ჩვენი აზრით, მისი წაკითხვა „დავითად“ 12, არ არის მართებული, ვინაიდან, გარდა აღნიშნულისა, ჯერ ერთი, სხვა ქტიტორთა სახელები მოცემულია სრულად, დაუქარაგმებლად და მეორე, რაც მთავარია, ეს ფიგურა ქალისაა.

ამგვარად, სოფ. ნუხალის სამლოცველოს ჩრდილოეთის კედელზე გამოსახულია ქტიტორთა ჯგუფური, ოჯახური პორტრეტი, რომელთა შორის სამი ფიგურა მამაკაცისაა, ორი ქალისა და ერთიც – ბავშვისა. საგულისხმოა, რომ „ნუხალ-არღუანში“ გამოსახულ არცერთ ქტიტორთაგანს ხელთ ეკლესიის მოდელი არ უპყრია, რაც იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ ისინი არა

სამლოცველოს ამგებელნი, არამედ მისი მომხატველნი არიან. ეს, თავის მხრივ, იმაზე მიუთითებს, რომ ნაგებობა კედლის მხატვრობისათვის არ იყო განსაზღვრული. აქედან გამომდინარე საფიქრებელია, რომ არსებობს ქრონოლოგიური ზღვარი „ნუხალ – არღუანის“ მშენებლობასა და მის კედლის მხატვრობას შორის 13.

სოფ. ნუხალის სამლოცველოს ქტიტორთა პორტრეტების ახლებურად წაკითხვის საფუძველზე ვეღარ მივიღებთ ლიტერატურაში არსებულ მოსაზრებას, თითქოს ქტიტორთა ეს პორტრეტები „ნუხალა საყდარზე დაწერილ ლექსში – ჩვენ ვიყავით ცხრანი ძმანი ჩარჯოლიძე – ჭარხილანი მოხსენიებული ძმების პორტრეტები იყოს, და რამდენადაც ეს შესაბამისობა არ არსებობს, ვერ გავიზიარებთ მასზე დამყარებულ მტკიცებებსაც“.

ლოვარდ ტუხაშვილის ნაშრომი „ცხოვრება დავით-სოსლან ეფრემის ძე ბაგრატიონისა“

<http://www.georoyal.ge/?MTID=1&TID=25&iid=2769>

ლოვარდ ტუხაშვილი წერს – „ლაშა-გიორგის დროინდელი ისტორიკოსი (ანონიმი) პირდაპირ, საკმაოდ კატეგორიული ხაზგასმით უთითებს: „თამარის ქმარი დავითი იყო ოსთა მეფის ძე, ტომი ბაგრატიონთა“. „ტომი“ ამ შემთხვევაში ნიშნავს სწორედ გვარს.

ვახუშტი ბაგრატიონმა გამოთვალა, რომ დავით-სოსლანი იყო მეხუთე ჩამომავალი მეფე გიორგი I-ის შვილის უფლისწულ დემეტრესი. ვახუშტი ბაგრატიონის ვერსია ასეთია: სრულიად საქართველოს მეფეს გიორგი I-ს (მეფობდა 1014–1027 წწ.) ჰყავდა მეორე ცოლი დედოფალი ალდე. მასთან შეეძინა უფლისწული დემეტრე.

ალდე იყო ალანთა მეფის ასული. 1027 წ. გიორგი I გარდაიცვალა. დედოფალ ალდეს დიდი საფრთხე შეექმნა. ტახტზე ავიდა მცირეწლოვანი ბაგრატ IV, ხელისუფლება აიღო გიორგი I-ის პირველმა (კანონიერმა) მეუღლემ დედოფალმა მა-



რიამმა, მან ბრძოლა გამოუცხადა ალდეს და მის ძეს დემეტრეს. დედოფალი ალდე გაიქცა ანაკოფიაში. 1032 წ. საქართველოში დაიწყო შინაარეულობა. დედოფალმა ალდემ დახმარება სთხოვა ბიზანტიას. დედოფალმა ალდემ და მისმა ვაჟმა მოახერხეს ჩრდილო-დასავლეთი საქართველოს პროვინციების გადაბირება, მათ ანაკოფიის ციხეში შეუშვეს ბერძნული გარნიზონი.

1047 წ. მოულოდნელად გარდაიცვალა დედოფალ ალდეს შვილი დემეტრე. დემეტრეს დარჩა მცირეწლოვანი ვაჟი დავითი. დედოფალ ალდეს შეეშინდა, რომ საფრთხე შეექმნებოდა მის შვილიშვილსაც. იგი სასწრაფოდ გადაიხვეწა ოსეთში (იგულისხმება კავკასიის ალანია, აფხაზეთის მხარეს). აქ მოგვიანებით ქართველი უფლისწული დავითი დაქორწინდა ოსთა მეფის ასულზე. სიმამრმა იგი ოსეთის მეფედ გამოაცხადა. ასე ჩაეყარა საფუძველი ოსეთის ბაგრატიონთა დინასტიას. ვახუშტი ბაგრატიონი გვთავაზობს ასეთ სქემას: გიორგი I-დემეტრე-დავითი-ათონი-ჯადარონი-დავით-სოსლანი.

**არასოდეს ოსეთი (იგულისხმება აფხაზეთის მხარეს, ამჟამინდელ ყარაჩაის მხარეს მდებარე ოლქი – კავკასიის ალანია) არ იყო ერთიანი სამეფო და არასოდეს მთელი ალანეთი არ უდრიდა ოსეთს.**

(კავკასიის ალანია, რომელსაც ქართველები ასევე ოსეთს უწოდებდნენ, და ასევე დონისპირეთის სტეპების ალანია, ასპარეზიდან გაქრა მონღოლთა ეპოქაში, მისი ბინადარი თურქულენოვანი ალანებად მიიჩნევა, მაგრამ თემურის ეპოქაში ჩნდებიან ირნულენოვანი ალანები, რომელნიც „ძველ ოსეთში“ დაბინადრდნენ, იქედან კი კავკასიის მთებისაკენ გადმოიწიეს, საბოლოოდ კი მათ დვალებთან დაიბრუნდნენ და სათავე დაუდეს ახალ ოსეთს, რომელიც ჩრდილო კავკასიაშია. მეცნიერები ერთმანეთში ურევნ ალანიასა და ახალ ოსეთს, მაშინ როცა ალანია სულ სხვა ეთნოსი იყო – მონღოლთა მიერ განადგურებული, ხოლო ახალ ოსეთს სათავე დაუდო სულ სხვა ხალხმა, მონღოლთა მოკავშირე ირანულენოვანმა ტომმა).

პ. ჩელინა ამტკიცებდა, რომ დავით-სოსლანის გვარი იყო ცარაზონი, ეს ჰიპოთეზა ბევრმა ოსმა ისტორიკოსმა აიტაცა. ამ გვარის ეტიმოლოგია (ე.ი. ახსნა) თვითონვე იძლევა საფუძველს უარყოფისა. „ცარაზონ“ აღნიშნავს „მეფის შვილს“. „ცარ“ – მეფე, „ზონ“ – შვილი, მაგრამ საიდან მოდის „ცარ“-? რუსული „ცარი“დან. რუსული „ცარი“, თავის მხრივ, მომდინარეობს ბულგარული „ცარ“-იდან. ჯერ ბულგარელებმა, მერე კი რუსებმა „ცარი“ აიღეს „ცეზარიდან“, ე.ი. „კეისარიდან“, დაამახინჯეს „ცეზარი“. „ცეზარის“ დამახინჯებული ფორმა „ცარი“ ოსეთში ცნობილი გახდა ივანე IV-ის დროიდან, ანუ XVI ს-დან. მაშასადამე, ყოველად შეუძლებელია XII ს-ში დაბადებული ოსი უფლისწულისთვის ეწოდებინათ სახელი, რომელიც 400 წლის შემდეგ წარმოიშვა.

**ოსებს დამწერლობა არ შეუქმნიათ.**

ქართული იყო საეკლესიო ტერმინოლოგიაც. მაგ., ქართულად „ჯვარი“, ანუ „ჯუარი“ ოსურში გადავიდა, როგორც „ძუარი“. აშკარაა, რომ ეს ქართული სიტყვაა.

ოსური გვიანდელი ფეოდალური სახელები: „აგუზონები“, „სიდამონები“, „ცარაზონები“, „კუგასონები“, „ცახილონები“ თავს აცხადებენ ქართველ მეფეთა ნათესაებად. ერთდროულად თავს თვლიან ოს-ბაღათარის და ბაგრატიონთა შთამომავლებად. ბევრი ნამდვილად ქართული წარმომავლობის საგვარეულო მონღოლთა ბატონობის დროს გაოსდა. მაგ., არსებობს ეჭვი და საფუძვლიანიც, რომ ცნობილი ოს-ბაღათარი რომელმაც XIV ს-ის დასაწყისში დაიკავა შიდა ქართლი და სიცოცხლე გაუმწარა ქართველობას, წარმოშობით იყო ქართველი ბაგრატიონი, ოღონდ გაოსებული. ოს-ბაღათარი სახელი და გვარი არ არის. იგი ნიშნავს „ოსთა მთავარს“. ოს-ბაღათარი დასაწყისში ფლობდა კასრის ხეობას, სადაც XIV ს-ში ჯერ კიდევ მძლავრი იყო ქართული კულტურული ტრადიციები. სწორედ მისი ნახევრად ქართველობა ხდიდა რთულს მასთან ბრძოლას. გიორგი ბრწყინვალემ ოცწლიანი ბრძოლების შედეგად მთლიანად მოსპო ოს-ბაღათარის ნაშვირები და



დედა სამშობლოს დაუბრუნა მისი ისტორიული კუთხე.

მაშასადამე, შეგვიძლია დავასკვნათ: დავით-სოსლანი იყო ოსეთში გამეფებული ქართველი ბაგრატიონების წარმომადგენელი, მისი მეორე გვარი იყო ევრემისძე.

დღევანდელი ოსური ისტორიოგრაფია ძირითადად ემყარება კასრის ხეობის ოსთა ზეპირსიტყვიერებას. მეფეთა-მეფე თამარის ეპოქაში აშკარად ჩანს 3-4 ოსური სამეფო.

„ქართლის ცხოვრებიდან“ მოტანილი ცნობებით შესაძლებელია დაახლოებით მოხსახოთ ოსური სამეფოები: 1. პირველი არის ხუდან ოსთა მეფის სამფლობელო. მასთან მტკიცე კავშირი ჰქონდა ჯერ დემეტრე I-ს, მერე კი მის ვაჟს გიორგი III-ს. ამ უკანასკნელის მეუღლე იყო უმშვენიერესი ბურდუხანი, ხუდანის ასული, თამარის დედა. 2. მეორე სამეფო ან სამთავრო იყო იმ ოს უფლისწულთა ქვეყანა, რომლებიც ჩამოვიდნენ საქართველოში თამარის ხელის სათხოვნელად და რომელთაგან ერთი, უკან მიმავალი, დარდისაგან გარდაიცვალა ნიქოზში. თუ გავითვალისწინებთ, რა გზით ბრუნდებოდნენ ეს უფლისწულები უკან, შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ მათი მამული მდებარეობდა თანამედროვე დვალეთის გადაღმა, მაშინ, როდესაც ხუდან მეფის სამფლობელო დარიალის მიღმაა სავარაუდო. 3. მესამე სამეფოს თუ სამთავროს წარმოადგენდა ე.წ. ალანეთი, თანამედროვე ყარაჩაის ოლქში. 4. მეოთხე სამეფო სავარაუდოა კიდევ უფრო შორს ჩრდილო-დასავლეთით. სწორედ აქ უნდა გათხოვილიყო დემეტრე მეფის ქალიშვილი. დემეტრე I-ის ქალიშვილი ჯერ გაუთხოვებიათ რუსეთში, მაგრამ სასიძო, დაქვრივებული იზიასლავი, გარდაცვლილი დახვედრია. იგი მიუღია მის ძეს. მოგვიანებით ქართველი მეფის ასული მოხვდა იმ ოსურ-ალანურ სამთავროში, რომელიც რუსეთთან შედარებით ახლოს იყო.

**ოს ისტორიკოსთა უმეტესობა საკითხს ასე არ სვამს. მათ მიაჩნიათ, რომ ოსეთი, ანუ ალანეთი ერთიანი სამეფო იყო, რაც არაფრით არ დასტურდება.**

დავით-სოსლანი უნდა ყოფილიყო ალანის, ე.ი. მესამე ოსური სამეფოს

მეფის ჯადარონის ვაჟი. ეს ის ქვეყანაა, რომელიც უკვე X ს-დან განიცდიდა მძლავრ ქართულ პოლიტიკურ და კულტურულ გავლენას და მთლიანად იყო ქართიზებული, ოღონდ აფხაზური რედაქციით. ამაზე მეტყველებს შემონახული ქართულ-ქრისტიანული არქიტექტურა ქართული ტაძრების ფრაგმენტებით.

თითქმის მთელი დასავლეთ საქართველოს აჯანყების დროს ცხუმისა და აფხაზეთის ერისთავები თამარის მოწინააღმდეგეები არ არიან.

დავით-სოსლანი მოიხსენიება ვითარცა „მეფე ქართველთა“.

1205 წელს გარდაიცვალა დავით-სოსლან ბაგრატიონი. დიდებულად დამარხეს ქართველებმა ბრწყინვალე რაინდი გელათის სამეფო აკლდამაში,

არსებობს „მეცნიერული“ გამოკვლევა, რომლის მიხედვით თურმე დავით-სოსლანი მოუკლავთ მძინარე და ეს „დაამტკიცეს“ მისი გვამის გაკვეთით! რაც შეეხება გვამს, თურმე დავით-სოსლანი დაუკრძალავთ არა გელათში, არამედ ნუზალში, კასრის ხეობაში. მართლაც, გათხარეს რომელიღაც გოლიათის საფლავი, იქ ნახული ცხედრის ძვლები ათასნაირი მითქმა-მოთქმის საგანი გახდა. ყველაზე სასაცილო ის იყო, რომ საფლავში აღმოჩნდა მძიმე კეტი და ალჩუ კოჭები, თურმე საქართველოს მეფეთა-მეფის თამარის ღირსეული მეუღლე და თანამეფე, უებრო რაინდი, დიდი სახელმწიფო მოღვაწე, მიყრუებულ მომცრო ეკლესიაში დაუმარხავთ ალჩუ-კოჭების და მეცხვარის კეტის ამარა. ასეთი ისტორიოგრაფიის განხილვაც კი შეურაცხმყოფელია წარსულის ხსოვნისადმი, თუმცა ერთი კია, გაყალბებულ ისტორიას პატარა ხალხების ავადმყოფური პატივმოყვარეობის სრული გამრუდება შეუძლია. ეს კი ხშირად ეთნოკონფლიქტების იდეოლოგიურ წყაროდ იქცევა ხოლმე. არავითარი ისტორიული ძიება არ სჭირდება დამაშვრალი რაინდის ნეშტს. იგი მშვიდად განისვენებს გელათში, ქართველ ბაგრატიონთა სამეფოში.“ – წერს ლოვარდ ტუხაშვილი.

<http://www.georoyal.ge/?MTID=1&TID=25&iid=2769>





გ. დოლიძის ნაშრომი „ხოზიტა-მაირამი – საქართველოსა და ჩრდილო კავკასიის ხალხთა კულტურული ურთიერთობის საბუთი“ (საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XV, №2, 1954).

გ. დოლიძე წერს: „ხოზიტა-მაირამი როგორც თავისი გეგმის გადაწყვეტით, ასევე ფორმებით, პროპორციებით, შემკულობითა და სამშენებლო ხერხებით, აშკარად ამჟღავნებს ქართული საშუალო საუკუნეების ხუროთმოძღვრების ნიშანდობლივ თვისებებს. ძველი მდებარეობს მდ.არდონის შენაკად მდ. ზრუგის ხეობაში. გზა მისკენ ოსეთის სამხედრო გზაზე მდებარე სოფ. ზარამაგიდან ს.ნარის მიმართულებით მიდის, ამ უკანასკნელთან მისვლამდე მარჯვნივ ჩაუვლის ს.ფლეშს და ზრუგის ხეობაში შედის. ხეობას მისდევს ბილიკი, რომლის მეათე კილომეტრზე სოფ. ხიდაკუშია, ხოლო ცოტა უფრო მაღლა ს.ხოზიტაკაუ. შემდეგ იგი საქართველოს სსრ საზღვრის კუდაროს უღელტეხილისაკენ მიიმართება. სოფ. ხიდაკუმსა და ს. ხოზიტაკაუს შორის, მდ. ზრუგის მარჯვენა, ციცაბო ნაპირზე, ხოზიტა-მაირამის ნანგრევებია აღმართული.

ხოზიტა-მაირამის ინტერიერი სავესებით შეესაბამება X-XI სს. ქართულ დარბაზულ ტაძრებს.“

ა. ვოლსკაიას ნაშრომი „კედლის მხატვრობის ფრაგმენტები „ხოზიტა-მაირამის“ ქართულ ტაძარში“ (საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XV, №6, 1954).

ვოლსკაია წერს: „ჩრდილოეთ ოსეთის ასს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე, მდინარე ზრუგდონის (მდ. არდონის შენაკადი) ხეობაში, დგას ძველი ქართული ეკლესიის ნანგრევები, ამჟამად ცნობილი ოსური სახელწოდებით „ხოზიტა-მაირამი“. ეს ტაძარი ყურადღებას იპყრობს არა მხოლოდ თავისი, გარკვეული ეპოქისათვის დამახასიათებელი არქიტექტურით, არამედ კედლის მხატვრობის ფრაგმენტებითაც.

ამ კომპოზიციის იკონოგრაფიული ნიშნები ჩვეულებრივია შუა საუკუნეების

ქართული ხელოვნებისათვის. ანალოგიურად აგებული კომპოზიცია გვაქვს, მაგალითად, ბოჭორმის მოხატულობაში, რომელიც XII ს-ის შუა წლებს მიეკუთვნება.

ჩრდილოეთ ოსეთის ასს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე ამჟამად ცნობილია შუა საუკუნეების კედლის მხატვრობის მხოლოდ ორი ნიმუში: ერთი მათგანია „ხოზიტა-მაირამის“, მეორე – არდონის ხეობაში ნუხალის პატარა ეკლესიის მოხატულობა, რომელიც XIII ს. მიეკუთვნება. ორივე ეს მოხატულობა უდავოდ ქართულია. ამაზე პირველი ძველის მხატვრობაში მიგვითითებს მისი სტილისტიკური ხასიათი, რომელიც ანალოგიებს პოვებს შუა საუკუნეების საქართველოს გარკვეული ხანის კედლის მხატვრობაში. ნუხალის კედლის მხატვრობის შესრულება ქართველი ოსტატის მიერ, ამას გარდა, დასტურდება ქართული ასომთავრული წარწერებით, რომლებიც თან ახლავს გამოსახულებებს. ჩრდილოეთ ოსეთში ქართული არქიტექტურისა და კედლის მხატვრობის ძეგლების არსებობა კანონზომიერადაა გაპირობებული იმდროინდელ საქართველოსა და ჩრდილოეთ ოსეთს შორის კულტურული და პოლიტიკური ურთიერთობით, რის ერთ-ერთ გამოსატყულებასაც წარმოადგენს ტაძრების მშენებლობა ქართველი მისიონერების მიერ.“

გ. გამრეკელის ნაშრომი „ისტორიული მასალები დვალეთიდან“ (ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, ტ. XXIV-3, 1963, გვ. 91-103).

გ. გამრეკელი წერს: „დვალეთის ხეობათა შორის ერთი უმნიშვნელოვანესთაგანია მისი უკიდურესი დასავლეთი ხეობა, ამ ხეობას შუა საუკუნეობრივი ქართული გეოგრაფიული ნომენკლატურით ეწოდებოდა ჟღელეს ხეობა. საგულისხმოა, რომ „ჟღელეს ხეობა“ – სახელწოდების ხმარება გვხვდება არა მხოლოდ ქართულ ლიტერატურულ ძეგლებში, კერძოდ, რაჭულ ფოლკლორშიც და ხალხურ მეტყველებაში. ამ სახელწოდებამ XIX ს. მოატანა; ის რუსულშიც გადავიდა და ერთხანს რუსულ ოფიციალურ საბუთებშიც იხმარებოდა жгельское ущелье ფორმით.



ამჟამად კი ეს ხეობა რუსულ და ოსურ ენებზე იწოდება მამისონის ხეობად (Мамисонское ущелье, Мамисон-ком). ხეობის წყლის ქართული სახელწოდებაა „ქდელეს წყალი“, ხოლო რუსულად და ოსურად მას ამჟამად უწოდებენ Мамисон-дом.

წყლის გაყოლებით ხეობაში ახლო-ახლო მრავალი სოფელი და ნასოფლარია. თავის ზემო ნაწილში ხეობა მამისონის უღელტეხილს აღწევს, ხოლო ქვემო ნაწილში – სოფ. ქვემო ზრამაგას.

ამ ხეობის მთელ სიგრძეზე (21–23 კმ.) ქდელეს ხეობა ახლოა რაჭასთან, არის მასთან უშუალოდ დაკავშირებული. არსებობს რიგი ისტორიული მოწმობისა იმაზე, რომ დვალები შუა საუკუნეებში მეტწილად ქართლის თუ საქართველოს პოლიტიკურ საზღვრებში შემოდის და კულტურულ-ეკონომიურად, პირველ რიგში, ქართლთან იყო დაკავშირებული, ხოლო გვიან შუა საუკუნეებში დვალების დასავლეთ კუთხეს (ქდელეს ხეობას) იჩემებდნენ იმერეთის მეფე და რაჭის ერისთავი 2. ყოველივე ამის გამო არსებობს საკმარისი საფუძველი იმისათვის, რომ ვივარაუდოთ წინა საუკუნეებში რაჭასა და ქდელეს ხეობას შორის ცხოველი ურთიერთობა.

ქდელეს ხეობაზე გაუვლია თავის 1869–1871 წწ. მოგზაურობის დროს ცნობილ კავკასიელ მოგზაურს ვ. პუგაფს. თავის მოგზაურობის აღწერილობებში მას მოჰყავს რიგი საყურადღებო ცნობებისა და შენიშნავს: „Мамисон-Дон принимает в себя многочисленные горные потоки. Замечательно, что часть этих потоков, как некоторые аулы, носят грузинские названия. Из этого можно заключить, что осетины, обитающие в этом ущельи, смешались с грузинами 3).

„Жители („Мамисонского ущелья“ – ვ.გ.) по типу, очевидно, смешаны с грузинами или имеретинами и речки большею частью носят грузинские названия4“. ბ. ბიგულაევი აღნიშნავდა, სახელდობრ, რომ „Надписи на грузинском алфавите обнаружены на стенах развалин древнего храма и на могильных камнях древнего кладбища в сел. Калак7.

მართლაც, ქდელეს ხეობაში მრავალგვარ ფორმებში ვლინდება ქართული კვალი: აქ შეხვდებით XI ს. დროინდელ მოზრდილ (7X13 მ) ეკლესიის ნანგრევებს სოფ.თლისთან, ქართულ ეპიგრაფიკულ ძეგლებს სოფ. ქალაქში;

ქდელეს ხეობის აყოლებით, სოფ. თლის ზევით, შეიდიოდე კილომეტრის მანძილზე არის სოფელი – „მუგრაგოვ“ (რესპ.მორაგოვ) გვარის ოსების სამოსახლო ადგილი. ამ კოშკის ახლო ახლად აშენებული სახლის პირველ სართულის წინა კედელში ჩატანებულ ერთ მოზრდილ ქვაზე (სიგრძე – 105 სმ, სიმაღლე – 32 სმ). ვნახე წარწერა, რომელზედაც მელაპარაკა ქ. ალაგირის მუხეუმის დირექტორმა სოხიევა. წარწერა შესრულებულია ამოკოდვით და ქართული მხედრული ასოებით (იხ. ტაბ I, სურ. 2). ის იკითხება ასე:

ჩყლე, სალათასშ ბიზდი, ჩყლე – 1835 წელს; სალათასშ – სალათას შვილი; აქ დროული იქნება დავიმოწმოთ ერთი ცნობა: 1821 წ. რუსული სამხედრო ხელისუფლების დავალებით კაპიტანი კადნიკოვი მცირე რაზმის და ვინმე ო. ჭიჭინაძის (მთარგმნელი) თანხლებით გადავიდა რაჭიდან მამისონის უღელტეხილით ქდელეს ხეობაში. თავის 1821 წლის 22. VI პატაკში ის ახსენებს სოფ. ქამსხოს „Канцхути“-ს ფორმით და ასახელებს აქაურ მოსახლეს ვინმე სალათა მოურავა-შვილს (Салата Моуравишвили) 10. ვფიქრობთ, რომ ქვის წარწერაში მოხსენებული სალათა შეიძლება იყოს იგივე სალათა მოურავა-შვილი მოხსენებული კაპიტან კადნიკოვის პატაკში. ბიზდი – მამაკაცის ოსური სახელწოდებაა და შეესატყვისება ქართულს „ბესარიონ“.

ამრიგად, გამოდის, რომ წარწერა შესრულებულია 1835 წელს და მასში მოხსენებულია სალათას შვილი ბიზდი. ქრონოლოგიური, ტერიტორიული და სახელის (სალათა) თანადამთხვევა საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ეს ბიზდი – ბესარიონი იყო შვილი 1821 წლის დოკუმენტში მოხსენებული სალათა მოურავა-შვილისა. ჩანს, 1835 წელს ამ სახლის პატრონი ბიზდი მოურავა-შვილი თავისი გვარის ერთ-ერთი წარჩინებული



წარმომადგენელი ყოფილა. ამჟამად ამ სახლის, მუგრაგოთა (მორაგოთა) საგვარეულო კოშკის და ირგვლივ კარმიდამოს პატრონია ხსენებული ვიქტორ ჩელდიევი. მეტად ნიშნეულია გვარი „მოურავაშვილი“, მით უმეტეს, რომ ის დაკავშირებულია ისეთ კოშკთან, რომლის მსგავსი დვალეთში ცნობილი არ არის და, რომელიც აშკარად განიხილვა ოსურ საგვარეულო კოშკებისაგან. უღელეს ხეობაში მოურავის სამოხელეოს არსებობა ადგილი დასაშვებია“; ცნობილია **XVI-XVIII სს. ქართლ-იმერეთის მეფეებისა და რაჭის ერისთავების პრეტენზიები დვალეთზე**. ისინი იხმებდნენ უმაღლეს ხელისუფლებას დვალეთზე“.

ამ კოშკის და „მოურავაშვილი“-ს გვარის აქ არსებობა ემთხვევა, თავის მხრივ, წერილობით ისტორიულ ცნობებს, რომ ქართლ-იმერეთის მეფეები თავის სუვერენულ უფლებებს ავრცელებდნენ დვალეთზეც.

სოფ. ქამსხოს ზემოთ, უღელეს-წყლის აყობებით 1 კმ დაშორებით ამავე ხეობაში არის სოფელი, სახელდებული „ქალაქ“-ად. პირველ რიგში ეს სოფელი ყურადღებას იქცევს თავისი სახელწოდებით. ადგილობრივი მოსახლეები ოსურ და რუსულ მეტყველებაშიც სოფლის სახელად ხმარობენ „ქალაქს“ (Калак – Калаки). სხვა სახელწოდება ამ სოფელს არცა აქვს. სახელის ქართულ ხასიათს ადგილობრივ ყველა ცნობს და აღიარებს. მაღალი ხეობის პატარა სოფლისათვის სახელის „ქალაქ“-ს მინიჭება თავდაპირველად უცნაურობის შთაბეჭდილებას ახდენს, მაგრამ ეს სახელწოდება არ უნდა იყოს შემთხვევითი, რადგანაც დიდი კავკასიონის ქედის გაყოლებით ჩვენ არა ერთხელ ვხვდებით სახელწოდებას „ქალაქი“. სახელდობრ:

1. ისტორიულ დიდოეთში, კახეთის ჩრდ.-აღმოსავლეთით, სოფელი თლიადალ ცნობილია მეორე სახელითაც „ქალაქი“. XIX ს. ისტორიულ-გეოგრაფიულ ლიტერატურაში ის აღნიშნულია არა ერთხელ სახელწოდებით Калаки.

2. დუშეთის რაიონში, ხადას ხეობაში ცნობილია ნასოფლარი „ქალაქეთი“.

3. მდ. დიდი ლიახვის ზემო წელზე, მადრან-დვალეთში, ცენტრალურ სოფლის ედისის მისადგომთან არის ნასოფლარი, რომელსაც მკვიდრი მოსახლენი უწოდებენ „ქალაქა“ (Калак).

4. ზემო რაჭაში, სოფ. გლოლასთან, გორაკზე არის ნაციხარი და ნაეკლესიარი. ამ ნანგრევებს და ადგილს ადგილობრივი მოსახლეები უწოდებენ **ზედა-ქალაქი (ვარ. ზედ ქალაქი)**.

5. მდ. ქსნის აუზის ზემო ნაწილში, ჭურთის ხეობაში XVIII ს-ში დამოწმებულია სოფელი „ქალაქი“.

ყველა მოხსენებულ მაგალითში ჩვენ გვაქვს ისეთი ტერიტორია, სადაც შუა საუკუნეებში ქართული ენის ხმარება გავრცელებული იყო და რომელიც საქართველოს კულტურულ-ეკონომიურ-პოლიტიკურ წრეში შემოდირდა.

სოფ. ქალაქში შემონახულია დღემდე უცნობი ნაგებობის ნანგრევები. ეს ნანგრევებია: დაზიანებული კოშკები, საცხოვრებელი სახლები, კედლები და სხვ. უკიდურეს ჩრდილო-აღმოსავლეთ კუთხეში მთის კონცხის ბოლოში არის ქვათა წყობა 2 მეტრზე მეტი სიმაღლის; შიგამოშენებულ ნიშში აწყვია ცხვრის რქები, ჯამის ნატეხები, ქვიდან უხეშად გამოკვეთილი ცხვრის და ცხენის თავები და სხვ. ეს ქვათა წყობა სალოცავს წარმომადგენს და მოსახლენი ამას უწოდებენ „ძილეს ძუარ“. ადგილობრივ მკვიდრთა სიტყვით, მათ თავის მამა-პაპათაგან გაუგონიათ, რომ ეს სალოცავი „ძილეს-ძუარ“ აგებულია ასიოდე წლის წინ. მანამდე აქ ნანგრევები მხოლოდ ქვის გროვას წარმოადგენდნენ. ადგილის მოწმენდის და ამ სალოცავის აგების დროს ნახულ იქნა ნანგრევში 1/2 მეტრის სიგრძის ოქროს ჯვარი და სხვა საეკლესიო ნივთები. ეს ნივთები შემდეგ ვილაცას მოეპარა და უკვალოდ დაიკარგნენ. იმ მოხუცების ცნობით, აქ სულ ძველად ეკლესია უნდა ყოფილიყო. ნანგრევებს შორის დგას დანგრეული კოშკიც.

1772 წლის 7 ივლისს კუდაროზე გავლისას ი.ა. გულდენშტედტმა თავის დღიურში ჩაიწერა შემდეგი: „კუდარო წონასთან ერთად დარბეულ იქნა ამ სამი



**წლის წინ იმერეთის თავადებისაგან;** ამიტომ ყველა საბრძოლო კოშკი ნახევრად დანგრეული იყო. ის (კუდარო – ვ.გ.) ეკუთვნის ოსურ თემს დვალეთს. თავადი ჯაფარიძე რაჭის ერისთავთან ერთად იჩემებენ ბატონობას ორივე ოსურ თემზე, დვალეთზე და მაფსუანზე<sup>14</sup>.

(მე: მაფსუანი (მა-ფ-სუანი= მა - მაწარმოებელი, ფ- განშლა, და სუანი ანუ სვანები, ფ-სუანი= ნიშნავს -გაშლილი სვანები (ანუ სვანების დასახლება), მაფსუანი- სვანების გაშლილი ქვეყანა, ანდა სვანთა დასახლება, ანუ განშლა. ამავე ფ- მაწარმოებელითაა სიტყვა „აფხაზი.“ ესაა ა- ფხაზ. ხაზ არის იგივე ხაზარეთი, ხაზარების ქვეყანა, ფ-ხაზ=ხაზარების განშლა, ანუ ხაზარების ქვეყანა. საბოლოოდ, აფხაზეთი ნიშნავს-ხაზარების გაშლილი ქვეყანას, ანუ ხაზართა განშლას, ხაზართა დასახლებას. მართლაც, ვახუშტის ცნობით, აფხაზეთი ერქვა ტერიტორიას ბზიფიდან (ანაკლიიდან) ყუბანამდე, ის, მართლაც, იყო ხაზარების ქვეყანა აფხაზთა საერისთავოს წარმოშობის (მე-8) საუკუნეში).

აქ მოხსენებული როგორც ორი თემი, „დვალეთი და მაფსუანი“, ანუ მამისონი, სწორედ ჟღელეს ხეობას შეიცავს (მაფსუანი, ანუ მამისონი, ანუ სონი ნიშნავს სვანს).

შეიძლება თუ არა სოფ. ქალაქის კოშკის დანგრევა დაუკავშიროთ ერთ- ერთ მოხსენებულ ლაშქრობას. დიდი ხანია საყოველთაოდ არის აღიარებული, რომ ოსურ ენაში მკვიდრად შესული სიტყვა „ძუარ“ ქართული „ჯვარი“-საგან წარმოიშობა, ვნახეთ ამ სალოცავთან რამდენიმე ქართულწარწერიანი ქვა:

1. პირველი ქვა. ქარაგმების გახსნით ჩვენ ასე ვკითხულობთ: ქრისტე შეიწყალე იოანე გ(?) დიდებოი ძლევის ჯვრის წმინდაო ძვ(?)!?? ვრა მიქელისძე დიდებოი წმინდა იოანე შეიწყალე იოვანე.

2. მეორე წარწერის შერჩენილი ნაწილი შეიცავს ერთი პირის ვედრებას და იკითხება ასე: ძლევის ჯვრისა წმიდაო გიორგი ამისი მწერალი ბაშარული (ან სხვა რაიმე გვარი) გიორგი შეიწყალე“.

3. ქარაგმების გახსნით ასე იკითხება: გოგაძე შეიწყალე ძლევის ჯვარო გაი სგა,ა შეიწყალე.

4. ამავე სალოცავის უკანა კედელში ჩატანებულია ქვის გრძელი მონაპობი,

რომლის ვიწრო გვერდზე შემორჩენილია რამდენიმე ასო. ასოები წესიერად და მკვეთრად არის ამოჭრილი; წარწერას ეტყობა დაოსტატებული ხელი.

ამ სალოცავიდან პირდაპირი ხაზით ასიოდე მეტრის მანძილზე მეზობელ მთის ფერდობზე სასაფლაოა, სადაც აღმართულია ასეთივე ტუფის ქვიდან ნაკეთები მრავალი დიდი ზომის ჯვარი.

ამ კუთხეში მკვიდრობენ სხვა ისეთი ფაქტებიც, რომელთა უშუალოდ ქართული წარმართული ტრადიციებიდან წარმომავლობა ეჭვს არ იწვევს. სახელდობრ: სოფ. ქალაქის ცოტა ზევით, ამავე ხეობაში და სოფ. ჟღელეს (ოსურად – Згъил, რუსულად Згил) გადასწვრივ მთაზე არის სალოცავი, წოდებული „სანთხოს (ვარ. სანთხოს) კუვანდონ“. ამ სალოცავთან, სათანადო რიტუალის შესრულებით, ამაჟამადაც იხდიან დღეობას. დღეობა აქ იმართება თიბვის დაწყების წინ და დაკავშირებულია სწორედ თიბვასთან (1958 წ. ჩემს აქ ყოფნისას დღეობა გაიმართა ივლისის 27-ს, კვირა დღეს). „კუვანდონ“ ოსური სიტყვაა და ნიშნავს სალოცავს, სამლოცველოს, ხოლო სანთხოს (ვარ. სანხოს – ქართულ საღმრთოსაგან უნდა მოდიოდეს (ქართული მ-ს ოსურში ხშირად ნ შეენაცვლება). მაშასადამე, „სანთხოს კუვანდონ“ იგივეა, რაც „სამღვთოს სალოცავი“. „სანთხოს“ აქ საკუთარი სახელის ფუნქციაშია. ნიშნეულია, რომ მთიულეთ-გუდამაყარშიც დამოწმებულია წარმართული ხასიათის დღეობის „თიბვის სამღვთოს“ არსებობა და საერთოდ „სამღვთოს“ ხმარება, როგორც წარმართული ღვთაების საკუთარი სახელისა 18. ამრიგად, ჟღელეს ხეობაში და, მეორეს მხრივ, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთის ხეობებში დამოწმებულ „სამღვთო“-ში, ჩვენ ვხედავთ სრულ დამთხვევას როგორც ფუნქციონალურს, ასევე ტერმინოლოგიურს. ერთდროულად ფუნქციონალური და ტერმინოლოგიური დამთხვევის სხვა ფაქტიც არსებობს. ჩვენ ვგულისხმობთ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიულეთ-თემურ-წარმართული რელიგიის ტრადიციებიდან კარგად ცნობილ და ოსურ ენაშიც დამოწმებულ კულტის მსახურის სახელწოდებას – „დეკანოზ“-ს.



„დეკანოზ“ – служитель культа, состоящий при дзуре (святилище) жрец. Из груз. დეკანოზი... у горцев (мохевцев, пшавов, хевсур) человек состоящий при святилище<sup>19</sup>.“

ამრიგად, ტერმინები „სადვთო“ და „დეკანოზი“ წარმოადგენენ ქრისტიანობის და წარმართობის ერთგვარი სინკრეტიზმის ფაქტებს, რომლებიც თანაბრად გავრცელებული ყოფილან დვალეთსა და ხევი-მთიულეთ-გუდამაყარში. ეს ფაქტები მოწმობენ დვალეთში ქართული წარმართულ-მთიური ტრადიციების ოდინდელ გავრცელებულობას. სალოცავ „ძილეს-ძუართან“ დაკავშირებით მოხსენებული სიძველეები (ეპიგრაფიკა, ნაქანდაკარი, ტერმინები) ცხადივ მოწმობენ შემდეგს: 1) რომ „ძილეს-ძუარ“ სალოცავის ადგილას მოგვიანო (XV-XVII) საუკუნეებში არსებობდა ქართული ქრისტიანული საკულტო ნაგებობა; 2) რომ ამ ეკლესიას ეწოდებოდა „ძლევის ჯვარი“; 3) რომ სალოცავის სახელი „ძილეს-ძუარ“ მიიჩნევა „ძლევის ჯვარი“-სგან წარმოშობილად; 4) რომ ეკლესია მოქმედებდა, თუ მეტი არა, ერთნახევარ საუკუნეს მაინც; 5) რომ ამ მიდამოში ქრისტიანობა ადრე უფრო დახვეწილი იყო, ხოლო გვიან წარმართული ელემენტები შეერია; 6) რომ ქართული კვალი უძველეს ხეობაში ვლინდება არა მხოლოდ ქრისტიანულ რელიგიასთან დაკავშირებით, არამედ, და რაც უფრო საგულისხმოა, წარმართულ-თემურ რწმენებთან დაკავშირებულ ფაქტებშიც.

**გ. დოლიძის ნაშრომი – თლის ხუროთმოძღვრული ძეგლი (მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XXI, №6, 1958)**

თლის ეკლესია მდებარეობს სოფელ თლის დასავლეთით, მთის ფერდობზე. სამხედრო გზის ტრასაზე, მეტორმეტე კილომეტრზე მამისონის უღელტეხილის გადაღმა. ეკლესია დარბაზული ტიპისაა, ზომები: 7,8X13,0. ძეგლი წარმოადგენს ცალნაიანი ეკლესიას მინაშენის კვალით სამხრეთის ფასადის მთელ სიგრძეზე. მსგავსად ხოზიტა-მაირამისა, თლის ეკლესია მკვეთრად ამჟღავნებს ქართული ხუროთმოძღვრების ნიშნებს და არქიტექტურულად

ტურულად ძლიერ წააგავს ხოზიტა-მაირამს და ამავე დროს მკვეთრად განსხვავდება ჩრდილოეთ ოსეთის ყველა ძველ ხუროთმოძღვრული ძეგლებისგან. ითვლება იმავე პერიოდის ძეგლად (მე-XI ს.). ეკლესია ძლიერ დაზიანებულია – კამარა ჩამოქცეულია, ქვების ნაწილი ეკლესიის ირგვლივაა დაყრილი, ნაწილი კი გაძარცვულია. ნაგებობის დიდი ნაწილი ახლა დაღუპულია. კამარა ჩამოქცეულია, ქვების ნაწილი ეკლესიის ირგვლივაა დაყრილი, ნაწილი კი გაძარცვულია. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს თლის შესასვლელის მორთულობა გარედან. აქ შემორჩენილია დეკორატიული გაფორმების ფრაგმენტები, თლის მშენებელმა შესასვლელის მორთვისათვის იგივე მოტივი გამოიყენა, რომლითაც დამუშავებულია თლისთან უახლოესი ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლის – ხოზიტა-მაირამის სარკმლები ([2], გვ. 123–124, სურ. 4-6). ამასთანავე, მსგავსება არა მარტო ზოგად კომპოზიციურ აგებულებაშია, არამედ საპირისა და სათაურის დანაწევრებაშიც პარალელურ ლილვებად. ხოზიტა-მაირამში ლილვები თანასწორია, ხოლო თლიში რამდენადმე მეტია შუალა.

ამრიგად, ძეგლების ზოგადი განხილვა გვარწმუნებს, რომ მსგავსების ნიშნები თლისა და ხოზიტა – მაირამს შორის გაცილებით უფრო არსებითია. ვიდრე სხვაობის ელემენტები. ამ მსგავსებაზე მიუთითებს სოფ. თლიში მოთხრობილი გადმოცემა. იქ ამბობდნენ, რომ არსებობს კიდევ ერთი ანალოგიური ტაძარი სადღაც მამისონის უღელტეხილის გადაღმა. სამივე ტაძარი ერთი ოსტატის მიერაა აშენებული ერთ დღეს. ამასთანავე, იგი ადრე დილით ზრუგზე (მდინარე, რომლის ნაპირზეც ხოზიტა-მაირამია აგებული – ვ.დ.) მუშაობდა, შუადღემდე – თლიში, ხოლო საღამოს – უღელტეხილის გადაღმა. ამ გადმოცემის სიტყვებით, თვალთმნახველნი ხაზს უსვამენ სამივე ნაგებობის სრულ იგივეობას“. ნარის ტაფობზე, ე.ი. ტერიტორიაზე, რომელსაც მიკუთვნებული აქვს ტაონიმი დვალეთი, ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლთა არსებობა განხილულ უნდა იქნეს, როგორც საბუთები ამ ტერიტორიაზე.



რის მოსახლეობის მიკუთვნებისა ქართველი ხალხის კულტურულ წრესთან. ხოზიტა-მაირამი და თლი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენენ დვალეების ისტორიის საკითხისათვის, რომლებიც მხოლოდ ამ უკანასკნელ დროს გახდა სპეციალური კვლევის საგანი [5, 6].

**ხუცაუ-ძუარი** („ღვთაების სამლოცველო“), მდებარეობს ისტორიულ დვალეთში, სოფლები ფალღაგ-ქომისა და რეგახის სიახლოვეს, ფერდობზე. მის რეგიონშია ეკლესიები (სამლოცველოები) – ზრუგის, ხოზიტა მად-მაირამისა, სოფელ თლისა, სოფელ ნარისა, ფიქრობენ, რომ ისინი შემდეგ აშენებული პატარა სამლოცველოა.

ხუცაუ-ძუარი, ძველი დარბაზული ტიპისაა, შემორჩენილია ნანგრევების სახით.

აგებულია ძველი დვალის, ანუ ქართველი ქრისტიანების მიერ, რომელნიც საქართველოს ეკლესიის სამრევლოს შეადგენდნენ ქართულენოვანი წირვა-ლოცვით. სამოციქულოს შესახებ ცნობები უცნობია, ამიტომაც მისი ქართული სახელის ეტიმოლოგიიდან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მას ხუცაუ-ძუარი შეარქვეს მოგვიანებით, როდესაც შემოსულ მრავალრიცხოვან მომთაბარებებთან მის დვალეთის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი შეეწირა. გადარჩენილი დამორჩილებული დვალეები ასიმილირდნენ მტრის მიერ ზედამხედველობისათვის დატოვებულ მცირერიცხოვან, მაგრამ ორგანიზებულ ოსებში. დვალეებს, დროთა ვითარებაში, ასიმილაციის გამო – ოსები ეწოდათ. ისინი გაწარმართდნენ. ამის შემდეგ ისინი ოდნავ სახეცვლილ ქართულ სიტყვა „ძუარს“ უწოდებდნენ არა მხოლოდ ჯვარს, არამედ წმიდა ადგილებს, მათ შორის უწოდეს ამ სალოცავსაც და ასევე, ქართული სიტყვა „ხუცაუ“ უწოდეს არა მხოლოდ სასულიერო პირს, ხუცესს, არამედ უხედავს შემოქმედსაც, ამიტომ ხუცაუ ძუარი ნიშნავს ან ხუცესის სამლოცველოს ან ღვთაების სამლოცველოს.

წყარო – გივი დამბაშიძე, „ქართული კულტურის ძეგლები დვალეთში“, „საბჭოთა ხელოვნება“, №3, თბ., 1976

<https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%AE%E1%83%A3%E1%83%AA%E1%83%90%E1%83%A3-%E1%83%AB%E1%83%A3%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98>

**ნუხალის სამლოცველო ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი ისტორიულ დვალეთში**

[https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%9C%E1%83%A3%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1\\_%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%AA%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D](https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%9C%E1%83%A3%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A1_%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%AA%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D)

ნუხალის სამლოცველო პირველად მოხსენიებულია ვახუშტი ბატონიშვილის მიერ. მანვე აღწერა და გადახატა ცხრა ძმის ეპიტაფია, რომელიც მე-20 საუკუნეში დაიკარგა, რის გამოც ვახუშტი ბატონიშვილის მიერ დაკოპირებული ეს წარწერა ფასდაუდებელი განძი გახდა. სამლოცველოს ზომებია: სიგრძე 5,50 მ, სიგანე 3,30 მ, სიმაღლე 4,70 მ. არქიტექტურა მთიანი რეგიონისთვის დამახასიათებელ ხუროთმოძღვრებას განეკუთვნება და წარმოადგენს ტიპურ ორფრთიან გადახურვის მქონე სამლოცველოს, როგორც მრავლად მოიპოვება მთელს ჩრდილოეთ ოსეთში. ნუხალეს სამლოცველო განთქმულია XIII-XIV საუკუნის ფრესკებით. გამოსახულია ღვთისმშობელი, წმ. გიორგი, სავარაუდოდ, მიქაელ მთავარანგელოზი და საერო პირები – სავარაუდოდ, სამლოცველოს ქტიტორები.

ფრესკები ნუხალის ჩრდილოეთის კედელზეა ქტიტორთა ექვსი ფიგურის ნაშთი, ერთერთი პორტრეტის მარჯვნივ ასომთავრული წარწერაა – „სოსლან“, ის მიჩნეული იყო დავით სოსლანად. სინამდვილეში მესამე და მეხუთე ფიგურა ქალეებისაა. აღსანიშნავია, რომ მესამე ფიგურას ხელთ ჩვილი ბავშვი უპყრია, რომელიც მკვლევართა მიერ ადრე არ ყოფილა შენიშნული [2]. ამრიგად, „სოსლანი“ ჩვილი ბავშვია. ქტიტორთა საერთო კომპოზიცია ძალზედ დაზიანებულია. რთულად იკითხება ჩვილის ფიგურაც. შესაძლებელია, რომ ჩვილი მოგვიანებით იყოს ჩახატული.



ამრიგად, სოფელ ნუხალის სამლოცველოს ჩრდილოეთის კედელზე გამოსახულია ქტიტორთა ჯგუფური, ოჯახური პორტრეტი, რომელთა შორის სამი ფიგურა მამაკაცისაა, ორი ქალის და ერთიც – ბავშვის.

ზოგიერთის მოსაზრებით, სოფელ ნუხალის სამლოცველოს ფრესკებთან აკავშირებს ხალხში შემორჩენილი შემდეგი ლექსი:

*„ჩვენ ვიყავით ცხრანი ძმანი  
ჩარჯოლიძე-ჭარხილანი:*

*ოს-ბაყათარ, დავით-სოსლან ოთხ  
სამეფოდ მებრძოლანი;*

*ფიღაროზ, ჯადაროზ, სოყურ და  
გიორგი – მტერთა რისხვით შემხედვარნი;*

*ჩვენი ძმანნი, სამნი ბერნი – ისაკ,  
რომანოზ და ბასილიქნეს ქრისტეს კარგი  
ყმანი.*

*ჩვენ გვიჭირავს მომავალთა ოთხის  
კუთხივ ვიწრო გზანი.*

*კასარაზედ სიმაგრე მაქვს და  
საბაჟო აქ მიჭირავს ხიდი-კარი,*

*საიქიოს მოიმედუ, სააქაოს კარგად  
მდგარი...*

*ოქროსა და ვერცხლის მიწა, ამდენი  
მაქვს, ვითა წყალი.*

*კავკასიონი დავიპყარ, ოთხ სამეფოდ  
გავუშკლავდი;*

*ქართველს ბატონს და მოვსტაცენ,  
არ დავავდე ჩემი ვვარი.*

*მამწვდა, ფიცით მიღალატა, მან  
დაიდვა ჩემი ბრალი.*

*ბაყათარი წყალს მიეცა, აღიხოცა  
ოსთა ჯარი.*

*ვინც ეს ლექსი იხილთა მცირე  
ბრძანეთ შენდობანი“.*

ძეგლმა განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო მას შემდეგ, რაც 1946 წელს არქეოლოგმა ე. პხელინამ სამლოცველოში გათხრილ სამარხში აღმოჩენილი მამაკაცის ჩონჩხი სამლოცველოს კედელზე არსებული ფრესკის წარწერასთან – სოსლანთან კავშირში და გარკვეულ ფოლკლორულ მასალაზე დაყრდნობით, თამარ მეფის მეუღლის – დავით სოსლანად გამოაცხადა [3]. შემდეგ ეს ვარაუდი გაიზიარა და განავითარა ანთროპოლოგმა თ. მამუკაევმა. ნუხალ-არღუანის სამარხში აღმოჩენილი ჩონჩხის

ანატომიურ-ანთროპოლოგიურ თავისებურებათა შესწავლით და, ამასთან, ზოგიერთი ისტორიული, ლიტერატურული, ფოლკლორული და ნუხალის სამლოცველოს კედლის მხატვრობის მონაცემების გათვალისწინებით მანაც, ეს ჩონჩხი ნამდვილად დავით სოსლანად მიიჩნია და მ. გერასიმოვის მეთოდის გამოყენებით, დავით სოსლანის ფიზიკური სახეც აღადგინა.

როგორც აღვნიშნეთ, 1971 წელს ივ. ლოლაშვილმა ისტორიულ-ფილოლოგიური, ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული კვლევის, ნუხალის სამლოცველოს კედლის მხატვრობისა და წარწერათა შესწავლის საფუძველზე მართებულად გააკრიტიკა და უარყო ე. პხელინა-თ. მამუკაევის ვარაუდი ნუხალ-არღუანში დავით სოსლანის დაკრძალვის შესახებ.

ნუხალის სამლოცველოსა და იქ დავით სოსლანის შესაძლო დაკრძალვის თაობაზე საყურადღებოა აგრეთვე ჩრდილო კავკასიის არქეოლოგიის ცნობილი სპეციალისტის ვ. კუზნეცოვის აზრი. იგი ნუხალის სამლოცველოს მშენებლობას (რომელიც ტიპოლოგიურად მთლიანი კავკასიის ორფერდასახურავიან მიწისზედა აკლდამებს უკავშირებს და ადგილობრივი არქიტექტურული სკოლის ნაკეთობად მიიჩნევს), არქეოლოგიური, ფრესკების ხელოვნებათმცოდნეობითი და წარწერათა პალეოგრაფიული მონაცემებით XIII საუკუნის ბოლოს და XIV საუკუნის დასაწყისს მიაკუთვნებს. მისი მტკიცებით, სამლოცველოში გათხრილი სამარხი უფრო ადრინდელი არ არის და ჩონჩხიც არ შეიძლება დავით სოსლანი იყოს [4].

### ზრუგის ეკლესია

<http://www.pravenc.ru/text/%D0%97%D1%80%D1%83%D0%B3%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.html> ჩრდილო ოსეთში რამდენიმე ქართული ეკლესია, სამლოცველო და ნიშია, მათ მდგომარეობას გარკვეულწილად გამოხატავს ზრუგის ეკლესია. ის თითქოსდა განზოგადებულად ასახავს ქართული ქრისტიანობის წარსულს ამ მხარეებში და იქაური ხალხის მოსიყვარულე დამოკიდებულებას მის



მიმართ, ის შეისწავლა მკვლევრმა ბელეცკოიმ.

ზრუგის ეკლესია მდებარეობს ალაგირის რაიონში ზრუგის ხეობაში, ახლოს სოფელ ნართან. ზრუგის ხეობა იყო ნაწილი თვალგომის (დვალეთის) ოლქისა. მასზე გადიოდა სავაჭრო გზა.

ოლქი დასახლებულია ოსებით, რომელთაც მოახდინეს ადგილობრივი კავკასიური ტომის ასიმილაცია Область населения осетинами, ассимилировавшими местные кавк. племена (მკვლევარი აღიარებს, რომ ოსებმა მოახდინეს ასიმილაცია ადგილობრივი ქართველებისა, ანუ დვალეებისა).

შუა საუკუნეებში ტერიტორია შედიოდა საქართველოს საპატრიარქოს ნიქოზის ეპარქიის სამწყსოში На протяжении средневековья территория окормлялась Никозской епархией Грузинской Православной Церкви (ГПЦ).

ქართული კულტურა გაელენას ახდენდა ამ მხარის მოსახლეობაზე. ზრუგის ეკლესია აგებულია შირიმის ქვით. ერთნავიანი ბაზილიკაა.

2009 წელს ძლიერ დაიშალა, უფრო დაზიანდა 2002 წელს წყალდიდობის გამო. დათარიღებულია მე-11 ს. (Долидзе. 1954), მაგრამ უფრო გვიანდელი უნდა იყოს.

განეკუთვნება დარბაზულ ეკლესიათა რიგს, რომელნიც აგებულია საქართველო-ჩრდილკავკასიის დამაკავშირებელ გზებზე.

დვალეთში ზრუგის ეკლესიის გარდა იდგა კიდევ რამდენიმე მსგავსი შენობა – თლიში, ნარში, ზარამაგში, კესატიკაუში და სხვა. დამკვეთები იყვნენ ადგილობრივი დიდებულები. ამ ეკლესიებს აგებდნენ ქართველი მშენებლები, არსებობს მრავალი ანალოგია ქართულ ხელოვნებაში (ჭალა, არბო, დისევი, ვანათი, ზემო კარაბულახი, სათხე, უაბეში).

ზრუგის ეკლესიის ჩუქურთმათა მოტივები დამახასიათებელია ქართული კულტურისათვის.

კედლები დაფარული იყო ფრესკებით, ფრესკათა განლაგების სცენები ექვემდებარებოდა გავრცელებულ ქართულ სქემებს. ფერწერა თარიღდება მე-12 საუკუნით (Вольская. 1954) და შედის

ფრესკულ კომპლექსში მე-12-მე-13 საუკუნეებისა – ბეთანია, ვარძია, ყინწვისი, ტიმოთესუბანი და სხვა.

ჩანს, რომ ზრუგის ტაძარი აშენდა, ვითარცა მთავარი ქრისტიანული ცენტრი ზრუგის ხეობისა. ეკლესიის გარშემო მიცვალებულებს კრძალავდნენ.

მოგვიანო დროს, საქართველოს სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ ისევე, როგორც სხვა მრავალ მსგავს ჩრდილკავკასიურ ძეგლში, ზრუგის ეკლესიაში შენედა ქრისტიანობა და აქ პატივში აიყვანეს ადგილობრივი ნახევრად წარმართული კულტები, შენობაში შესვლა აიკრძალა, ყველა რიტუალი გარეთ სრულდებოდა. მხოლოდ სახელი მაირამი მიუთითებდა, რომ ერთ დროს ტაძარი ღვთისმშობლის სახელზე იყო აგებული.

მე-19 საუკუნის მე-2 ნახევარში ძველი ეკლესიის ნანგრევთან ქრისტიანობის აღმდგენელმა რუსულმა საზოგადოებამ ააგო ახალი ეკლესია (აკურთხეს 1860 წელს), მაგრამ ამ ეკლესიაში ხალხი სალოცავად არ დადის, ისინი ახლაც მიდიან ძველ ნაგებობაში, ახალი კი მიტოვებულია. უფრო მიდიან მიძინებისას (Д. В. Белецкий

<http://www.pravenc.ru/text/%D0%97%D1%80%D1%83%D0%B3%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.html>)

(მიზეზი ამისა ისაა, რომ ადგილობრივები ტრადიციულად ლოცულობდნენ ძველ ქართულ ეკლესიასთან, ხოლო, ახალი, მე-19 საუკუნისა, რუსული ეკლესია, რომელიც ქრისტიანობის აღმდგენელმა საზოგადოებამ ააშენა, მათთვის უცხო იყო. ამიტომაც მიატოვეს მთლიანი, კარგ მდგომარეობაში მყოფი ეკლესია და იმავე ეზოში კვლავ ძველი ქართული ტაძრის ნანგრევებთან ლოცულობენ. ასეა ყველა ოსურ სოფელში. ამ ფაქტიდანაც კი ჩანს, რუსებს რომ არ ჩაენაცვლებინათ ქართველი მღვდლები, ოსი ხალხი არ დაკარგავდა კავშირს თავის ისტორიულ ქართულ ეკლესიასთან და ასევე აღადგენდა კავშირს ნიქოზის ეპარქიასთან).





### „სწავლულთა აღიარება“

#### აკადემიკოსი ნანა ხაზარაძე

ამ სათაურით საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრეზიდიუმმა „საქართველოს რესპუბლიკის“ 2018 წლის 12 ივლისის ნომერში №141 (8542) გამოქვეყნებული განცხადებით ქართული მეცნიერების წარმატებებით დაინტერესებულ ფართო საზოგადოებას გამოიჩინა მეცნიერთა სახელობითი აკადემიური პრემიებით დაჯილდოებულთა სახელები ამცნო.

და რაოდენ სასიხარულო და მისასაღმებელია, რომ კორნელი კეკელიძის სახელობის აკადემიური პრემია ნაშრომისათვის „ძველქართული – ძველსომხური დოკუმენტირებული ლექსიკონი“ თბილისი, 2014, 1080 გვ., ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ავტორს, თვალსაჩინო ქართველოლოგსა და არმენოლოგს, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ/კორესპონდენტს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს, კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის (ამჟამად ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი) დამფუძნებელს ილია აბულაძეს და მის ღირსეულ მოწაფეებს: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს ციალა ქურციკიძეს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორ მაია რაფაევასა და ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის პრემიის ლაურეატს ელენე ცაგარეიშვილს მიენიჭათ.

თუ როგორ ესახებოდა თავად მეცნიერს ლექსიკონის შედგენასთან დაკავშირებული სირთულეები, ამის შესახებ გარდაცვალებამდე (1968 წ.) ერთი წლით ადრე დაწერილი მისი ანდერძის (დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, მის პირად არქივში) სიტყვები ნათლად მეტყველებს: „დაუბეჭდავი არაფერი მრჩება. ლექსიკონი მრჩება მხოლოდ, ისიც დაუშთავრებელი... ამას ვერავინ დაამთავრებს, ჩემს გარდა“.

მიუხედავად ამისა დღეს ხელთ გვაქვს ილია აბულაძის ლექსიკონი, რომელსაც არც საქართველოში და არც მის ფარგლებს გარეთ ჯერჯერობით ანალოგი არ მოეპოვება. ამ ნაშრომის უპირველესი ღირსება მისი ორენოვნებაა. ლექსიკონი უნიკალურია როგორც შედგენილობით, ანუ მასში ასახული მასალის სიუხვით, ასევე, ამ მასალის შედარებითი კვლევის მეთოდის გამოყენების გზით გამოვლენილი სიახლეებით, რაც უცილობლად მნიშვნელოვანია როგორც ქართველოლოგიური, ასევე, არმენოლოგიური მომავალი ძიებებისათვის.

შთამბეჭდავია ლექსიკონი ერთეულების განმარტების წარმოსაჩენად მოხმობილი ის უმდიდრესი წერილობითი წყაროები, რომლითაც თანაბრად მდიდარია ძველი ქართული და ძველი სომხური მწერლობა. ესაა: ძველი და ახალი აღთქმა, ძველი აღთქმა შემდეგი რედაქციების მიხედვით გელათის ბიბლია (A1108,Q1152), იერუსალიმის ბიბლია (Jer.7/11), მცხეთის ბიბლია (S51), ოშკის ბიბლია (Ath.1), ბაქარის ბიბლია (1743 წლის მოსკოვის გამოცემა). ასევე გამოყენებულია ახალი აღთქმის ყველა არსებული რედაქცია. ქართული ბიბლიის პარალელურად გამოყენებულია ბიბლიის ოთხი სომხური რედაქცია. ბიბლიის გარდა გამოყენებულია ძველი ქართული და სომხური აგიოგრაფიული და ჰომილეტიკური თხზულებები ისეთი ავტორებისა, როგორებიცაა წმ. ბასილი დიდი, წმ. იოანე ოქროპირი, წმ. გრიგოლ ნაზიანზელი, წმ. ეპიფანე კვიპრელი, წმ. კირილე იერუსალიმელი, წმ. იპოლიტე რომაელი. განსაკუთრებით ფართოდ არის გამოყენებული ძველი ქართული „მრავალთავების“ საკითხავები: უდაბნოს, სინური, პარხლის, ათონის, სვანური, ხანმეტი, კლარჯული. გამოყენებულია უამრავი ცხოვრება-წამებანი: წმ. დიონისე არიოპაგელის, წმ. სერგის, წმ. იაკობ მოციქულის, წმ. თომა მოციქულის, წმ. იოანე მოციქულის და წმ. პროხორეს, მისი მოსწავლისა, წმ. ფილიპე მოციქულის, წმ. ვაროზის, წმ. თეოდორესი, წმ. თეკლასი, წმ. ტეოდორე სტრატიოტისა, წმ.



გიორგისი, წმ. თეოდორე ევქაიტელის, წმ. ლონგინოს ასისტავისა, წმ. მესუკავეთა, „მამათა ცხოვრება“, წმ. სებასტიელ მოწამეთა, წმ. ოსკისა და მოყუასთა მისთა, წმ. პავლე თებელის ცხოვრება, წმ. რიფსიმე და გაიანესი. განსაკუთრებით საინტერესოა აპოკრიფებით უხვად სარგებლობის ფაქტი: „მოციქულთა მიმოსვლა“, „საკითხავი მოციქულთა“, „საქმენი წმიდათა წინასწარმეტყველთანი“.

გარდა სასულიერო მწერლობისა, ლექსიკონში გამოყენებულია ისტორიული ხასიათის წყაროები: „ქართლის ცხოვრება“ და „ქართლის ცხოვრების“ ძველი სომხური თარგმანი, ჯუანშერის „ქართლის ცხოვრების“ ძველი სომხური თარგმანი.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ წარმოდგენილი „ძველქართულ-ძველსომხური ლექსიკონი“ გამოყენებული წყაროების მიხედვით ამომწურავად მოიცავს როგორც ძველ ქართულ, ისე ძველ სომხურ სასულიერო მწერლობას და უძვირფასეს ნაშრომს წარმოადგენს ძველქართულ-ძველსომხური ლიტერატურული ურთიერთობის თვალსაზრისით.

ამდენად, ამ წყაროებიდან მოხმობილი მასალა ქართული და სომხური ლიტერატურულ მთარგმნელობითი პირნიშების ბერძნულ წყაროებთან შედარებითი კვლევა-ძიებისათვის ფართო შესაძლებლობას იძლევა. სალექსიკონო ერთეულები ამოღებულია როგორც გამოქვეყნებული, ისე ლექსიკონის შედგენის დროისათვის ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელი ტექსტებიდან. ეს თანაბრად ეხება როგორც ქართულ, ასევე, სომხურ წყაროებს (ილია აბულაძის სკრუპულოზური მუშაობის სტილი ქართულ და სომხურ ხელნაწერებზე ცნობილი ფაქტია!). ლექსიკონში, ხელნაწერების ტექსტების უხვად გამოყენება, ქართულ-სომხური ფილოლოგიური მეცნიერების სხვადასხვა პრობლემის ახლებურად გააზრების უდიდეს სამსახურს უწევს.

უთუოდ ყურადსადგობია „ძველქართული-ძველსომხური დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ მნიშვნელობა ქართველოლოგიისა და არმენოლოგიის ურთიერთ-

შემხვედრი ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული და წყაროთმცოდნეობითი პრობლემების კვლევის თვალსაზრისითაც. დაინტერესებულ პირს, მეცნიერსა თუ უბრალო მკითხველს, ლექსიკონის გზით შესაძლებლობა ეძლევა მთლიანი ტექსტების გადაკითხვის გარეშე მოიძიოს მისთვის საინტერესო ლექსიკა, სინონიმური ცალები, შესაბამისი სომხური შესატყვისი ან შესატყვისობანი (არსებობის შემთხვევაში) და მათი ძირითადი ან მოდიფიკაციის გზით შექმნილი მნიშვნელობა ამოსავალ ბერძნულ ეკვივალენტთან შედარებით გაიზაროს.

როგორც ქართული, ასევე, სომხური ლექსიკოლოგიისათვის ლექსიკონში დამოწმებული სიახლენი უდავოდ ღირებულია (იხ. წინასიტყვა).

ილია აბულაძის „ძველქართული-ძველსომხური დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ მაღალი მეცნიერული დონისა და მნიშვნელობის წარმოსახენად, ვფიქრობ, ზემოაღნიშნულიც საკმარისია.

მაგრამ ეს უნიკალური ლექსიკოლოგიური ნაშრომი მიუწვდომელი დარჩებოდა როგორც ქართველი და სომეხი მეცნიერებისათვის, ასევე, ბიზანტიური მწერლობის მკვლევართათვის, რომ არა ილია აბულაძის მოწაფეების, ყოფილი ასპირანტების, ახლა უკვე ცნობილი ქართველოლოგების და არმენოლოგის, აწ განსვენებული, ციალა ქურციკიძის, ელენე ცაგარეიშვილისა და მაია რაფავას განსაკუთრებული ძალისხმევა. მათ შვიდი წლის თავდაუზოგავი შრომის შედეგად ბოლომდე მიიყვანეს დიდი მასწავლებლის მიერ დაწყებული ურთულესი საქმე.

ძნელი იყო ლექსიკონზე მუშაობა: საჭირო გახდა რვეულის 12000 ფურცელზე ბატონი ილიას ხელით მიჯრით ნაწერი მასალის ერთიან სისტემაში მოვანა, დოკუმენტაციისთვის მოხმობილი მასალის შეჯერება როგორც ქართულ, ასევე სომხურ წყაროებთან, გამოქვეყნებულ ძეგლებთან და ხელნაწერებთან. თვალის ერთი გადავლევითაც ჩანს, თუ რამდენად შრომატევადი სამუშაო შეასრულეს მათ. საჭირო გახდა ბარათებზე გაპარული უზუსტობების გასწორება,



ნაკლული ადგილების შევსება, ზოგი ციტატის გამართვა, ერთი ძირიდან ნაწარმოები სალექსიკონო ერთეულების (სახელებისა და ზმნების) გარკვეული თანმიმდევრობით დალაგება: ჯერ სახელი და შემდეგ ზმნა. ლექსიკოლოგიური მასალის მრავალრიცხოვნების გამო, ამ შემოკლებათა განმარტებების აუცილებლობის საკითხიც დადგა. მეცნიერებმა გამოყენებული წყაროების შემოკლებათა ინდექსებიც შეადგინეს: ქართული – ციალა ქურციკიძემ, მაია რაფაგამ, სომხური – ელენე ცაგარეიშვილმა. მუშაობის პროცესში, ლექსიკონისათვის თან ინგერსიული საძიებლის დართვა გადაწყდა. ანბანის რიგზე გაწყობილი სომხურ სიტყვათა საძიებელი (რვა თაბახი) ელენე ცაგარეიშვილმა მოამზადა.

ყოველივე ზემოაღნიშნული, ლექსიკური-ტერმინოლოგიური კვლევა-ძიების ხასიათს ერთმნიშვნელოვნად ატარებს და ძველქართულ-ძველსომხურ დოკუმენტირებულ ლექსიკონს დღეს არსებული ჩვეულებრივი განმარტებითი ლექსიკონებისაგან თვალნათლივ განასხვავებს. ლექსიკონს განუზომელი მნიშვნელობა აქვს პუბლიცისტური დარგის მკვლევრებისათვის.

აქვე დავძენ: „ძველქართული-ძველსომხური დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ შექმნის ისტორიას მეცნიერულთან ერთად ზნეობრივი უდიდესი ღირებულება გააჩნია. მოწაფეებმა: ციალა ქურციკიძემ, ელენე ცაგარეიშვილმა და მაია რაფაგამ ღირსეულად გააგრძელეს დიდი მასწავლებლის მიერ დაწყებული ეროვნული საქმე და ფაქტობრივი თანაავტორობის მიუხედავად, თავი მხოლოდ რედაქტორების სტატუსით წარმოაჩინეს.

სიმბოლურია, რომ საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრეზიდიუმის გადაწყვეტილება ილია აბულაძისა და მისი მოწაფეებისათვის კორნელი კეკელიძის სახელობის პრემიის მინიჭების შესახებ, დროში ილია აბულაძის მიერ 60 წლის წინათ (1958 წლის 30 ივნისი) დაარსებული კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის საიუბი-

ლეო თარიღს დაემთხვა, რომელიც სრულიად საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ლოცვა-კურთხევით, უცხოელი ქართველოლოგების მონაწილეობით გამართული სამეცნიერო კონფერენციითა და ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაუნჯებული ქართული ბრწყინვალე ხელნაწერების გამოფენით აღინიშნა. სამეცნიერო კონფერენცია, რომელსაც მაია რაფაგამ, ახლა უკვე კორნელი კეკელიძის სახელობის აკადემიური პრემიის ლაურეატი თავმჯდომარეობდა, მაღალ მეცნიერულ დონეზე ჩატარდა, ხოლო ქართულ ხელნაწერთა გამოფენამ კიდევ ერთხელ საყოველთაო აღფრთოვანება დაიმსახურა.



**საქართველო და მართლმადიდებელი ეკლესია 1918–2018 წწ.**

*პროფესორი, დეკანოზი ლევან მათეშვილი, დოქტორი, ივანე ეპიტაშვილი*

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია 2000 წელია სულიერად ასახორღოვებს ამ ტერიტორიაზე მაცხოვრებელ ადამიანებს. ეს ვრცელი წინააღმდეგობებით აღსავსე გზაა, მაგრამ უარღრესად საპატიო, რომელიც ყოველთვის გადაჯაჭვული იყო ქვეყნის განვითარების, წარმატების თუ წარუმატებლობის ხვედრთან. ყველა დროს თავისი გამოწვევები ჰქონდა, მაგრამ ბოლო 100 წელი ქვეყნის და ეკლესიის მდგომარეობისთვის ჭეშმარიტად „აპოკალიფსური“ განსაცდელების უამრბო მოიწია. მსგავსი დონის მასშტაბური კატაკლიზმები არც სამოციქულო პერიოდის დევნებს ახასიათებდა და არც საქართველოს დაუკარგავს ამდენი რაოდენობის შვილი, რაც მე-20 საუკუნის ქართველებმა შეიწირეს.

1918–2018 წლებში საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მოღვაწეობა და მდგომარეობა პირობითად შეიძლება სამ ეტაპად დაიყოს:

1. 1918–1921 წწ;
2. 1921–1977 წწ;
3. 1977 დან დღემდე.

1918 წლის საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას წინ უსწრებდა და გარკვეულწილად ამზადებდა საქართველოს ეკლესიის თვითმყოფადობის გამოცხადება. სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ ეკლესია ყველა მის ხელთ არსებული რესურსით ეხმარებოდა საქართველოს, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეკლესიის იდეური თანადგომა იდეოლოგიზირებულ ეპოქაში, კათოლიკოს-პატრიარქები კირიონი, ლეონიდე თავის ეპისტოლეებში კატეგორიულობით და პრინციპულობით მოუწოდებდნენ სამწყსოს, რომელიც ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობას წარმოადგენდა, საქართველოს დამოუკიდებლობის

მნიშვნელობაზე და მისი დაცვის აუცილებლობაზე. მიუხედავად, ეკლესიის დიდი თანადგომისა, საქართველოს მაშინდელი ათეისტური მთავრობა სულაც არ იყო აღფრთოვანებული ამგვარი კოლაბორაციით. სწორედ დამოუკიდებელი საქართველოს მენშევიკური მთავრობის ინიციატივით იწყება საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის შევიწროვება, რომელიც რუსეთის ცარისტული იმპერიის წნეხისგან და რეპრესიებისგან ახალი გამოსული იყო. საქართველოს დამოუკიდებელმა მთავრობამ ეკლესიის (რელიგიურ ორგანიზაციების) სეპარაციის კურსი აიღო. 1918 წლის 26 ნოემბერს სკოლა გამოეყო ეკლესიას, 1920 წლის 19 ნოემბერს – ეკლესია სახელმწიფოს, რაც დაადასტურა 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუციამ (მ. 16). სახელმწიფომ სმე-ს ჩამოართვა მიწები და ბევრი სხვა უძრავ-მოდრავი ქონება. სახელმწიფომ ჯერ ეკლესიის ქონების ნაციონალიზაცია მოახდინა, შემდეგ კი კონსტიტუციაში ჩაწერა ცინიკური მუხლი-სახელმწიფომ არ უნდა დააფინანსოს ეკლესია. რის გამოც ეკლესია დიდი ეკონომიკური სიძნელების წინაშე დადგა. მიუხედავად იმისა, რომ ეკლესია ფინანსური კრახის წინაშე დადგა ეკლესია კვლავ აგრძელებდა მენშევიკური მთავრობის და ქვეყნის დამოუკიდებლობის მხარდაჭერას და სთავაზობდა სახელმწიფოს მთელ რიგ საკითხებში თანამშრომლობას. კათოლიკოს-პატრიარქი ლეონიდე ამაოდ დაშვრა ამგვარი მცდელობებით. ნოე ჟორდანიას და მისი მთავრობა მტრულად აღიქვამდა საქართველოს ეკლესიას-თქვენი ლოცვებში მოხსენიება სულ არ მაინტერესებს, რაც გინდათ ის გააკეთეთ – ასე დაემშვიდობა ნოე ჟორდანიას პატრიარქ ლეონიდეს. დამოუკიდებელი სახელმწიფოს პირობებში პირველად აღმოჩნდა საქართველოს ეკლესია ამგვარ ვითარებაში, მუსლიმ მმართველების დროსაც კი ასეთ მდგომარეობა არ აღსოვდა ეკლესიას. მიუხედავად ქონების ჩამორთმევისა და ეკლესიისთვის ფინანსური სახსრის მოსპობისა, პირველი კათოლიკოსის მკვლელობისა და წარუმატებელი გამოძიებისა, ანტიეკლესიური



პროპაგანდისა, საქართველოს ეკლესია მაინც აგრძელებდა თავის მისიის აღსრულებას და ხალხის გვერდში დგომას. პატრიარქ ლეონიდეს სწორედ ხალხზე ზრუნვამ და მასთან განუყოფლობამ მოუსწრაფა სიცოცხლე.

საქართველოს პირველი რესპუბლიკის მესვეურთა მხრიდან საკუთარი მოსახლეობის მაინდიფიცირებელი სულიერი ორგანიზმისადმი ანტაგონისტურმა პოლიტიკამ, საკუთარი ქვეყნის სამხედრო პოტენციალისადმი ეჭვის თვალთ და პოლიტიკური ანგაჟირებულობით აღქმამ, არაერთგვარადასა პოლიტიკამ თავისი ნაყოფი გამოიღო: ნოე ჟორდანიას მთავრობა პარიზში მშვიდობით აღესრულა, ხოლო საქართველოს მოსახლეობა და მართლმადიდებელი ეკლესია კი ამჯერად ბოლშევიკური არგაგონილი ძალადობის და აგრესიის მსხვერპლი აღმოჩნდა. საქართველოს ეკლესია XX საუკუნის 20–30-იან წლებში ყოველი მხრიდან რეპრესირებული აღმოჩნდა. მის უფლებებს ზღუდავენ მენშევიკები, მაგრამ ბოლშევიკების ანტირელიგიურ კამპანიას პრევენდენტი არ მოეძებნება. ხურავდნენ და ანგრევდნენ ეკლესიებს (1924 წლამდე საქართველოში 2000 მეტი მოქმედი ეკლესია-მონასტერი არსებობდა, ზოლო 30-იანი წლების ბოლოს მხოლოდ 29 დარჩა), აბუხად იგდებდნენ და სცემდნენ მორწმუნეებს, არა ერთმა და ორმა საეკლესიო თუ საერო პირმა სიცოცხლე მოწამებრივად ადასრულა, აღსანიშნავია სასულიერო დასის საკუთარი ხალხისადმი ერთგულება, თუკი მეზობელი ქვეყნის ეკლესიის უდიდესი ნაწილი საზღვარგარეთ ემიგრაციაში წავიდა და იქ დააფუძნეს ემიგრანტული ეკლესია, საქართველოში სასულიერო პირებმა საკუთარი ხალხის მძიმე სვედრი ბოლომდე გაიზიარა და მისი უმრავლესობა შეეწირა არაადამიანურ რეჟიმს. ეკლესიას ხელიდან ყოველგვარი სარჩოსაზადებელი გამოეცალა, როგორც ადამიანური, ასევე მატერიალური. ასეთ პირობებში კათალიკოს-პატრიარქი ამბროსი (ხელაია) იძულებული გახდა, რომ დახმარების აღმოსაჩენად საერთაშორისო

საზოგადოებრიობისათვის მიემართა. მან გენუის კონფერენციას (1922,10-19.V) მემორანდუმი გაუგზავნა, რითაც დაგმო საქართველოს ძალდატანებით გასაბჭოება და სამართლიანობის აღდგენა მოითხოვა. 1923 წლის იანვარში კათალიკოს-პატრიარქი და საკათალიკოსო საბჭოს ყველა წევრი დააპატიმრეს, გაასამართლეს (1924 წლის 10-19 მარტს) და მსჯავრი დასდეს. პატრიარქ ამბროსის ეს თავგანწირული აქტი საკმაოდ რეზონანსული აღმოჩნდა. სამწუხაროდ, მაშინაც და ახლაც საქართველოს სულიერი ლიდერის ამ ნაბიჯს ცალსახად აფასებდნენ; მაშინ, ეს ზოგიერთმა სასულიერო პირმა აღიქვა, როგორც დაუფიქრებელი და ანექსირებულ საქართველოში ეკლესიის არსებობისთვის საშიშ ფაქტად, რადგან ფიქრობდნენ, რომ ამის შემდეგ უფრო გაძლიერდებოდა რეპრესიები და საერთოდ განადგურდებოდა საქართველოში ეკლესია. დღეს პატრიარქ ამბროსის ამ ნაბიჯს უყურებენ, როგორც ეროვნული გმირის შეწირულ ქმედებას. ორივე შეფასება არასრულია, რადგან, რა თქმა უნდა, სამშობლოს სიყვარული კათალიკოსის მემორანდუმში უკანასკნელი მოტივატორი არ ყოფილა, მაგრამ ამ ქმედებამ და საერთაშორისო რეზონანსმა სწორედ გადაარჩინა ეკლესია სრულ ლიკვიდაციას, ანდრია პირველწოდებულის დაფუძნებული ეკლესია გადარჩა განადგურებას. (ამგვარი პრევენდენტები ისტორიამ იცის, თუნდაც ალბანეთში სრულიად განადგურდა ეკლესია, არც ერთი სასულიერო პირი აღარ არსებობდა, მხოლოდ მე-20 საუკუნის ბოლოს გარედან, კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ჩარევით აღდგა ალბანეთში ეკლესიის ფუნქციონირება) ბოლშევიკები უმცირესი ეჭვის საფუძველზე ხერხდნენ ადამიანებს, მაგრამ სწორედ საერთაშორისო რეზონანსის წყალობით ვეღარ გაბედეს ეკლესიის სრული ლიკვიდაცია და 1925 წლის დასაწყისში პატრიარქი ამბროსი და საკათალიკოსო საბჭოს ყველა წევრი ამნისტიის წესით გაათავისუფლეს. საბჭოთა ხელისუფლებამ ვერ შეძლო ეკლესიის განადგურება, ის კვლავ



სარგებლობდა ხალხში ნდობით და სიყვარულით, ამიტომ ხელისუფლებამ ტოტალური კონტროლის პირობებში დაიწყო დინამიური აგიტაცია-პროპაგანდისტული კამპანიები, რათა რეპუტაცია შელახვოდა საქართველოს ეკლესიას. პროპაგანდისტული მანქანა განსაკუთრებით ხელოვნების სფეროს, კერძოდ კი კინომატოგრაფიას აქტიურად იყენებდა, რამაც შესაბამისი შედეგები გამოიღო.

ბოლშევიკურ რეჟიმს შეეწირა უამრავი ისტორიული ეკლესია-მონასტრები, საუკუნეების განმავლობაში შექმნილი უნიკალური ხატები და საეკლესიო ინვენტარი, რომელიც როგორც საქართველოს ასევე მსოფლიო კულტურის შედეგებს წარმოადგენდნენ. ასევე ამ რეჟიმს უმრავლესი სასულიერო პირი შეეწირა, ზოგის ფიზიკური ლიკვიდაცია მოხდა, ზოგმა უდიდეს ზეწოლას ვერ გაუძლო და უარი თქვა სასულიერო პირობაზე. მიუხედავად ამისა, ისინი მაინც აგრძელებდნენ, მართალია სხვა ამპლუაში, ხალხის მსახურებას, მაგალითად, განათლების სფეროში. ეკლესიის ინტელექტუალურმა ცოდნამ სკოლებში და უნივერსიტეტებში გადაინაცვლა. თუნდაც რად ღირს ყოფილი დეკანოზი კორნელი კეკელიძე, შემდგომში აკადემიკოსი კორნელი კეკელიძე, რომელმაც უნიკალური მემკვიდრეობა შექმნა საეკლესიო მწერლობის და ეკლესიის ისტორიის მიმართულებით და ამგვარად გააგრძელა ეკლესიის და ქვეყნის მსახურება.

მე-2 მსოფლიო ომის პერიოდში საქართველოს ეკლესია თავისი მწირე რესურსებით ახერხებდა ჰუმანიტარულ დახმარებას ფრონტის ხაზზე მყოფ 700 000 საქართველოს შვილისთვის. 1941–1945 წლებში საქართველოს ეკლესიას, სსრკ-ს სხვა რელიგიური ორგანიზაციების მსგავსად, აქტიურობის მეტი საშუალება მიეცა. საკავშირო მინისტრთა საბჭოში 1943 წელს შეიქმნა „რელიგიის საქმეთა კომიტეტი“, რომლის თავმჯდომარეს რწმუნებულები მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკებშიც ჰყავდა. ისინი ეკლესიებსა (რელიგიურ ორგანიზაციებს) და სახელმწიფოს შორის შუამავლის როლს

ასრულებდნენ. მართლმადიდებელი ეკლესიების რიცხვი საქართველოში 1945 წელს 39-მდე გაიზარდა, გამოიცა რამდენიმე წიგნი, მათ შორის საეკლესიო კალენდარი, ჩაისახა სასულიერო სასწავლებლის გახსნისა და პერიოდული ჟურნალის დაარსების იდეა, მაგრამ ხელისუფლებამ შედარებით ლოიალური კურსი დიდხანს არ გააგრძელა. 1943 წლის 31 ოქტომბერს აღდგა ურთიერთობა რუსეთისა და საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიებს შორის, რის თაობაზეც რუსეთის პატრიარქმა სერგიმ აღმოსავლეთის პატრიარქებს აუწყა. 1962 წლიდან დამყარდა კავშირები სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციასთან — ეკლესიათა მსოფლიო საბჭოსთან, ქრისტიანთა სამშვიდობო კონფერენციასთან, ევროპის ეკლესიათა კონფერენციასთან (1979 წ.), ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტთან და ბიბლიურ საზოგადოებებთან (1993 წ.). განხორციელდა ვიზიტები საზღვარგარეთ, მაგალითად, 1963 წელს კათალიკოს-პატრიარქ ეფრემ II-ისა საფრანგეთში, სადაც მან იქაური ქართული დიასპორა მოინახულა და პარიზში გრიგოლ ფერაძის მიერ გახსნილ წმ. ნინოს ეკლესიასაც ეწვია. ე.წ. უძრაობის წლების უმნიშვნელოვანეს მოვლენად მცხეთის სასულიერო სემინარიის დაარსება უნდა ჩაითვალოს, თუმცა 70-იან წლებში, კატალიკოს-პატრიარქ დავით V დროს (1972–1977), სმე-ის სამღვდლოება ნაკლებად აქტიური იყო. თუმცა ე.წ. უძრაობის პერიოდის საბჭოთა სახელმწიფო ეკლესიის მიმართ „უცნაურობებით“ გამოირჩეოდა. კონსტიტუციით სინდისის თავისუფლება გარანტირებული იყო, საქმით ეკლესიური ცხოვრება იკრძალებოდა და ამაში შემჩნეულნი მკაცრად იკიცხებოდნენ. კომუნისტური პარტია ქადაგებდა ათეიზმს, მაგრამ პარტიული მუშაკები და საზოგადოების დიდი ნაწილი შვილებს ნათლავდნენ, მიცვალებულებს წესს უგებდნენ, მართალია კატაკომბური წესით, მაგრამ მაინც. მას შემდეგ, რაც საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქად ილია II-ის (ირაკლი შიოლაშვილი) აღსაყდრება მოხდა (1977, 25.XII), საქართველოში



საეკლესიო-სასულიერო ცხოვრების განხლების პროცესი დაიწყო.

ეკლესიები (განსაკუთრებით სიონის ტაძარი) მალე დისიდენტურად განწყობილი ახალგაზრდებისა და ინტელიგენტების თავშესაფარ ადგილად იქცა. კატალიკოს-პატრიარქის პიროვნება საზოგადოების დიდი ნაწილის, მათ შორის მმართველი ზედაფენის თვალში მიმზიდველობას ინარჩუნებდა. ამის გამო, კომუნისტური რეჟიმის პირობებშიც კი, შესაძლებელი გახდა სხვადასხვა პროექტის დანერგვა და განხორციელება. 1978 წელს დაარსდა სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი „ჯვარი ვაზისა“ და „სადღეთსმეტყველო კრებული“ (1980 წ.; იგი შიდა მოხმარებისათვის იყო განკუთვნილი), გაიხსნა ორი სასულიერო აკადემია – თბილისისა (1988 წ.) და გელათისა (1990 წ.), და რამდენიმე სემინარია, ითარგმნა ბიბლია (დედნის ენებიდან ზ. კიკნაძის, ბ. ბრეგვაძისა და მ. სონღულაშვილის მიერ), დაიწყო ეკლესიის მამთა ფუნდამენტური შრომების თანამედროვე ქართულ ენაზე ამეცყველების პროცესი (ე. ჭელიძე), გაიხსნა დაკეტილი ეკლესიები და ამოქმედდა მონასტრები, გამოიცა ლიტურგიკული და საღვთისმეტყველო წიგნები. ეკლესიის და პატრიარქის მეცნიერებთან კოლაბორაციამ მრავალი სასიკეთო შედეგი გამოდო, ამათგან უმნიშვნელოვანესია 1990 წლის 3 მარტს კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს მხრიდან საქართველოს ეკლესიის ისტორიული ავტოკეფალიის და საპატრიარქო ღირსების დამოწმება და 2002 წელს საქართველოს სახელმწიფოსთან კონსტიტუციური შეთანხმების გაფორმება.

საქართველოს ეკლესია უმძიმესი 90-იან წლებშიც თავის ხალხის გვერდით იდგა და მარტო კარის ეკლესიასტან არსებულმა სამოწყალო სახლმა 300 000 ადამიანი გამოკვება. ასევე უმძიმეს 2008 წელს რუსეთ-საქართველოს ომის პერიოდში, საქართველოს ეკლესიამ აჩვენა მისი ნამდვილი დედობრივი ბუნება, ასევე ისტორიული როლი ამ ქვეყნის ცხოვრებაში. ამ ომის დროს ეკლესიამ არა მარტო ჰუმანიტარული მისია აღასრულა

და დაჭრილები და მიცვალებულები გამოიყვანა ფრონტის ხაზიდან, არამედ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე სახელმწიფოს ფუნქცია შეითავსა მოსახლეობის უსაფთხოების, გამოკვების, საოკუპაციო რეჟიმთან მოლაპარაკების მხრივ. ეს დრამატული დღეები მრავალი გაცხადებული თუ დაფარული გმირობის საფუძველი გახდა. და ამის მაგალითი თავად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი იყო.

კონსტიტუციური შეთანხმების ფარგლებში სახელმწიფომ იტვირთა საქართველოს ეკლესიისთვის ბოლო 100 წლის განმავლობაში მიყენებული ზარალის კონპენსაციის სახით ყოველწლიური დაფინანსება. კათოლიკოს-პატრიარქ ილია მეორის გადაწყვეტილებით ეს თანხები წარიმართა არა ეკლესიის კლირიკოსთა დაფინანსებისთვის, არამედ ისევ საქართველოს მოქალაქეების საგანმანათლებლო და სოციალური საჭიროებისათვის. პირველიერარქის ამგვარი გადაწყვეტილების შედეგად ფუნქციონირებს ათეულობით სკოლა, პროფესიული სასწავლებლები, უნივერსიტეტები, სამოწყალო სახლები, ბავშვთა და მოხუცებულთა თავშესაფრები, სავადმყოფოები.

საქართველოს ეკლესია ასევე დიდი ყურადღებას უთმობს ქართული კულტურული მემკვიდრეობის აღორძინებას. ისეთი მივიწყებული დარგები განვითარდა, როგორცაა მინაჩქარი, ქართული გალობა, მონუმენტური მხატვრობა, ხატწერა, ქსოვა, ქარგვა, ქვევრის ღვინის წარმოება, ყველაფერი ეს კი თავის მხრივ, ქვეყანაში ტურიზმის განვითარების, კერძოდ კი რელიგიური ტურიზმის ხელის შემწეობი ფაქტორია.

მისიონერული მოღვაწეობის მიღმა მართლმადიდებელი ეკლესიისთვის მნიშვნელოვანია საქართველოში ტოლერანტული გარემოს შექმნა და ინტეგრაციული პროცესებისთვის ხელის შეწყობა. საპატრიარქოს თამარ მეფის სახელობის სკოლა-პანსიონი ყოველგვარი ინდოქტრინიზაციის გარეშე ანხორციელებს სოციალურად დაუცველი ბავშვების აღზრდას, სადაც ქრისტიანი და მუსლიმი ბავშვები



იღებენ განათლებას. ეს სკოლა 2018 წელს სახალხო დამცველის ოფისის მიერ გამარჯვებულად დასახელდა საუკეთესო ტოლერანტული გარემოს შექმნისთვის. საქართველოს საპატრიარქო ასევე უპრეცედენტო პროექტს ანხორციელებს სხვადასხვა ეროვნების მოზარდი თაობისთვის. საზაფხულო ბანაკებში ქართველი, სომეხი, აზერბაიჯანელი, აფხაზი მოზარდები ისვენებენ, განათლებას იღებენ, ვარჯიშობენ და რაც მთავარია სწავლობენ მეგობრულ ურთიერთობებს, ეს კი თავის მხრივ რეგიონში მშვიდობის და ინტეგრაციული პროცესების ხელის შეწყობია. და ბოლოს საქართველოს ეკლესიის კათოლიკოს-პატრიარქმა ხანგრძლივი მამამთავრობის პერიოდში ეკლესია ატარა წინააღმდეგობებით აღსავსე ეპოქებში. მის დროს არა მარტო ხელისუფლებები იცვლებოდა, არამედ ფორმაციებიც, სხვა სახელმწიფოში მყოფობიდან დამოუკიდებელ ქვეყნად ჩამოყალიბების პროცესში მყოფი ეკლესიის წინაშე ურთულესი ამოცანები იდგა. მისმა უწმინდესობამ ეს გზა გაიარა. ურთულესი მისიები აღასრულა და ეკლესია აქამომდე მოიყვანა. 1977 წლიდან 2018 წლამდე ეკლესია საქართველოსთვის მართლაც მნიშვნელოვან ინსტიტუციად იქცა და ეს ცალსახა ფაქტია! დღესაც ეკლესია აგრძელებს თავის უმთავრეს მისიას დაამოწმოს ჭეშმარიტება დედამიწაზე და ამავედროულად ღოცულობს ამქვეყნიური სახელმწიფოს კეთილდღეობისთვის, დამოუკიდებლობისთვის, უკეთესი მომავლისთვის!

**ნათლობისა და მირონცხების  
საიდუმლოს ისტორიულ-  
ღვთისმეტყველური ასპექტები**

*პროფესორი, დეკანოზი კახაბერ შურღაია*

**შესავალი**

ნათლობის საიდუმლოს ღვთისმსახურების სიმბოლო გამოხატავს პროცესს, რომელშიც ადამიანი, რომელიც გაეცნო რა ქრისტიანული რწმენის ძირითად ჭეშმარიტებას, სინანულით, თვისთა ცოდვათა განსჯითა და გაკიცხვით, წარსდგება ქრისტე მაცხოვრის წინაშე, რომ გახდეს დაბადებული „წყლისა და სულისაგან“ ღვთის სასუფეველის მონაწილე და წმინდა ქრისტიანული ეკლესიის შვილი.

ნათლობის საიდუმლო სიმბოლურად გამოხატავს ადამიანის სულიერ დაბადებას, ღვთის ძის მოწამებრივი სიკვდილი ჯვარზე, ადამიანთა მოდგმის ცოდვათა გამოსასყიდათ, მოსანათლავს მიაჩვენებს ღვთის განსაკუთრებულ მადლს, როგორც ეპისკოპოსი თეოფანე ბრძანებს, რათა „მონათლული იმყოფებოდეს მუდმივად ამ მადლში, როგორც „სიცოცხლის თესვში“, რომ როგორც ფარული და სანუკვარი მოქმედი, დაეხმაროს მას იცხოვროს ქრისტიანულად და იყოს წარმატებული სულიერ ცხოვრებაში“. მონათლული მონათვლის მომენტიდან ხდება ეკლესიის მოქალაქე, მისი წევრი, უნდა იცავდეს ეკლესიის ღვთისმსახურებას, საიდუმლოებებს, წმიდა ქმედებებს.

თვითონ ადამიანი იღებს ახალ სულიერ ყოფას, მისი სული და სხეული ხდება ტაძარი, რომელიც მზად არის „მიდოს წმინდა ქებანი და წმინდა ქმედებანი“ ეკლესიისა. ამ წუთიდან მას ეხსენება „გზა ღვთაებრივი ამაღლებისა ზეცაში“ (წმინდა დიონისე არიოპაგელი, „ზეციური იერარქიის შესახებ“).





## მონათვლის წესის ფორმირების ისტორია

ნათლობის საიდუმლოს წესი მოგვცა თავად უფალმა იესო ქრისტემ. თავის ერთ-ერთ გამოცხადებაში მკვდრეთით აღმდგარი ქრისტე ეუბნება თავის მოწაფეებს: „მომეცა მე ყოველი ხელმწიფება ცათა შინა და ქვეყანასა ზედა“ (მათე 28,19). მხედველობაში მივიღოთ კიდევ სიტყვა მაცხოვრისა ნიკოდიმოსის მიმართ: „ვინც არ დაიბადება წყლისა და სული-საგან, ვერ შევა სასუფეველსა ღვთისასა“ (ინ. 3,5). აქედან ჩანს, რომ საიდუმლოს და წმინდა მოქმედებანის ფორმა დადგენილია თავად ქრისტეს ბაგეთაგან. ამას მიეკუთვნება სწავლება მართლმადიდებლური რწმენის ძირითადი დოგმებისა, მონანიება ცოდვებისა და ცდომილებებისა, წყალში შთაფვლისა, სულიერი დაბადება მონათლულისა „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“.

მოციქულებს და მათ მემკვიდრეებს პირდაპირ ევალებათ მუდმივი, ფხიზელი მეთვალყურეობა მონათვლის შემდეგ, რათა აღამიანმა შეასრულოს ქრისტეს ყველა ანდერძი.

ქრისტიანობის პირველ ხანებში არ იყო მონათვლის დროს მკაცრად დაცული ის თანმიმდევრობა, ის დიდხნის მზადება, მოსანათლავი პირისა.

ასე, მაგალითად, მოციქულმა ფილიპემ, რომელიც ანგელოზის მიერ იყო გაგზავნილი, მონათლა დედოფალ კანდაკიის საჭურისი. აგრეთვე, მოციქულმა პავლემ, რომელსაც სასწაულებრივად გამოეცხადა სატუსალოში ანგელოზი ღვთისა, იმწამსვე მონათლა სატუსალოს მცველი და მისი ოჯახი, რომლებმაც ირწმუნეს ქრისტე. აგრეთვე, მოციქულმა პეტრემ დაუყოვნებლივ მონათლა ასისთავი კორნელი და მისი ოჯახის წევრები (საქმენი 10, 47), მაგრამ ეს დიდხანს არ შეიძლებოდა გაგრძელებულიყო და საქმემ მოითხოვა საეკლესიო იერარქებისგან შემოვლით გარკვეული წესი და რიგი მონათვლის საიდუმლოების აღსრულებისას.

მამები (I-II საუკუნის დასაწყისი) მონათვლის საიდუმლოს აღასრულებდნენ მოციქულებრივი უბრალოებით. მონათვლის საიდუმლოების აღსრულება ასე ხდებოდა: 1) გამოცხადება (ნამდვილი რწმენის შესწავლა); 2) განდგომა მონანიებით ძველი ცდომილებისა და ცოდვებისაგან; 3) ზეპირად აღიარება ქრისტეს რწმენის და 4) თავად სულიერი დაბადება მოსანათლავისა წყალში შთაფვლისას ამ სიტყვების წარმოთქმასთან ერთად: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“. მე-2 საუკუნის ბოლოსა და მე-3 საუკუნის დასაწყისში მონათვლის წესებში შემოდის ახალი ქმედებანი: საბოლოო ღოცვების წაკითხვა ნათლობის წინ, განდგომა სატანისგან, შეერთება ქრისტესთან (შედგომა ქრისტესთან), კურთხევა წყლისა სანამ მოსანათლს წყალში შთაფლავდნენ და მთელი სხეულის ზეთისცხება. ამ დროს შემოდის ჩვეულება ახლადმონათლულის თეთრი ტანსაცმელით შემოსვისა და ჯვრის დაკიდებისა.

IV-V საუკუნეებში შემოდის მრავალი ღოცვა, რომელსაც დღესაც ასრულებენ, და აგრეთვე წყლის კურთხევის წესი. მიმდევრობა ნათლობის საიდუმლოს შესრულების წესისა ჩამოყალიბდა მე-10 საუკუნეში ბიზანტიაში და იქიდან გავრცელდა.

## სახელდება

სახელდება რუსეთში ღვთისმსახურების პირველ პერიოდში ხდებოდა ტაძარში მე-8 დღეს. ეს ჩანს წმინდა ფეოდოსი პეჩორელის ცხოვრების აღწერიდან. აღსანიშნავია, რომ ქრისტიანულ სახელებთან ერთად მონათლულს არქმევდნენ წარმართულ სახელებს.

ეს სახელებია – ვლადიმერი, ვასილი, ბორისი, რომანი, გლები, დავითი და სხვები. ეს გრძელდებოდა XV საუკუნემდე, როდესაც „Требник“-ში (XV საუკუნე) ყველა ღოცვა, რაც ნათლობის დროს სრულდებოდა, წარმოადგენდა ცალკე თავს, რომელზედაც ეწერა



„ლოცვა სახელშერქმეული ჩვილებისათვის“. ლოცვა შემდეგი თანმიმდევრობით სრულდებოდა: ლოცვა სახელის შერქმევისას, დედის ლოცვა, ლოცვა დამსწრე ზრდასრულ პირთათვის, ლოცვა ტაძრისათვის და ბებიაქალისათვის.

XVI საუკუნეში იზრდება ლოცვათა რაოდენობა და იგი მრავალმხრივი ხდება. განნდა ლოცვა რომლის სახელია „მშობიარის და ჩვილისათვის („ლოცვა დედისა ზედა ყრმისასა“). ისინი განცალკევებული არიან იმ ლოცვათაგან, რომელნიც იკითხებოდა ყრმის დაბადების მე-8 დღეს და აქვთ განსაკუთრებული წარწერა (მინიშნება). ჩვილისათვის სახელის დარქმევისას მღვდელი დგება ტაძრის გარეთ კარებთან და ამბობს ლოცვას, შემდეგ იკითხება ლოცვა მშობიარე დედისათვის.

ამ ლოცვების შემდეგ მღვდელი საკმეველს აკმევს მთელ სახლს, გადასახავს ჯვარს ბავშვს, კითხულობს ლოცვას „დაარქვი სახელი ბავშვს“, „დედას შობისას და ყველა დამსწრე დედებს და ქალს, რომელმაც ამშობიარა“.

ახალშობილს სახელს არქმევდნენ მშობელთა სურვილით, საპატივცემლოდ იმ წმინდანისა, რომელსაც პატივს სცემდნენ რუსულ ეკლესიაში. ამიტომ ყველა სლავს უნდა ჰქონოდა ერთი სახელი, მაგრამ სინამდვილეში ისე გამოდიოდა, რომ ბევრი რუსი ატარებდა ორ სახელს. ეს ხდებოდა პეტრე დიდის რეფორმამდე. ბავშვს სახელს არქმევდა ოჯახის მამა ან მღვდელი.

**მე-40 დღის ლოცვები**

მე-40 დღის ლოცვების პრაქტიკას ბავშვის მონათვლისას აქვს ღრმა ისტორიული ფესვები. ცნობილია, რომ X საუკუნეში კონსტანტინეპოლში ბავშვებს ძალიან ადრე არ ნათლავდნენ. ნათლობას უახლოვდებოდნენ ნელ-ნელა: დაბადებიდან მე-8 დღეს ხდებოდა სახელდება. როგორც ეს წყაროებშია დაფიქსირებული, მე-40 დღეს, ჯერ კიდევ ნათლობამდე,

ეკლესიური ხდებოდნენ. ისინი იღებდნენ ღვთისმსახურებაზე დასწრების უფლებას და ხდებოდნენ კათაკმეველები ანუ ნათლად გამზადებულნი. სავარაუდოდ, რამდენიმე წლის შემდეგ, დიდი მარხვის მე-4 კვირიაკეს, დიდ ხუთშაბათს მსახურების დროს, განუდგებოდნენ ეშმაკს და შეუდგებოდნენ ქრისტეს და ბოლოს დიდი შაბათის მწუხრის მსახურებას, პატრიარქისგან იღებდნენ ნათელს და ბოლოს მათ სცხებდნენ მირონს.

**კათაკმეველად დადგინება**

კათაკმეველად დადგინება დაკავშირებულია ქრისტიანობის ძირითადი ჭეშმარიტების განმარტებასთან, რომელიც მოცემულია რწმენის სიმბოლოში, ღვთის მცნებებთან და უფლის ლოცვებში.

კათაკმეველი არის ის, ვინც იღებს დარიგებებს რწმენის ჭეშმარიტების შესახებ. ადამიანი კათაკმეველი ხდება მხოლოდ საეკლესიო ლოცვით მასზე. ტაძარში ამ ლოცვას აღავლენს ეპისკოპოსი ან მისი კურთხევით ხუცესი, რომელიც ადამიანს ამზადებს მონათვლის საიდუმლოსათვის. ამ ლოცვაში მონაწილეობს საეკლესიო თემი, თემთან კი კათაკმეველს აკავშირებს მღვდლის ლოცვა.

ქრისტიანული რწმენის საფუძვლების შესწავლა ცნობილი იყო მოციქულობის დროიდან. II საუკუნიდან დგინდება მკაცრად განსაზღვრული განსაკუთრებული წესი მოსანათლად მომზადების და მისი შესრულებისა. ვინც უნდა ზიარებულიყო მონათვლის საიდუმლოებას, მას ევალებოდა ხლებოდა ეპისკოპოსს და დაედასტურებინა მის წინაშე თავისი სურვილი გამხდარიყო ეკლესიის წევრი. ეპისკოპოსი, მიიღებდა რა მოსანათლის შუამდგომლობისაგან მის დახასიათებას, მას რომ მისი სახელი შეეტანათ საეკლესიო „კატასტიხში“ – წიგნში, სადაც შეტანილი იყო სია კათაკმეველებისა და საეკლესიო თემისა, ლოცვისა და მოხსენიებისთვის ღვთისმსახურებისას. გამოცდასთან ერთად კათაკმეველს ევალებოდა



მონანიება. ამიტომ კათაკმეველად დადგინება ხდებოდა დიდი მარხვის დროს, რომელიც განკუთვნილი იყო ღოცვისა და მონანიებისთვის.

ძველად მზადება მოსანათლავად გრძელდებოდა დიდ ხანს – 40 დღიდან სამ წლამდე. ამ მზადებაში დიდი ადგილი ეკავა მიმრქმელს – მოწმეს, რომელიც კათაკმეველის ცხოვრების ყველა მხარეს სწავლობდა და მოწმედ უდგებოდა მას ეპისკოპოსის ან უხუცესის წინაშე, რომ განზრახვა მისი არის გულწრფელი, რომ ის მზადაა გახდეს ეკლესიის წევრი. მიმრქმელი პირობას დებდა ღვთის წინაშე, რომ ის იქნებოდა მოძღვრის დამხმარე და შეასწავლიდა კათაკმეველს რწმენის ჭეშმარიტებასა, ქრისტიანულ ზნეობასა და ქცევას ღვთისმსახურებისას.

მიმრქმელებს ხუცესი მიმართავდა ყოველი ღოცვისას სიტყვებით: „უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. ერთდროული ღოცვა მღვდლისა, საეკლესიო თემისა და კათაკმეველისა მიმართული იყო იქითკენ, რომ დაეძლია კათაკმეველისა უძღურება და აღვსილიყო სულიწმინდის მადლით, შეერთებოდა ქრისტეს და გამხდარიყო ღვთის სამეფოს წევრი.

ყრმათა მონათვლისას ღოცვა კათაკმეველზე სრულდება იმ ადგილას, სადაც უშუალოდ მონათვლა ხდება. როდესაც მოსანათლად ემზადება ზრდასრული ადამიანი, კათაკმეველად დადგენას წინ უძღვის წესი მისი ეკლესიის წევრად მიღებისა.

სხვა სარწმუნოების: იუდეველების, მუსულმანების, წარმართებისა და სხვების მიმართ, რომლებზეც არ ყოფილა აღსრულებული მონათვლის საიდუმლოება წმინდა სამების სახელით, მონათვლა ხდება ეკლესიის ძველი წესების თანახმად: ორმოცი და მეტი დღის შემდეგ. როდესაც ახლადმოქცეული დაამოწმებს რა თავისი მოძღვრის წინაშე გულწრფელობასა და სრულ გაგებას თავისი მოქცევისა ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე, მას მიეცემა ქრისტიანული სახელი. ამით მყარდება პირველადი კავშირი მასა და ეკლესიას შორის. შემდგომ ამას მოსდევს

პირველი განცხადება, რომელიც გულისხმობს წინა ცდომილებებისგან განდგომას. მეორე დღეს ხდება მეორე განცხადება, სადაც ახლადმოქცეული აღიარებს თავის რწმენას ეკლესიის დოგმების მიმართ. დასასრულს ხდება მე-3 განცხადება, რომელიც შეიცავს ღოცვას. „მსურველი კათაკმეველად გახდომისა – ნათქვამია მოციქულთა დადგენილებაში – დაე კათაკმეველი დარჩეს კათაკმეველად სამი წელი, მაგრამ თუ მას აქვს კეთილგანწყობა მონათვლისადმი, დაე მონათლოს, რადგან მთავარია არა დრო, არამედ მონდომება“ (წ.გ. 8, თ. 32).

გადაუდებელი მონათვლა ხდებოდა მაშინ, როდესაც მოსანათლს ჰქონდა საშიში ავადმყოფობა. მონათლოს იმ პირობით, რომ გამოჯანსაღების შემდეგ გაეცნოს წმინდა სარწმუნოების ჭეშმარიტებას (ლაოდიოკი, 47).

კათაკმეველი მონათვლამდე მთელი პერიოდის განმავლობაში მარხულობდა და ღოცულობდა, ესწრებოდა საეკლესიო მსახურებისა და გულწრფელად ინანიებდა მის მიერ ჩადენილ ცოდვებს.

ტაძარში ისინი რჩებოდნენ მანამ სანამ მოძღვარი არ განაცხადებდა „კათაკმეველებო, განვედით“. ასეთი მიმართვა კათაკმეველთა მიმართ გრძელდებოდა შვიდი კვირის განმავლობაში, ხოლო ამ დროის გასვლის შემდეგ მათ გადასცემდნენ შესასწავლად რწმენის სიმბოლოს.

IV საუკუნეში კათაკმეველები იერუსალიმის ტაძარში ყოველდღიურად სამი საათის განმავლობაში ისმენდნენ წმინდა წერილის განმარტებებს. ამ პერიოდში როგორც იერუსალიმის, ისე კონსტანტინეპოლის ეკლესიებში კათაკმეველად აღიარება საზეიმოდ ხდებოდა. ამ დღეების მადლი აძლევდა ძალას ახლადმოქცეულს დაეცვა ის ალექსანდრე, რომელსაც იგი სიცოცხლის ბოლომდე აღასრულებდა თავისი ყოველდღიური საქმიანობით.

შემდგომ პერიოდში, როდესაც მთელი სახელმწიფო ქრისტიანულ სარწმუნოებას იღებდა, მოსანათლავთა ძალიან დიდი რაოდენობა შვიდწლიანი ასაკის



ბავშვები იყო, რამაც შეამცირა კათაკმეველად ყოფნის ხანგრძლივობა.

**კათაკმეველთა მიმართ ამბობადაში ლოცვები (შეფუცების ლოცვები)**

კათაკმეველთათვის გარდა წმინდა სარწმუნოების სიმბოლოთა სწავლებისა სავალდებულოა წაკითხოს შეფუცების ლოცვები. მათი წაკითხვა ყოველთვის იყო კათაკმეველთათვის ძალზე მნიშვნელოვანი მათი მონათვლის საიდუმლოებისათვის მოსამზადებლად. ღვთის სახელით ადამიანებისგან ბოროტ სულებს განდევნიდნენ მოციქულები.

„უფალო --- (ლკ. 10,7) ამ იარაღითვე ბოროტ სულებს განდევნიდნენ ქრისტიანები“.

მე-2 საუკუნიდან ძველ საყდარში შემლოცველები იყვნენ არა მარტო მღვდლები, არამედ სპეციალურად ამისათვის გამოყოფილი პირები – ექსორცისტები. ეპისკოპოსთა ლოცვა-კურთხევით ისინი კითხულობდნენ შელოცვებს მათთვის, ვისაც ეს სჭირდებოდა.

შეფუცების ლოცვების საფუძველი იყო მოწოდება ღვთის სახელით და ჩვენი უფლის იესო ქრისტეს მიწიერი ცხოვრების მოგონება, რომელიც გამოეცხადა სამყაროს რათა დაენგრიე ეშმაკის სატანჯველები და დაემარცხებინა „წინააღმდეგი ძალები“.

წმინდა მოწამე იუსტინე ფილოსოფოსი ამბობდა, ყველა დემონი დამარცხდება და დამორჩილდება ღვთის სახელის მოწოდებით (კოლ., 1,15), რომელიც დაიბადა წმინდა ქალწულისაგან და გახდა ტანჯული ადამიანი, ჯვარს ეცვა... მოკვდა და მკვდრეთით აღდგა და ამაღლდა ზეცად“.

ამ ლოცვების წაკითხვა კათაკმეველის ნათლობისათვის მოსამზადებლად ყოველთვის მნიშვნელოვანი იყო არა მარტო მღვდლისათვის, არამედ თავად კათაკმეველისათვისაც. მონათვლისათვის მოსამზადებლად ძალიან დიდი ძალა აქვს

წარმოთქმულ ლოცვებს შერწყმულს მოძღვრის საქმიანობასთან და კათაკმეველის რწმენასთან.

XV საუკუნეში გაცხადებითი ლოცვები იკითხებოდა დღეში სამჯერ, ხოლო მოხუცი ებრაელების მონათვლისას – ათჯერ კითხულობდნენ.

XVI საუკუნეში გაცხადებითი ლოცვები იგივე რჩებოდა, მაგრამ პრაქტიკაში შემოვიდა წესი, რომ წაკითხათ ერთჯერ, მაგრამ შეიძლება მათი წაკითხვა სამჯერ და ოთხჯერაც. სხვა რწმენის ადამიანთა მონათვლისათვის ლოცვებს კითხულობდნენ ათჯერ. წაკითხვის წინ მღვდელი სამჯერ შეუკრავდა მოსანათლს და აკურთხებდა მის ტანს, ბავთ და მკერდს. ადამიანის სხეულის იგივე ნაწილს ლოცავდნენ ლოცვების ერთჯერადი წაკითხვისას.

**სატანისაგან განდგომა**

შეფუცების ლოცვების წარმოთქმის გარდა ეკლესია მოითხოვდა კათაკმეველის სატანისაგან განდგომას. განდგომის რიტუალის შესახებ მოგვითხრობს ძველი ეკლესიის პრაქტიკული გამოცდილება. მოციქულები ავალდებულებდნენ მღვდელს კათაკმეველისათვის ესწავლებინა თუ როგორ განდგომოდნენ სატანას. დიონისე არეოპაგელი წერს, რომ კათაკმეველები უბერავდნენ და აფურთხებდნენ სატანას, გამოხატავდნენ რა ამით მის გაკიცხვას. წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველი ადასტურებს: „მოსანათლები უარყოფდნენ ეშმაკს არა მარტო სიტყვებით, არამედ საქმითაც, ტანისამოსით და სხეულის მოძრაობითაც. ისინი იდგნენ ტანისამოსისა და ფეხსაცმლის გარეშე, ხელები გაშვერილი ჰქონდათ დასავლეთისაკენ“.

გამიჯვნის ასეთ სახეზე, რომელიც მოციქულთა დროიდან დაიწყო, ამბობს წმინდა ბასილი დიდცი. ამიტომ წესი განდგომისა არის აუცილებელი ელემენტი წმინდა ნათლობისათვის მოსამზადებლად.



სატანისაგან განდგომა ხდება ხელების ზეცისკენ აპყრობით, როგორც ეს სავალდებულოა ახლაც.

### ქრისტესთან შედგომა

ქრისტესთან შედგომა იყო გაცხადების მთავარი მომენტი. პირველად ეს მოიხსენიება II-III საუკუნეებში. წარმოქმნილი აღთქმები მოითხოვდნენ მოსანათლისგან ერთგულებას სიცოცხლის ბოლომდე. ერთობა ქრისტესთან კათაკმეველისაგან გამოიხატებოდა რწმენის სიმბოლოების კითხვით.

უკვე IV-V საუკუნეებში დამტკიცდა ჩვეულება რწმენის აღიარებისა ყველა ნათლობის დამსწრეთა წინაშე: წარმოქმნილი სიტყვა იყოს ზუსტი და განმსაზღვრელი, თქმული გარკვეული ფორმით, ხმამაღლა, ყველას გასაგონად ამაღლებული ადგილიდან მორწმუნეთა თანხლებით. ამ ჩვეულებაზე რომში მოგვითხრობს ნეტარი ავგუსტინე.

XVI საუკუნეში ქრისტესთან შედგომა გამოიხატებოდა სიტყვებით: „შეუდგებით ქრისტესა?“ მღვდილის სიტყვების შემდეგ: „თაყვანს სცემდეთ მას“. მიმრჩმელი ყრმასთან ერთად თაყვანს სცემდა, მაგრამ არ წარმოთქამდა არც ერთ სიტყვას.

გაცხადება თავდებოდა ღოცვით „უფალო ღმერთო ჩვენო მოუწოდემონასა შენსა...“ რომლის შემდეგ მღვდელი და ყველა დამსწრე შედიოდა ტაძარში. ამ დრომდე კათაკმეველი ტაძარში არ შედიოდა და იდგა ტაძრის წინ. შემდეგ ყველა მიდიოდა სანათლავ ემბაზთან.

### ნათლობის წესი

ყველა მოსანათლი – ყრმა თუ ზრდასრული ადამიანი – საჭიროებს მიმრჩმელის დახმარებას. ეკლესიის აზრით მიმრჩმელი შეიძლება იყოს ყველა მორწმუნე მართლმადიდებელი, რომელიც იცნობს წმინდა წერილის შინაარსს, საი-

ღუმლოებებს, ეკლესიის წმინდა ქმედებებს და ესმის ეს ყოველივე საეკლესიო სწავლების შესაბამისად. მიმრჩმელის სახით ეკლესია ხედავს „რჯულის და წესიერების მონაწილეებს – ეკლესიის ცხოვრებისა და ჭეშმარიტებისა დამცველებს, რომელსაც გვჩუქნის ჩვენი უფალი.“

ეკლესიის წესების თანახმად აუცილებელია ერთი მიმრჩმელი, მამაკაცის მოსანათლავად მამაკაცი, ხოლო დედაკაცისა – დედაკაცი. ასე ხდებოდა ძველი დროის ეკლესიაში.

ტაძარში ყოველთვის ხდებოდა ყრმათა და ზრდასრულთა ერთდროული ნათლობა. როდესაც მაცხოვრის მოწაფეებმა მაცხოვართან არ მიუშვეს ბავშვები, რათა მას ხელი დაესვა ყრმებისათვის და დაელოცა, თვით უფალმა უთხრა თავის მოწაფეებს „ხელი არ შეუშალოთ მათ მოვიდნენ ჩემთან (მათე 19,14). წმინდა წერილის ახალ აღთქმაში მოხსენებულია მოციქულების მიერ რამდენიმე ოჯახის მონათვლა: მოციქულმა პეტრემ მონათლა კორნელიუსის სახლის წევრები (საქმე. 10), მოციქულმა პავლემ მონათლა საპყრობილის დარაჯი და მისი ოჯახის წევრები (საქმე. 16,33), სინაგოგის უფროსი ოჯახის წევრებით (საქმე. 18, 8), სტეფანეს სახლი (I კორ. 1. 16) და რათქმა უნდა მასში მითითებულია, რომ მონათლა მანდ მყოფი ბავშვები.

მოციქულთა შემდგომი პერიოდის საეკლესიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ჩვილ ბავშვებს ნათლავდნენ. ორიგენე (II-III სს.) ადასტურებს, რომ „ეკლესიას დარჩა ანდერძად მოციქულებისაგან მონათლონ ჩვილი ბავშვები“. წმინდა ირინეოსი, ლიონის ეპისკოპოსი და ეკლესიის მასწავლებელი ტერტილიანი ასევე ამოწმებენ, რომ ბავშვთა მონათვლა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო. მოციქულთა დადგენილებებში მითითებულია, რომ ბავშვები მონათლონ ზრდასრულებზე ადრე. წმინდა კვიპრიანე კართაგენელის დროს უსარგებლოდ ითვლებოდა ბავშვთა მონათვლის გადადება მე-8 დღემდე. როგორც აცხადებენ იოანე ოქროპირი და ამბროსი



მედიაოლანელი ბავშვებს ნათლავდა საერთოდ მიღებული პრაქტიკა იყო.

XIV საუკუნეში გავრცელებული იყო ჩვეულება, რომელიც ასახული იყო ნიკეის I მსოფლიო კრებაზე. მისი 22-ე წესის მიხედვით: „დედაკაცმა დე მიირქვას ქალთა სქესის ბავშვები, ხოლო მამაკაცმა მიირქვას მამრობითი სქესის ბავშვები.“

XV საუკუნემდე არ იყო რეკომენდებული ერთ ბავშვს ჰყოლოდა რამდენიმე ნათლია, ხოლო XV საუკუნიდან შეიძლებოდა ერთ ბავშვს ჰყოლოდა ერთზე მეტი ნათლია, ხოლო XVI საუკუნეში ერთ ბავშვზე ორი ნათლია ჩვეულებრივი მოვლენა იყო.

### წყლის კურთხევა

ძველი პერიოდის ეკლესიის პრაქტიკა მოითხოვდა წყლის კურთხევას მანამ, სანამ მასში მოსანათლავს შთაფლავდნენ. ამის კვალი ჩანს II-III საუკუნეებში.

წმინდა მოწამე კართაგენის ეპისკოპოსი კვიპრიანე წერდა, რომ „წყალი მღვდლის მიერ უნდა იყოს ნაკურთხი, რათა მონათვლის პროცესში მან მოსანათლეს ჩამობანოს ცოდვები“.

წმინდა მოწამის პელაგიას ცხოვრების აღწერაში მოთხრობილია თუ როგორ მონათლა ის ეპისკოპოსმა კალიონმა. ეს მოხდა III საუკუნეში. „ეპისკოპოსმა აღმართა რა ხელები ზეცისკენ, დაიწყო ლოცვა. უცბად მის წინ მიწიდან ამოხეთქა წყარომ, დაინახა რა ასეთი სასწაული, ეპისკოპოსმა ადიდა ღმერთი. ის შემცბარი იყო იმით, რომ რცხვენოდა მოენათლა პელაგია შიშველ მდგომარეობაში. მეორე ლოცვის შემდეგ პელაგიამ დაინახა ორი ნათელი ახალგაზრდა რომლებიც იდგნენ წყაროს სანავეებთან და ხელში ეჭირათ ნათელი საბურველი. მაშინ ეპისკოპოსმა აკურთხა წყალი და პელაგიაზე ლოცვა აღასრულა“.

წმინდა ბასილის (IV საუკუნე) ცხოვრების აღწერაში მოთხრობილია მის მონათვლაზე. „მან იყიდა თეთრი სამოსი

როგორც იყო საჭირო მონათვლისთვის, ბასილი გაემგზავრა იერუსალიმში, სადაც ეპისკოპოსს მაქსიმე იერუსალიმელს მოენათლა იგი იორდანეში, სადაც ეპისკოპოსს მაქსიმე იერუსალიმელს მოენათლა იგი იორდანეში. მდინარის ნაპირზე ბასილი დაემხო მიწაზე და ცრემლის ფრქვევით თხოვდა ღმერთს, რომ მიეცა მისთვის რაიმე ნიშანი რწმენის გამტკიცებისთვის. მან გაიხადა თავისი ტანსაცმელი და მასთან ერთად „გადასდო ძველი ადამიანი“ (ეფ. 4, 32). შევიდა წყალში, ლოცულობდა. როდესაც ეპისკოპოსი მიუახლოვდა, რათა მოენათლა იგი, ამ დროს მათ დაეცათ ცეცხლოვანი ელვა და ამ ელვიდან გამოფრინდა მტრედი, ჩაყვინთა იორდანეს წყალში და ააღელვა რა წყალი გაფრინდა ზეცაში...

მოინათლა რა ბასილი გამოვიდა წყლიდან...“

ჩვეულება წყლისკურთხევისა ბერძნული ეკლესიიდან გადავიდა ქართულ ეკლესიაში.

XVI საუკუნეში მონათვლის წინ მღვდელი გარს უვლიდა ემბაზს და შემდეგ ხმამაღლა წარმოსთქვამდა: „კურთხეულ არს მეუფება“. ზოგჯერ წყლის კურთხევა ხდებოდა ანთებული სანთლით, რომელიც მთავრდებოდა მღვდლის შემდეგი სიტყვებით: „და მოეც ამათ მადლი გამოხსნისა“ ან ლოცვის სიტყვებით: „შეიმუსრე ნიშითა და სასწაულითა ჯვარისათა... დიდი კერექის რჩებოდა ახლანდელზე მოკლე. სიტყვები ლოცვისა „შენ უკვე კაცთმოყვარე მეუფეო...“ დამკვიდრდა ერთ გზის და არა სამგზის, როგორც ამას მოითხოვს ახლანდელი წესი.

### ზეთის კურთხევა, წყლისა და მოსანათლის ზეთისცხევა

მოციქულთა დადგენილებებში აღნიშნულია, რომ მას შემდეგ რაც მოძღვარი ზეთს სცხებს კათაკმეველის თავს, მკერდს და ზურგს, დიაკვნები მოსანათლის მთელ სხეულს, თუ იგი იყო მამა-



კაცი სცხებდნენ ზეთს, ხოლო ქალებს ღიაკონისები.

არსებობს ცნობები პენტკულის მონასტრის (VI ს.) მოძღვარზე. როგორც დიდ ბერს მას დაავალეს მოენათლა ხალხი „და იგი ცხებდა ზეთს და ნათლავდა მასთან მისულ ხალხს“.

### მოსანათლის წყალში შთაფლვა და თეთრი სამოსით შემოსვლა

თვით ნათლობა ხდებოდა ასე: წყალში სამგზის შთაფლავდნენ მოსანათლს წმინდა სამების სახელით. წმინდა მოციქულთა წესით გვაავალდებულებს, რომ მონათვლა ხდებოდეს „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა“.

II–III საუკუნეებიდან დაწყებული ახლად მონათლულს შემოსავდნენ თეთრი სამოსით და წინასწარ ნაკურთხ ჯვარს ჩამოკიდებდნენ ყელზე.

XVI საუკუნეში კურთხევანი ავალდებულებდა მღვდელს ხელში აეყვანა ყრმა, წარმოეთქვა სიტყვები „კურთხეულ არს...“ და სამგზის შთაფლავდა წყალში, რომელიც ესხა ემბაზში. პირველი შთაფლვისას მღვდელი ამბობდა: „ინათლება მონა ღვთისა... სახელითა მამისათა – ამინ“, მეორე შთაფლვისას იტყოდა: „და სულისა წმინდისათა... ამინ“.

მონათვლის შემდგომი წესი შეთანხმებული იყო XI საუკუნეში მიღებულ პრაქტიკასთან, ან კურთხევანთან.

### ნათლობის საიდუმლოს საღვთისმეტყველო აზრი და ღოცვის შინაარსი

ნათლობა არის საიდუმლო, რომლის დროსაც ადამიანმა ირწმუნა რა ქრისტე, წყალში სამგზის შთაფლვის შემთხვევაში „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა“ ღვთის მადლით განიწმინდება ყველა თავისი ცოდვისაგან

და აღდგება ახალი, წმინდა და სულიერი ცხოვრებისათვის.

ყველა საიდუმლოებას შორის რომელიც არსებობს მართლმადიდებლურ ეკლესიაში, მონათვლის საიდუმლოებას უკავია პირველი ადგილი, რადგან მის გარეშე ადამიანი ვერ შეუერთდება მაცხოვარს, ვერ გახდება ქრისტეს ეკლესიის წევრი, ვერ მიიღებს მონაწილეობას სხვა საიდუმლოებებში და ვერ გახდება მუდმივი ცხოვრების მემკვიდრე.

ნათლობის საიდუმლოს აღსრულებიდან იწყება ადამიანის როგორც პიროვნების აღორძინება, წმინდა წერილიდან სიტყვები – „რამეთუ რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელვიდეთ...“ (გალ. 3.27) – მიუთითებს, რომ მორწმუნის მონათვლა არის ადამიანის შეერთება ქრისტესთან, ქრისტიანული ეკლესიის წევრად გახდომა და ევქარისტის საიდუმლოების საშუალებით ხდება მონაწილეთა ღვთაებრივი ბუნებისა სულითა და სხეულით.

ეს ძირეული არსებითი ცვლილება ადამიანის ბუნებისა ხდება მონათვლის საიდუმლოების აღსრულების შემდეგ არა მექანიკურად, არამედ ადამიანის თავისუფალი ზნეობრივი მონაწილეობის შედეგად.

მხოლოდ ამ პირობების შესრულებით ადამიანში ისპობა ცოდვა, არ ხდება იგი მისი შინაგანი ნაწილი და იგი ხდება სუფთა და მართალი, ისეთი როგორიც ის იყო შემოქმედის ხელებიდან გამოსვლისას, ხდება „ახალ ქმნილებად“ ეს არის „ახალი დაბადება“ ადამიანისა.

### ღოცვა ყრმის სახელღებისთვის

ქრისტიანული ოჯახისათვის მნიშვნელოვანი მოვლენაა ყრმისათვის სახელის დარქმევა. მოციქულთა კანონის. მოციქულთა კანონის თანახმად ყრმის სახელს არჩევენ ბავშვის მშობლები დაბადების მე-8 დღეს. სახელის დარქმევის დღეს მღვდელი დაარქმევს ყრმას სახელს. მშობლებს უნდა ახსოვდეთ, რომ



როგორც ბრძანებს იოანე ოქროპირი, სახელი რომელიც დაერქვა ბავშვს „ითვლება დაბადების სამკაულად, სახლის გამაძლიერებლად, შერქმეულის გადამრჩენად, ნუგეშად სიყვარულში... წმინდანის სახელი, როგორც სინათლე ისე შეაქვს ყველას სახელში“, აღანთებს მასში სულიერ ლამპარს.

„სახელის შერქმევა“ – როგორც ამბობს განმანათლებელი იოანე ოქროპირი – ჩანს ხელმწიფობის ნიშანი მშობლებისა შთამომავლობაზე. სარგებლობენ რა ამ უფლებით სახელის დარქმევისას მშობლები სახელში დებენ ყრმის მომავალს, რომელიც მას ელის.

არქმევენ რა ბავშვს ქრისტიანულ სახელს, მშობლებს უნდა ახსოვდეთ, რომ ღოცვითა და ღვთაებრივი სიტყვით ეკლესიის მწყემსის მიერ მათი შვილები მხოლოდ ამის შემდეგ იქნებიან დაშვებული ეკლესიის საიდუმლოთა შესასრულებლად.

ეკლესია რეკომენდაციას უწევდა მშობლებს, რომ ყრმისათვის შეერჩიათ ქრისტიანული მართლმადიდებლური სახელი წმინდანისა, რომლის ხსენება იყო ყრმის დაბადების მე-8 დღეს, მაგრამ შეიძლებოდა დაერქმიათ სახელი, რომლის ხსენება კალენდარით უფრო გვიან იყო მოცემული. სახელი არ უნდა ყოფილიყო წარმართული და აგრეთვე უცხო სარწმუნოებისა.

სახელი, რომელიც დაერქმეოდა ყრმას ტაძარში მღვდლის ღოცვით, ხდებოდა მისთვის წმინდა, საიდუმლო.

ნეტარი ავგუსტინეს აზრით ამ დღეს ხდებოდა ყრმის მიღება „დედა ეკლესიის წიაღში“, ხოლო სახელი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ყრმის სულიერ დაბადებასთან, რომელიც ხდებოდა მონათვლის შედეგად.

როდესაც ყრმას არქმევდნენ სახელს, მისი მონაწილეები: მღვდლები, მშობლები, მომავალი მიმრქმელები, რომლებმაც შემოიყვანეს ყრმა ტაძარში, აგრეთვე წმინდანი, რომლის სახელი დაარქვეს ყრმას, ხდებიან უშუალო მონაწილეები ადამიანის ღმერთთან ღვთაებრივი კავშირის დასაწყისისა.

ღოცვის ძირითადი შინაარსი რომელსაც კითხულობს მღვდელი, ყრმის დაბადების მე-8 დღეს, ეკლესიის ზღუდეზე მთლიანად ყრმაზეა გადატანილი. მასში ნათქვამია, რომ ახალშობილის სიცოცხლე ძვირფასია ღვთის თვალში იმიტომ, რომ ის „შემოდის მიწიერ ტაძარში და იქმნება მონაწილე ხსნისა“.

„უფლისა მიმართ ვილოცოთ...“

უფლის დღესასწაულის ტროპარი, რომელსაც გალობენ ყრმის სახელის დარქმევისას, ერთხელ კიდევ ახსენებს მშობლებს, რომ ყრმის მიყვანა ღვთის სახელში მოხდა კანონიერად, მაგალითად მოჰყავთ ღვთისმშობელი, რომელმაც ტაძრად მიიყვანა ქრისტე“.

#### მე-40 დღის ღოცვა

მე-40 დღის ღოცვები ყრმას ამზადებს საეკლესიო ცხოვრებისათვის, ტაძრად მიყვანილი ყრმა ეძღვნება ღმერთს ისევე, როგორც თავად ქრისტე იქნა „მეორმოცე დღეს...“.

ახალშობილი ეკუთვნის ოჯახს. მას არ შეუძლია დამოუკიდებლად არსებობა. ახალშობილის ცხოვრება განისაზღვრება და ყალიბდება ოჯახში. თუ ოჯახი ქრისტიანულია, ის ეკუთვნის ეკლესიას და მასში ოჯახი პოულობს წყაროს, შინაარსსა და აზრს თავისი არსებობისა.

ბავშვი ეკუთვნის ოჯახს ბიოლოგიური თვალსაზრისით, მაგრამ რადგანაც ოჯახი ეკუთვნის ეკლესიას, ბავშვიც ეკუთვნის ეკლესიას. ბავშვი ჭეშმარიტად ეკლესიის შვილია, რომელიც მიყვანილია ტაძრად და მიძღვნილია ღვთისადმი. ყველაფერი ეს გამოხატულია ღოცვაში, რომელსაც კითხულობს მღვდელი: „უფალო ღმერთო...“ (მე-3 ღოცვა).





### თანმიმდევრობა კათაკმეველთა წარღბინებისა

მონათვისათვის მზადებას ყოველ-  
თვის ახლავს განსაკუთრებული საეკლესიო  
ლოცვები კათაკმეველთათვის. ამ  
ლოცვებით ეკლესია სთხოვს ღმერთს  
„ჟამსა შინა კეთილსა საბანელსა მეორედ  
შობისასა...“ (იოანე ოქროპირის ლიტურ-  
გია).

ვედრება და ლოცვები, რომლებიც  
წინ უძღვის მონათვლას აჩვენებს, რომ  
ეკლესიაში ახალ წევრთა მიღება არ არის  
„კერძო“ საქმე, არამედ მთელი მრევლის  
საქმეა. მონათვლა არის დიდი დღესას-  
წაული, სადაც ხდება ახალია ერთობა  
შეკრებილ ადამიანებსა და ღმერთს შო-  
რის ქრისტეს მეოხებით. ნათლობის  
შედგენად ადამიანები ხდებიან ძმები  
ახალი ცხოვრებისათვის და ერთიანდ-  
ებიან რწმენისა და სიყვარულის მეოხებით.  
ამიტომ ლოცვითი თანმიმდევრობა  
საიდუმლოს აღსრულებისა მოითხოვს  
ეკლესიის ყველა წევრის მონაწილეობას.

### ლოცვა კათაკმეველთა დაღბინისათვის

ამ ლოცვაში მონაწილეობენ მღვდ-  
ელი, მიმრჩეველები და საეკლესიო თემის  
წევრები. ლოცვა მიმართულია იქითკენ,  
რომ კათაკმეველი „განუდგეს სიძველეს“,  
ადივსოს სული წმინდის ძალით და  
ქრისტესთან შედგომით გახდეს ქრისტეს  
ეკლესიის წევრი.

ღვთისადმი ლოცვის აღვლენისას  
მღვდელი მოუწოდებს ღვთის სიტყვას  
მოქმედებისკენ: „ღე იყოს“ (ნმტ, 1,3,6).  
ამის შედეგად ადამიანი ხდება კათაკ-  
მეველი და ემზადება ზემოდან მიიღოს  
თავისი სულით სულიერი დაბადება.

მღვდელი დასდებს ჯვარსა და  
სახარებას ანალოდიაზე, დარწმუნდება  
რომ ის ვინც უნდა განათლდეს დგას  
უქამროდ, თავდაუხურავი ხელები ძირს  
აქვს დაშვებული.

ლოცვის დროს მღვდელი სამჯერ  
„შთაბერავს“ კათაკმეველს სახეში და  
სამჯერ გადასახვას ჯვარს. შთაბერვა  
მღვდლისაგან სიმბოლურად აღნიშნავს  
ღმერთის მიერ ადამიანისადმი შთაბერვას  
– „შთაბერა ღმერთმა ადამს“ (შექმნა 2,7).

მღვდლის მიერ ხელის დასხმა კა-  
თაკმეველზე იმას ნიშნავს, რომ მოსა-  
ნათლი მიღებულია ეკლესიის წიაღში,  
მისი სახელი შეტანილი იქნა სიცოცხლის  
წიგნში, ხოლო კათაკმეველი ჩარიცხული  
იქნება „ღვთის ფარაში“ (1 ლოცვა).

მოსანათლზე ღვთისმსახურების  
დროს ეპისკოპოსის ან მღვდლის მიერ  
ხელის დასხმა კათაკმეველის თავზე და  
შემდგომ შთაბერვა გაიაზრება, როგორც  
აქტი დაცვისა: კათაკმეველს ეძლევა  
სულიერი თავშესაფარი, ის დგება ღვთის  
მადლის დაცვის ქვეშ. ასე იწყება საერთო  
საეკლესიო ლოცვა იმათთვის, ვინც  
ემზადება მოსანათლად. კათაკმეველისად-  
მია მიმართული განმანათლებელ ბასილი  
დიდის სიტყვები: „შეუდგე და მთლიანად  
მიეცი უფალს...“. კათაკმეველი პასუხობს  
რა ბასილი დიდის მოწოდებას. მიდის  
ქრისტესთან, რათა დაიხსნას თავი და  
მღვდლის ლოცვა. ამის დასტურია  
„სახელითა შენითა...“.

### დაცემული ანგელოზები

ღმერთმა შექმნა ხილული და უხი-  
ლავი სამყარო. უხილავი სამყარო ეს  
არის ანგელოზთა სამყარო. ანგელოზთა  
ნაწილმა მოინდომა შემოქმედთან გატო-  
ლება და თავიანთ წინამძღოლის მეთაუ-  
რობით დაიწყო ბრძოლა ღმერთთან. ისინი  
დამარცხდნენ და ჩამოყრილ იქნენ ზეცი-  
დან. ისინი გახდნენ ბოროტი სულები.  
ბოროტმა აცდუნა ადამი და ევა, რათა  
მათ დაერღვიათ ღვთის აღთქმა. როგორც  
ღირსი მამა მაკარი დიდი აღნიშნავს, ამ  
მომენტიდან ადამიანში „შევიდა ბორო-  
ტება და ეშმაკს მიეცა საშუალება თავი-  
სუფლად ელაპარაკოს სულს, როგორც  
ელაპარაკება ადამიანი ადამიანს და მის



გულში შეიტანოს ყველა ბოროტება“ (სიტყვა 2, თავ. 2,3).

ადასტურებს ადამიანის განდგომას სატანისაგან და ქრისტესთან შედგომას.

**ლოცვათა შეფუცებისა**

**სატანისგან განდგომა**

აძლიერებენ მოქმედებას მოსანათლავად გამზადებულ ადამიანზე, უმღვრევენ მას გონებას ცოდვილიანი განზრახვებით, აბოროტებენ მის გულს, უნერგავენ ამპარტავებას, პატივმოყვარეობას, ცდილობენ ადამიანმა უარყოს მონანიება და ა.შ. კათაკმეველობის პერიოდში ყველა ეს შეცბუნება და მოქმედება დაცემული ანგელოზებისა მიმართულია იქითკენ, რათა ხელი შეუშალონ ევანგელისტური ღვთის მადლის მოქმედებას მასზე ვისაც სურს პირჯვარი გადაიწეროს და ადამიანთა გულებიდან ამორეცხოს ღვთის სიტყვა (cp. მფ. 13.19).

წესი მოითხოვს მღვდლისგან მოსანათლავი დააყენოს პირით დასავლეთისკენ (ეკლესიის აზრით დასავლეთი არის სულიერი ბნელეთი).

კათაკმეველი აგრეთვე თავისი გარეგანი სახით რწმუნდება თავის სულიერ სილატაკეში, თავს გრძნობს თანამონაწილედ დატყვევებულთა მიმართ, რომლებიც „დადიან გახდილნი და ფეხშიშველნი, რადგან იგი თვითონაც არის ცოდვის მონა“.

ღვთის მადლით, რომელიც გადადის მღვდელზე, მღვდელს აქვს ძალა ზემოქმედება მოახდინოს დემონზე, რათა შეწყვიტოს ზემოქმედება ადამიანზე, რომელსაც არ აქვს ძალა და შესაძლებლობა მონათვლამდე შეებრძოლოს ბოროტ ძალებს. ამას ამბობს კირილე იერუსალიმელი.

ზრდასრული მოსანათლი, იყურება დასავლეთით, სამეზობის განუდგება ბოროტ სულს, აღმართავს რა ხელებს ზევით. სიმონ სოლუნსკის შენიშვნის თანახმად, ეს ხდება იმის აღსანიშნავად, რომ მოსანათლს არანაირი კავშირი არ აქვს ეშმაკთან და ბაძავს ჩვენთვის ჯვარცმულს.

მღვდელმა იცის ეს და მბრძანებლურად მიმართავს დემონს: „შეგრისხავს შენ უფალი, ეშმაკო, რომელი მოვიდა სოფლად“ (1-ლი ლოცვა). (უფალო საბაოთ). „ღმერთმა წმინდამან და საშინელმან...“ (მე-2 ლოცვა). „უფალო საბაოთ...“ (მე-3 ლოცვა).

ეს მოქმედება გამოსატავს მოსანათლის სურვილს ეკუთვნოდეს ქრისტეს, გახედეს მისი ტყვე, რომელიც განმანათლებელ იოანე ოქროპირის სიტყვებით „მონობას გარდაქმნის თავისუფლებად... აბრუნებს მას უცხოეთიდან სამშობლოში“.

შეფუცების ლოცვების შესრულების შემდეგ იკითხება ლოცვა კათაკმეველზე. ეს ლოცვა წარმოადგენს ვედრებას, რათა კათაკმეველი მიიღონ ღვთის სამეფოში. ეს მეოთხე ლოცვა სრულდება ღვთის სახელის საზეიმო წარმოთქმით, როგორც ეს ხდება ანათემის ან სხვა მნიშვნელოვანი საეკლესიო ლოცვების დროს.

ამრიგად, გასწყვეტს რა კავშირს ბოროტ სულთან და ყოველგვარ უწმინდურობასთან, ირწმუნებს რა ქრისტეს, ადამიანი საბოლოოდ და მტკიცედ ამოწმებს თავის სურვილს შეუერთდეს ეკლესიას.

„რომელი ეგე ხარ მეუფეო და უფალო...“ (მე-4 ლოცვა). მოსანათლავს კიდევ ეძლევა არჩევანი სიცოცხლისა და ღმერთთან ერთად, რომელიც მას ათავისუფლებს ეშმაკის მონობისაგან. არჩევანი

განდგომის მოქმედებანი (შებერვა, შენერწყვა) აღნიშნავს იმას, რომ კათაკმეველი მზად არის გაწყვიტოს კავშირი წინანდელ ცოდვილ ცხოვრებასთან, რომელიც დაკავშირებულია ამპარტავენებასთან და თვითდამკვიდრებასთან, იმ ამპარტავენებასთან და რომელმაც პირველად ადამს წაართვა ედემი (დაბად. 3, 23) და ჩააგდო იგი ბნელეთში, სიკვდილში და ჯოჯოხეთში. უარყოფა ნიშნავს სულიერი ორთაბრძოლის დაწყებას,



რომელსაც „უხილავი ბრძოლა“ ეწოდება, ხოლო ბრძოლის ველი – ქრისტიანის მთელი ცხოვრებაა.

ახლა ქრისტიანს იცავს ქრისტი.

### შეერთება ქრისტიანთა

სატანისაგან განდგომას მოსდევს კათაქმეველის აღმსარებლობა ქრისტეს მიმართ პირადი ერთგულებისა – „შეერთება“. ამისათვის მღვდელი კათაქმეველს აყენებს პირით დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ, რაც ნიშნავს განდგომას ბოროტებისა და სატანისაგან და შედგომას უფალთან. განმანათლებელი კირილე იერუსალიმელი წერს: „რაც სწრაფად განუდგები სატანას, გაწვევტ მასთან ყოველგვარ კავშირს და ჯოჯოხეთთან ძველ აღთქმებს, შენთვის განიხსნება ღვთის სამოთხე... (დაბად. 2,8), საიდანაც დანაშაულისათვის გამოაძევეს ჩვენი მამა“.

საეკლესიო ცხოვრება უნდა დავიწყოთ მორჩილებითა და ქრისტესთან თანხმობით. ამიტომ კათაქმეველი ძირს უშვებს ხელებს, „რათა ამით აჩვენოს მორჩილება ღვთისადმი“. ეს არის კათაქმეველის მიერ რწმენის სიმბოლოს „შეუდგები და მწამს იგი ვითარცა მეუფე და ღმერთი“, რომელსაც იგი სამჯერ წარმოსთქვამს.

სიმბოლო – არის ბერძნული სიტყვა და ნიშნავს ვაერთიანებ, ერთად მიჭირავს – მჭიდროდ ეხება ადამიანის რწმენას. რწმენა არის „უხილავის გასხეულება“. რწმენა გვაძლევს ცოდნას სხვა არამიწიერ რეალობაზე, რომელშიაც შეიძლება შეხვიდე, რომელთანაც შეიძლება საერთო გამოიხატო. ამიტომ რწმენა ითხოვს სიმბოლოს, რომელიც შეიყვანდა ადამიანს ამ სულიერ რეალობაში. ამ აზრის მიმდევრობა მეტად სიმბოლოურია. ის აძლიერებს სურვილს ღმერთზე მეტის ცოდნისა.

კათაქმეველი „მრავალი მოწმის წინაშე“ აძლევს ღმერთს პირობას იყოს ერთიანი (ღმერთთან) ეკლესიასთან, რათა ყველა ერთგულთან ერთად თაყვანი სცეს

წმინდა და მაცოცხლებელ სამებას. ამაზე მიგვანიშნებს მიწიერი თაყვანისცემა, რომელსაც აკეთებს კათაქმეველი ამ სიტყვების შემდეგ: „თაყვანსა ვცემ მამასა და ძესა და სულსა წმინდასა“.

ამის შემდეგ კათაქმეველი მადლობას მიაგებს ღმერთს ყველაფრისათვის რაც საჭირო იყო მის მოსანათლად მომზადებისათვის.

### კათაქმეველობის წესის დაბამათაჟრებელი ღოცვა

კათაქმეველად ყოფნა მთავრდება მისი ტაძარში შეყვანით. მღვდელი ასრულებს ღოცვას კათაქმეველებზე, სადაც ის სთხოვს უფალს „მიიღოს მონა“ თავისთავის წიადში და შეუწყოს ხელი კათაქმეველს იშვას ხელახლა „წყლისა და სულისაგან“. მართლმადიდებლური რწმენა აღიარებს ღმერთს, რომელიც არის სამსახოვანი და ერთიანი მამის, ძისა და სულიწმინდის სახით. მართლმადიდებლური რწმენა კრძალავს წმინდა სამების ჰიპოსტაზის პირების შერევას და მათ განცალკევებას.

მართლმადიდებლობა გვასწავლის სწორად გავიგოთ იესო ქრისტეს ხორცშესხმა და მისი შეგონება, რომ იგი არის ღმერთი და კაცი. გჯეროდეს ყოველივე ეს, აუცილებელია დავიცვაოთ ღვთის აღქმა, რადგან „რწმენა თუ საქმეებით არ არის განმტკიცებული, მკვდარია“. ბოროტების ძირი არის ამპარტავნება, მომხვეჭელობა, ხორციელი გატაცება, შური, თავშეუკავლობა, მრისხანება, სიზარმაცე.

ვისაც სურს დაიმკვიდროს ზეციური სასუფეველი, ეკლესია მოუწოდებს ყოველივე ბოროტება დაძლიოს: სიმშვიდით, გულმოწყალებით, წესიერებით, სიფხიზლით და სხვა ღვთისთვის სათნო საქმეებით.

ამას სთხოვს მღვდელი უფალს: „განიძარცვე ესე სიძვისაგან და განაახლე ესე ცხოვრებით საუკუნეთა...“.



კათაკმეველად დადგენილი შეუდგება ქრისტეს, ამრიგად იხსნება მის წინაშე ის ალთქმები, რომლის ერთგული უნდა ყოფილიყო სიცოცხლის ბოლომდე. ქრისტესთან შეერთება ნიშნავს გადალახო საკუთარი ცოდვილი ბუნება, შეწირო უფალს სული და ამით იხსნა იგი.

### მონათვლის რიბი

მღვდელი განსაკუთრებით ემზადება მონათვლისათვის. იგი იმოსება: ოღარით, საბუხარენით და ფილონით, რაც გამოხატავს ახალი ცხოვრების მოსვლას, რომელიც მოიტანა ღვთის ძემ, სამყაროს გადამრჩენმა. დედამიწაზე წესის თანახმად ახდენს „კმევას“ ემბაზისა და „აკმევს“ საიდუმლოს ყველა მონაწილეს, რომლებიც დგანან ანთებული სანთლებით. ამ მონაწილეებს შორის განსაკუთრებულად გამოიყოფა სულიერი მიმრქმელი – ნათლია.

მართლმადიდებლური სწავლების თანახმად სულიწმინდის ძალით „მიმრქმელი“ ხდება მოსანათლის სულიერი მამა და იგი ხდება მოსანათლის მამისა და დედის ძმა და მიეკუთვნება მეორე რიგის ნათესაობას.

სულიერი მიმრქმა ავალდებულებს მიმრქმელს, რომ მათ მონათლულს მუდმივად შეახსენონ არსი მონათვლისა, ქრისტიანული რწმენისა და ცხოვრების წესის ჭეშმარიტება.

ცოდვა მათზეა, ვინც არ ზრუნავს მონათლულს ასწავლოს და შეიყვანოს იგი ეკლესიურ ცხოვრებაში.

ეკლესიური სწავლების თანახმად „განმანათლებლად“ ახლად დანიშნულმა მღვდელმა უნდა იცოდეს: 1) ჰკითხოს მიმრქმელებს, რომ მონათვლისას სულიწმინდის ძალით ყრმა თავისუფლდება ცოდვილი უწმინდურისაგან და ყრმა მიეკუთვნება „წმინდათა დასს“, რისთვისაც ეწამა და მოკვდა ჩვენი მაცხოვარი ქრისტე; 2) უთხრას „მიმრქმელს“, რომ ყრმას ასწავლონ ქრისტეს სარწმუნოება და თავისი ჩვევებით მიაღწიონ იმას, რომ ყრმა იყოს შრომისმოყვარე, მშვიდი,

თავშეკავებული და ყველას მოყვარე, ხოლო ცოდვებს როგორც სატანის საქმეს განუდგეს; 3) უთხრას მათ, ისინი ღვთის წინაშე თავდებად უდგანან ყრმას და მისი უკეთური ქცევების გამო თავადაც ხდებიან ცოდვის მონაწილენი.

ყოველივე ეს უნდა იცოდნენ „მიმრქმელებმა“, რომლებიც იდგნენ მოსანათლს ემბაზთან, რომ კარგად ესმოდეთ თავიანთი ამოცანა – აღზარდონ თავიანთი სულიერი შვილები მართლმადიდებლური სულიერი რწმენით, ღვთისმოსაობით. ამ ვალდებულებებზე ნათლად მეტყველებს ანთებული სანთელი, რომელიც ყოველ მიმრქმელს უჭირავს ხელში.

### წყლის კურთხევა

მონათვლის წესი იწყება წყლის კურთხევით, მოსანათლი წყალში უნდა განიბანოს ცოდვებისაგან და „გახდეს იგი სინათლის ძე“ – ეკლესიის წევრი.

„ქრისტე იმისათვის მოინათლა, რომ განეწმინდა წყალი“, რათა წყალს შეძლებოდა სულიერად აღედგინა მოსანათლავი – წერდა წმინდა ეგნატე ღმერთშემოსილი.

უკვე პირველი მომენტი – ემბაზის „კმევა“ და საიდუმლოს ყველა მონაწილეს უჩვენებს ადამიანთა მზერას „კეთილსურნელებას“ და სულის სიწმინდეს, ხოლო სინათლე სანთლებისაგან აჩვენებს მოსანათლის სულიერ სიხარულს, რასაც იგი განიცდის სიბნელიდან სინათლისაკენ სვლისას, რადგან იგი „ხდება ეკლესიის ძე“, ამბობდა წმინდა სიმონ სოლუელი.

საწყისი ასამაღლებელი: „კურთხეულ არს...“ ადასტურებს ზეციური სამეფოს გახსნილობის რეალობას. ამ დროიდან მოსანათლი ეზიარება ზეციურ ცხოვრებას, რომლის ძირითადი არსი ეკლესიისთვის არის ევქარისტია – ქრისტეს სხეულთან და სისხლთან ზიარების საიდუმლო.

ჭეშმარიტი საკვებისა და სასმელის მიღება არის ბუნებრივი შინაარსი იმისი, ვინც „იშვა წყლისა და სულისაგან“. მონათვლასა და ლიტურგიას შორის ისტორიულ კავშირს ადასტურებს საწყისი ასა-



მადლებელი, რომელიც აცხადებს წმინდა სამების სამეფოს დაწევას. ამ სამეფოში ცხოვრება ასახულებს საიდუმლოში მონაწილეებს ხსნის საჩუქრებით, რაც მათ შია მოცემული.

მღვდელი წარმოთქვამს ემბაზის წინ საწყის ასამაღლებელს და ამით ამოწმებს, რომ საიდუმლოს ნივთიერება – წყალი უნდა მოვიდეს შეხებაში ზეცის სამეფოს ღვთაებრივ არსთან. როგორც ერთ დროს ქრისტემ იორდანეს წყალში შესვლით თავის მონათვლისას აკურთხა წყალი, ახლაც აუცილებელია წყალი ეკურთხოს მასზე სულიწმინდის მადლის გადმოსვლით, ქრისტეს გამოსასყიდი მსხვერპლის გაღებით, რომ მოხდა, კაცთა ცოდვების გამოსასყიდად. მონათვლის საიდუმლოში წყალი იღებს ღვთაებრივ ძალას იყოს არე, რომელშიც მოსანათლი ერთდება ღმერთთან და იღებს საშუალებას ქრისტე ღმერთთან ერთად იცხოვროს.

ეკლესია მოსანათლავს აერთიანებს ქრისტე ღმერთის სიკვდილთან და მის სასწაულებრივ აღდგომასთან, როცა მოსანათლავი ჩაიძირება ემბაზის წმინდა წყალში და მოუწოდებს საიდუმლოს ყველა მონაწილეს განიმსჭვალეთ ქრისტეს მოწაფეების სულისკვეთებით, რომლებიც ცხოვრობდნენ იმის მოლოდინით, რომ „ყველაფერი ემორჩილება ღმერთს და მისი სიყვარული მეუფებას“.

მშვიდობიანი კვერქის სიტყვებში ეს აზრი მრავალჯერის მეორდება „რათა წმინდა იქმნას წყალი ესე...“.

თავისთვის ლოცვისას მღვდელი სთხოვს ღმერთს, რომ შეუნდოს თავის შეცოდებანი ღმერთმა, გააძლიეროს ის და მისცეს ძალა, რათა აღასრულოს „დიდი და ზეციური საიდუმლო“. მღვდელი ლოცულობს იმაზე, რომ მოსანათლში „წარმოსახოს ქრისტე“ და იგი, სულიერად დაბადებული, აღდგენილი მოციქულებისა და წინასწარმეტყველთა მეოხებით გახდეს „ეკლესიური და სამოციქულო ჭეშმარიტების მატარებელი და აღიდებდეს წმინდა სახელს მამისა და ძისა და წმინდისა სულისა“. მღვდლის საიდუმლო ლოცვა თავის თავზე ესამრე-

ბა მას საიდუმლოს აღსრულების ატმოსფეროს შექმნაში, რაც აისახება წყლის კურთხევის ლოცვაზე და ამზადებს მას ამ საპასუხისმგებლო მომენტისათვის.

„დიდ ხარ შენ უფალო და საკვირველ არიან საქმენი შენი“, ამ სიტყვებით იწყება წყლის კურთხევა და ხდება „ონტოლოგიური გასვლა ღმერთთან“. ლოცვებში იუწყება ეკლესიის რწმენა შემოქმედი ღვთისა და ქმნილების მოლოდინი უმაღლესი ნეტარებისა – იყოს ღმერთთან ერთად.

ცოდვილმა ადამიანმა დაკარგა ერთობა ღმერთთან, მაგრამ ღმერთმა იგი არ მიატოვა. ღმერთმა გამოგზავნა ძე თვისი ცოდვილი სამყაროს ხსნისათვის. ქრისტემ აუწყა ხალხს: „ვინც არ იშვება წლისა და სულისაგან, ვერ შევა სასუფეველსა ღვთისასა“. ამ სიტყვებით მაცხოვარი განმარტავს წყლის, როგორც განწმინდისა და მაკურთხებელი ელემენტის – მნიშვნელობას.

ქრისტე მაცხოვრის სიტყვებით წყალში შთაფლვა არის ნიშანი ადამიანის ცოდვებისაგან განწმინდისა, მისი ზეციური შობისა. მღვდელი ლოცვის შედეგად საიდუმლოს ნივთიერება – წყალი, როგორც მშვიდობის სტიქია, აღდება იმ მნიშვნელობით, რომელიც მას ჰქონდა ადამიანის ცოდვით დაცემამდე. სულიწმინდის კურთხევით წყალი იღებს ქრისტეს ძალას და ადამიანი ნამდვილად ერთიანდება ქრისტესთან მთელი სულითა და ხორციით, ხდება მისი განახლება ახალია სულიერი ცხოვრებისათვის.

ლოცვა შეიძლება გაიყოს სამ ნაწილად, პირველ ნაწილში მოცემულია არსი სამყაროს შექმნაზე და ქება ზეციური ღვთაებრივი დიდებისა, რომელიც სრულდება ანგელოზებისაგან.

ლოცვის მეორე ნაწილი იწყება სიტყვებით „შენ ხარ ძე ღვთისა აღუწერელი...“. ყველა ქმნილება აღიდებს ქრისტეს, რომელმაც ხორცი შეისხა. სულიწმინდის მეოხებით ქრისტემ აკურთხა იორდანეს წყლები და დათრთოვნა ადამიანისადმი მტრული ძალები. ლოცვის მესამე ნაწილში არის „გარდამოსვლა“ სულიწმინდისა წყალზე. სულიწმინდის მეოხებით წყალი



ხდება „განწმენდილი, გასუფთავებული, ცოდვამიტოვებული, სულიერგანმანათლებელი, განმაახლებელი სულისა, მშვიდობის ბოძებით, უხრწნელობის შემოსვით, ცხოვრების წყაროდ“. წყალში მონათლული იშორებს ძველი ადამიანის ცოდვებს და ხდება ახალი ადამიანი, შემოქმედის ხატად.

გარდაცვლილი ქრისტეს რწმენით ხდება მისი აღდგომის თანაზიარი.

### ზეთის კურთხევა

წმინდა სიმონ სოლუნელი მონათლულის წესში ღვთიური სამყაროს გამოსახულების წინაშე ასახელებს განმწმენდ ზეთს. ღვთისაგან განსაწმენდელი საიდუმლოს მონაწილე სულიერი ხედვით ხედავს ნოეს, რომელმაც მიიღო შერიგების ნიშანი, ზეთისხილის რტო, წარღვნის დასრულების შემდეგ მოტანილი მტრედის მიერ. წვდება რა „საიდუმლოს არსს“ გამოსახულს მის წინაშე, მღვდელი შესთხოვს ღმერთს: „შენვე აკურთხე ზეთიცა ესე ძალითა და შეწევნითა და დანერგვითა წმიდისა სულისა შენისათა, რაითა იქმნას ესე საცხებელი უხრწნელებისა, საჭურველ სიმართლისა, განმაახლებელ სულთა და ხორცთა...“, განწმენდილი ზეთი ეცხება წყალს მოსანათლ ემბაზში. შეერთდება რა წყალთან ზეთი, ამ შემთხვევაში ემსგავსება ზეთისხილის რტოს, რომელიც ნოემ მიიღო, როგორც სასიხარულო ნიშანი ღმერთის შერიგებისა მთელ სამყაროსთან.

იცხებს რა ზეთს, მოსანათლი მშვიდდება და ძლიერდება ღვთის მოწყალების იმედით და იმედოვნებს, შთაიფლება რა წყლის სტიქიაში, მიაღწევს თავის სულიერ აღორძინებას. მხედველობაში აქვს რა ყოველივე ეს, მღვდელი აცხადებს: „აკურთხეულ არს ღმერთი, რომელიც განანათლებს და წმიდა-ჰყოფს ყოველსა კაცსა მომავალსა სოფლად, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. ზეთის ჯვრისებრი ცხებით მონათლული უერთდება ქრისტეს მხედრობას და იღებს განსაკუთრებულ ძალას უხილავი სუ-

ლიერი ბრძოლისათვის, რომელიც მან ნებაყოფლობით აიღო თავის თავზე.

„შენ ზეთცხებულ ხარ, როგორც ქრისტეს თანამბრძოლი, რომელსაც სურს ებრძოლოს ამ საუკუნის სიბნელეს“ – ამბობს ამბროსი მედიოლანელი.

ბერძნული სიტყვა „*ελεον*“ („ელეოპი“) ქართულად ნიშნავს ზეთს, აგრეთვე „გულმოწყალებას, თანაგრძნობას“. ამ სიტყვის მეორე მნიშვნელობა განსაკუთრებულად უსვამს ხაზს ზეთის ზეთის მნიშვნელობას საიდუმლოს აღსრულებისას – არის ნიშანი ღვთის მადლის მოქმედების გაძლიერებისა მოსანათლის სულზე. ეხება რა ზეთი მოსანათლის სხეულის ნაწილებზე – თავი, გული, ყურები, ხელები და ფეხები – ამბობენ, რომ უპირველესი დანიშნულება ზეთისცხებისა არის განიწმინდოს აზრები, სურვილები და მოქმედებები ადამიანისა, რომელსაც სურს შეუერთდეს ღვთის სულიერ აღქმას. ამით გამოვლინდება ის სულიერი ძალები, რომლებიც ხელს უწყობენ მადლიან მიერთებას მონათლულისა ნაყოფიერ ზეთზე – ქრისტეზე.

### მოსანათლის წყალში შთაფვლა და თეთრი სამოსით შამოსვა

ზეთისცხების შემდეგ „ზეთი სიხარულისა“, კათაკმეველს მოუხდება შევიდეს „ღვთის აღქმაში“ წყალში სამჯერ შთაფვლის საშუალებით. მადლის მიერ დაბადების საიდუმლოს აღსრულებას მოსანათლავი შეჰყავს ქრისტეს სხეულში – ეკლესიაში.

ეკლესიის სწავლების თანახმად წყალში შთაფვლა ნიშნავს მოსანათლის მიერთებას ჯვარზე გაკრულ ქრისტესთან.

ჯვარი – არის ნიშანი გამოსყიდვისა და განწმენდისა.

ამით ყველა განიწმინდება ქრისტიანობაში; ძველად ემბაზის ფსკერზე ყოველთვის იყო ჯვრის გამოსახულება. ამას მიანიშნებს მოციქულ პავლეს სიტყვები: „რომელთა ესე ნათელდებით ქრისტე



იესუს მთავრ სიკვდილისა მისისა მიმართ ნათელვიდეთ“.

მოსანათლის წყლიდან ამოსვლისას „ხდება მისი ხელახლა დაბადება“, ამიტომ წყალი მისთვის ხდება „დედა“, როგორც ამბობს კირილე იერუსალიმელი: „და როგორც ჭეშმარიტად ქრისტე ჯვარს ეცვა, დამარხულ იქნა და აღდგა, ასევე მონათვლის შედეგად ჩვენ გავხდით ღირსნი დავმარხულიყავით და აღვმდგარიყავით მასთან ერთად“ – აღნიშნავს წმინდანი.

როგორც შენიშნავს ღირსი მამა სიმონი ახალი ღვთისმეტყველი, „ჩვენი ხსნა ხდება არა მარტო წყალში მონათვლით, არამედ სულით“. ხსნის ძალა მოსანათვლისა იხსნება ჩვენთვის უწმინდესი სამების რწმენით.

განმანათლებელი გრიგოლ ღვთისმეტყველის მოწმობით, „ახალმონათვლის დგომა საკურთხეველის წინ და 31-ე ფსალმუნის სამჯერ გალობა გარდაქმნის მას ზეციურ დიდებად, ხოლო ფსალმუნის გალობა, რომელსაც იღებენ მორწმუნენი არის საწყისი ზეციური ქებათაქებისა“.

შემდეგ ახალმონათულს მღვდელი შემოსავს ტანსაცმლით.

მონათვლის წინ ნათლული თავისუფლდება შესამოსელისაგან იმის ნიშნად, რომ იგი განუღვა „ძველ კაცს“ და „ძველ ცხოვრებას“.

ცოდვამ გააშიშვლა ჩვენი წინაპრები ადამი და ევა, ამიტომ ისინი იძულებული გახდნენ თავისი სიშიშველე ტანისამოსით დაეფარათ. მანამდე ისინი შემოსილნი იყვნენ ღვთის დიდებითა და ნათელით, არნახული სილამაზით, რომელიც წარმოადგენდა ადამიანის ნამდვილ ბუნებას. მაგრამ მათ დაკარგეს თავიანთი სამოსელი პირველი და გაიგეს, რომ არიან „შიშველნი“. მოსანათლი სამოსით ადამიანის შემოსვა ნიშნავს იმ ერთიანობაში და სიწმინდეში დაბრუნებას, რომელიც მას ჰქონდა სამოთხეში.

წმინდა ამბროსი ადარებს ამ სამოსს იესო ქრისტეს სამოსს, რომელიც ჩვენს მაცხოვარს ემოსა თაბორის მთაზე მისი ფერიცვალებისას. ფერნაცვალი ქრისტე

წარმოადგენს უცოდველ და სრულქმნილ კაცობრიობას, არა შიშველს, არამედ შემოსილს სამოსით „თეთრი, როგორც სინათლე“ არამიწიერი „ღვთაებრივი დიდებით“.

წმინდა დიონისე არეოპაგელი თანახმად მოსანათლის შემოსვა ნათელი სამოსით არის ნიშანი „მამაცური და ღვთაებრივი სიმშვიდისა „წინააღმდეგომისადმი“. და არის ნიშანი, რომ „სწრაფვა ერთიანობისაკენ“ აძლევს განსაკუთრებულ სილამაზეს.

მოსანათლის შემოსვა თეთრი ფერის სამოსით არის ნიშანი მის მიერ თავისი ჭეშმარიტი ბუნებისა და პირველადი დიდების მოპოვებისა. ამის დასტურად იგალობება ტროპარი „მომეც მე სამოსელი ბრწყინვალე, რომელმან შეიმოსე ნათელი სამოსლად, მრავალმოწყალეო ქრისტე ღმერთო ჩვენო“.

ემბაზიდან გამოსულს და თეთრი სამოსით შემოსილს, ხელში აძლევენ სანთელს იმის დასტურად, რომ იგი ეზიარა „რწმენის ნათელს და მომავალი სიცოცხლის დიდებას“, ბრძანებს წმინდა გრიგოლ ღვთისმეტყველი. წმინდა კირილე იერუსალიმელი მოსანათლ ღამპრებს „საქორწილოს“ უწოდებს. ასეთი ღამპრებით ქრისტიანი უნდა შეხვდეს „ზეციურ სიძეს“. ღამპარი ადასტურებს ახლადმონათლულის განსაკუთრებულ სურვილს მიუძღვნას ღვთის სამსახურის თავისი სიცოცხლე, რომ ისინი „თავის თავისთვის არ ცხოვრობდნენ, არამედ იცხოვრონ ვინც ჩვენთვის მოკვდა და აღდგა, იცხოვრონ ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტესთვის“ – ძე ღვთისათვის.

### მირონცხების საიდუმლოს სიმბოლო

ამ საიდუმლოს აღსრულებისას ხდება ადამიანის ღვთის „საქმეში“ შეყვანა, რომ ის იქცეს სული წმინდის ტაძრად, რომ მან იგრძნოს „ღვთის რჯული გულში“ და კეთილი საქმეებით გამოხატოს რწმენის არსი, რაც მდგომარეობს „მოსა-



ლოდნელის და უხილავის განხორციელებაში“.

სული წმინდის მოქმედების შედეგად ადამიანში იღვიძებს სულიერი წყურვილი „არ დაკმაყოფილდეს მხოლოდ მიწიერი და მატერიალურით, არამედ მოუწოდებს საუკუნო და სრულქმნილი ზეციური საქმეების კეთებისაკენ“.

ზეთისცხების საიდუმლოება აგვირგვინებს კეთილშობილურ პროცესს ეკლესიაში ახალი წევრის შესვლისა და იგი ხდება თანასწორი მორწმუნეთა შორის. ამ საიდუმლოში მონაწილეობა ეკლესიის ახალი წევრისა ხდის ქრისტეს სხეულის და სისხლის თანაზიარი.

### მირონცხების წესის ფორმირების ისტორია

იოანეს სახარებაში ნათქვამია: „დღესასწაულის უკანასკნელ დიდ დღეს ადგა იესო, შესძახა: „თუ ვინმეს სწყურია მოვიდეს ჩემთან და შესვას;

ვისაც ჩემი სწამს, როგორც წერილი ამბობს, მისი მუცლიდან იდინებენ ცოცხალი წყლის მდინარეები.

ეს მან იმ სულზე სთქვა, მის მორწმუნეებს რომ უნდა მიეღოთ, რადგან ჯერ არ იყო სული, რაკი იესო ჯერ განდიდებული არ იყო“.

ორმოცდამეათე დღეს მოციქულებმა მიიღეს სულიწმინდის მადლი და იმ დღესვე დაიწყეს მისი ქადაგება იმათთვის, ვინც ირწმუნა იესო ქრისტე. „შეინანეთ და ნათელიდეთ თითოეულმა თქვენგანმა – უთხრა იმ დღეს მოციქულმა პეტრემ ხალხს – მიიღებთ ყველანი სულიწმინდის ნიჭს“.

პირველად მოციქულები ლოცვითა და ხელის დასხმით ახდენდნენ სულიწმინდის გადმოსვლას იმათზე, ვინც „აღტაცებით მიიღეს“ კეთილი ცნობა და მოინათლნენ.

მოციქულთა საქმეები მოგვითხრობენ, რომ მოციქულები პეტრე და პავლე ნათლავდნენ სამარიტელებს. მივიდოდნენ რა მათთან, მოციქულები ლოცულობდნენ მათზე, რომ მათ მიეღოთ სულიწმინდა.

მოციქულმა პავლემ მონათლა იოანე ნათლისმცემლის ზოგიერთი მოწაფე. „როდესაც პავლემ დაასხა მათ ხელი, გადმოვიდა მათზე სულიწმინდა და იწყეს ენებით ლაპარაკი და გაქადაგდნენ“.

სულის საიდუმლოს აღსრულება ხელის დასხმით მოითხოვდა მოციქულთა პირად მონაწილეობას საიდუმლოში. მოციქულები მოგზაურობდნენ და ქადაგებდნენ წმინდა სახარებას, ამიტომ მსურველთა მონათვლას ახდენდნენ მოციქულთა მიერ ნაკურთხი ეპისკოპოსები და მღვდლები მირონცხებით. მირონის კურთხევა კი შეეძლოთ მხოლოდ ეპისკოპოსებს. თავის მოქმედებაში მოციქულები ხელმძღვანელობდნენ სულიწმინდის მადლით, ახსენებდნენ ყველას დაეცვათ ჭეშმარიტება და ის მცნებანი, რომელიც დაგვიტოვა მაცხოვარმა. ხელის დასხმა მონათვლის დროს შეიცვალა მირონცხებით, რაც ღვთის ნებით იყო განპირობებული.

სიტყვა „მირონი“ ბერძნულ ენაში ნიშნავს „კეთილსურნელოვან ზეთს“. მირონი განსაწმენდელად გამოიყენება ჯერ კიდევ ძველი აღთქმის დროს. მირონით განწმინდა მოსემ უფლის „კილობანი“. მირონი სცხეს აარონს, რათა შეესრულებინა პირველი მღვდელმთავრის მოვალეობა. ყველა შემდგომი პირველი მღვდელმთავრები და წინასწარმეტყველნი იყვნენ მირონით ცხებულნი, სანამ შეუდგებოდნენ ღვთის სამსახურს. მირონის შემადგენლობა მოსეს თავად ღმერთისგან ეუწყა. წმინდა წერილი მირონის მომზადებას უწოდებს წმინდა საქმეს, ხოლო თავად მირონი არის „დიდი სიწმინდე“.

სულიწმინდის გადმოსვლის საიდუმლოების შესრულებისას მირონის გამოყენება საეკლესიო თემებმა მიიღეს როგორც ძალიან მიზანშეწონილი საქმე. ეპისკოპოსები და მღვდლები, რომლებიც დაადგინეს მოციქულებმა, რომ ემწყემსათ ქრისტეს სამწყსო, ასრულებდნენ მირონცხების საიდუმლოს (სთქვენ გაქვთ კურთხევა (სული) წმინდისაგან იცით ყოველივე... კურთხევა რომელიც თქვენ მიიღეთ მისგან... არის ჭეშმარიტი და სწორი...“ – წერდა იოანე ღვთისმეტყველი).





„ხოლო ცხებულება, რომელიც თქვენ მიიღეთ მისგან, თქვენშია და არავისგან სწავლა არ დაგჭირდებათ, არამედ მისი ცხებულება გასწავლით ყველაფერს, და ის არის ჭეშმარიტი და უტყუარი რასაც ის გასწავლით. მასში დარჩით“ – წერდა იოანე ღვთისმეტყველი თავის პირველ სამოციქულო წერილში. ამასვე ამბობს პავლე მოციქული თავის მეორე წერილში კორინთელთა მიმართ. „ის, რომელიც ჩვენ თქვენთან ერთად გვამტკიცებს ქრისტეში და რომელმაც გვცნო ჩვენ, ღმერთის, რომელიც აგრეთვე დაგვბეჭდა და მოგვცა ჩვენს გულებში სულის საწინდარი“.

ცხებას (ბერძნულად χρισμα – „ქსიმა“) აქვს მეორე საკრამენტალური მნიშვნელობა – დაბეჭდვა – ჯვრის ნიშანი, რომელიც სრულდება წმინდა სამყაროზე. „ვადებ ბეჭედს“, „გბეჭდავ“ – ქრისტიანი მწერლები ხმარობდნენ შემდეგი მნიშვნელობით: „ნიშანი“, „ვსახავ ჯვრის ნიშს“. გამოთქმა „ჩვენს მკერდში“ მიუთითებს რომ ცხება წმინდა მირონით ხდება მკერდზე, რომელიც ყველაზე ახლოს არის ადამიანის გულთან, რომელიც არის საცხოვრისი წმინდა სულის მადლისა.

ეკლესია ყოველთვის ასრულებდა მირონცხების საიდუმლოს, როგორც დამოუკიდებელს, მაგრამ მონათვლასთან დაკავშირებულ საიდუმლოს. IV საუკუნეში საიდუმლო მირონცხების საშუალებით უშუალოდ მონათვლის შემდეგ სრულდებოდა. ამ ცხებით იბეჭდებოდა სხეულის სხვადასხვა ნაწილი: თავი, ნესტოები, ყურები, თითები – შემდეგი სიტყვების წარმოთქმით: „ბეჭედი მონიჭებულ არს სულისა წმინდისა მიერ“. თავად ცხება ხდებოდა ჯვრის გამოსახვით. მართლმადიდებელი ეკლესიის მოთხოვნათა წესებში მირონცხების წესი იბეჭდება მონათვლის წესებთან ერთად, საერთო სათაურით – „წმინდა ნათლობის თანმიმდევრობა“.

მირონცხების საიდუმლო შედგება ორი ცალ-ცალკე შესრულებული წმინდა მოქმედებისაგან: 1) დამზადება და კურთხევა მირონის და 2) ახლადმონათლუ-

ლის მირონცხება მღვდლის მიერ, რომელიც ხდება უშუალოდ მონათვლის საიდუმლოს აღსრულების დამთავრებისთანავე. მიუხედავად იმისა რომ ორი წმინდა მოქმედება ერთმანეთისაგან გამოყოფილია დროით, მათ შორის არსებობს მჭიდრო ორგანული კავშირი, როგორც წმინდა ნიჭთა კურთხევისა და მორწმუნეთა მიერთება ევქარისტის საიდუმლოსადმი.

ძველ საყდარში მირონცხების საიდუმლო არ იყო გამოყოფილი დამოუკიდებლად, ის მონათვლასთან ერთად წარმოადგენდა ერთ მთლიანს და იყო მჭიდრო ორგანულ კავშირში ევქარისტის საიდუმლოსთან. მოციქულთა სწორის კონსტანტინე დიდის დროიდან (IV საუკუნე) კათაკმეველთა მონათვლა ხდებოდა დიდ საეკლესიო დღესასწაულებში: აღდგომის წინ, ქრისტეს შობისა და ღვთის განცხადების (ნათლისღების), წმინდა სამების, ამაღლების, ფერისცვალების, მაცხოვრის იერუსალიმში დიდებით შესვლისა და იერუსალიმში საყდრის განახლების დროს. ხშირად მონათვლას ამთხვევდნენ დიდ შაბათს, ქრისტეს შობის და ნათლისღების დღესასწაულებს, რადგან ამ დღესასწაულებს წინ უსწრებდა მარხვები, რომლებიც ხელს უწყობდნენ მოსანათლებს მიეღოთ ქრისტეს რჯული და აეთვისებინათ ეკლესიის დოგმატები. მონათვლის შემდეგ კონსტანტინეპოლის ეკლესიაში ახლადმონათლულები სიმღერით „რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ გვიღებებს“ სამღვდელოების და ნათლიების თანხლებით, ანთებული სანთლებით მიემართებოდნენ სანათლავიდან საყდრისკენ.

საყდარში მთელი ეკლესიის კრების თანდასწრებით ხდებოდა მირონცხების საიდუმლოს აღსრულება და ახლადმონათლულები პირველად იღებდნენ მონაწილეობას ევქარისტიაში.

XI–XII საუკუნეებში მირონცხების განსაკუთრებულობა მდგომარეობს იმაში, რომ მოსანათლავებს მოსავდნენ თეთრი სამოსით, ადგამდნენ გვირგვინს და ხელში აძლევდნენ სანთლებს. გვირგვინის



ქვეშ იგულისხმება სახვევი, რომელიც ფარავდა მირონცხეზულის შუბლს.

მონათვისა და მირონცხეზის შემდეგ ახლადმონათულს აზიარებდნენ ლიტურგიაზე, რომელიც მოსდევდა უშუალოდ ამ საიდუმლოს.

XIV საუკუნეში მირონცხეზის საიდუმლოება სრულდებოდა შემდეგნაირად: კვერქის შემდეგ იკითხებოდა ლოცვა, რომელიც ახლაც იკითხება, შემდეგ გალობდნენ „რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ გვიღების“, შემოუვლიდნენ ემბაზს და შემდეგ ცხებდნენ მირონს ახლადმონათულს, სხეულის იმ ნაწილებზე, სადაც დღესაც ცხებენ.

მირონცხეზა XV საუკუნეში ხდებოდა ფსალმუნის თანხლებით. სხეულის იმ ნაწილების გარდა, რომელსაც მირონს ახლაც ცხებენ, XV საუკუნეში ზოგჯერ ხდებოდა ცხება გულზე, მუცელზე და მხრებზე. ზოგიერთი სიის თანახმად მირონცხეზის შემდეგ ახლადმონათულს მოსავდნენ ზედა ტანსაცმლით. მღვდელი ამბობდა: „შეიმოსს მონა ღვთისა სამოსელსა სიმართლისასა“. ზედა სამოსლით შემოსვისას მღვდელი ამბობდა: „იხარებდეს სული შენი“.

XVI საუკუნეში მღვდელი ახლადმონათულს მირონს ცხებდა სხეულის იმ ნაწილებზე, რომლებზედაც დღესაც ცხებენ, მაგრამ უმატებდნენ გულს, მუცელს და მხრებს. მირონცხეზის დროს საჭირო იყო შემდეგი სიტყვების თქმა: ესე არს ბეჭედი სულისა წმინდის ნიჭისა“, თუმცა იყო სხვა დამატებები.

მირონცხეზის წესის აღსრულების შემდეგ ყრმას შემოსავდნენ ახალი სამოსით და ამბობდნენ შემდეგ სიტყვებს: „იმოსება მონა ღვთისა“.

**ემაზის შემოვლა**

ემბაზის სამეზის შემოვლა შემოღებულ იქნა მას შემდეგ, რაც მონათვისა და მირონცხეზის საიდუმლოების აღსრულება გამოეყო ლიტურგიას და ჩამოყა-

ლიბდა დამოუკიდებელ მსახურებად. ძველ ეკლესიაში სამოციქულო და სახარება იყო ლიტურგიის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც უშუალოდ მოსდევდა მონათვლას. ღვთისმსახურების წესებში დიდ შაბათს შენარჩუნებულ იქნა შემდეგი ჩვეულება, რომელიც ნათლად უჩვენებს, რომ ლიტურგიული სამოციქულო და სახარების სანახევროდ კითხვა ამ დღეს, სხვა არაფერია, თუ არა თანამედროვე თანმიმდევრული აღსრულება მონათვისა და მირონცხეზისა. XIV საუკუნეში ემბაზის შემოვლა არ იყო, მხოლოდ გალობდნენ: „რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ გვიღებებს“.

ზოგიერთი მოთხოვნის ნუსხის მიხედვით XV საუკუნეში მირონცხეზის შემდეგ ხდებოდა ახლადმონათულების მიერ ამბიონის სამეზის შემოვლა.

სხვა კურთხევის მიხედვით მირონცხეზის შემდეგ მღვდელი შედიოდა საკურთხეველში და თუ ახლადმონათული ბიჭი იყო, შეახებდა ტრაპეზის ოთხივე მხარეს, თუ გოგო, მაშინ ტრაპეზის სამივე მხარეს, წინა მხარის გამოტოვებით. საკურთხეველიდან გამოსვლის შემდეგ მღვდელი ვალობდა, იწყებოდა ლიტურგია და ახლადმონათული ეზიარებოდა.

XVI საუკუნის ძეგლების მიხედვით მირონცხეზის შემდეგ მღვდელი და მიმრქმელი ჩვილთან ერთად სამეზის შემოვლიდა ემბაზს და თუ ახლადმონათული ბიჭი იყო შეჰყავდა საკურთხეველში და თუ გოგო, მაშინ მიჰყავდა ის მხოლოდ აღსავლის კარამდე.

**მირონცხეზული სხეულის ნაწილების განგანვა**

ძველი დროის ეკლესიის ტრადიციის თანახმად, შვიდი დღის შემდეგ მირონცხეზის საიდუმლოს აღსრულებისა, ახლადმონათული მიდიოდა ტაძარში, რათა მღვდლის ხელით განბანდიყო.

XVI საუკუნეში ახლადმონათული ვალდებული იყო დასწრებოდა შვიდი



დღის განმავლობაში ღვთისმსახურებას, რომლის დროსაც მას ეჭირა ანთებული სანთელი, ხოლო მერვე დღეს სრულდებოდა მისი განბანვა. მღვდელი წარმოთქვამდა: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი, რომელიც განწმინდავს და გაანათლებს ყოველ ადამიანს...“ და მღვდელი კითხულობდა ორ ღოცვას, რომელიც დღევანდელ მოთხოვნებში წაკითხულ უნდა იქნეს განბანვის წინ.

### თმის შეკვება

ძველ ეკლესიაში მონათლულს თმას აჭრიდნენ ნიშნად იმისა, რომ მიეღოთ ღვთის დალოცვა. ამ ჩვეულებით ახლადმონათლული გამოხატავდა მზადყოფნას ღვთისადმი თავშეწირვისა.

XV საუკუნეში ზოგიერთი მართლმადიდებელი ეკლესიის წერილობითი ძეგლები მოგვითხრობენ, რომ თმის შეკვება ხდებოდა ახლადმონათლულის შემოსვის შემდეგ, რასაც მოსდევდა ის ღოცვები, რაც დღესაც იკითხება.

### ტაძრად მიყვანება

მონათვლის შემდგომი რიტუალი ტაძრად მიყვანებისა ფაქტიურად არის ჩვილის მონათვლის დასკვნითი ნაწილი. ის განსხვავდება ზრდასრულის მონათვლის ღვთისმსახურებისაგან. ჩვილს არ შეუძლია იაროს ტაძარში და მიიღოს მონაწილეობა ევქარისტიაში განსხვავებით ზრდასრული ადამიანისაგან. ამიტომ ჩვილს აიყვანენ ხელში და შეჰყავთ ტაძარში.

„მოთხოვნების“ წესის თანახმად მღვდელი ჩვილს მიიღებს მომყვანისაგან, გამოსახავს მასზე ტაძრის კარებთან ჯვარს და ამბობს: „ტაძრად მოიყვანება მონა ღვთისა (სახელდება ბავშვის სახელი), სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათა, ამინ“.

ქრისტიანული ეკლესიის არსებობის პირველ საუკუნეებში ტაძრად მიყვანება ხდებოდა საზეიმო ვითარებაში. როგორც ამოწმებს II საუკუნეში ქრისტიანობის დამცველი წმინდა იუსტინე ფილოსოფოსი, მოსანათლავე შეჰყავდათ მორწმუნეთა კრებულში, სადაც ხდებოდა გულმოდგინე ღოცვა, როგორც მორწმუნეთათვის, ისე „გასანათლავთათვის“, ისე ყველა შეკრებილთათვის, რათა ისინი ღირსნი გამხდარიყვნენ შეეცნოთ ჭეშმარიტება საქმეებით გამხდარიყვნენ კეთილი მოქალაქენი და შესაბამისად შეესრულებინათ აღთქმები...

### წმინდა მირონის დამზადება

მოციქულთა დროიდან მირონცხების აღსასრულებლად გამოიყენებოდა კეთილსურნელოვანი ნივთიერება, რომელსაც „მირონი“ ეწოდებოდა. მისი დამზადება და კურთხევა ხდებოდა ძველი აღთქმის დროიდან. როგორც გვამცნობენ წმინდა მამები და ეკლესიის მასწავლებელთა წერილები, ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში მოსანათლაგად ცხებისათვის „რაც კეთილსურნელოვან ნივთიერებათა ნარევი“, რომელიც იკურთხებოდა განსაკუთრებული წმინდა მოქმედებით „ტრაპეზზე“, ხოლო მირონის დამზადებისა და მისი კურთხევის უფლება ჰქონდათ მხოლოდ ეპისკოპოსებს.

მირონი მართლმადიდებლურ ქრისტიანულ ეკლესიაში მზადდებოდა სუფთა ზეთისაგან (მას უმატებდნენ თეთრი ყურძნის ღვინოს) და აგრეთვე ბევრ კეთილსურნელოვან ნივთიერებათაგან. მათი ჩამონათვალი და რაოდენობა არ იყო მკაცრად დადგენილი და ჩვეულებრივ გამოიყენებოდა ის ნივთიერებანი, რომლებიც იმ დროისათვის ჰქონდათ ხელთ. 1671 და 1681 წლებში მირონის დასამზადებლად გამოიყენებოდა 53 დასახელების ნივთიერება, ხოლო 1691 წელს კი – 55, ხოლო მირონცხების აღსრულების წესის რეესტრში 1894 წელს მათი რიცხვი შემცირდა 50-მდე. ახლა მირონის დასამზადებლად



გამოიყენება 40-მდე სხვადასხვა ნივთიერება.

ძირითადი ნივთიერება, რისგანაც ამზადებენ მირონს არის უმაღლესი ხარისხის ზეთისხილის ზეთი. თეთრი ყურძნის ღვინო მირონის მომზადებისათვის საჭიროა იმისათვის, რომ ზეთი არ ააღდეს და არ მიიწვას. კეთილსურნელოვანი ნივთიერებიდან ჩვეულებრივ გამოიყენება საკმეველი, ვარდის ფურცლები, იის სურნელება ფა კაღგანის ფესვები, ზეთები: მუსკატისა, ვარდისა, ლიმონისა, მიხაკისა და სხვა.

მირონის მოსახარმად ნივთიერებათა წინასწარი მომზადება ხდება დიდი მარხვის ჯვართამაღლების შვიდეულში. ოთხშაბათს ხდება მცირე კურთხევა წყლისა და მირონის ხარშვისათვის გამზადებული ნივთიერების დანამვა. ზეთის ნაწილს, რომელიც მომზადებულია მირონის დასამზადებლად, აურევენ ყურძნის ღვინოში და ხარშავენ ქვაბში. წვრილად დაჭრილ კეთილსურნელოვან ნივთიერებებს ასხამენ მოხარშულ ზეთს და აყენებენ ორი კვირის განმავლობაში. დიდი მარხვის მეშვიდე კვირის ოთხშაბათს ზეთს ასხამენ ჭურჭელში, ხოლო ნივთიერებებს კვლავ დაასხამენ ყურძნის ღვინოს.

საზეიმო წესი მირონის ხარშვისა ხდება დიდი მარხვის ვნების კვირას.

დიდ ორშაბათს უწმინდესი და უნეტარესი პატრიარქი (ანდა მისი კურთხევით მიტროპოლიტი) სასულიერო პირთა თანამსახურებით იწყებენ მირონის ხარშვას.

50-ე ფსალმუნი.

წყლის მცირე კურთხევა.

წყლის კურთხევის შემდეგ ლოცვა, უფალ იესო ქრისტეს მიმართ, აღმოუჩინოს დახმარება მირონის ხარშვის აღსრულებაში.

ჩამოლოცვა.

სხურება წმინდა წყლისა ნივთიერებებისა მირონის მოსახარმავისა და ქვაბისა, წმინდა წყლის მცირე რაოდენობის ჩასხმა წყალში.

სამღვდელოების კურთხევა ქვაბში ზეთისა და ღვინის ჩასხმისა.

პატრიარქის მარჯვენით ხდება კურთხევა ქვაბისა, ცეცხლის დანთება ქვაბის ქვეშ და წმინდა სახარების კითხვა.

წმინდა სახარების კითხვა სამღვდელოების მიერ უწყვეტად ხდება სამი დღის განმავლობაში. დიდ ოთხშაბათს, ქვაბში სადაც იხარშება მირონი, უმატებენ ყურძნის ღვინოს და კეთილსურნელოვან ნივთიერებებს.

დიდ სამშაბათს ქვაბში, სადაც იხარშება მირონი, უმატებენ ყურძნის ღვინოს და ზეთს, რომელიც მოხარშეს დიდი მარხვის მეოთხე კვირას.

ეპისკოპოსის თანდასწრებით ოთხშაბათს მთავრდება მირონის ხარშვა და წმინდა მირონის გაცემის შემდეგ ეპისკოპოსის კეთილი ნებით ქვაბში იხსმება კეთილსურნელოვანი ზეთი და ყველაფერს საგულდაგულოდ ურევენ.

### მოგზაღებული მირონის კურთხევა

იმ საყდრიდან სადაც მომზადდა მირონი, იგი გადააქვთა საპატრიარქო ტაძარში და ტროპარის გალობით „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი იესო ქრისტე...“ დგამენ მირონს სამსხვერპლოს სხვადასხვა მხარეს. ამავე დროს საყდრიდან საპატრიარქო ტაძარში შემოაქვთ ალაბასტრი – ჭურჭელი, რომელშიაც ინახება ძველი ნაკურთხი მირონი და უმატებენ მას თითოეული ჭურჭლიდან ახალ ნაკურთხ მირონს და დგამენ სამსხვერპლოზე.

### მირონის ხარშვის წესის სქემა

„კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“.

„მეუფეო ზეცათაო...“.

„სამწმინდაობა“.

„მამაო ჩვენო“.

„უფალო შეგვიწყალებნ“ (12-ჯერ).

„მოვედით თაყვანი-ვსცეთ“ (3-ჯერ).

142-ე ფსალმუნი.

ტროპარი: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი იესო ქრისტე...“ (ორჯერ).



ღვთაებრივ ლიტურგიაზე დიდ ხუთ-შაბათს დიდი შესვლის დროს ჭურჭლები მირონით გადაიტანება ტრაპეზზე. ისინი მიაქვთ მღვდელმსახურებს ჩრდილოეთის კართით პატიოსან ძღვენებზე წინ.

პატრიარქი იღებს ალაბასტრს იმ მღვდლის ხელიდან, რომელიც პირველობს (მოთავეობს) პროცესიას და დგამს ტრაპეზზე. დანარჩენი ჭურჭლები იღებება ტრაპეზის გარშემო.

ლიტურგიის ასამაღლებელზე „იყავნ წყალობა უფლისა“ პატრიარქი აკურთხებს მირონს.

### მირონის კურთხევის წესის სქემა

პატრიარქი სამგზის დალოცავს ჭურჭელს, რომელშიაც ასხია მირონი და ამბობს: „სახელითა მამისათა და ძისათა, და სულისა წმინდისათა, ამინ“.

დიაკვანი: „უფლისა მიმართ ვილოცოთ“.

მღვდელმსახური საკურთხეველში: „უფალო შეგვიწყალებ“.

ლოცვა განწმენდისა, რომელსაც კითხულობს წინამდგომი: „მშვიდობა ყოველთა“.

მგალობელი: „და სულისაცა შენისათა“.

დიაკვანი: „თავნი ჩვენნი უფალსა მოუდრიკეთ“.

ლოცვა, რომელიც საიდუმლოდ იკითხება წინამდგომის მიერ.

სამგზის დალოცვა პატრიარქის მიერ ყველა ჭურჭლისა, რომელშიაც ასხია ახლადნაკურთხი მირონი.

ყოველ ჭურჭელში ალაბასტრიდან ასხამენ ძველ წმინდა მირონს და ალაბასტრს ავსებენ ახლადნაკურთხი მირონით.

წმინდა საყდრის მიერ ლოცვითა და წმინდა მოქმედებებით მონათვლის საიდუმლოს აღსრულებისას ხდება ადამიანის გამოყვანა „სულიერი სიბნელიდან საკვირველ... ქრისტეს ნათელში“. უფალი

ამით ავსებს იმ „ადამიანთა რიცხვს, რომლებიც მოხვდნენ ხვედრში ღვთის ძის გადარჩენის სახლმშენებლობაში. ახლადმონათლული ეკლესიის წევრები ხდებიან ამ „ხვედრში“ სულიწმინდის გადმოსვლისას – მირონცხებით.

წმინდა მეურგავს დროიდან სული წმინდის ღვთაებრივი ძღვენი მიეცემა ყველას, ვინც გამოვიდა მოსანათლავ ემბაზიდან. და ყველაფერი, რომელსაც შეეხება სული წმინდა, იღებს ბეჭედს ძვირფასი საგანძურისა, ანარეკლს მუდმივი სინათლისა, გულში ამოხეთქავს ახალი, წმინდა ცხოვრების წყარო, რომელიც არის ღვთის ნების გამოსახვა. ადამიანის გონებას ის აწვდის სიბრძნის სულს. მისი საშუალებით ადამიანი ეუფლება სიმშვიდეს და ღვთაებრივ ძალას. ამით ის იღებს ქრისტეს ჭეშმარიტი მიმდევრის ღირსებას, როგორც ღვთის მეგობარს, რომელიც უყვარს ღმერთს. ყოველივე ეს ერთობლიობაში არის სული წმინდის მადლი, რომელიც მის გულში ხსნის „საღვთო სჯულს“.

ეს მადლი არ დააყოვნებს გაამჟღავნოს თავი ადამიანის მისწრაფებისა, იაროს თავგანწირვის ვიწრო გზაზე, „დათრგუნოს სხეული თავისი ვნებებით და მისწრაფებებით და კეთილი საქმეებით ამტკიცოს არსი რწმენისა, როგორც „აღსრულება მოსალოდნელისა და რწმენა უხილავისა“.

მირონცხების საიდუმლოს აღსრულება მოსანათლავს ხდის თანაზიარს სიწმინდისა და სინათლისა და საღვთო ცხოვრებისა, ხდება „წმინდა სულის მადლის კეთილსურნელების გამცემი“. როგორც ღვთისმეტყველი პავლე ფლორენსკი წერს: „სული წმინდა არის უმაღლესი ზომა პიროვნების სულიერად შემოსვისა, სიღამაზე და სიღამაზის წყარო, რომელიც ყველაფერს ამშვენებებს“.

ამიტომ ეკლესიის ახალია წევრი მირონცხებით სულს იღებს არა შინაგანად, არამედ სულით შეიმოსება და ამ დროიდან როგორც სულიერი ტანსაცმლით შეიმოსება, თითქოსდა შედის „მოძრაგ საცხოვრისში“, რომელიც ადამიანს



იფარავს, იცავს და ყარაულობს. ეს სამოსი არის მისი განსაკუთრებული ღირსება და ეს სხვა არაფერია თუ არა „გარსი დიდებისა“, არის სანთლით გარემოცვა განათლებული სულიწმინდით. ღირსი მამა სიმონ ახალი ღვთისმეტყველი ამბობს, რომ სული წმინდა მიმკვდარებულ კეთილ საქმეებს სულიერი ძალით, ძარღვებით აკავშირებს და აერთებს სიყვარულით ღმერთთან... მაშინ ჩვენ გვხდის მორჩილს მივაპყროთ მზერა სული წმინდის მადლს, რომელიც ზევიდან აღგვაფროთოვანებს და გვაგვსებს მართლმორწმუნეებს, და მივაპყროთ მზერა ღვთის მარჯვენას, რომელიც შეეხება ჩვენი გონების სიმებს და აღგვაგზნებს, ჩვენ ვისაუბროთ როგორც მუსიკალურმა ინსტრუმენტმა.

ასეთი დიდი მადლი სული წმინდისა, რომელსაც იღებს მირონცხებისას ქრისტიანი, ავალდებულებს მას ახსოვდეს მოციქულის სიტყვები: „განა თქვენ არ უწყით, რომ თქვენ ხართ ღვთის ტაძარი და ღვთის სული ცხოვრობს თქვენში“?

როგორც განმანათლებელი კირილე იერუსალიმელი ბრძანებს: „წმინდა მირონი არის ძღვენი ქრისტესი და სული წმინდისა... და ხილული სახით სხეულს ეცხება მირონი, მაშინ წმინდა და მაცოცხლებელი სულით სული განიწმინდება“.

### ახლადმონათლულის წმინდა მირონის ცხება

ახლადმონათლულზე მირონცხებისას მასზე გადმოდის სული წმინდა. ის მიეცემა ადამიანს როგორც ქრისტეს საბოძვარი, როგორც სიცოცხლის საბოძვარი. „სული – ამბობს ქრისტე, რომელიც პირდება მის მოსვლას – ჩემგან აიღებს და გაცნობებთ თქვენ“.

მადლი სული წმინდისა უბრუნებს ადამიანებს სულიერ ნიჭიერებებს, რომლებიც მათ დაკარგეს ჯერ კიდევ სამოთხეში, მოუწოდებს ადამიანებს განიმსჭვალონ პასუხისმგებლობის გრძნობით სამყაროს მიმართ და მზრუნველი დამოკიდებულება ადამიანების მიმართ, მათში

იყოს მგრძობელობა, როგორც იყო იესო ქრისტეში. მიღებული განბი მაშინ იქცევა შემოქმედებით ძალად ქრისტიანულ ცხოვრებაში, როცა იგი ერწყმის ღვთის ნების მორჩილებას. თუ ქრისტე არის ცხებული, მაშინ მოსანათლიც ხდება ცხებული. ძე ღვთისა ქრისტე და მოსანათლავი მიიღება როგორც ძე, რომელიც სული წმინდის მეოხებით იღებს მონაწილეობას ზეციურ ცხოვრებაში. ახალ სულიერ თვითშეგნებაზე ადამიანში, რომელიც აღიძვრება ადამიანში ამ დროს სულიწმინდის მეოხებით, ღოცულობს მღვდელი.

ბეჭედი – ეს არის ანაბეჭდი ადამიანზე მისი, ვინც მას ფლობს, ვინც შეინარჩუნებს და დაიცავს მის მთლიანობას. ბეჭედი ერთდროულად არის ნიშანი ადამიანის მადალი ღირსებისა, რადგან ქრისტეში ის ხდება სული წმინდის ტაძარი. „აჩუქე მას ღვთაებრივი განწმინდა სიცოცხლის მიმნიჭებელი ცხება... შეინახე იგი შენს კურთხევაში, გააძლიერე მართლმადიდებლურ რწმენაში, დაიცავი ეშმაკისაგან – ილოცება მღვდელი, დაიცავი იგი მისი მოქმედებისაგან ისე, რომ ყოველ საქმეში და სიტყვაში კეთილად გემორჩილებოდეს შენ ღმერთო, რათა გახდეს ძე და მემკვიდრე ზეციური სამეფოსი“. მღვდელი მირონს ცხებს ახლადმონათლულს სიტყვებით: „ბეჭედი მონიჭებულ არს სულისა წმინდისა მიერ, ამინ“.

იერუსალიმის არქიეპისკოპოსი წმინდა კირილე ასე ამბობს მირონცხების შესახებ: „შუბლი ცხებული გაქვთ, რომ „ღია სახით“ უყურო უფლის დიდებას და გარდაიქმნას იმავე სახით დიდებიდან დიდებამდე, უფალი სულისაგან“. ყურების ცხების შედეგად თქვენ იღებთ ყურს რათა მოისმინოთ ღვთაებრივი საიდუმლო, რომელზედაც სთქვა წინასწარმეტყველმა ისაიაჰ: „ის აფხიზლებს ჩემს ყურს, რათა მე ვისმინო...“, ნესტოების მირონცხებას შეჰყავს ადამიანი ღვთაებრივ სურნელეებაში მირონისა, რათა მან მართლმორწმუნეებს უთხრას: „ჩვენ ვართ „ქრისტეს სურნელეება“ რომლებსაც ღმერთი გადაარჩენს“. და ბოლოს მკერდის ცხება შემოსავს საიდუმლოს მონაწილეს „სი-



მართლის ჯავშნით...“ რათა ის „ლოცულობდეს ყოველ დროს და ცდილობდეს ამაზე... მუდმივად“.

ამრიგად ბეჭდის მსგავსად წმინდა მირონცხების საიდუმლო ამტკიცებს ახლადმონათლულს, როგორც ღვთის ცხებულს და ხდის მას „ცნობილად წმინდა ძალებისაგან, მთავარანგელოზისაგან და მთელი ზეციური ძალებისათვის, საშიშს ყველა ეშმაკეულის და უწმინდური დემონებისათვის“ (ლოცვა მირონის კურთხევისას).

### ემბაზის გარშემო სიარული და წმინდა წერილის კითხვის მოსმენა

მონათლული ქრისტეში, ქრისტეთი იმოსება – ამბობს ეკლესია, შემოატარებს რა მირონცხებულს წმინდა ემბაზის გარშემო, წრე ნიშნავს სისავსეს, სრულქმნილებას, მუდმივობას. ხდება რა ქრისტეს მსგავსი – სული წმინდის ცხებულად – ქრისტიანი შედის წრეში, ამით აღინიშნება მისი მუდმივი კავშირი ქრისტესთან.

ემბაზის გარშემო სამგზის შემოვლა ეკლესიის ახალი წევრისათვის მთავრდება წმინდა წერილის კითხვის მოსმენით.

„უფალო – ჩემო განმწმენდო და ჩემო მსხნელო – ვისი შემეშინდება? – კითხულობს ეკლესია მოსანათლავის სახელით – ...ვინ შემადრწუნებს?“ მოციქულთა კითხვით ამტკიცებს თავის მჭიდრო ერთობას ქრისტესთან, რომელიც მიიღწევა ცოდვებისათვის, როდესაც შთაიფლება წყალში და მის მსგავსად აღდგომა – სიცოცხლით, რათა შეასრულოს მისი წმინდა ნება, განზრახვით „იყოს ცოცხალი ღმერთი“ ადამიანს განემორება ყოველგვარი შიში და მტკიცება სურვილი ბოლომდე იყოს ერთგული ღვთისა.

სახარებაში, ქრისტეს ახალ მოწაფეებს უფლისა და მასწავლებლის ბრძანებას შეახსენებს: „ამიტომ წადით და მოიმოწაფეთ ყველა ხალხი, მონათლეთ

ისინი მამისა და ძისა და სულიწმინდის სახელით.

ასწავლეთ მათ ყოველივეს დაცვა, რაც მე გამცნეთ. აჰა, თქვენთანა ვარ ყოველდღე წუთისოფლის აღსასრულამდე, ამინ“.

### ლოცვა წმინდა მირონის ჩამოგანვისა

ოდესღაც მონათვლა შედიოდა საადღომო ღვთისმსახურებაში, რომელიც გრძელდებოდა მთელი კვირა და ქრისტიანული თემის წევრს აძლევდა გამოცდილებას „სიმართლისა და სიმშვიდისა, სიხარულისა სული წმინდაში“. აღდგომის წმინდა მსგეფსი იყო დრო შეხებისა წმინდა ეკლესიის სულიერ არსთან: მონაწილეობდნენ რა ღვთისმსახურებაში და ისმენდნენ საიდუმლო შეგონებებს, მონათლულები განიწმინდებოდნენ სულითა და გულით, ეგემათ ქრისტეს სხეული და სისხლი, ეჩუოდნენ „ეხილათ“ საიდუმლო იმ ცხოვრებისა, რომელსაც „თვალი ვერ ხედავდა, ყურს არ ესმოდა, მაგრამ რომელიც ღმერთმა „განუცხადა მათ ვისაც უყვარდა იგი“. ამ დღეებში განცდილის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მონათვლით განახლებული ადამიანის ბუნებაში მტკიცდებოდა საიდუმლო და სულიერება, რათა გამხდარიყო ნამდვილ საწყისად ბრძოლისა, რომ გაემარჯვა სიცოცხლის „ახალ“ შინაარსს „ძველზე“ პიროვნებაში, სამყაროში და გარემომცველ ცხოვრებაში.

სახარებიდან ეკლესიამ იცის, რომ ჩვენი გადარჩენის მტერი, რომელიც დაამარცხა მაცხოვარმა ჩვენმა ქრისტემ, არ აკლებს მცდელობას თუ შესაძლებელია შეაცდინოს რჩეულებიც. ეკლესიის ახალი წევრი უბრუნდება რა ყოველდღიურ ცხოვრებას, იგი გრძნობს მცდელობას ბოროტისაგან, რომ იგი აცდუნოს. ამიტომ ის რომ დარჩეს ქრისტეს მოწმე, მართლადიდებელი ღვთის მეუფებით, ახალი ქრისტიანი მიდის ტაძარში, სადაც განიბანება და მღვდლის ლოცვით იღებს



მტკიცებულებას, რომ იგი რჩება ღვთის მეუფებაში.

მღვდელი ლოცვაში სთხოვს ღმერთს „ღვთაებრივ დახმარებას, რათა ახლადმონათლულის გული გაცისკროვნდეს წმინდა ღვთის ხატებით, რათა მას ურყევად ეპყრას რწმენის ფარი, უხრწნელების სამოსი და სულიერი ბეჭედი მირონცხებისა“.

„მეუფეო უფალო ღმერთო...“ – აგრძელებს მღვდელი და შემდეგ კითხულობს მესამე ლოცვასაც, ამის შემდეგ მონათლული შეიმოსებოდა ყოველდღიური სამოსით, ხოლო მღვდელი წყლით გაუღენთილი ღრუბლით მობანდა ნაცხებ წმინდა მირონს.

### ლოცვა თმის აღკვეცისა

ლოცვა თმის აღკვეცისა, ეს არის საზეიმო ჰიმნი ღვთის სიბრძნისა, რომელმაც შექმნა ადამიანი – გვირგვინი ყოველივე შექმნილისა.

ჯვრისებრი აღკვეცა თმისა ნიშნავს ბოროტი ნებისაგან განკვეთას და ახლადმონათლულის მზადყოფნას დაემორჩილოს ყოველადწმინდა ღვთის ნებას, რომელიც უფალმა აუწყა წმინდა ეკლესიას.

კვერქისით მთავრდება მონათვლის საიდუმლო ღვთისმსახურებისა და მირონცხებისა. ხდება მიმრქმელთა მოხსენება.

### ტაძრად მიყვანება

ტაძარში შესვლა ჩვენ მოვიპოვეთ იესო ქრისტეს მიერ ჩვენს მაგივრად ჯვარზე წამებისათვის.

ქრისტეს ეკლესიის ახალი წევრი მოიყვანება ტაძარში ჯვრის სახით, რომელიც აღიბეჭდება ჩვილის მიერ ტაძრად მიყვანების სიტყვებში.

ნათელღებული ადამიანი სულიერად იბადება ქრისტეს სხეულში – ეკლესიაში. ტაძრად მიყვანების წესით ხილულად მიეკუთვნება უფლის საყდარს, ადგილს ლოცვისა და მოწიწებულ ურთიერთობას უფალთან ეკლესიის საიდუმლოებებში.

**რატომ ინარჩუნებს დღესაც აქტუალობას იოანე ზოსიმეს-ძევაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი**

### იღუმენი ლუკა ფალავანდიშვილი

იოანე ზოსიმე მე-10 საუკუნის ქართველი სასულიერო მწერალია, მიუხედავად იმისა, რომ მის შესახებ მწირე ისტორიული ცნობების შემორჩენილია, მისი ნაშრომი თუ გადაწერილი „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ აქტუალობას დღესაც არ კარგავს. უამრავი მკვლევარი შეხებია ამ ნაწარმოების სხვადასხვაგვარად წარმოჩინებას, გაშიფრვას, მისტიური დატვირთვის მიცემას თუ სამომავლო გზავნილად აღქმას. საქართველოს ისტორიული მოცემულობიდან გამომდინარე იოანე ზოსიმესეულ ამ ნაშრომს დღესაც არ დაუკარგავს აქტუალობა, რადგან საქართველოს ახლაც აქვს ეგზისტენციალური პრობლემები მოსაგვარებელი, შესაბამისად, ქართული ენის დიდება ერთგვარ ნუგეშადაც ევლინება ჩვენ საზოგადოებას. გარდა ამისა, იოანე ზოსიმე სასულიერო პირი გახლდათ და მისი ე.წ. კონცეფცია ქართული ენის სიდიადის შესახებ გაზიარებული აღმოჩნდა საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისთვისაც, რომელმაც ქართული ენის ხსენების დღეც კი დააწესა „ლაზარეს შაბათს“, სწორედ, იმ მიზანმიმართულებით, როგორც იოანე ზოსიმეს აქვს პარალელი მოყვანილი ლაზარეს აღდგინებასა და ქართული ენის აღორძინების შესახებ. აქედან გამომდინარე, ტანამედროვე საქართველოს ეკლესიის ეორტოლოგიური დღის წესრიგი ესმიანება მე-10 საუკუნის მოღვაწის მსოფლმხედველობას, რაც საკითხის აქტუალობას დღესაც დღის წესრიგში ტოვებს. ზემოთქმულიდან გამომდინარე ჩვენ მიზნად ვისახავთ:

1. შევისწავლოთ იოანე ზოსიმეს „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ სტექსტოლოგია თეოლოგიურ კონტექსტში





2. მოვახდინოთ იდენტიფიცირება და სისტემატიზირება იოანე ზოსიმეს მიერ მოყვანილი თეოლოგიური მოსაზრებები

3. განვიხილოთ და გავანალიზოთ იოანე ზოსიმეს მიერ გამოთქმული დებულებები-კაცობრიობის ისტორიის დასასრულის, გამოსხნის, ეროვნულობის შესახებ ქრისტიანული მოძღვრების დისკურსში.

4. ახლებურად გავანალიზოთ და შევაჯგოროთ იოანე ზოსიმეს ქართული ენის დიდების შესახებ სხვადასხვა მკვლევართა მიერ გამოთქმული მოსაზრებები

5. დავადგინოთ იოანე ზოსიმეს მიერ ე.წ. სასოწარკვეთილ-საწინასწარმეტყველო თხზულების დაწერის რეალური მიზეზები

მიუხედავად იმისა, რომ იოანე ზოსიმეს „ქებაი და დიდებაი ქარტულისა ენისაი“ მრავალმა მკვლევარმა შეისწავლა და საკუთარი, ხშირ შემთხვევაში ერთმანეთის გამომრიცხავი, მოსაზრებები შემოიტანა სამეცნიერო სივრცეში, არასდროს მომხდარა აღნიშნული ნაშრომის ქრისტიანული ღვთისმეტყველების ჭრილში განხილვა. მით უფრო, რომ ავტორი სასულიერო პირია, რომელიც სახელგანთქმულ ეკატერინეს მონასტერში, სინას მთაზე მოღვაწეობდა და ნაწარმოებიც ქრისტიანული თემატიკით და სიმბოლიკით არის გაჯერებული. ჩვენ მიერ პირველად მოხდა იოანე ზოსიმეს მიერ გამოთქმული მოსაზრებების საღვთისმეტყველო ანალიზი და თავსებადობის თუ არათავსებადობის დადგენა ქრისტიანულ მოძღვრებასთან. ასევე მრავალ მკვლევართა ნააზრევთან გავიზიარეთ პროფესორ, მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძის და საქართველოს პირველი პრეზიდენტის ზვიად გამსახურდიას მოსაზრებები ენის შესახებ, რომლებიც ერთმანეთს ავსებენ და რეალურად წარმოაჩენენ სასოწარკვეთილ-საწინასწარმეტყველო ლაიტ-მოტივს იოანე ზოსიმეს შემოქმედებაში, შესაბამისად, შესაძლებელია გარკვეული დასკვნების გაკეთება.

1. იოანე ზოსიმეს მიკუთვნებული ტექსტის „ქებაი და დიდებაი ქართულისა ენისაი“ თეოლოგიური მოსაზრებების ქრისტიანული მოძღვრების დისკურსში გაანალიზების შედეგად, რომელიც ისეთ საკითხებს მოიცავს, როგორცაა კაცობრიობის ისტორიის დასასრული ანუ ესქატოლოგია, სოცეოროლოგია, ეროვნულობა, არათავსებადია და დიამეტრალურად განსხვავებულია ორიათასწლოვან ქრისტიანულ საღვთისმეტყველო გამოცდილებასთან

2. ენა თუ იდენტურია ერთან (ზ. გამსახურდია), მაშინ ბუნებრივად დგება საკითხი, თუკი იოანე ზოსიმე მე-10 საუკუნის მოღვაწეა, შესაბამისად, დამცირებული ენა, ანუ ერი აღნიშნული საუკუნის ქართველი ერის და ენის ისტორიულ ანარეკლს წარმოადგენს. პროფესორ, მიტროპოლიტ ანანია ჯაფარიძის მოსაზრება სავსებით ლოგიკურია, როცა განიხილავს მე-10-საუკუნის საქართველოს ისტორიულ ვითარებას. მიუხედავად იმისა, რომ ერთიანი ქართული სახელმწიფო ამ პერიოდში დაშლილია, წარმოქმნილი სამეფო-სამთავროებში ქართველი ერი დაუბრკოლებლივ საუბრობს ქარტულ ენაზე და ამავე ენაზე ადასრულებს წირვა-ლოცვას. ამგვარი მდგომარეობაა აფხაზთა სამეფოში, თუ კახეთ-ჰერეთში თუ ბაგრატიონთა „ქართველთა სამეფოში“, უფრო მეტიც, თბილისის საამიროშიც კი ქართველები დაუბრკოლებლივ ადასრულებენ ქართულ ენაზე წირვა-ლოცვას, ამირები აგებენ ეკლესიებს და იყო შემთხვევაც, როცა ქართველმა ბერებმა ბაგრატ მეოთხეს თბილისის გასაღებიც კი გადასცეს. შესაბამისად, ამ ტერიტორიაზე არც ქართველი ერი და არც ქართული ენა არ იდევნება, არც დაკნინებულია და არც დამცრობილი. მისი მაღალყოვლადუსამღვდელოესობა ანანია (ჯაფარიძე) სამართლიანად აღნიშნავს, რომ ქართული ენის დამცრობა არა აღნიშნულ ქართულ ტერიტორიებზე უნდა ვეძებოთ, არამედ ისტორიულ ქართულ მიწებზე, რომელთა არმეზობაცია მოხდა, რომლის დაწყება,



როგორც სტრაბონი აღწერს ჯერ კიდევ ქრისტეშობამდე მე-2 საუკუნეში მოხდა მცირე არმენიის მხრიდან ქართული მიწების ანექსიის შედეგად (გოგარენა, ტაო-კლარჯეთი და სხვ.). ქრისტიანობის მიღების შემდეგ უკვე ამ ტერიტორიებზე სომხური ეკლესია მძლავრობს, რომლის შედეგად ქართველები სომხური ეკლესიის წევრები აღმოჩნდნენ და იძულებული იყვნენ წირვა-ლოცვა სომხურ ენაზე აღეკლინათ. იოანე ზოსიმეს ტექსტის სასოწარკვეთილ-წინასწარმეტყველური თხრობა ზუსტად შეესაბამება არმენიზებული ქართველების მიმე ხვედრს, რომელთაც საკუთარი ენა დამცრობილი და დაკნინებული ჰქონდათ, ასევე არაა გამორიცხული, რომ თავად იოანე ზოსიმეც სწორედ ამ რეგიონიდან ყოფილიყო წარმოშობილი.

**ქრისტიანული პოზიცია პრობრემის მიმართ**

*ელპიდე (ია) ლათიბაშვილი*

ადამიანის ცხოვრება, კაცობრიობის ისტორია ღრმა აზრითაა განმსჭვალული. ეს მტკიცება ბუნებრივად გამომდინარეობს ქრისტიანული შეხედულებიდან სამყაროზე, როგორც ყოვლადბრძენი და ყოვლადსახიერი უფლის ქმნილებაზე.

ქრისტიანული სწავლების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწილია დებულება იმის შესახებ, რომ ადამიანისთვის საკუთარი ცხოვრების სულიერი და ხორციელი სისავსის მისაღწევად აუცილებელია, გამოცდილებით დარწმუნდეს თავის არასრულყოფილებაში, მიხვდეს, რომ არ შეუძლია ადამიანობის იმ იდეალისა და ზნეობრივ-სულიერი ცხოვრების ისეთი სისპეტაკის მიღწევა, რომელიც ასე ნათლადაა მოცემული ქრისტესა და მის სახარებაში (ამას შეიგრძნობს და განიცდის ადამიანი საკუთარი სულის სიდრმეში). ამ განცდას იგი მიჰყავს საკუთარი სულიერი მდგომარეობის დამღუპველობის შეგნებამდე და ჩადენილი ცოდვების გამო სინანულამდე. ყოველივე ამის გააზრება ადამიანს ქრისტეს მიერ უნარს ანიჭებს, მხსნელი ღმერთის, ქრისტე ღმერთის აუცილებლობას დაანახებს. ადამიანურ ცხოვრებას ქრისტესთან ზიარებით ეძლევა აზრი, რითაც თვით ისტორიის საზრისიც ხორციელდება.

შემეცნების ასეთ გზას ორი განზომილება აქვს: პირადი და საზოგადო.

პირველი ადამიანის შინაგან ცხოვრებას ეხება: როცა ის მთელ ძალისხმევას მოახმარს სინდისის კარნახითა და სახარების მცნებათა მიხედვით ცხოვრებას და რწმუნდება, ერთი მხრივ, იმაში, თუ რამდენად არასრულყოფილი, სუსტი, სულიერად დასნეულებულია საიმისოდ, რომ ქრისტესავით სპეტაკი, წრფელი და მოსიყვარულე იყოს, მეორე მხრივ კი – იმაში, თუ როგორ იცვლება სინანულითა და ლოცვით მისი შინაგანი და, მასთან ერთად, გარეგნული ცხოვრებაც ღვთისკენ შემობრუნების შემდეგ. თუ ყოველი



ადამიანი საკუთარ ცხოვრებას ყურადღებით გააანალიზებს, დარწმუნდება, რომ მისი სიკეთე და ბედნიერება მხოლოდ ღმერთთან ერთობაშია შესაძლებელი, ეს უკანასკნელი კი სწორი და მართალი ქრისტიანული ცხოვრებით მიიღწევა.

მეორე, სოციალური განზომილება ცხოვრების გარეგნულ მხარეს ეხება. მასზე დაკვირვება ააშკარავებს შედეგებს კაცობრიობის პროგრესისა, რომელიც არ საჭიროებს ღმერთს. კაცობრიობის განვითარების ისტორიული პროცესი ცხადად მეტყველებს მისი მოღვაწეობის ნაყოფზე, რომელიც უკვე ცალკეულ ადამიანთა სულების საიდუმლო კი არა, ობიექტური ფაქტებია. ისინი ძალაუნებურად გვაიძულებენ, ჩავუფიქრდეთ მათი წარმოშობის პირველმიზეზებს.

ამგვარად, ქრისტიანული შეხედულებით, ისტორიის საზრისი არის ის, რომ ყოველი ცალკეული პიროვნება და მთლიანად კაცობრიობა საკუთარი ნამოღვაწარის შეცნობით დარწმუნდეს ეგრეთ წოდებული „თავისუფალი“, ღვთისაგან დამოუკიდებელი ცხოვრების დამდუპველობაში და მიხედვს ქრისტე მაცხოვრის აუცილებლობას. ამის გაგება ადამიანური ცხოვრების უმთავრესი შენაძენი და მისი ჭეშმარიტი აზრია, რამდენადაც იგია ადამიანის ცხოვრების საწინდარი.

ქრისტეშობიდან მეოცე საუკუნემ განსაკუთრებულად ბევრი რამ მოგვცა ამ აზრის და, მასთან ერთად, ღმერთის იდეისა და ქრისტესაგან მომწყდარი პროგრესის უაზრობის შესაცნობად. ამ საუკუნის მიწურულს ისე, როგორც არასდროს, ადამიანური მხერის წინაშე მკაფიოდ გამოჩნდა ის უფსკრული, რომლისკენაც მიგვაქანებს ღვთის გარეშე „განღმრთობის“ დაუოკებელი ჟინი. ახლა ცხადი ხდება, რომ ადამიანური აზრისა და მოღვაწეობის მთელი ის გიგანტური ძალისხმევა, რომელიც დედამიწაზე „უღმერთო სამოთხის“ შესაქმნელად იყო მიმართული, ამაო გამოდგა და კაცობრიობა სრულიად საპირისპირო შედეგებამდეც კი მიიყვანა. მესამე ათასწლეულის მიჯნაზე კაცობრიობა ისეთი

კრიზისის წინაშე დგას, რომელიც საფრთხეს უქმნის არა მხოლოდ ადამიანის კეთილდღეობას, არამედ თვით სიცოცხლის არსებობასაც დედამიწაზე.

ჩვეულებრივ, ვარაუდობენ, რომ ყველა ეს კრიზისი გამოწვეულია სოციალურ-პოლიტიკური და მეცნიერულ-ტექნიკური ხასიათის შეცდომებით და ცოდნის პროგრესთან ერთად თანდათან აღმოიფხვრება. მაგრამ, როგორც ვხედავთ, ისტორია სულ სხვა რამეზე მეტყველებს, იმაზე, რასაც ქრისტიანობა უკვე ორი ათასი წელია, ამტკიცებს. სულ უფრო და უფრო მოახლოებული კატასტროფის მიზეზებს ფესვები იმ ცრუ იდეაში აქვთ გადგმული, რომლითაც კაცობრიობა დასაბამიდანვე ცხოვრობს.

მაგალითისათვის დავსვათ მარტივი შეკითხვა: რას ექცევა ყურადღება ადამიანის აღზრდა-განათლებაში? უეჭველია, მხოლოდ იმას რომ პიროვნებას მიეცეს რაც შეიძლება მეტი ცოდნა, პროფესია, ინტელექტუალური განვითარების საშუალება, ეზიაროს კულტურას, მიიღოს მატერიალური და კულტურული კეთილდღეობის მაქსიმუმი და მოახერხოს, სამუდამოდ მოეწყოს აქ, დედამიწაზე. სიკვდილი კი, როგორც მარადიული ცხოვრების შესაძლებლობა, არავის ახსოვს. იშვიათად, ძალიან იშვიათად, აღზრდას მიზანს წარმოადგენს სპეტაკი, წმინდა ადამიანის ჩამოყალიბება, რომლის სიცოცხლის აზრიც ამქვეყნიური ცხოვრებისთვის აუცილებელი მიწიერი კეთილდღეობა კი არ იქნება, არამედ წარუვალი, მარადიული ზნეობრივი და სულიერი ღირებულებები. ამქვეყნიური საზრუნავით გატაცებულმა კაცობრიობამ სრულიად განდევნა საუკუნო ცხოვრების ადეა, არადა, სხვას რას შეიძლება ჰქონდეს აზრი? აზრი ხომ სიცოცხლეშია და არა სიკვდილში. „აქ“ – აი, ის კოდი, რომელიც განსაზღვრავს კაცობრიობის ცხოვრებას მისი არსებობის მთელი ისტორიის მანძილზე: მის ფიქრებს, შემოქმედებას, იმედებს. მართლმადიდებლური თვალსაზრისით, სწორედ ძალების ამგვარ მიმართვას მიზნისკენ – „აქ“, მიჰყავს



კაცობრიობა არა სავარაუდო საყოველთაო სამოთხემდე, არამედ საბოლოო, პლანეტარულ ტრაგედიაში. ასეთია ადამიანის გულის და გონების ერთ-ერთი ყველაზე ფუნდამენტური ცთომილება. ამასთან დაკავშირებით, ინტერესს მოკლებული არ იქნება შემდეგი ფაქტის მოხმობა: ყოფიერებაში გარკვეული იერარქიული, წყობა არსებობს. უმდაბლესია ფიზიკური დონე. შემდეგ მოდის ბიოლოგიური. ამ გადასახედიდან ფიზიკური სამყარო ელემენტარულად მოგვეჩვენება. ბიოლოგიურ დონეს, თავის მხრივ, ადვანტება ფსიქოლოგიური. იმის საილუსტრაციოდ, თუ რამდენად აჭარბებს იგი ბიოლოგიის მოთხოვნებს და ვერ ერგება მის კანონებს, გავისხენოთ ის საოცარი ძალა, რომელიც ეძლევა ფიზიკურად უძლეურ ადამიანს გააფთრების უამს, ან რა საშინელ დატვირთვას უძლებს ჯარისკაცი საბრძოლო მოქმედებების დროს. კიდევ უფრო მაღალი საფეხური, რომელსაც ექვემდებარება ადამიანში როგორც ბიოლოგიური, ისე ფსიქოლოგიური მხარეები, არის ზნეობრივი დონე. ადამიანი მზადაა, სამართლისა და სინდისის გამო უარი თქვას მთელ თავის კეთილდღეობაზე და მეტიც, – თვით სიცოცხლეზეც. ასეთ შემთხვევებში მოვალეობასთან, სინდისთან და ჭეშმარიტებასთან შედარებით, ადამიანის თვალში სიცოცხლეც კი უფასურდება.

მაგრამ ყოფიერების მწვერვალსა და ცენტრს წარმოადგენს სულიერი დონე, რომელთან მიმართებაშიც თვით ზნეობაც კი მეორადი და დაქვემდებარებულია. ამიტომაც, რომ ადამიანის სულიერი მდგომარეობა განსაზღვრავს მის მთელ ცხოვრებას, თუმცა თვით იმ ურთიერთკავშირების კანონზომიერებანი, რომელიც ადამიანის სულსა და მისი ძალისხმევის დანარჩენ მხარეებს შორის არსებობენ, საიდუმლოდ რჩება.

რა არის სულიერება და რითი განსხვავდება იგი ზნეობისაგან? პაველე მოციქული გემოდღვრავს: „ნაყოფი სულისა არს: სიყვარული, სიხარული, მშვიდობაი, სულგრძელებაი, მარხვაი, მოთმინებაი... ხოლო ქრისტესთა მათ ჳორცნი თჳსნი

ჯუარს აცუნეს ვნებითურთ და გულის თქემით. უკეთუ სულითა ცხოველ ვართ, სულითაცა ვეგნეთ. ნუმცა ვართ მზუაობარ, ურთიერთარს მამბრალბელ, ურთიერთარს მოშურნე“ (გალ. 5,22-26). ესე იგი, სულიერება – ეს არის სულის მდგომარეობა, რომელსაც გარკვეული, ზემოთ ჩამოთვლილი დადებითი თვისებები გააჩნია. ეს თვისებები მეტყველებენ სულის განწმენდაზე შინაგანი ჭუჭყისაგან. უპირველეს ყოვლისა – ამპარტავნების, „დიდებისმოყვარეობის, ვერცხლისმოყვარეობის და გემოთმოყვარეობასაგან“ (აბბა დოროთე), რომლებიც, თავის მხრივ, უამრავ სხვა ვნებას წარმოშობენ. რამდენადაც ადამიანის სული გარეშე თვალისთვის დაფარულია, თითქმის შეუძლებელია, დავადგინოთ მისი სულიერების ხარისხი. რაც შეეხება ზნეობას, ეს არის ადამიანის ურთიერთობის ხასიათი გარე სამყაროსთან, უპირველესად – მოყვასთან, საზოგადოებასთან. იგი ადამიანის საქციელით ფასდება, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ამ საქციელის შინაგანი მოტივები სხვებისთვის, უმეტესწილად, დაფარული რჩება. ამიტომაც, ადამიანის ყველა ზნეობრივი ქმედება შეუძლებელია იყოს იმავდროულად სულიერი, ესე იგი, სიკეთის უანგარო წადილით, ანუ სიკეთის გამო ჩადენილი. ასეთ შემთხვევაში, ზნეობა არასულიერი აღმოჩნდება, მაღალზნეობრივი ადამიანი კი – „წმინდანი – სატანა.“

ადამიანის სულიერების ხასიათსა და ხარისხს, საბოლოო ჯამში, განსაზღვრავს ის მიზანი, რომელსაც იგი ისახავს ცხოვრებაში. ზოგი თესლი კეთილმარცვალს შეიცავს, ზოგიც – ბოროტს. მათგან ნაყოფებიც შესაბამისი აღმოცენდება, ასევე ადამიანის ცხოვრებაც. იმის მიხედვით, თუ რა მიზანს ისახავს ადამიანი, მისი ცხოვრება ან ჯანსაღი და სწორია, ან – არანორმალური და გონიერებას მოკლებული. ამიტომაც, საბოლოო მიზნის წინაშე ყველაფერი დანარჩენი, უკეთეს შემთხვევაში, საშუალება ხდება, უარეს შემთხვევაში კი – უფასურდება და იქელება. აქედან გამომდინარე, თუ ადამიანის უმაღლესი მიზანი არის



ტკობა, დიდება და სიმდიდრე, მაშინ ყველაფერი დანარჩენი – ჭეშმარიტება, სიმართლე, სინდისი, მოყვასი, სამშობლო, ბუნება და თვით უფალიც, ზედმეტი ხდება. თუ ამ მიზნისკენ უკვე ცალკეული ადამიანები კი არა, მთელი ხალხები და მთლიანად კაცობრიობა ისწრაფვის, განაცხადი არაა, რა მოელის მთელ ამ „დასახლებულ კოსმოსს?“ თანამედროვეობის მისწრაფებებზე დაკვირვებით ამის ამოკნობა ძნელი არაა. პიროვნებისა და საზოგადოების სულიერი მდგომარეობა არის თავისებური „საშვილოსნო ხსნარი,“ რომელიც ადამიანური ყოფიერების ყველა უმდაბლესი დონის „კრისტალებს“ ბადებს, რამეთუ განსაზღვრავს ადამიანის მთლიანი ძალისხმევის მიზანმიმართულობასა და შინაარსს. სული თვითონ ქმნის ფორმებს: როგორცაა სულიერება, ისეთივეა ადამიანური შემოქმედების ნაყოფიც. აი, რითი შეიძლება აიხსნას ჩვენი ცივილიზაციის კრიზისი. ეს არის ადამიანის ცხოვრების ძირითადი კანონიც. ქრისტემ იგი ნათლად ჩამოგვიყალიბა შემდეგ სიტყვებში: „ხოლო თქვენ ეძიებდით პირველად სასუფეველსა ღმრთისასა და სიმართლესა მისსა და ესე ყოველი შეგეძინოს თქვენ“ (მთ. 6,33). ეს შეგონება შეიძლება წავიკითხოთ სხვაგვარადაც: თუ უპირველესად ღვთის სასუფეველსა და მის სიმართლეს არ ეძიებთ, ვერაფერს მიადწევთ. ასეთია ქრისტიანული, უფრო ზუსტად – მართლმადიდებლური პასუხი თანამედროვეობის უმთავრეს კითხვაზე: რატომ ხდება, რომ კაცობრიობა სრული ამქვეყნიური ნეტარების ტრიუმფს კი არ უახლოვდება, არამედ საშინელი სისწრაფით მიექანება საბოლოო და შეუქცევადი ტრაგედიისკენ? პროგრესი, რომელიც უარყოფს ღმერთსა და ქრისტეს, ბოლოს და ბოლოს, რეგრესად იქცევა, ცივილიზაცია მთავრდება გავლურებით, თავისუფლება – დესპოტიზმითა და მონობით. ღვთის ხატჩამოცილებული ადამიანი აუცილებლად ჩამოიცილებს – და უკვე იცილებს კიდევ – ადამიანის ხატებასაც და მხეცის ხატის შემოსვას მოიწადინებს.

ქრისტიანობა მოგვიწოდებს, სანამ გვიან არ არის, გადავხინჯოთ და გამოვასწოროთ ცივილიზაციის განვითარების ის საბედისწერო გზა, რომელსაც დასაბამი დაედო მაშინ, როცა ადამიანმა პირველად შესცოდა, პირველად შეიპყრო ცოუნებამ, მოეწვეიბა სრულყოფილი ცოდნის („კეთილისა და ბოროტის“ ცნობის) ხის ნაყოფი და ამქვეყნად თვით გამხდარიყო ღმერთი ღმერთის გარეშე – რაც განსაკუთრებული ძალითა და სულ უფრო მეტი დაჟინებით სორციელდება ჩვენს დროში. მდგომარეობის გამოსწორება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ ხელს ავიღებთ მატერიალურიზმზე, როგორც პირადი და საზოგადოებრივი ცხოვრების პრინციპზე, ყოველი ჩვენგანი შევუდგებით ჭეშმარიტ სინანულს და უფალს წრფელი სინდისით ცხოვრებას აღვუთქვამთ. შესძლებს კი კაცობრიობა გაიცნობიეროს თავისი, უპირველეს ყოვლისა, სულიერი მდგომარეობის დამდუპველობა და მისი წარმოშობის მიზეზი? თუ ამას შევიცნობთ, ადამიანის ცხოვრებისა და კაცობრიობის ისტორიის საზრისსაც გავიგებთ და მესამე ათასწლეულში ჩვენს სამყაროში დადებითი ცვლილებების განხორციელების იმედიც გაჩნდება.



**ონის სინაგოგა**

*ი. გორგიძე, მ. იაშვილი, ნ. იაშვილი, ქ. მახაშვილი*

ისტორიკოსების უმრავლესობა თვლის, რომ სინაგოგები დაახლოებით ოცდახუთი საუკუნის წინ გაჩნდა, როდესაც ბაბილონში განდევნილი ებრაელები იკრიბებოდნენ ერთმანეთის სახლებში. შემდეგში კი ცხადია წარმოიქმნა აუცილებლობა აგებულყოფიერ სპეციალური შენობა ღოცვისათვის და ებრაელთა წმინდა წიგნის – თორას შესწავლისათვის.

სინაგოგა ბერძნული სიტყვაა და საკრებულო სახლს ნიშნავს. სინაგოგა ებრაელთა ტაძარია, სამლოცველო სახლია: ივრითზე მას „ბეთ ქნესეტი“ ანუ შეკრების ადგილი (სახლი), ხოლო ებრაელთა მეორე ენაზე იდიშზე – „შულ“, სკოლა ეწოდება.

საქართველოში მეოცე საუკუნის ბოლოსათვის ოცი სინაგოგა ფუნქციონირებდა. ჩვენს დედაქალაქში დღეისათვის ორი სამლოცველო სახლი მოქმედებს. სინაგოგებია აგრეთვე საქართველოს სხვა ქალაქებში: ქუთაისი და ახალციხეში, ბათუმსა და სენაკში, საჩხერეში, ფოთში, გორში, ცხინვალში და სურამში.

დღეს ბევრი მათგანი უმოქმედოა, რადგან მკვეთრად შემცირდა ებრაელთა რაოდენობა.

ჩვენს ქვეყანაში მდებარე სინაგოგებს შორის ერთ-ერთი გამორჩეული და ღამაზი ონის სინაგოგაა, რომელიც ვარშავის სინაგოგის პროექტით 1895 წელს აიგო. ონის სინაგოგა ე.წ. მავრიტანული არქიტექტურული სტილის თვალსაჩინო ნიმუშია. სინაგოგის აშენებამდე ონელ ქართველ ებრაელებს ჰქონდათ ძველი სამლოცველო, მაგრამ იგი მეტად პატარა იყო და მსურველებს ვერ იტევდა. ამიტომ ონის ებრაელობამ გადაწყვიტა აეგო დიდი ტაძარი, რომელიც ერთ-ერთი საუკეთესო იქნებოდა მთელ საქართველოში.

ახალგაზრდა ელია ამშიკიშვილი ონელ ებრაელობას საერთო ხარჯით განათლების მისაღებად ჯერ ქ. მოსკოვში გაუგზავნია, შემდეგ კი იგი კრაკოვსა და ვარშავაში სწავლობდა. ამ ქალაქებში იმ

დროისათვის ებრაელთა ცნობილი სასულიერო ცენტრები არსებობდა. სწავლის დასრულების შემდეგ ელია ამშიკიშვილი რაბინად აკურთხეს და მათთან დარჩენა შესთავაზეს. მაგრამ მან უარი განაცხადა და ვარშავის რელიგიურ წრეებს ონში სინაგოგის ასაგებად დახმარება სთხოვა, იქვე შეუკვეთა სინაგოგის პროექტიც.

ევროპაში მეოცი ელია ამშიკიშვილი დაუკავშირდა ცნობილ ებრაელთა ბანკირებსა და ფინანსისტს ნათანიელ როტშილდს, ხოლო შემდეგ კი ცნობილ გამომგონებელს ალფრედ ნობელს.

ბანკირი როტშილდი მოუხიბლავს განსწავლულ და უცხო ენებზე მოსაუბრე ახალგაზრდა ქართველ ებრაელს. საერთოდ როტშილდების ოჯახი ღრმად მორწმუნე იყო და ამიტომ როტშილდმა ქართველი ებრაელი ბაქოსი თავის ბიძაშვილებთან დააკავშირა. ამავე დროს მან დაავალა ფირმის წარმომადგენელს ქ. ბათუმში, წარმოშობით ებრაელს სტრადლავსკის დახმარება აღმოეჩინა ე. ამშიკიშვილისათვის.

ონის ტაძრის აგებას სათავეში ჩაუდგა ონელი ხახამი ელია ამშიკიშვილი, რომელმაც მოახერხა და პოლონეთიდან ჩამოიტანა სინაგოგის პროექტი. ფეხზე დადგა პატარა ქალაქის ებრაელობა: ზოგი ფულით, ზოგი ფიზიკური შრომით ეხმარებოდა სინაგოგის მშენებლობას. დაქირავებული იყვნენ ბერძენი ქვის მთლელი ოსტატები. სამშენებლო მასალა მეზობელი, ამბროლაურის რაიონებიდან ამოჰქონდათ და ქვებს უკვე ონის ცენტრში, სპეციალურად გამოყოფილ ადგილას თლიდნენ. მალე, რამდენიმე წელიწადში სინაგოგა აშენებული იქნა და მის გუმბათზე დავითის ვარსკვლავი დაიდგა.

აუცილებელია აღინიშნოს ონელი ქართველების წვლილი სინაგოგის მშენებლობაში. სოფელ მოეტნის ხის ოსტატებმა იშვიათი მასალისაგან დაამზადეს სინაგოგისათვის სავარძლები, ხოლო სალოცავის შიდა კედელი რაჭველმა მხატვარმა შოთა გოშაძემ მოხატა. სინაგოგაში დგას 400-მდე ადამიანისათვის სკამები, ხოლო დიდი დღესასწაულების დროს



სინაგოგა ფეხზე მდგომთა და საქალების ჩათვლით 700-მდე მლოცველს იტევს.

ონის სინაგოგის მშენებლობა ხუთი წელი მიმდინარეობდა და როგორც ითქვა 1895 წელს დასრულდა.

თბილისისა და ქუთაისის სინაგოგების შემდეგ იგი სიდიდით მესამეა. სამშენებლო მასალად გამოყენებული იქნა თეთრი კირქვა. შენობას ოთხკუთხედის ფორმა აქვს და იგი მიმართულია აღმოსავლეთისაკენ. ტაძარს ოთხივე კუთხეს ქვის ლამაზი სტელა ამშვენებს. გუმბათი სკეპტებზე და დავითის ვარსკვლავით სრულდება. სინაგოგის მეორე სართულზე მოწყობილია ადგილი ქალებისათვის – საქალებო. მლოცველი რაბინის ხმა სინაგოგის ყველა კუთხეში თანაბრად კარგად ისმის. სინაგოგაში სრულდებოდა ყველა ის რიტუალი, რაც ებრაელებს უწერიათ რჯულის მიხედვით: ბარ-მიცვა, ხათნის კურთხევა, ნათლობა და სხვა.

1895 წელს სინაგოგა საზეიმოდ გაიხსნა. ასეთი ხალხმრავლობა არ ახსოვს პატარა ქალაქს. შეკრებაზე სიტყვები წარმოუთქვამთ ოფიციალურ პირებს მოწვეულ სტუმრებს და ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენლებს.

მშენებლობის მოკლე დროში დამთავრებას ხელი შეუწყო რაჭველთა უადრესად კარგმა და მეგობრულმა დამოკიდებულებამ, რომლის გარეშეც ებრაელთა სალოცავს ქალაქის ცენტრში ვერ ააგებდნენ.

ონის ებრაელობა რომელიც იმ დროს ქალაქის უმრავლესობას წარმოადგენდა, ახალი სინაგოგასა და ელია ამშიკაშვილის საქმიანობას სულიერი აღმავლობის გზაზე დაუყენებია და ებრაელთა რელიგიისადმი ასეთი დამოკიდებულების გამო ქალაქ ონს, როგორც „მცირე იერუსალიმს“ მოიხსენიებდნენ.

თვით რაბინს ე. ამშიკაშვილს სხვა ებრაულ თემებშიც იწვევდნენ. ერთ-ერთი ასეთი მიწვევისას იგი ზამთარში ქ. ნაღიკში წასულა, სადაც გაცივდა და გარდაიცვალა. ე. ამშიკაშვილი ქ. ალაგირში დაუსაფლავებიათ. შემდეგ ონელ ებრაელებს მოუსურვებიათ მისი გადმოსვენება ონში, მაგრამ რაბინებმა ოჯახს მიცვალებული არ გადმოსვენებინეს. ოჯახს განუცხადეს, რომ სადაც იგი ღვთის ნებით აღესრულა, იქვე უნდა განისვენოსო. ე. ამშიკაშვილის დიდ ავტორიტეტზე მეტყველებს ისიც, რომ საჩხერელთა ებრაულმა თემმა იგი 1941 წელს საჩხერის სინაგოგის გახსნაზე მიიწვია. ყველასათვის ცნობილია საბჭოთა ხელისუფლების დამოკიდებულება რელიგიისადმი. როდესაც ბოლშევიკურმა რეჟიმმა მოინდომა ყველა ეკლესიის გაუქმება, დაკეტვა და დანგრევა, 1927 წელს ეს ებრაელთა სალოცავებსაც შეეხო.



ონის სინაგოგა



ონელმა ებრაელებმა თბილისში, კომუნისტურ მთავრობასთან მოსალაპარაკებლად შეარჩიეს მკერმეტყველი ავტორიტეტის კაცი და მლოცველთა სახელით სთხოვეს ონის სინაგოგის შენარჩუნება. ამ დროს ელია ამშიკაშვილი ცოცხალი აღარ იყო. მისმა მძახალმა მოსე ბუზუკაშვილმა მეტად სარისკო ნაბიჯი გადადგა მან ჯერ თავისი ოჯახის ქალები ჩვილ ბავშვებიანად სინაგოგაში გამოკეტა. ამ მაგალითს ონელ ებრაული თემის სხვა ოჯახებმაც მიჰბადეს. ამავე დროს მოსე ბუზუკაშვილი მოელაპარაკა ონთან ახლოს მდებარე სოფელ დარის ქართველ ქალებს, რომლებიც ჩვილებიანად მივიდნენ ტაძართან და სინაგოგას წრე შემოარტყეს. ქართველები ტაძარში მყოფ ქალებს ჩუმად რძეს აწვდიდნენ.

სინაგოგაში გამოკეტილი ქალებისა და ბავშვების ტირილმა და მოთქმამ სინაგოგის დასანგრევად მისული კომკავშირელ-ბოლშევიკური ხელისუფლებაც კი გააოცა. ამასობაში თბილისში მალულად წასულებმა უმაღლეს ხელისუფლებაში საქმე მოაგვარეს და მთავრობისაგან სინაგოგის შენარჩუნების საბუთი ჩამოიტანეს. ასე გადარჩა ეს ღამაში სინაგოგა.

შემდეგში სინაგოგა მცირეოდენი შეფერხებით განაგრძობდა საქმიანობას.

1991 წლის 29 აპრილს მომხდარმა საშინელმა მიწისძვრამ დაანგრია ებრაელთა ძველი სალოცავი, ხოლო დიდი სინაგოგა სასწაულებრივად გადარჩა, მაგრამ საგრძნობლად დაზიანდა.

ახლოვდებოდა სინაგოგის აშენების საიუბილეო თარიღი – ასი წლისთავი.

ყოველივე ამას დაემთხვა საბჭოთა იმპერიის დაშლა და თითქოსდა აღარავის ეცალა სალოცავისათვის, მაგრამ, ონში დარჩენილმა მცირერიცხოვანმა ებრაელებამ შექმნა საიუბილეო კომიტეტი, რომელმაც ისრაელში და სხვაგან წასულ ონელ ებრაელობას და ებრაელთა საქველმოქმედო ორგანიზაცია „ჯოინოს“ სთხოვეს დახმარება.

ჩატარდა სინაგოგის აღდგენა-რესტავრაციის სამუშაოები და 1995 წლის 17 სექტემბერს დიდი აღმავლობით ჩატარდა სინაგოგის ასი წლის იუბილე. ათი წლის შემდეგ გაიმართა 110 წლის იუბილეც. ეს იყო საერთო ზეიმი, როგორც ებრაელების ასევე ქართველებისათვის.







იმის გამო, რომ დღეს ქალაქ ონში ათი ებრაელიც კი აღარ ცხოვრობს, ლოცვა სინაგოგაში აღარ ტარდება და სინაგოგაც დაკეტილ ია. ლოცვა სინაგოგაში მხოლოდ ზაფხულის თვეებში ისრაელიდან ჩამოსული ტურისტების სტუმრობისას იმართება.

სინაგოგის ეზოში განთავსებული იყო მაცას საცხობი ოთახი, სადაც ნახავთ საცხობ ღუმელს და ცომის მოსაზეღ მოწყობილობას. აქაურ მაცას თურმე განსაკუთრებული გემო ჰქონდა. სინაგოგის ეზოშია აბანო და ფრინველებისა და ცხოველების რიტუალური შეწირვის ადგილი-შეხიტა.

ონის სინაგოგა დღეს პირვანდელი სახით არის აღდგენილი. იგი დღესაც ამაყად დგას რაჭის ლამაზი ქალაქის ონის ცენტრში, კავკასიონის მთების ძირას, მდინარე რიონის მარცხენა სანაპიროზე.

### ლიტერატურა

1. ზ. ჭიჭინაძე. ებრაელები საქართველოში. თბილისი, 1990 წ.
2. რელიგიები საქართველოში (ზ. კიკნაძის რედაქციით) სახალხო დამცველის ბიბლიოთეკა. თბილისი, 2008 წ.
3. რ. მეტრეველი. ებრაელები საქართველოში. თბილისი, 2002 წ.

### რეზიუმე

#### ონის სინაგოგა

*ი. გორგიძე, მ. იაშვილი, ნ. იაშვილი,  
ქ. მახაშვილი*

განხილულია რაჭაში, ქალაქ ონში მდებარე ქართველ ებრაელთა სალოცავი სახლის – სინაგოგის აშენების ისტორია. ონის სინაგოგა ერთ-ერთი ლამაზი ნაგებობაა საქართველოში არსებულ ოცამდე სალოცავ სახლებს შორის. მისი მშენებლობა 1895 წელს დასრულდა.